

SLOVENSKA SLOVNICA

za

domačo in šolsko rabo.

Spisal

Anton Janežič,

c. k. učitelj više realke v Celovcu.

Tretji, popravljen natis.

V Celovcu 1864.

V založbi E. Lieglove knjigarnice.

domačo in šolsko rabo.

Cum omnium linguarum scientia difficilis cuiquam sit, nemo tamen tam desidiosus est, ut in sua gente positus suae gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandus est, nisi animalium brutorum deterior? Illa enim propriae vocis clamorem exprimunt; iste deterior, qui propriae linguae caret notitia.

Isidorus Hisp. orig. lib. 9. c. 1.

Predgovor.

(K drugi izdavi.)

Od kar nam slovenščina v knjigi živi, vedno se slovniški mika in lika; nova slovenska slovnica torej Slovincem ne more biti nova prikazen. Pri vsem tem me navdaja sladka misel, da jo prijazno sprejme vsak, komur pride pod roke: poshranjena je namreč v njenih listih marsiktera nova drobtina, ki sem jo ali sam pobral med národom ali po drugih možéh posnel izmed národa. Pa nikarte misliti: nova záplata pa stara suknja. Vsa nova po obliki in po osnovi, predelana po tirjavah sedanjega jezikoslovja in popravljena po najboljših slovniških pripomočkih, prikazuje se „slovenska slovnica“ v drugo na svitlo, da širi med Slovenci temeljito jezikovo znanje in ogreva njih serca za mile glasove maternega jezika.

Namenjena je pričujoča slovnica sosebno mili slovenski mladini za šolsko rabo; v svesti pa sem si, da je tudi noben drugi Slovenec ne položi iz rok brez vsake koristi. Jezik, v katerem je pisana in ki ga uči, je prava čista slovenščina, posneta po ljudski govorici vseh Slovencev ob Savi in Dravi, ob Soči in Muri; prezerlo se ni nobeno narečje, katero še hrani kako dragotino starega čistega blaga. Skoz in skoz mi je bila vodnica današnja beseda našega národa, svetovavka v dvomnih rečéh pa starša slovenska pisava in stara slovenščina, od ktere še le dohaja sedanjí besedi luč in svitloba; dajala se je torej prednost vselej tistemu pravilu, tisti obliki, ki imá korenino v stari slovenščini, pa nam še dan danes živi. — Vsakemu pravilu so dodjani v pojasnjevanje nekteri izgledje, vzeti iz bogatega zaklada narodovih prislovic ali nabrani po spisih najboljših slovenskih pisateljev, ker se take iskricice narodovega uma najrajše primejo mladinskega serca. Blagor mu, komur se vrastejo v misel in serce, da mu svetijo po poti skozi življenje!

Služila so mi pri izdelavi razna večja dela jezikoznanska, sosebno Miklosičeva „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen“, Metelkovo „Lehrgebäude der slovenischen Sprache“, Navratilov „Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes“, Veberjeva „Skladnja ilirskoga jezika“, Čelakovskega „Čtení o srovnávací mluvnické slovanské“, „Zikmundova „Skladba jazyka českého“ itd.; skerbno sem pa tudi porabil manjše slovniške preiskave o posameznih predelih naše slovnice, raztresene po Novicah in po drugih tiskopisih. — Dovoljeno mi bodi h koncu še izreči svojo serčno zahvalo prečastitim p. n. gospodom: Cigale-tu, Miklosiču in Navratilu na Dunaji, A. Marušiču in Šolarju v Gorici, Svetcu (Podgorskemu) v Kočevji, Blei-weisu, Lesarju, Levstiku in Marnu v Ljubljani, L. Hrovatu v Novem mestu, Cegnarju v Terstu ter Valjavcu in Žepiču v Varaždinu za marsiktero prijazno opombo ali popravo; ob tej priliki jih pa prosim še dalje njih veljavnega sveta, da se s časom popravi in prenaredi, kjer je obvisela drugi izdavi — vsej skerbi vkljub — še kaka pomota ali nedoslednost v besedi ali v razsnovi: več očí več vidi, vsi ljudjé vse vedó.

V Rožji na veliko gospojnico 1863.

A. J.

(K tretji izdavi.)

Kar se je dalo v kratkem času med drugo in tretjo izdavo, popravilo in prenaredilo se je, kolikor se mi je zdelo potrebno, da izide slovnica še v pravilniši in rabniši obliki na beli dan. V pisavi polglasnega e pred rom sem krenil spet po starem poti, da v pisanji ne bode razločka med slovnico in med ostalimi šolskimi bukvami — slovenskimi in hrovaškimi. Tako opravljena se prikazuje „slovenska slovnica“ v tretje pred slovenski svet; naj jej prizanesó in blagovoljno popravijo, če je ostala tudi tretji izdavi tu pa tam kaka resa.

V Rožji na malo gospojnico 1863.

A. J.

Vvod.

§. 1. Jezik ali govor je najlepša, najdraža in najimenitnija dota med vsemi darovi, kar jih je prejel človek iz stvarnikove roke. Jezik druží človeku človeka, jezik mu glasí njegove misli in čuti, jezik ravná védi in umetnijam pôt po širocem svetu: na jezik se opira vsa človeška omika. Brez jezikove olike ni upati národove omike: „Jezik očistite peg, opilite gladko mu rujo.“

§. 2. Jezik, ki ga kak narod govori, zove se njegov národni ali materni jezik. Národni jezik ali materinščina je najzvestejše zercalo národovega duha in národove omike.

Naš národni ali materni jezik je slovenščina, pristna hči stare slovenščine in krepka panoga mogočnega slovanskega debla, katero širi svoje veje od Jadre do Balta, od beloglavih evropskih planin tje do kitajskih zidin.

§. 3. Ali so govorili o svojem dohodu v Evropo Sloveni le eden ali več jezikov, ta pravda še ni dotekla med jezikoslovci; jasno ko beli dan pa je, da se gubé razlike med posameznimi narečji toliko bolj, kolikor globše se oziramo v starodavnost. Priča nam je stara slovenščina, ki obsega, da-si ravno mati le slovenščini in bolgarščini, vendar vsem narečjem najterdnija pravila in najstarše oblike.

Slovanščina je pognala štiri glavne verhove, vsaki verh pa se je razrasel spet v nekaj veršičev; zato štejemo dan danes štiri glavna narečja: jugoslovensko, rusko, češko in poljsko, izmed kterih se je razkrojilo jugoslovensko v: slovensko, serbsko-hrovaško in bolgarsko, rusko v: velikorusko in malorusko ali rusinsko, češko in poljsko pa: v češko, poljsko, češko-slovensko, gorenje- in dolenje-serbsko.

§. 4. Iz perva so pisali Sloveni z rezami in čertami — rabilo jim je okorno podobopisje; potem jim je služil gerški in latinski čerkopis; pa tudi ta se je kmalu skazal presiromašen za obilico slovenskih glasov. Pervo slovensko abecedo, bogato s samoglasniki in soglasniki za vse različne glasove, sestavila sta slovanska blagovéstnika in za-

četnika naše književnosti, Ciril in Metodi; reklo se jej je sploh slovenska azbuka ali glagolica; kmalu za njo pa je prišla v rabo po gerškem čerkopisji in po glagolici posneta in za pisavo bolj náredna cirilica*), ktera je po vzhodnih krajih slovensko azbuko s časom popolnoma izpodrinila. Dan danes pišejo vzhodni Slovenci cirilico, zahodnim rabi pomnožena latinica; starodavna glagolica se je ohranila samo v cerkvi pri nekterih Slovenih ob jadranskem morji.

§. 5. Slovenci smo udje velike indoevropske rodovine, ki je že v starodavnih časih vzela Evropo pod svojo oblast in ktera po svoji izobraženosti še dan danesnji gospoduje skoraj vsemu omikanemu svetu. V rodu smo tedaj davnim Indom, Gerkom in Rimcem, ki so postali vsej zahodni Evropi učitelji v védi in umetnijah; v rodu smo romanskim národom, njih zarodičem in prvim dedičem klasiške omike; v rodu smo sosedom Nemcem in drugim germanskim rodovom, ki so se povzdignili v omiki že na prečudno visoko stopnjo. Napočil je dan tudi Slovenecem, da nastopimo pôt do svetišča národove omike.

§. 6. Jezik prav likati in izobraževati učí jezikoslovje ali jezikoznanstvo; pravila in postave, po kterih se jezik lika in izobraža, obsega pa slovnica. — Slovnica ali gramatika je tedaj nauk o besedah in njih vezavi v skladne celote ter razpada na dvoje:

I. na besedoslovje (etimologijo) — to je nauk o posameznih besedah in njih oblikah, ki učí:

- a) kteri in kakošni so glasovi in kako se med seboj strinjajo in preminjajo — glasoslovje, glasje;
- b) kako se besede v končnicah pregibljejo t. j. sklanjajo ali spregajo — oblikoslovje, oblikovje;
- c) kako se besede skladajo t. j. obrazijo ali sestavljajo — besedoskladje, skladje.

II. na stavkoslovje ali skladnjo (sintakso), ki učí besede skladno v stavke vezati, da postane govornica in pisava ustom lahko izrekljiva, ušesom prijetna in na vse strani razločna in umévná.

*) Glej „doklado.“

Pervi del.

Besedoslovje.

A. Glasje.

I. Poglavlje.

Slovensko pismo.

§. 7. Vsak govor se sklada iz beséd, besede iz zlogov in zlogi iz glasov, ki je suje človek s sapo iz pluč. Znamenja posameznim glasovom, z ozirom na izreko, so glasniki, z ozirom na pisavo pa pismena ali čerke. Vsej versti pismen pravimo abeceda.

Slovenščini služi latinska abeceda ali latinica, ki šteje, prikrojena za slovenske glasove, ta-le pismena: **a, b, c, č, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.**

Pismena: **q, x, y** in **ph** slovenski pisavi ne rabijo; zato je po navadi tudi v tujkah **s: kv, ks, i** in **f** nadomestujemo, n. pr. Ksenofont: Xenophon, sinoda: synoda.

§. 8. Glasnik, ki stoji besedi od sprédaj, imenuje se sprédnik; v sredi mu pravimo srédnik, na koncu pa končnik.

§. 9. Glasniki so z ozirom na izreko samoglasni ali soglasni. Samoglasni imajo že sami ob sebi svoj razlóčen glas, soglasni ga pa še le dobé, kedar je zvezemo s samoglasnimi: prvi so torej samoglasniki, tí pa soglasniki.

Samoglasniki so: **a, e, (é, ê), i, o, (ó, ú);** vsi ostali: **b, c, č, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, š, t, v, z** in **ž** so soglasniki. Srednška med samoglasniki in soglasniki sta: **j** in **v**.

A. Samoglasniki.

§. 10. Samoglasniki (vokali) so po svojem bistvu kratki ali dolgi in se ločijo v ozke: **e, i** in v široke: **a, o, u**.

Med samoglasniki sta **e** in **i** po glasu tanka, **o** in **u** debela, **a** je pa srednik med obéma.

Dvoglasnikov (diftongov) slovenščina nima.

B. Soglasniki.

§. 11. Soglasniki (konsonantje) se ločijo:

I. po izreki: { a) v ozke: **c, č, j** (lj, nj, rj), **š** (šč), **ž** —
in v široke: **b, d, f, g, h, k, l, m,**
n, p, r, s, t, v, z;
b) v mehke: **b, d, g, j, l, m, n, r, v,**
z, ž — in v terde: **c, č, f, h, k,**
p, s, š, t.

II. po glasu z ozirom na govorila: { a) v jezikovce ali topljivce: **l, n, r**
s topljencema: **lj, nj;**
b) v zobnike: **d, t;**
c) v ustnike: **b, m, p, v** in tuji **f;**
d) v goltnike: **g, h, k;**
e) v sikavce ali sičnike: **c, s, z** in
f) v šumevce ali nebnike: **č, š, ž** in **j.**

Srodniki t. j. v rodu so si: **d, j;** — **g, z, ž;** — **h, s, š;** — **k, c, č;** — **sk, st** in **šč.**

II. Poglavje.

Veljava in izreka glasnikov.

A. Samoglasniki.

§. 12. Slovenska abeceda (latinica) je presiromašna in samoglasnikih za obilico slovenskih glasov; torej nima vsakemu glasu posebnega pismena, kar močno ovira natančno znamenjavo in pravo izreko. — Pravo mesto slo-

venskim samoglasnikom je za soglasniki; odtod je číst samoglasnik kot sprédnik le redka prikazen.

Po glasu so samoglasniki polnoglasni, ki je tako rekoč na polna usta izgovarjamo, ali polglasni, kateri imajo zamolkel, le na pol slišljiv glas, kakor n. pr. **e** kot namestnik staroslovenskih **z** in **ь** in pred **r^{om}**, ki imá še drug soglasnik za seboj, če se že v pisavi ne opušča. (§ 14. d.)

§. 13. **A**, vseh samoglasnikov najtehtniši, imá kot namestnik staroslovenskega **a** vselej in povsod svoj číst in poln glas; enako se glási po južno-zahodnih stranéh tudi tedaj, kedar je stopil na mesto polglasnikov **ь** ali **z** (§. 18), n. pr. *brazda* = БРАЗДА, *glava* = ГЛАВА, *klada* = КЛАДА, *žaba* = ЖАБА, *čast* = ЧЕСТЬ, *dan* = ДАнь.

Od sprédaj mu čestokrat **j** prirašča, n. pr. *jaz* — strsl. *azъ*, *jagnje* — lat. *agnus*; svoj číst glas je prideržal kot sprédnik samo v besedah: *a*, *ako*, *ali*, *ampak*, *ano*, *anti* in v nekterih tujkah, n. pr. *angelj* — lat. *angelus*, *apostelj* — lat. *apostolus*.

§. 14. **E** nadomestuje štiri staroslovenske glasnike, torej je po svojem glasu prav za prav čvetér; izrekuje se namreč:

a) kot namestnik starega **ε** s svojim lastnim glasom, kakor v drugih jezikih, n. pr. *četa* = ЧЕТА, *pepel* = ПЕПЕЛЪ, *večer* = ВЕЧЕРЪ, *žena* = ЖЕНА.

b) kot namestnik dvoglasnika **ѣ**, kakor bi mu bil **i** ali **j** pritopljen, navadno z záglasnim **j** ali predglasnim **i**, večkrat pa tudi kakor číst **e** ali **i**, n. pr. *brég* — БРѢГЪ = *brejg*, *brieg*, *breg*, *brig*; *dete* — ДѢТЕ = *dejte*, *diete*, *dete*, *dite*; *mésto* — МѢСТО = *mejsto*, *miesto*, *mesto*, *misto*; *mléko* — МЛѢКО = *mlejko*, *mlieko*, *mleko*, *mliko*; *svét* — (mundus) СВѢТЪ = *svejt*, *sviet*, *svet*, *svit*.

c) kot namestnik starega nosnika **a**, kedar imá naglas, prav globoko in raztegnjeno, rekel bi kakor **ā**, n. pr. *pêta* = ПАТА, *svét* (sanctus) = СВѢТЪ, *vêzati* = ВѢЗАТИ, *jêzik* = ЇАЗИК.

Po nekterih stranéh na Goriškem in Koroškem se glási **é** kakor **a**, n. pr. *pêta* = pata, *pêtek* = patek, *jêzik* = jazik; po Kranjskem pa je slišati s predglasnim **i**, n. pr. *pêta* = pieta, *svét* (sanctus) = sviet itd.

d) kot polglasnik v končnicah in pred **r^{om}**, če je še drug soglasnik za njim, prav zamolklo in le na

pol slišljivo, n. pr. *kratek* = краткъ, *mertev* = мрътъвъ, *nizek* = низкъ, *berzda* = бръзда, *serna* = срѣна, *ters* = тръсъ, *zerno* = зръно.

V novejši pisavi se polglasni **e** pred **r** návadno opušča, kar močno lajša pravo izreko, navlasti tujcem; zato sploh pišejo: brdo, brzda, krst, smrt, srna, trs namesto berdo, berzda, kerst, smert, serna, ters itd.

V korenikah se glasí **e** kot namestnik starih polglasnikov **z** in **ь** kakor **e = ε**, predtegnjeno ali zategnjeno, n. pr. *děska* = дѣска, *tešč* = тѣщъ, *věs* = вѣсъ, *čést* (*část*) = чѣстъ, *dén* (*dan*) = дѣнь.

Samoglasniku **e** od spredaj návadno **j** priraste, n. pr. *jegulja* — *egulja*, *jelen* — *elen*, *jeden* — *eden*, *en*.

§. 15. **I**, namestnik staroslovenskega **и**, izrekuje se polnoglasno kakor v besedah: *čist* = чистъ, *glista* = ганста, *pila* = пила, *žila* = жила ali bolj zamolklo, sosebno v predtegnjenih in breznáglasnih zlogih, n. pr. *nít* = нитъ, *měsiti* = мѣсити. — Polnoglasen je **i** kot namestnik staroslovenskega **и**, n. pr. *hiša* = хѣша, *kobila* = кобила, *misel* = мѣсль.

Kot sprédnik se nahaja v besedah: *igla*, *igo* (*jugum*), *igra*, *il*, *ime*, *in*, *iskati*, *iskra*, *ist*, *iti*, *iz* in morda še v nekterih drugih; priprosto ljudstvo mu rado **j** dodeva in govori: *jigla*, *jigo*, *jigra* itd.

§. 16. **O** je namestnik staroslovenskih **o** in **ѡ** in se glasí:

a) kot namestnik staroslovenskega **o** návadno kakor v drugih jezikih, le v zatezi se bliža sem ter tje nekaj samoglasniku **u**, n. pr. *grozd* = грѡздъ, *próst* = прѡстъ, *smola* = смола, *vosek* = вѡскъ;

b) kot namestnik starega nosnika **ѡ** večidel široko, kakor bi bil v njem **a** vtopljen, včasi pa kakor navadni **o**, n. pr. *goba* = гѡба, *lóg* = лѡгъ, *moka* = мѡка (*farina*, *supplicium*), *ógor* = ѡгоръ, *tóča* = тѡча.

Kot sprédnik nam služi v besedah: *o*, *ob*, *oba*, *od*, *ogenj*, *oje*, *okno*, *oko*, *ol*, *on*, *orel*, *osa*, *osel*, *ost* in še v drugih nekterih; v domačem govoru imá večkrat **v** pred seboj: *voje*, *vokno*, *vosa* itd.

§. 17. **U**, staroslovenski **ou**, glasí se polnoglasno kakor v drugih jezikih, n. pr. *luža* = лѡужа, *ruda* = рѡуда, *ud* = ѡудъ, *ul* = ѡулъ, *sluga* = слѡуга ali bolj zamolklo, sosebno v breznáglasnih in predtegnjenih zlogih, n. pr. *gubiti*, *kup*, *varuh*, *kmalu*.

Spomina vredna je posebnost štajerskega narečja okoli Radgone, vse dolensčine in pa notranjščine ob Krasu, ki v korenikah **u** namesto **u** govori, n. pr. kup = küp, buča = büča, bruno = brüno.

Kot sprédnik se nahaja **u** besedam: ud, uho, uječ, uk, ul, ulé, ulica, um, up, usnje, usta, uzda in še nekterim drugim; v domači rabi radi **v** pred-enj dévamo: vud, vuk, vum, vusta itd.

O staroslovenskih samoglasnikih: **z**, **h** in **a**, **h**.

§. 18. **z** in **h** sta rabila stari slovenščini kot polglasnika ter sta mečila preterdo izreko; njun redni in edino pravi namestnik v novi slovenščini je **e**, n. pr. *dež* = дѣжъ, *lehek* = лѣхъкъ, *mest* (maščevanje) = мѣстъ, *pes* = пѣсъ, *sen* = сѣнъ, *tenek* = тѣнъкъ; po južno-zahodnih stranéh pa je v nekterih besedah **a** pravilni **e** izpodrinil in večidel tudi v pisavi njegovo veljavo prevzel; to pa:

1. v koreniki:

a) nekoliko po večem enozložnih samostavnikov z izpeljankami vred: najnavadniši so: *dan* (дѣнъ) z izpeljankami: *danes*, *danešnji*, *vsakdanji*, *danica*, *daniti se* itd.; — *čast* (чѣстъ) z izpeljankami: *časten*, *častiti*, *častiljiv*, vendar povsod le *češčen*, *a*, *o*; — *lan* (лѣнъ) z izpeljankami: *lanén*, *lanišče* itd.; — *laž* (лѣжь) ali *ležà*, *legati* - *lažem*, *lažnjiv* itd.; — *mah* (мѣхъ) z izpeljankami: *mahovje*, *mahovit* itd.; — *maščevanje* (мѣстъ); — *panj* (пѣнъ); — *sanj* (сѣнъ) z izpeljankami: *sanja*, *sanjav* itd.; — *sat* (сѣтъ) z izpeljankami: *satje*, *satovje* itd.; — *tast* (тѣстъ), *tašča*; — *vás* (вѣсъ) z izpeljankami: *vaščan*, *vaški* itd.; dvozložnih tacih samostavnikov je še manj: *maša* (мѣша) z izpeljankami: *mašni*, *mašnik*, *maševati*; *sajem* (сѣнъмъ) zraven navadnišega: *semenj*, *sejem* itd.

b) nekaj pridevnikov, n. pr. *lahék* (лѣхъкъ) z izpeljanko: *lajšati*; — *manjši* (мѣнни) z izpeljankami: *manj*, *manjšati*, *manjšina* itd.; *tanek* (тѣнъкъ) z izpeljankami: *natanko*, *natančen*, *tanji*, *tanjši*, *tanjšati*, *tančica* itd.

c) nekterih glagolov, zlasti v sedanjiku in v terpevno-preteklem deležniku, n. pr. *dehniti* (дѣхнѣти), *dahnem*, *nadahnjen* = дѣхнѣти; *geniti* (ганѣти), *ganem*, *ganjen* = гѣнѣти; *sehniti* (сѣхнѣти), *sahnem*, *usahnjén* = сѣхнѣти; *vtek-*

niti (vtakniti), *vtaknem*, *vtaknjen* = ТЪКНЪТИ; *žeti*, *žanjem* = ЖЪНЪ; *meti*, *manem* = МЪНЪ; *vzeti*, *vzajem* = ВЪЗЪМЪ.

d) v zaimku *ta* = ТЪ n. pr. *taisti*, *takrat*, *tačas*.

e) v predlogu *v* (ВЪ), n. pr. *vá-me*, *vá-te*, *vá-se*, *va-njo*.

2. v končnicah:

a) v sklonilu množnega rodivnika ženskih samostavnih imen. Staroslovensko rodivnikovo sklonilo *z* za vse tri spole preminja nova slovenščina včasih v *â*, vzlasti pri ženskih samostavnih na samoglasnik, ki v edinjem rodivniku *e* naglašajo, n. pr. *gora* - *gorâ* = ГОРЪ; *solza* - *solzâ* = СЛЪЗЪ; *voda* - *vodâ* = ВОДЪ.

b) v obrazilih ek (ЪКЪ) in en (ЪНЪ) pridevnih imén, n. pr. *gladek* - *gladâk* = ГЛАДЪКЪ; *krepek* - *kreপák* = КРЪПЪКЪ; *mehék* - *mehâk* = МАКЪКЪ; *bolén* = *bolân* = БОЛЪНЪ; *voljen* - *voljân* = ВОЛЪНЪ.

3. kot lepopglasni vstavek v množnem rodivniku nekterih ženskih in srednjih samostavnikov z náglasom na zadnjem zlogu, da je lažje izgovarjamo, n. pr. *ovca* - *ovéc*, *ovác* = ОВЪЦЪ; *deska* - *desék*, *desâk* = ДЪСЪКЪ; *ila* - *tâl* zraven *tlâ*.

§. 19. Samoglasnika *a* in *æ* sta bila starim Slove-
nom nosnika, t. j. izrekali so ju vedno skozi nos: *a* kakor *en*, *em* = poljskemu *ę* v „*ręka*“ (renka), „*postęp*“ (postep) ali francoskemu *in* v „*fin*“; — *æ* pa kakor *on* = poljskemu *ą* v besedah: „*mąder*“ (monder), „*dąb*“ (domb) ali francoskemu *on* v „*bon*“.

Ta skozinosna izreka se je v novi slovenščini malo da ne popolnoma izgubila, vendar se nahaja še dan danes nekaj sledí nekdanjemu nosljanju, namreč:

a) Po vsem Slovenskem govore: *brenk* — БРЪКЪ, *brenkati* — БРЪКАТИ, *žvenk* — ЗВЪКЪ; po Koroškem še dan danes: *mesenc* — МЪСАЦЪ, *dompelj* (dumpelj), *ropont* (ropunt).

b) V zilski dolini so skoz in skoz návadne besede: *lenča* — ЛЪШТА, *srenča* — СРЪШТА, *venč* — ВЪШТЬ, *germonž* (gerd mož) — МЪЖЪ in okoli Pliberka: *ronka* — РЪКА, *pont* — ПЪТЬ itd. Enako govore sem ter tje po Goriškem: *vanči* ali *vnzči*. Besedo *ronka* izrekujejo tudi po rovtarskih hribih nad Verhniko močno skozi nos.

e) v brižinskih spomenikih se beró nosniki: sunt — сѣт (so), poronso — порочѣж (poročam), mogoncka — могоѣшта (mogoča), v uensih — вѣштѣх (večih).

d) Nemci, Rumuni in Ogrji so ohranili nosnik v besedah, iz slovanščine izposojenih, v katerih smo ga mí že pred nekaj časom izgubili: Кѣкра — Kanker — Kokra; Мѣкѣне — Minkendorf — Mekine; дрѣгѣ — rum. drog — drog; лѣшта — ogrsk. lentse — leča. Primeri tudi: гѣсь — gos — Gans; голѣкъ — golob — columba.

Vse to jasno spričuje, da so stari Sloveni *а* in *ѣ* nosljevali t. j. skozi nos izgovarjali.

B. Soglasniki.

§. 20. Jezikovca ali topljivca **н** in **р** (*н, р*) imata svoj lastni glas, kakor v drugih jezikih, naj stojita od sprédaj, v sredi ali na koncu besedí; **л** (*л*) se pa lastnega glasú včasí iznebi in kakor **в** (*в*) izrekuje, to pa:

a) v koreniki pred soglasniki, n. pr. *polt = povt, volk = vovk, žolna = žovna*; po Štajerskem proti hrovaški meji govore **ol**, kedar se je iz starega *az* izobrazil, celó kakor **u**, torej: *put, vik, žuna* itd. — Enako se glasí **l** kakor **v** tudi pred obrazili -ec, -en, -ik itd., če se ni že v pisavi v **v** zvergel, n. pr. *bralec = bravec, roditnik = rodivnik, tkalec = tkavec*.

Včasí pa je vendar potreba, da ohrani *l* pred soglasnikom svoj lastni glas, to pa sosebno tedaj, kedar spada soglasnik *k* obrazilu, ne pa *h* koreniki, n. pr. *glagolnost, pravilnost, neštevilnost* itd.

b) na koncu besedí, vendar je treba v pravilni izreki vsaj samoglasnik pred *l^{om}* razločno izgovarjati, naj si je zategnjen, predtegnjen ali breznáglasen, n. pr. *dál = dáv, igrál = igráv, délal = délav, jél = jév, terpél = terpèv, mil = miv, ljúbil = ljubiv*.

Prosto ljudstvo **l** v breznáglasnih in predtegnjenih zlogih s predstoječim samoglasnikom vred sploh kakor **ov** ali **u** izrekuje, česar pa pravilni izreki ne kaže posnemati, n. pr. *detal = delov; terpél = terpov, terpu; ljubil = ljubov, ljubv*.

§. 21. Zobnika **д** in **т** (*д* in *т*) imata vselej in povsod svoj čisti glas, naj nam rabita kot sprédnika, srédnika ali končnika. Mehki **д** naj se vselej na tanko ločí od terdega **т**, n. pr. *brod, dom, donda, ped, peta, pot, trud*.

§. 22. Ustniki **b, m, p** (β, μ, π) imajo sploh svoj čist glas, samo **v** (ϕ) nam je veliko meči, kakor drugim jezikom in ostalim slovanskim narečjem, ter se bliža v izreki samoglasniku **u** ali nemškemu **w**, n. pr. *brada, riba, drob, pivo, pohlep, mamilo, veha, volna, mavra, krov, žetev.*

Sem ter tje sta slišati **b** in **v** na koncu besedi kakor **p** in **f**, kar pa ni, da bi se posnemalo.

§. 23. Le-sem spada tudi tujka **f** v tujih in v nekterih domačih, naravni glas posnemajočih besedah; ohranila je svoj glas tudi v slovenščini, n. pr. *Filip, fant, fleten, ferfoleti, flafota*; kedar je pa mogoče, zamenimo jo rajši z domačim **b**, n. pr. *baklja = Fackel, barva = Farbe, birma = firmatio.*

Kakor si Slovenec glas **f** v tujkah rad v **b** zamenjava, enako zaznamnjujejo tudi Nemci naš **b** s svojim **f** ali **v**, kedar si slovenske besede po svoje krojijo, n. pr. *Bled = Veldes, Bistrica = Feistritz, Borovlje = Ferlach, Zabnice = Saifnitz, Belak = Villach.*

§. 24. Goltnika **g** in **k** (γ, κ) se glasita v pravilni izreki kakor v drugih jezikih, **h** (χ) pa kakor **ch**, n. pr. *gromada, glogovina, blag, krotek, rokavica, haba, muha, duh.*

Med ljudstvom se govori večasi **g**, sosebno v začetku in na koncu besedi, prav po češki navadi kakor latinski ali nemški **h**, n. pr. *gora = hora, good = hod, snég = snéh, drag = drah.*

§. 25. Sikavci se glasé: **c** (q) kakor nemški **ç**, **s** (c) kakor ostri **ß** ali **fs**, **z** (z) pa prav rahlo kakor nemški **f** med samoglasniki (Rose, Wesen itd.), n. pr. *céna, cima, raca, stric, sestra, kosa, rosa, lés, zima, koza, loza, mraz, voz.*

§. 26. Šumevci ali nebniki se izrekajo: **č** (q) kakor nemški **tſch**, **š** (w) ostro kakor nemški **fch**, **ž** (z) pa prav rahlo kakor francoski **j** v „Journal“, n. pr. *čast, moč, meča, šena, veša, žena, veža, mož.*

Mimo šumevca **č**, ki se vselej prav kerliko izrekuje, nahaja se med ljudstvom po Krasu in po Istri tudi meči **é**, kakor ga imajo v hrovaščini in serbsčini in ga pišejo ondi, kjer je naš **č** nastal iz stopljenega *kj, tj, kt, gt* itd., n. pr. *noč, pec, stepic, strici, Gundulič, Palmotič.*

Le-sem spada tudi **j** (i), vseh soglasnikov najmeči, pa vendar največe moči, ker mnogoverstno preobraža druge soglasnike; glasí se tako, kakor v drugih jezikih, n. pr. *jezik, meja, žeja, lučaj.*

III. Poglavje.

Glasniki po njih spreminjavi.

§. 27. Prečudni in mnogoverstni so potje, po katerih se gibljejo in menjavajo glasovi, da postane njih zveza lahko izrekljiva in lepoglasna. Kar koli se upira mehjemu in gladkemu jeziku, vse to se pretopi in omeči, oteše in olika, da se prikaže v ličniši podobi. Podverženi so tej menjavi samoglasniki, ki pretékajo in oživljajo kakor kri in duh terdnejše in stanovitniše jezikove dele — soglasnike, mnogoverstno se pa tudi spreminjajo soglasniki, ki so tako rekoč grodi ali rebra vsacega jezika. Na te spreminjave v glasovih se opira mehkota in milina, pa tudi moč in sila našega jezika.

A. Menjava samoglasnikov.

§. 28. I. Samoglasniki na glasu ojačavajo (Lautstärkung) t. j. ozki se spreminjajo v širje in manj tehtni v tehtniše glasove, ali pa oslabevajo (Lautschwächung) t. j. širji in tehtniši glasovi se prelivajo v ože, na glasu manj tehtne. Po tehtnosti se versté samoglasniki: **a, ó (ж), o, u, é, i** in polglasnik **e**.

A in **ó**, kot najtehtniša samoglasnika se ne vikšata na glasu.

e ojačava v	}	i : berem — pobirati, merjem — umirati, steljem — postiljati, sterem — prostirati. Včasih se menja i z é : cvetem — precvitati, precvétati; čnem — začinjati, začenjati; žmem — ožimati, ožémati.
		é : grebem — ogrébati, ležem — polégati, pletem — oplétati, tečem — otékati.
		o : bredem — brod, grebem — grob, germeti — grom, pletem — plot, vezem — voz, zveneti zvon.
		a : ležem — polagati, merknem — mrak, sedem saditi, strežem — straža, vlečem — vlak.
i ojačava v	}	é : cvíliti — cvéliti, sijati — obsévati, zijem — zévati.
		oj : bijem — boj, čijem — pokoj, gnijem — gnoj, lijem — loj, pijem — napoj, vijem — zavoj.
o ojačava v	}	av, va, ov : biti (sem) — zabava, kis — kvas, kriti — krov.
		a, n. pr. goreti — pogarjati, požar; nov — ponavljati, pojiti — napajati, sopsti — sapa, sloveti — slava, stvoriti — stvarjati, topiti — potapljati, ustanoviti — ustanavljati.

u ojačava v $\left\{ \begin{array}{l} \text{av: pluti — plavati, truti — trava.} \\ \text{ov: kujem — kovati, slujem — sloveti, truti —} \\ \text{otrov.} \end{array} \right.$

Oslabévajo glasovi le bolj po redkem; oslabeledi so n. pr. v besedah: *gibek — geniti, suh — sehnati, sluh — slišati, šiba — vsebniti.*

§. 29. II. Samoglasniki se soglasnikom v podabljaajo (Assimilazion) t. j. podobni, bolj enaki delajo, da širokim glasovom široki, ozkim pa ozki glasovi v zvezo pridejo. Zató se preobraža za ozkimi soglasniki:

1. o v e $\left\{ \begin{array}{l} \text{a) v samostavnikovih sklonih: } om, oma, ov, \text{ n. pr. } kraljev \text{ nam. } kraljov, mečem \text{ nam. } mečom, nožema \text{ nam. } nožoma. \\ \text{b) v edinjem 1. in 4. sklonu srednjih samostavnikov in njih pridevnikov, n. pr. } cvetoče \text{ lice nam. } cvetočo lico; vroče \text{ poletje nam. } vročo \text{ poletjo.} \\ \text{c) v nedoločnikovi priponi: } ovati, \text{ n. pr. } kraljevati \text{ nam. } kraljovati, posvečevati \text{ nam. } posvečovati, popraševati \text{ nam. } poprašovati, zamenjevati \text{ nam. } zamenjovati. \end{array} \right.$

2. u v i $\left\{ \begin{array}{l} \text{v edinjem mestniku moških in srednjih samostavnikov, n. pr. } pri \text{ kralji nam. } pri \text{ kralju; na } lici = na licu; na \text{ bojišči} = bojišču; v \text{ terpljenji nam. } v \text{ terpljenju.} \end{array} \right.$

§. 30. III. Samoglasniki se med soglasnike vstavljajo ali vtikajo (Einschiebung), da preterdo izreko mečé:

Vstavlja se e $\left\{ \begin{array}{l} \text{a) v množnem rodivniku ženskih in srednjih samostavnikov, da se dva (razun lj, nj, st, šč, zd itd.) ali še več soglasnikov ne snide, n. pr. } iskra — isker \text{ nam. } iskr, zgodba — zgođeb \text{ nam. } zgodb, okno — oken \text{ nam. } okn. — Včasi prevzame to opravilo á (§. 18, 3.) n. pr. } ovca — ovec \text{ ali } ovác \text{ nam. } ovc, treska — tresek \text{ ali } tresák \text{ nam. } tresk. — Pred j pa pride spet stari izpadli i na videlo, n. pr. } narečje = narečije — narečij; zarja = zarija — zarij. \\ \text{b) v sestavah s predlogom s, če beseda s som ali zom začena; če pa predlog náglas ná-se potegne, tedaj stopi o na njegovo mesto, n. pr. } sestaviti \text{ nam. } s+staviti, sezidati \text{ nam. } s+zi-dati, sósed \text{ nam. } s+sed, sóglasnik \text{ nam. } s+glasnik. \end{array} \right.$

§. 31. IV. Samoglasniki včasi odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstossung), da se prikaže beseda v krajši obliki. Tako se nahajajo: *spod* nam. *izpod*, *spred* nam. *izpred*, *spremeniti* nam. *izpremeniti*, *zgubiti* nam. *izgubiti*, *rálo* nam. *orálo*, *tak* nam. *tako*, *bliz* nam. *blizo*, *blizu*; *verh* nam. *verhu* i. t. d.

§. 32. V. Samoglasniki se med seboj menjavajo ali čredijo (Lautwechsel), kakor je to lepoglasju po godu.

1. **A** se menjava
- a) z **e**, zlasti kedar stoji namesto staroslovenskih polglasnikov (§. 18), pa tudi v nekterih drugih besedah n. pr. *brašno* — *brešno*, *krabulica* — *krebulica*, *natopir* — *netopir*, *prase* — *prešič*, *tamen* — *temen*, *vzamem* — *vzemem*. Napek je vendar *a* v besedah: *kardelo* in *parst* namesto pravilnih: *kerdelo*, *perst*.
 - b) z **o**, sosebno v tujkah, včasih pa tudi v domačicah, n. pr. *bob* — *faba*, *gost* — *Gast*, *kobila* — *cavalus*, *koleda* — *calendae*, *morje* — *mare*, *Mohor* — *Mohar*, *nos* — *nasus*, *obá* — *ambo*, *oltar* — *altare*, *opat* — *abbas*, *orati* — *arare*, *praprot* — *praprat*, *pogan* — *paganus*, *rakita* — *rokita*, *sol* — *sal*, *tovor* — *tovar*, *vozotaj* — *vozataj*.

V ljudski govorici se ta menjava po gostem najde, sosebno po Gorenskem, Goriškem in Koroškem, koder breznačglasni in kratki **a** navadno za **o** izrekajo, n. pr. *pré-laz* — *précos*, *prav* — *prov*, *tresoglav* — *tresoglov*, *zdrav* — *zdrov*; okoli Pliberka na Koroškem in okoli Mokric na Kranjskem je slišati **o** celo namesto dolgega **a**, n. pr. *maslo* — *mosto*, *mama* — *moma*, *kaj* — *koj*.

2. **E** se menjava
- a) z **a** (glej §. 32, I.). Blizo Idrije in široko po Dolenskem govore, kakor Čehi, tudi za ozkimi soglasniki **e** za **a**, n. pr. *duše* nam. *duša*, *veže* nam. *veža*, *volje* nam. *volja*, česar pa ne gre posnemati.
 - b) z **o** (glej §. 29).
 - c) z **i**, n. pr. *svetloba* — *svitloba*, *videti* — *viditi*, *vedeti* — *vediti*.

3. V nekterih besedah nam rabijo po všeči **o** in **a** ali **o** in **e**, n. pr. *poberki* — *paberki*, *jastrob* — *jastreb*, *jastran*, *kozolec* — *kozelec*.

B. Menjava soglasnikov.

§. 33. I. Soglasniki se v srodne pretaplajo (Lautwandel) in sicer:

1. jezikovci
- I s sledečim **i** v **lj**: *piljen* nam. *pilien*, *soljen* nam. *solien*, *voljen* nam. *volien*.
 - „ „ „ „ **nj**: *gonjen* nam. *gonien*, *menjen* nam. *menien*, *plenjen* nam. *plenien*.
 - „ „ „ „ **rj**: *morjen* nam. *morien*, *storjen* nam. *storien*, *širjen* nam. *širien*.

n pred ustnikom **b** v **m**: *bramba* nam. *branba*, *hlimba* nam. *hlinba*, *sprememba* nam. *spremenba*, *začimba* nam. *začinba*.

2. zobniki

d s sledečim **j** (= **i**, **l**) v **j**: *graja*, *grajen* nam. *gradja*, *gradjen*, *gradien*; *klaja* nam. *kladja*; *sojen* nam. *sodjen*, *sodien*. Enako v sodnji stopnji za samoglasniki: *mlajši* nam. *mladši* itd.

t " " " **č**: *ječa* nam. *jetja*, *mačeha* nam. *matjeha*, *mláčen* nam. *mlatjen*, *mlatien*; *šečem* nam. *šetiem*.

st " " " **šč**: *puščen* nam. *pustjen*, *pustien*; *puščava* nam. *pustjava*; *rašča* nam. *rastja*. — Gorenščina v tem primerljeji **č** izpušča in govori: *goša* nam. *gošča*, *pušava* nam. *puščava*, *grobiše* nam. *grobišče*.

d pred **t** v končnici

t " " " **s**: *jesti* nam. *jedti*, *presti* nam. *predti*, *gresta* nam. *gredta*, *vést* nam. *vedt*, *vlast* nam. *vladt*.

t " " " **s**: *cvesti* nam. *cvetti*, *plesti* nam. *pletti*, *mesti* nam. *metti*.

Včasih nastopi ta spreminjava tudi pred **lom**, n. pr. *gosli* nam. *godli*, *jasli* nam. *jadli*, *veslo* nam. *vedlo*, *číslo* nam. *četlo*.

3. ustniki

b : *grabljen* nam. *grabien*, *ljubljen* nam. *ljubien*, *zibljem* nam. *zibiem*.

m : *dramljen* nam. *dramien*, *dremljem* nam. *dremiem*, *mamljen* nam. *mamiem*.

p : *hripljem* nam. *hripiem*, *tipljem* nam. *tipiem*, *topljen* nam. *topiem*.

v : *devljem* nam. *deviem*, *lovljen* nam. *loviem*, *opravljen* nam. *opravien*.

dobivajo **lj**

4. goltniki

g pred obrazilom **i** v **z**: *drag* — *drazih*, *drazimi*; *strig* — *strizi*; *pomog* — *po-mozi*.

h " " " " **s**: *suh* — *susih*, *susimi*; *narjusi* nam. *narjuhi*, pa le bolj po redkem.

	k	„	„	„	v e:	<i>otrok — otroci, travnik — travnici, roka — na roci, velik — velicih, pek — peci, rek — reci</i> itd.
	g s	„	„	„	v ž:	<i>leža nam. legja, Pražan nam. Pražjan, steržem nam. stergiem, streža nam. stregja.</i>
	h	„	„	„	š:	<i>duša nam. duhja, piča nam. pitja, brešem nam. brehiem, višem nam. vihiem.</i>
	k	„	„	„	č:	<i>meča nam. mekja, seča nam. sekja, jočem nam. jokiem, mičem nam. mikiem.</i> Enako v skladji pred i , n. pr. <i>suh — sušica, drug — družica, ubog — ubožica</i> , in v sklanji pred e , n. pr. <i>igo — ižesa, uho — ušesa, oko — očesa.</i>
	gt in kt				v č:	<i>streči nam. stregti, striči nam. strigti, peči nam. pekti, seči nam. sekti.</i>
	g in k	„	„	„	h:	<i>lahkek, lehek nam. lagek, legek; mehkek nam. mekek; nohet nam. noget; h kruhu nam. k kruhu.</i>
5. sikavci	}	e s	„	„	v č:	<i>kličem nam. kliciem, osolnčje nam. osolncije.</i>
		s	„	„	š:	<i>brišem nam. brisiem, brušen nam. brusien, nošen nam. nosien, pošljem nam. posliem, viša nam. visja.</i>
		z	„	„	ž:	<i>režem nam. reziem, vežem nam. veziem, vožen nam. vozien, vožnja nam. voznia, ž njim nam. z njim.</i>
		sk st	„	„	šč:	<i>iščem nam. iskiem, piščem nam. piskiem, puščem nam. pustien, češčem nam. čestien.</i>

§. 34. II. Soglasniki se vstavljajo (Einschiebung), da zév ali odpertino v glasovih (hiatus) zatikajo, ker se izreka dveh zaporednih samoglasnikov (razun v sestavah) ustom sploh upira, lepoglasje pa kerha. Zagozde, ki zatikajo zév ali odpertino, so: **d, j, n** in **v**. Za lepoglasje tedaj skerbimo:

1) da med odperte glasove kak soglasnik vdenemo, namreč:

a) **d:** *idem* nam. *i-em*, *bodem* nam. *bo-em* (*ero*).

b) **j**: *dajati* nam. *da-ati*, *pijača* nam. *pi-ača*, *vejem* nam. *ve-em*, *Azija* nam. *Azia*.

c) **n**, sosebnost v sestavi s predlogom **s** ali **v** in pri zaimku **i** (on) po vseh odvisnih sklonih, n. pr. *vniti* nam. *v-iti*, *sneti* nam. *s-eti*, *knjemu* nam. *k-jemu*.

d) **v**: *devati* nam. *de-ati*, *plevem* nam. *ple-em*, *prepevati* nam. *prepe-ati*, *zevati* nam. *ze-ati*.

2) da samoglasnik **u**, ki so ga že naši predniki pisali z dvema pismenoma, **v ev** ali **ov** razvežemo, n. pr. *kovati* nam. *ku-ati*, *kupovati* nam. *kupu-ati*, *sloveti* nam. *slu-eti*, *kraljevati* nam. *kralju-ati*.

3) da v tujkah, kedar je domačimo, dvoglasniku poslednje pisme **v j** ali **v** (ei včasih **v aj**) preobrazimo, n. pr. *Evropa* nam. *Ewropa*, *Lavrenc*, *Lovre* nam. *Lawrenc*, *Švajca* nam. *Sveica*; *krajcar* nam. *kreucar*.

§. 35. Včasih se vrine kak soglasnik med druge soglasnike, da njih terdo zvezo laže izrekljivo in lepoglasnišo dela, tako gozdimo:

a) **d** ali **t**, da kak sikavec z rom **v** zvezo ne pride, n. pr. *mezdra* nam. *mezra*, *oster* nam. *oser*, *pester* nam. *peser* (iz glagola: pisati);

b) **s** med preokorno zvezo **bt** in **pt** v nedoločniku, n. pr. *dolbsti* nam. *dolbti*, *grebsti* nam. *grebti*, *teptsti* nam. *tepti*, *sopsti* nam. *sopti*.

§. 36. III. Soglasniki odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstossung), in sicer:

1) jezikovec **r** izpada za šumevci, pa le na Kranjskem zunaj Dolenskega in na Goriškem, drugéj se razločno govori, n. pr. *čreda* — *čeda*, *črešnja* — *češnja*, *črevo* — *čevo*, *črez* — *čez*, *črevelj* — *čevelj*, *žrebe* — *žebe*, *žrebelj* — *žebelj*.

2) zobnika **d** in **t** izpahujemo:

a) glagolom II. verste pred pripono: *niti*, *nem*, n. pr. *veniti*, *venem* nam. *vedniti*, *vednem*; *verniti*, *vernem* nam. *vertniti*, *vertnem*; dalje v besedah: *vém* nam. *vedm*, *dám* nam. *dadm*, *jém* nam. *jedm*.

b) pred obrazilom *ski* in *stvo*, n. pr. *gosposki* nam. *gospodski*, *bogastvo* nam. *bogatstvo*, pa tudi v besedah: *brezno* nam. *brezdno*, *prazen* nam. *prazden*, *slama* nam. *stlama*.

c) pred deležnikovo pripono **l**, toda le po vzhodnih in južnih krajih jezikovega obsega, n. pr. *cvel* = *cvetel*, *pal* = *padel*, *plel* = *pletel*, *bol* = *bodel*, *kral* = *kradel*.

3) ustniki izpadajo ali odpadajo:

a) glagolom II. verste pred pripono: *niti*, *nem*, n. pr. *treniti*, *trenem* nam. *trepniti* *trepnem*; *vkleniti*, *vklenem* nam. *vklepiti*, *vklepem*; *giniti*, *ginem* nam. *gibniti*, *gibnem*; *pljuniti*, *pljunem* nam. *pljuvniti*, *pljuvnem*.

b) za predlogom **ob**, n. pr. *oblak* nam. *obvlak*, *obleka* nam. *obveleka*, *obeza* nam. *obveza*;

c) včasi pred **t** ali **l**, n. pr. *tica* nam. *ptica*, *tuj* nam. *ptuj*, *las* nam. *vlas*, *lat* nam. *vlat*, *pleti* nam. *plevti*;

d) včasi predlogu **vz**, n. pr. *zbuditi* = *vzbuditi*, *zdihniti* = *vzdihniti*;

e) še v nekterih drugih besedah: *že* = *vže*, *storiti* nam. *stvoriti*, *hoja* nam. *hvoja*, *zagozda* nam. *zagozda*, *srab* nam. *svrab*, *sraka* nam. *svraka*.

4) goltnik **k** izpada, kakor *b*, *d*, *p* in *t* pred pripono: *niti*, *nem*, n. pr. *bersniti*, *bersnem* nam. *berskniti*, *bersknem*; *prasniti*, *prasnem* nam. *praskniti*, *prasknem*; *plusniti*, *plusnem* nam. *pluskniti*, *plusknem*; *stisniti*, *stisnem* nam. *stiskniti*, *stisknem*.

5) nebnik **j** izpada:

a) ženskim samostavnikom na *-ija* v edinjem mestniku, toda ne povsod, večidel se razločno govori in piše: *podertija* — *na podertiji* ali *podertii*; *kovačija* — *pri kovačiji* ali *kovačii*;

b) iz zveze *dj*, da sam **j** ostaja, n. pr. *raji* nam. *radji*, *slaji* nam. *sladji*.

Nepotreben prirastek je **j** besedam: *gojzd* nam. *gozd*, *ojster* nam. *oster*, *plajšč* nam. *plašč*, *ujzda* nam. *uzda*, *zagojzda* nam. *zagozda*.

6) včasi odpadejo ali izpadejo celi zlogi, n. pr. *gospá* = *gospoja*, *pas* = *pojas*, *nograd* = *vinograd*, *vran* = *gavran*, *dosta* = *do sita*.

§. 37. IV. Soglasniki se med seboj menjavajo ali čredijo (Lautwechsel):

1) jezikovci med seboj, n. pr. *goltanec* — *gertanec*, *letopir* — *netopir*, *klik* — *krik*, pa tudi z drugimi soglasniki, n. pr. *kora* — *koža*, *poreslo* — *poveslo*, *karati* — *kazen*, *renem* — *ženem*, *ubore* — *ubožen*.

2) zobniki med seboj in z drugimi soglasniki, n. pr. *bridek* — *britek*, *kdo* — *kto*, *ped* — *peta*; *kodelja* — *koželj*, *sladčica* — *slasčica*, *peter* — *peker*, *šartelj* — *šarkelj*, *teden* — *keden*.

3) ustniki med seboj in z drugimi soglasniki, n. pr. *bramor* — *mramor*, *prača* — *frača*, *drobtina* — *droftina*, *medved* — *medjed*, *svoboda* — *sloboda*.

4) goltniki med seboj, n. pr. *gavran* — *kavran*, *gerb* — *herbet*, *gerča* — *kerč*, *gruška* — *hruška*, *goščat* — *koščat*, *laket* — *lahet*, *gol* — *kahl* (*calvus*).

Večkrat se prebira ali čredi **g** z **z**, n. pr. *migati* — *meziti* se, *dergati* — *derzati*, *obsegati* — *obsezati*, *spregati* — *sprezati*, *ustregati* — *ustrezati*.

5. sikavec **z** z **som**, sosebno pred **t** in **l**, n. pr. *mazati* — *maslo*, *lezti* — *lestvica*, *vezati* — *poveslo*, *poreslo*; *lezti* = *lesti*, *grizti* = *gristi*, *mlezti* = *mlesti*.

§. 38. V. Soglasniki se preseljujejo ali prestavljajo (metathesis):

1) da se preterda zveza soglasnikov, sosebno jezikovcev pred zobniki, razdruži, n. pr. *brada* — *Bart*, *brod* — *furt*, *grad* — *got*, *gards*, *bratek* — *curtus*, *kriv* — *curvus*, *mramor* — *marmor*, *red* — *ordo*, *rabota* — *Arbeit*, *rama* — *Arm*, *tretji* — *tertius*.

2) še v nekterih drugih besedah, ki so nam v obéh oblikah návadne: *bohotno* : *hobotno*, *gomila* : *mogila*, *kropiva* : *kopriva*, *peretnica*, *perotnica* : *repetnica* itd.

IV. Poglavje.

Zlogi in naglaševanje.

A. Zlogi in besede.

§. 39. Iz samoglasnikov in soglasnikov, skladno med seboj zvezanih, priraščajo zlogi in besede.

Zlog ali slovka je glas, ki ga v eni sapi ali enkrat ziničvi izrečemo in kateri še nič ne pomenja, n. pr. *bra*, *kra*, *ple*, *pre* itd. — Zlogu, ki se končava na samoglasnik, pravimo odpert, tistemu, ki ga soglasnik zapira, zapert zlog.

Besede so glasovi, ki imajo že razlóčen pomen, n. pr. *som*, *volna*, *dobrota* itd. Besede so enozložne (enzložnice), dvo-zložne (dvozložnice) ali mnogozložne (mnogozložnice).

V vsaki besedi se en zlog kerhkeje izgovarja mimo drugih. Ta zlog ima tedaj naglas ali povdarek.

B. Naglas in naglaski.

§. 40. Naglas ali povdarek ni družega, nego povzdiga kacega samoglasnika v izreki. Nekteri samoglasniki se bolj na dolgo, zategnjeno ali mehko izgovarjajo, drugi zopet bolj urno, kerhko ali ostro. Povzdiga ali povdarek samoglasnikov je tedaj dvojna: počasna in mehka in pa nagla in ostra. Pri počasni izreki glasove zategujemo, pri nagli pa predtegujemo. Zató pravimo počasni in mehki izreki sploh zateza, nagli in ostri pa predteza.

Samoglasniki so po naravi dolgi (—) ali kratki (—). Zatorej se delé z ozirom na naglas ali težo in z ozirom na mero ali dolžino na čvetero. Oni so namreč:

- predtegnjeni (ostri) dolgi: *grād*, *mēd*, *živ*, *loj*, *dūh*.
- predtegnjeni (ostri) kratki: *rad*, *kmet*, *sit*, *som*, *kruh*.
- zategnjeni (mehki) dolgi: *kralj*, *grēh*, *križ*, *prōd*, *ključ*.

d) zategnjeni (mehki) kratki, ki ne stojé nikdar na koncu, ampak samo v sredi ali iz početka besede: laza, véta, sklepa, bóba, konja, — ki so rodivniki od predtegnjenih kratkih laz, vért, sklep, bob, konj.

Da laže razumeš, kateri glas je predtegnjen in kateri zategnjen, razdeli si samoglasnik v dve polovici: *graad, kraatlj*. Ako povdariš prvo polovico, dobiš predtegnjen glas: *gráad, méed*; če povdariš drugo polovico, glas bo zategnjen: *kraatlj, greéh*.

§. 41. Kedar hočemo predtezo ali zatezo, dolgoti ali kratkoti posameznih glasov v pisavi zaznamnjovati, kar je pa le tedaj neogibna potreba, ko je pravi pomenek brez naglaskov dvomljiv, — onda stavimo nad dotične glasnike posebna znamenja, ki je naglaske imenujemo.

Za natančno znamenjavo predtegnjenih (ostrih) in zategnjenih (mehkih) glasov potrebni so nam, kakor hrovaščini in serbščini, prav za prav štirje naglaski, namreč:

a) ostrivec ^ˈ za predtegnjeno-dolge glasove, n. pr. Bóg, brámba, britva, dóm, dúša, grád, hrást (hrášča), jók, kóst kúp, láž, mladóst, móst, pást, péta, pót (znoj), róp, strúp, suša, svét, zláto, zvést, žába, želva;

b) podvojeni krativec ^ː za predtegnjeno-kratke glasove n. pr. bāt, bōb, brāt, dergēt, dnō, kār, kmēt, krōp, kúp, (gomila), lāz, mōj, náš, pēkel, rād, ropōt, sīt, slāb, sōva, srēbro, tvōj, vās;

c) zavijavec ali strešica [^] za zategnjeno-dolge glasove, n. pr. bēl, cērkev, dām, dōga, gospā, grēh, hrást (dob), hvála, kljūč, krālǰ, križ, mlēko, národ, násad, pót (via), róka, pērje, plēme, sādje, sōsed, vrēme, zīma.

d) krativec [˘] za zategnjeno-kratke glasove, n. pr. bērem, gōra, gūmno, igra, jēzik, kōga, mētla, nēsem, pērem, pšeno, vrēteno, žēna, — mēne, tēbe, sēbe, bōba, kmēta, pēkla.

§. 42. Návodni pisavi in tudi pričujoči slovnici služita pa prav za prav samo dva naglaska, namreč:

1. ostrivec ali zategljej ^ˈ kot znamenje predtegnjeno-in zategnjeno-dolgih glasov, n. pr. dúh, grád, méd, živ — kljūč, krālǰ, križ, sādje, stēna.

2) krativec ali predtegljej [˘] kot znamenje predtegnjeno-in zategnjeno-kratkih glasov, n. pr. kōnj, kmēt, otrōk, rād, slāb — čēlo, igra, kōsa, ōsa, vōda.

Strešica ali zavijavec [^] jej hodi v rabo samo tedaj, kedar se pokaže posebno zaznamnjevanje zategnjeno-dolgih glasov neogibna potreba, da se ločijo od predtegnjeno-dolgih, ki so z ostrivcem opisani, n. pr. v sklanjalu: *ljudi* (2. skl.) in *ljudi* (4. skl.)

§. 43. Znamenito v naglaševanju slovenskem je odskakovanje ali premikanje naglaske in njegove vsled tega vzrokovane premembe, in pa ritem ali mera.

Naglas se premiče od začetka proti koncu ali od konca proti začetku in postaja, čem bliže je konca, tém ostreji, in čem dalje je od njega, tem meči. Tako biva naglasek, ki je na zadnjem zlogu oster (predtegnjen), na predzadnjem mehke (zategnjen) in ki je na predzadnjem oster (predtegnjen), na tretjem od konca mehke (zategnjen), n. pr. dájem, dáješ, dáje ali dájem, dáješ, dáje. Tako govorimo: góra, grénka, kòsa, mène, mòje, ròsa, tèbe ali gorā, grenkā, kosā, menē, mojē, rosā, tebē itd. — Enako postaja iz zategnjenega naglasaka predtegnjen, ako se premakne za en zlog proti koncu; tako biva n. pr. iz nedoločnikov: pèči, rēči, plēsti, ako končni i odbijemo: pēč, rēč, plēst in v namenivniku celó: pēč, plēst, prēst.

Ritem ali ravnomerna spreminjava dolgih in kratkih zlogov je nekaj doglas, ki daje besedam v govoru po pésemskem načinu neko stanovitno glasovno razmérje. V slovenščini imamo dvojni ritem: trohejski in jambiški; prvi stopa pred náglas, drugi pa za-nj. Jambiški ritem se čuje po séverno-zahodnih straneh, najčistejše po gorenjem Kranjskem, trohejski je v návadi po južnih in vzhodnih krajih.

Trohejski ritem se od jambiškega loči samo v ostro-kratkih in mehko naglašanih besedah, v ostrih dolgih sta si pa obadva enaka. Tako n. pr.

a) ostre kratke besede: bútura, délati, lípa izgovarja trohejec, kakor da je: buttara, dellati, lippa; — jambovec pa deva nekaj doglas še na sledeči zlog, kakor da je bútura, délàti, lípà in zató naglašeni zlog manj ostro izrekuje.

b) V besedah mehko naglašanih, naj so dolge ali kratke, izgovarja trohejec drugo polovico naglašene zloga ostro, kakor da je: glaáva (gláva), greéh (gréh); jambovec pa mehko, kakor da je: glaáva, greéh

c) ostre dolge izgovarjata oba enako, n. pr. grád, súm, zráven itd.

§. 44. Po svojem izviru je teža in mera slovenskih besed povsod enaka; razloček je samo v tem, da naglas, ki odskakuje povsod po istih opravilih, ne odskakuje vsikod v istih besedah. Tako govoré neki: pòmóč, pòslal, drugi pa: pómóč, poslál; in večkrat se govori v enem ter istem kraju obadvoje.

Kteri zlog se ima v slovenščini naglaševati, to se sploh ne da ustanoviti; slovenski jezik je v tem neizrekljivo gibčen in svoboden. V nekih krajih stavljajo náglas skoraj sploh na predzadnji zlog, in utegnulo bi se z neko pravico reči, da se jezik temu načinu le malokdaj upira.

§. 45. Sploh naj se pomni o náglasu:

a) enozložnice se predtegnjeno ali zategnjeno naglašujejo ali povdarjajo, n. pr. klín, stròp; díh, strúp, králj, kljúč, lúč.

b) dvo- in mnogozložnice imajo naglas na koreniki ali na obrazilih, n. pr. *grája, úzda, gibati, umeten, pokóren, nesrččen, pokórščina* — *stežáj, legát, vozílo, obrazílo, mílostljív, poterpežljív.*

c) S predlogi: *na-, o-, pre-, pred-, raz-, so-, za-*, itd. sestavljeni samostavniki in pridevniki pomikajo naglas radi nad predlog, n. pr. *národ, národen, ógrada, ógrabek, ómota, pré-laz, prédmet, rázmet, sósed, zágata, zámet, zústava, závetje, závora*; vendar ostaja naglas po mnogih krajih nad koreniko: *ográda, omóta, pristáva, sotèska, preláz, zastáva* itd.

d) Pri sklanji in spregi ostaja náglas sploh ondi, kjer je bil v imenovavniku ali v prvi osebi, če ga splošna raba ne potisne na kak drug zlog, n. pr. *plètem, plèteš, plète, plèteva, plètemo, plètejo* — *pletó*;

e) sploh naj se daje prednost tistemu náglasu, ki se opira na najimenitniši besedni del, na koreniko, in se tudi najbolj vjema z ostalimi slovanskimi narečji; druga je le tedaj, kedar ga zahteva splošna ljudska raba na katem drugem zlogu.

V. Poglavje.

Pravopisje.

A. Splošna vodila.

§. 46. Glavno pravopisno vodilo nam bodi: piši po glasu z vednim ozirom na izpeljavo. Kjer ste si izreka in izpeljava navskriž, ondi naj razsodi izpeljava: pisava po izpeljavi je imenitniša in stanovitniša od pisave po sami izreki. Pomni si še:

1) Kolikor zlogov, toliko samoglasnikov; ne piši torej ne več, ne manj samoglasnikov, kakor je zlogov, n. pr. *ce-na, ter-ta, si-ro-ta, gra-di-vo, mi-lo-ser-čen.*

2) Slovenščini služijo v obče mala pismena; velicih se poslužuje samo v nekolikih posameznih primerljajih (gl. §. 47.)

3) Na koncu besedi se pisme *l* návadno po domače izrekuje kakor *v*, piše se pa le *l*. Ako dvomiš, kaj bi pisal — *l* ali *v*, nategni besedo na *e* ali *i*, in berž se ti pokaže, kaj je prav. Če si torej n. pr. v zadregi pri besedah: *vesév, delav, orev, prav*, pritekni jim *i*: *veseli, delali, orli, pravi* in pokaže se ti prava pisava: *vesel, delal, orel, prav.*

Kedar si pa v zadregi med *l* in *lj*, piši vselej *lj*, kedar ima pred drugim soglasnikom ali kot končnik (razum nekterih rodivnikov itd.) med ljudstvom svoj čist glas, n. pr. *kralj, postelj, zado-voljnost*. Sploh pa se piše *lj*:

a) za ustniki: *b, m, p, v* namesto *j* (*i, u*), n. pr. *ljubljenec, spremljevavec, konoplja, lovljen, mravlja.*

b) v končnicah: ljam, ljem, ljen in ljiv, n. pr. *mahljam, gibljem, ljubljem, dobrotljiv*.

c) še v nekterih drugih besedah, ktere je že stara slovenščina pisala z **lj** n. pr. *ključ, ljub, ljudjé* itd.

4) Besedam, vzetim iz drugih slovanskih narečij ali iz gerščine in latinščine, dajemo v končnicah po nãvadi slovensko lice; tujkam iz novejših jezikov pa rajši puščajmo njih obliko in pravopis; samo v bukvah, za prosto ljudstvo namenjenih, kaže je včasih podomačiti, n. pr. *Hellas — Hellada, Cicero — Ciceron, Kragujevac — Kragujevec*, vendar: *Schiller, Göthe, Shakespeare* sploh tudi v slovenščini. Dvoglasnike: au, ei, eu itd. pišemo z: av, ej, ev itd., n. pr. *Eugenius — Evgeni, Aurelius — Avreli, Paulus — Pavel*.

V slovanskih lastnih imenih pišimo za serbski gibljivi a naš e, za češki h naš g, za češki in poljski ch naš h, dalje za poljski ł naš l, za poljski in češki rz in ř naš r, za poljski cie naš te, n. pr. *Praha — Praga, Požarevac — Požarevec, Przemysł — Premisel, Cieszien — Tešin*.

B. Raba velicnih pismen.

§. 47. Velika pismena nam rabijo:

1) v začetku govora, n. pr. *Vera je največi zaklad. Met.*

2) za piko, pa za klicajem in vprašajem, kedar stavkovo misel sklepata, kakor pika, n. pr. *Od Boga izvira edinost, od vraga prepir. Zakaj neki to? Bog je en sam, vragov pa veliko. Bl.*

3) za dvopičjem, kedar svoje lastne ali besede koga drugega nespremenjene zapišemo, n. pr. *Večni mojster ukazuje: Prid' zidar se les učít. Vodn.*

4) iz početka vsake verstice v pesmih, n. pr.

Jablane, hruške Cepi v mladosti

In druge cepé Za stare zobé. Vodn.

5. za vsa lastna imena n. pr. *Koseski, Vesel, Valvazor, Ljubljana, Kom, Dolenc, Kerško.*

Včasih pa dajemo tudi njih pridevnikom veliko pismo, to pa:

a) kedar pridevnik kot samostavnik lastnemu imenu službo opravlja, n. pr. *Avstrijsko, Gorensko, Dolensko, na Štajerskem, po Goriškem in Notranjskem;*

b) kedar se končuje njih pridevnik na ov, ova, ovo ali in, ina, ino, ki izvestni osebi ali stvari kaj prisvojuje, n. pr. *Vidova meglica, Vukova pisava, Prešernove pesmi, Talvina prestava, Safina mera, Nežina pečá.*

c) kedar se je pridevnik s kakim občnim samostavnikom v znanambo lastnega imena združil, ker bi bil pravi pomenek dvomljiv, če pridevniku velicega pismena ne damo, n. pr. *Novo mesto, Béla reka, Zlati rog.*

6) za besedo „Bog“ in „Gospod“, če se rabi namesto „Bog“.

7) večidel v listih pri zaimekih in nazivkih, ki je dajemo osebam, katerim pišemo, n. pr. Vi, Vaš, Vam itd. Še bolj pa se slovenščini v tem primerljeji podajajo mala pismena: vi, vaš, vam.

C. Razzlogovanje.

§. 48. Vsaka beseda ima en ali več zlogov. V pisavi se večkrat primeri, da se mnogozložna beseda ne more vsa v eni versti zapisati; treba je torej, kar še ostane, zapisati od začetka spodnje verste. Da pa bravec koj ugane, kedaj je treba iskati zadnjega konca besede v spodnji versti, postavlja se konec verste, kjer se loči beseda, delilo (- ali -).

Pervo pravilo pri razzlogovanju je: loči zloge v pisavi tako, kakor je ločiš v govorjenju, nanreč:

1) izpeljane ali sestavljene besede razzloguj ali deli po njih izpeljavi ali sestavi, n. pr. *iz-i-dem, ko-lo-vrat, ob-last, po-mlad, na-uk.*

2) soglasnik med dvema samoglasnikoma se jemlje k naslednjemu zlogu, n. pr. *go-vor, pi-sa-va, ro-go-vi-la, u-te-ha.*

3) kedar sta med dvema samoglasnikoma dva ali več soglasnikov, jemlje se prvi (oziroma prva dva) navadno k prvemu, drugi k drugemu zlogu, kakor je v govorjenju ločimo; topljencev *lj* in *nj* vendar nikdar ne ločimo, n. pr. *me-g-la, ges-lo, is-kra, mes-to, sed-lo, soln-ce, voj-vo-da, mi-lo-serč-nost, mrav-lja, dja-nje, sa-nje.*

Razzlogovanje po izreki je svojstvu našega jezika primerniše od unega, po tujščini posnetega poleg ločljivosti in neločljivosti soglasnikov, po katerem bi morali gori naznanjene besede razzlogovati: *ge-s-lo, i-skra, me-g-la, me-sto, se-d-lo, ker sl, skr, gl, st, dl* druge besede začenjati utegnejo in se neločljivi imenujejo.

D. Ločila ali prepone.

§. 49. Ločila ali prepone so znamenja, ktera stavimo v pisavi, da ločimo stavek od stavka. Ločila nam govor jasniše in kažejo, kje se je treba delj ali manj časa oddehniti.

Navadnija ločila so: a) vejica ali rez, b) pika, c) dvopičje, d) podpičje, e) vprašaj in f) klicaj.

§. 50. Vejica ali rez (,) nam rabi:

a) kot ločilo več brez veznika priredno-zvezanih beséd ali stavkov, n. pr. *Polje, vinograd, gora, morje, ruda, kupčija tebe redé.* Vodn. — *Muzika odganja ljudém kalne misli, króti neugnane njih strasti, povzdiguje poterto dušo proti nebu.* Ravn.

b) kot ločilo glavnih in odvisnih stavkov, naj so celotni ali okrajšani, n. pr. *Čas je veter, ki pleve razpihava in le zerno pušča.* Levst. — *Koder se nebó razpenja, grad je pevca brez vrtarja.* Preš. — *Ura, enkrat zamujena, ne pride nobena.* N. pr.

c) za zvačnikom v sredi stavka mesto klicaja; kedar je več beséd, tudi pred njim, n. pr. *Pomisli človek, da si sad prahu. Led.*

§. 51. Pika (.) se stavi:

a) na koncu popolnoma končanega govora, n. pr. *Čiž ne da nič.* N. pr. — *Poterpljenje železne duri prebije.* N. pr. — *Okleni se predrage domovine, posveti v blagor serce jej in dušo.* Cegn.

b) pri okrajšanih imenih in za verstivnimi števniki, n. pr. *g. — gospod; gl. — goldinar; i. t. d. — in tako dalje; 1. — prvič; 2. dan — drugi dan.*

§. 52. Dvopičje (:) se jemlje v rabo:

a) kedar svoje lastne ali besede koga družega nespremenjene zapišemo, n. pr. *To ti povem: kdor materin jezik zaničuje, tudi matere ne spoštuje.* N. pr. — *Naš pregovor pravi: Boljši je dober glas kot srebern pas.* N. pr.

b) kedar se kaj našteva ali v pojasnenje prejšnega reka dodaja n. pr. *Ena se tebi je želja spolnila: v zemlji domači da truplo leži.* Preš. — *Ne hčere, ne sina po meni ne bo; dovolj je spomina: me pesmi pojó.* Vodn.

c) v strokih ali periodah, da se ločijo naslednji členi od prednjih, n. pr. *Če rije rudar kot kert klavérno v zemlje globočino, ne vedé, kedaj bo dan, kedaj noč: tebe, verli kmetovavec, tiho zdrami juterna zarja, solnce ti kaže in sveti pri delu, dokler se na večer milo zamakne za gnado božjo.* Vert.

§. 53. Podpičje (;) se stavi:

a) med vsemi priredno-zvezanimi stavki, ako so večega obsega, n. pr. *Mladost živi brez vse skerbí; vsako nedolžno veselje z radostjo in popolnoma vživa; po veselji hrepení in išče ga pri svoji enakosti; na nje obličji je izobražen mir serca in up vsega dobrega; mladost le srečne in vesele prihodnjosti pričakuje.* Vert.

b) med stavki, ki eden družega poterjujejo ali eden drugemu nasprotujejo, n. pr. *Mehkušnost davi mladost in morí starost vsacega stanú in spola; zakaj skoraj vse bolezni ona zaraja in je strašno dalje plodi.* Vert. — *Ódperta noč in dan so groba vrata; al' dneva ne pové nobena prat'ka.* Preš.

§. 54. Vprašaj (?) nam rabi, kedar naravnost kaj poprašamo, n. pr. *Kje bratoljubja si vidil oltarje?* Preš. — *Kje iskernja ljubezen gospoduje?* Čb.

§. 55. Klicaj (!) se stavi:

a) za medmeti, kedar te besede same stojé, n. pr. *Oh! Gorje!*

b) kedar se kdo pokliče ali se kaj prav čversto pové, n. pr. *Slovenec! tvoja zemlja je zdrava.* Vodn. — *Kaj znanec je zasula že lopata!* Preš.

§. 56. Razun teh ločil rabijo slovenščini še naslednja ločivna znamenja:

a) vez áj (-z), ki zloge in besede veže, n. pr. *slovensko-nemški slovník;*

b) oklepaj (), kedar kako besedo ali kak rek vmes vtaknemo, n. pr. *Dober prijatelj (pa prijatelj ni vsak, ki se ponuja) in pa star denar sta veliko vredna.* Slom. —

c) pomišljaj (—) kedar se beseda ali rek zamolči ali pa kaj nepričakovanega pové, n. pr. *Grob je meni rosnata livada, gaj zeleni — vsahnjena puščava.* Cegn. ;

d) opuščaj ('), kedar se kako pisme v pisavi opusti, n. pr. *al'te?* ;

e) opominjáj (zvezdica * ali križec †), ki kaže na kako opombo, večidel zdolaj postavljeno ;

f) narekováj („“, kedar hočemo kake besede, zlasti od drugod vzete, posebno zaznamnjevati, n. pr. *Kristus pravi: „Ljubite svoje sovražnike“* ;

g) enačáj ali znamenje enakosti = in

h) odstavlják ali znamenje odstavka (§).

E. Kratice.

§. 57. Včasih se navadne, prav znane besede, da se hitreje piše ali kaj prostora prihrani, v pisavi okrajšujejo, t. j. izpusti se namreč več pismen ali zlogov. To se zgodi tako-le:

a) Včasih se zapiše samo prvo pisme, kakor, n. pr. — *na primér* ; m. — mesto ; g. — gospod ; p. — postavim.

b) Včasih se zapiše več pismen in se le zadnje opusté, n. pr. *gl.* — goldinar ; *kr.* — krajcar, *nam.* — namesto.

c) Včasih se zapiše prvo in zadnje pisme, n. pr. *dr.* — dohtar.

B. Oblikovje.

O razpolih govora.

§. 58. Besede našega govora ločimo v: imena, glagole in členke. Pod imena verstimo: samostávnike, pridévnike, štévnike in zaimke; členki pak se ločijo: v prislove, predloge, veznike in medmete. Po tem takem služi slovenščini devetero govornih razpolov ali besednih plemén, namreč:

1. samostávník	} imena.	5. glágol		6. príslov	} členki.
2. pridévník				7. prédlog	
3. štévník				8. vezník	
4. záimek				9. médmet	

Spolníka ali členu (Artikel), kakor ga imá nemščina ali gerščina, slovenščina nima, pa ga tudi ne greša, ker je slovenski samostávník že samo sebi dosti bogat v končnicah za vse razno-tere pregibe. Verh tega jej služi v izraženje tanje določnosti oziravni záimek *i*, ki se pridevniku na koncu dodeva, n. pr. *lep+i*, *dobr+i*.

§. 59. Imena in glagoli se mnogako pregibljejo v govoru, členki pa ne; zato pravimo imenom in glagolom pregibni, členkom pa nepregibni govorni razpoli.

Imena se sklanjajo, pridévníki se tudi stopnjujejo, glagol pa spregamo. Pregibanje je torej trojno:

- 1) sklanjanje ali sklanjatev (deklinacija) za imena.
- 2) stopnjevanje ali primerjatev (komparacija) za pridévnike in pridevne prislove, in
- 3) sprega ali spregatev (konjugacija) za glagole.

I. Sklanjatev.

I. Poglavje.

A. Samostavnik.

Kaj in kolikér je samostavnik.

§. 60. Samostavno ime ali samostavnik (substantiv) imenuje osebe in reči ali pa njih djanja in lastnosti; prvo je konkretno, to pa abstraktno ime, n. pr. *Vodnik, pesnik, slavec, gora — lepota, čednost, vodilo, žetev.*

Konkretno samostavno ime je:

1) lastno, ki imenuje posamezne osebe ali reči, sem gredó imena ljudi, narodov, dežel, mest, rek, gorá itd. n. pr. *Kopitar, Slovenec, Ljubljana, Drava, Triglav;*

2) občno, ki gre vsem stvarém enega rodú ali razpola, n. pr. *car, kmet, vojščak, vás, mesto;*

3) skupno, ki kaže že v ednini množico oseb ali reči, n. pr. *gospóda, otročija, živadina, tersje, germovje;* ali

4) snovno, katero kaže kako snov, ki ohranja tudi v najmanjšem delu svoje ime, n. pr. *mleko, vino, pesek.*

Pri samostavniku je treba gledati: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon in 4) na sklanjanje.

a. Spol.

§. 61. Spol (genus, Geschlecht) je naraven (prirojen) ali pa slovničen (gramatičen). Naravni spol se razodeva po pomenu, slovnični po končaji samostavnih imen.

Naravni spol imá vselej prednost pred slovničnim.

a) Spol po pomenu.

§. 62. Spol po pomenu je že po sami naravi določen. Brez ozira na končnik so:

a) moškega spola imena moških oseb in samcev v živalstvu, n. pr. *brat, oče, sin, mož, starašina, vodja, pastir, golob, orel, oven, vol;*

b) ženskega spola imena ženskih oseb in samic v živalstvu, n. pr. *žena, mati, teta, hči, dekla, golobica, kokoš, kobila, košuta;*

Mnogim živalim, sosebnó ticam, ribam in lezérčini, lastno je samo eno ime za obojni spol, n. pr. *slavček, metulj, sova, senica, posterv.* — Pri teh in enacih samostavnih se določuje spol vselej slovnično po končaji, torej pravimo: *slavček, metulj* itd. so moškega, *sova, senica, posterv* ženskega spola; zato se velí obojni spol tucih samostavnikov: občni spol.

c) srednjega spola imena večidel mladih bitij, katerih spola prav za prav še ne porajtamo; končujejo se na e, n. pr. *dete, jagnje, jare, ščene, kljuse*.

Skupna imena, bodi si moških, ali ženskih oseb, so slovnično ženskega spola, n. pr. *družina, mladina, deca, kovačija, siromačija*.

b) Spol po končaji.

§. 63. Z ozirom na končnik so:

1) moškega spola:

a) vsi samostavniki na soglasnik, ki privzemajo v rodivniku a, n. pr. *duh, grad, bezeg, potok, vinograd, mesec, tovor, ponos, um*.

b) imena posameznih pismen, n. pr. *veliki A, mali e, ostri c*.

2) ženskega spola:

a) vsi samostavniki na a, ki dobivajo v rodivniku e, n. pr. *gomila, groza, mezda, meča, ruda, zvezda, nedelja, senca, duša*.

b) vsi samostavniki na soglasnik, ki dobivajo v rodivniku i, namreč:

a) mnogozložnice na obrazila: *ast, est, ist, ost, ust, azen, ezen in ev (va)*, n. pr. *oblast, obrest, korist, modrost, čeljust, golazen, bolezen, setev*.

β) skupna imena na ád, n. pr. *gnjílád, suhljád, telád*;

γ) mnoge eno- in dvozložnice na razne soglasne končnike; najnavadnije so: *basen, bil, bir (bér), bol, brán, čast, čer, četert, dežel, derhal, gaz, glob — globel, gnjat, gol, golen, gos, gož, gred, grez, grod (rebro), hrast (hrašča), jàblan, jed, jel, jesén, kad, klet, klop, kokoš, kop, kopel, kost, lakot, last, laž, ljubav, lov (Fang), luč, mast, maz, méd (ruda), mér, mét, misel, mlat, mlev, množ, moč, motvoz, nastelj, nit, noč, nprav, obutel, os, osónj, ost, osterv, pamet, past, peč, ped, pesem, pest, pijál, piščál, piščel, plat, plav, poč, pomlad, pomoč, postát, postelj, posterv, poved, povodenj, perhál, pérst (zemljina), pužál, ral, rast, raven, reber, reč, réd (versta), rés, réz, rež, roková, seč, senožet, skerb, sev, skrel, skril, sladkál, slast, smet, snov, spomlad, stern, stran, strast, svést, ščet, uš, vás (selo), véd, verst, verv, verzel, vést, véz, vigred, viš, vit, vitelj, vjer, vlast, vraž, všeč, zabel, zadel, zaved, zel, zév, zibel, zmés, zvér, žal, žerd — žerv, žival in še nekaj drugih. Návadno v ženskem, včasih pa tudi v moškem spolu nam služijo: *dlan, kal, miš, obéd, praprot in vajat*.*

3) srednjega spola so vsi samostavniki s končnikom e in o, to je, če kake moške osebe ne pomenjajo, n. pr. *lice, solnce, pleme, vreme, bedro, dleto, gradivo, vozilo, žito*.

§. 64. Samostavnikom, návadnim le v množini, določuje se spol tudi po končaji.

Končnik i kaže sploh na moški, e na ženski in a na srednji spol, n. pr. *možgani, gostosevci, senci* itd. so moškega, *bukve, grablje, statve, toplíce* itd. ženskega, *derva, ostna, pluča, vrata* itd. srednjega spola.

Med samostavniki na **i** so vendar ženskega spola vsi, ki v rodivniku (namesto moškega **ov**) nobenega prirastka ne dobivajo, n. pr. *cepi* — rod. *cepi*, *duri* — rod. *duri*, *gosli* — rod. *gosli* ali *gosel* itd.

b. Število.

§. 65. Število ali čislo (numerus, Zahl) je v slovenščini trojno, namreč:

1) edinje ali ednina (singular, Einzahl), za eno osebo ali reč, n. pr. *brat*, *sestra*, *mesto*.

2) dvojno ali dvojina (dual, Zweizahl) za dve osebi ali reči, *brata*, *sestri*, *mesti*.

3) množno ali množina (plural, Mehrzahl) za več oseb ali reči, n. pr. *bratje*, *sestre*, *mesta*.

c. Sklon.

§. 66. Sklonov ali padežev (casus, Biegungsfall) ima slovenščina sedem kakor stara slovenščina, namreč:

1. imenovavnik (nominativ) na vprašanje: kdo ali kaj?

2. rodivnik (genitiv) " " koga ali česa?

3. dajavnik (dativ) " " komu ali čemu?

4. toživnik (akkusativ) " " koga ali kaj?

5. zvavnik (vokativ), kedar koga ali kaj po imenu zazovemo.

6. méstnik (lokal) na vprašanje: kje ali pri kom (čem)?

7. druživnik (instrumental) na vprašanje: s kom ali s čim?

Zvavnik je svojo prvotno lastno obliko v novi slovenščini sicer izgubil in se po imenovavniku zvergel; vendar se mu nahaja še dan danes dosti sledi med prostim ljudstvom, n. pr. *brate!* *sine!* *striče!* *Payle!* *Tine!* *Kriste!* itd. Tudi beseda oče je prav za prav zvavnik besede otec.

Poslednja dva sklona mestnik in druživnik nam dan danes sama o sebi, t. j. brez predloga nikdar ne služita.

d. Sklanjanje.

§. 67. Sklanjati (deklinirati) se pravi imena pregibati po spolu, številu in sklonih. Vse te spreminjave se godé po posameznih glasnikih ali zlogih, ki je za razne pregibe deblu pritikamo.

Pri sklanjanji gre tedaj paziti na deblo in na končnice. Deblo (Stamm) je stanovitni, nespremenljivi del vsake besede, končnice (Endungen) so pa spremenljiva obrazila, ktera pritikamo deblu za razne sklone; pravimo jim torej sklonila (Kasusendung, Kasuscharakter).

Sklonila se ali na ravnost vežejo z deblom, ali pa se mu priklepajo po prirastkih t. j. po podaljških, ki je devamo med deblo in med sklonila, n. pr. *brat* — *brata*, *bratu* itd. *grad* — *grad-ov-i*, *grad-ov-e* itd.

Pokaže se ti pa deblo najpred v edinjem rodivniku, če mu sklonilo odbiješ.

§. 68. Samostavniki se pregibljejo:

- 1) s pomočjo samoglasnikov, kateri se
 - a) samostavnikom s soglasnim končnikom pritikajo: tovor — tovor-a, tovor-u itd.; nit — nit-i itd.
 - b) samostavnikom s samoglasnim končnikom z drugimi prebirajo ali pretikajo: žena, žen-e, žen-i itd.; mesto — mest-a, mest-u itd.
 - c) ženskimi in srednjimi samostavnikom v dvojnem in množnem rodivniku odpahujejo: žena — žen; mesto — mest itd.

2) S pomočjo soglasnikov **m** in **h**, ki ju samoglasniki **a**, **e**, **i** ali **o** deblu priklepajo: jelen — jelen-o-m, jelen-i-h; žena — žen-a-m, žen-a-h, žen-a-mi itd.

3) S pomočjo prirastkov ali podaljškov: **ov** (— za ozkimi soglasniki **ev**), **j**, **n**, **er**, **es** ali **t**: grad — grad-ov-i, grad-ov-e itd.; vratar — vratar-j-a itd.; sleme — sleme-n-a itd.

§. 69. Večina samostavnikov se pravilno pregiblje, samo peščica jih ima svojo posebno, od pravilne različno sklanjo.

Slovenščina ima tri sklanje; po prvi se pregibljejo moški, po drugi ženski in po tretji srednji samostavniki.

Vsaka sklanja se kroji z ozirom na široki ali ozki končnik v imenovavniku in z ozirom na različnost edinjega rodivnika na tri sklanjala.

A. Pravilna sklanjava.

I. Moška sklanja.

§. 70. Sklanja moških samostavnikov je trojna. Po sklanjalu **A** se pregibljejo samostavniki s širokim končnikom, po sklanjalu **B** samostavniki z ozkim končnikom (*c, č, j (lj, nj, rj) š, šč, ž*), po sklanjalu **C** pa tisti samostavniki, kateri v rodivniku ostri **u** dobivajo:

A.

B.

C.

Ednina.

<i>Imen.</i>	jelen	kralj	grad
<i>rod.</i>	jelen-a	kralj-a	grad-u (á)
<i>daj.</i>	jelen-u	kralj-u	grad-u
<i>tož.</i>	jelen-a (-)	kralj-a (-)	grad- (á)
<i>zvav.</i>	jelen- (e)	kralj	grad- (e)
<i>mestn.</i>	jelen-u	kralj-i (u)	grad-u
<i>druž.</i>	jelen-om	kralj-em	grad-om

A.

B.

C.

Dvojina.

			a)	b)
<i>Imen.</i>	jelen-a	kralj-a	grad-ov-a	ali grad-á
<i>rod.</i>	jelen-ov	kralj-ev	grad-óv	„ grad-í
<i>daj.</i>	jelen-oma	kralj-ema	grad-óv-oma	„ grad-éma
<i>tož.</i>	jelen-a	kralj-a	grad-ov-a	„ grad-á
<i>zvav.</i>	jelen-a	kralj-a	grad-ov-a	„ grad-á
<i>mestn.</i>	jelen-ih	kralj-ih	grad-ov-ih	„ grad-éh
<i>druž.</i>	jelen-oma	kralj-ema	grad-ov-oma	„ grad-éma

Množina.

			a)	b)
<i>Imen.</i>	jelen-i	kralj-i	grad-ov-i	ali grad-jé (1)
<i>rod.</i>	jelen-ov	kralj-ev	grad-óc	„ grad-í
<i>daj.</i>	jelen-om	kralj-em	grad-ov-om	„ grad-ém
<i>tož.</i>	jelen-e	kralj-e	grad-ov-e	„ grad-é (1)
<i>zvav.</i>	jelen-i	kralj-i	grad-ov-i	„ grad-jé (1)
<i>mestn.</i>	jelen-ih	kralj-ih	grad-ov-ih	„ grad-éh
<i>druž.</i>	jelen-i	kralj-i	grad-ov-i	„ grad-mi.

Splošne opombe.

§. 71. Moška imena oseb in drugih živočih ali posebljenih stvari imajo v ednini toživnik enak rodivniku; toživnik neživočih reči pa je enak imenovavniku, n. pr. *Le-nu-ha dan straži*. N. pr. — *Strežek naznanja snežek*. N. pr. — *Svečan stegne dan*. N. pr.

Svoje dni je bil toživnik živočih in neživočih stvari enak imenovavniku; edini ostanek toživniku živočih stvari v stari obliki je: za mož dati, za mož iti v brovaškem Medmurji.

§. 72. Samostavniki, s polglasnim e v končnici, odrivajo ali izpahujejo e po vseh sklonih, kedar jim na koncu kak glasnik priraste; pravimo mu zato gibljivi polglasnik: pevec — pevca, pevcu; mutec — mutca, mutcu; glušec — glušca, glušču itd. n. pr. *Orel orla plodi*. N. pr. — *Slepec ne more slepca voditi*. N. pr.

Temu pravilu se upira le peščica samostavnikov, katerim bi se združilo po izpahnjem gibljivcu preveč soglasnikov v nesoglasno celoto, n. pr. jazbec — jazbeca, jazbecu; mertvec — mertveca, mertvecu; ubožček — ubožčeka, ubožčeku; veščec — veščeca, veščecu itd.

§. 73. Dvo- in mnogozložni samostavniki spreminjajo svoj končnik k v množnem imenovavniku, zvavniku in mestniku véasi v srodni e; spreminjave goštnikov g v z in h v s

nova slovenščina ne pozna več pri moških samostavnikih, n. pr. *Otroci in stari ljudje kmalu jok stresejo*. N. pr. — *Turci so imeli gosti*. N. pr. — *Bog pošilja darove pridnim otrokom po angeljih, kateri je prinašajo na zlatih oblacih*. Cegn.

Redkejšje se nahaja v pisavi sikavec namesto goltnika v edinjem mestniku, v katerem nam staroslovenski **t** le sem ter tje med ljudstvom **i** nadomestuje, n. pr. *Baša stopa o potoci, germeč boben nosi v roci*. N. pr. — *V našem jezici*. Levst.

Koroški in nekteri dolenski Slovenci govoré v mestniku še dan danes prav po starem: v Belacé, v mračé, o potocé, v Prazé, v lozé itd.

§. 74. Mnogozložni samostavniki na: **ar**, **er**, **ir**, **or** (na **or** samo imena živih stvari) in **ur** vstavljajo po vsej sklanji **j**, da **r** mečé, in se ravnaajo po zgledu „kralj“: gospodar — gospodarja, gospodarju, gospodarjem; vodir — vodirja, vodirju itd.; n. pr. *Uma mnogo, denarjev malo*. N. pr. — *Brez vinarja ni goldinarja*. N. pr. — *V hiši sekira, pa tesarja treba ni*. Cegn. — Enako dobiva **j** tudi dež — dežja, dežju itd. in evangeli — evangelja, evangelju itd., n. pr. *Z dežja pod kap*. N. pr.

Izjeme ste le besedi: prepir in večer, ki mečivnega **j** nikdar ne privzemate.

§. 75. Nektere besede, vzlasti tuje korenine, z breznáglasnim koncem **elj** vstavljajo, kedar rastejo, po vsej sklanji **n** pred sklonilom in se ravnaajo po zgledu „jelen“, n. pr. apostelj — aposteljna, aposteljnu; brencelj — brenceljna, brenceljnu itd.; enake besede so: durgelj, kavelj, kembelj, kruncelj, mavželj, porungelj, rabelj itd.

Temu pravilu se upira večina domačih besed na -elj, zvlasti:

a) vsa imena delajočih oseb, n. pr. učitelj — učitelja, učitelju; rešitelj — rešitelja, rešitelju itd.

b) besede: črevelj, kašelj, kerhelj, parkelj, progelj, recelj, rogelj, šapelj, žrebelj in še nekaj drugih, ki se ravnaajo po odpahnjenem polglasniku po zgledu „kralj“ ter imajo: črevlja, kašlja, kerhlja itd.

§. 76. Nekteri moški samostavniki na **e** dobivajo pristavek **t**, enako srednjim imenom mladih stvari, kakor: družé — družeta, družetu; lené — leneta, lenetu; fanté — fanteta, fantetu; revše — revšeta, revšetju; rohné — rohneta, rohnetju itd., n. pr. *Kar se fanté nauči, starček še stori*. Ravn. — *Lenetu je zaternjena pot*. Ravn.

Enako se sklanja tudi: očé — 2. očeta, 3. očetu itd. — dvoj. 1. očeta, 2. očetov — množ. 1. očetje, 2. očetov itd., n. pr. *Očetje! dajajte svojim sinom strah, da ne postanejo tepeži ali tatje*. Slomš. — Mimo imenovavnika „oče“ je sploh návadna oblika „oča“, ki jo po Štajerskem popolnoma po ženski sklanji, drugej pa tako-le pregiblremo: e d n. 1. 5. oča, 2. oča, 3. oču, 4. oča, 6. oči,

7. očem (očam); — dvoj. 1. očova, 2. očov itd.; — množ. 1. očovi, 2. očov, 3. očovom itd. n. pr. *Nimam očea, matere.* N. pr. — *Po sinku, oči, možu jokala.* N. pr. — *Vari, kar je po oči.* N. pr.

§. 77. Po moški sklanji pregiblujemo radi moške samostavnike z ženskim koncem **a**, kakor: možina, oproda, sluga, starešina, vedovina, vodja, vójvoda itd., namreč: 1. 2. 4. 5. sluga, vodja, vojvoda, 3. slugu, vodju, vójvodu, 6. slugu, vodji, vojvodu itd. n. pr. *Žbrani njegovi vojvodi so se potopili.* Ravn. — *Ide truma vojvodov junaških.* Levst. — Boljše in svojstvu našega jezika veliko prikladniše pa je sklanjati take samostavnike po starem, kakor se tu pa tam še sedaj nahaja med ljudstvom, t. j., po ženski sklanji, namreč: 1. 5. sluga, vodja, vojvoda, 2. sluge, vodje, vojvode, 3. slugi, vodji, vojvodi itd., n. pr. *Natoči oči starešini.* N. pr. — *Vsak vojak imá svojega slugo.* N. ps. — *Lej ga no glavino!* N. r.

Opombe k posameznim sklonom.

§. 78. V rodivniku dobivajo predtegnjeno-dolgi **ú** in se pregibljejo v dvojini in množini návadno s prirastkom **ov** (za ozkimi soglasniki **ev**) enozložni moški samostavniki na širok končnik, kakor: cvet — cvetú ali cveta; med — medú ali meda; klas — klasú ali klasa; rod — rodú ali roda; tat — tatú ali tata itd.; le-sem spada tudi z ozkim končnikom: mož — možú ali moža in panj — panjú ali panja, n. pr. *Bez potú ni medú.* N. pr. — *Iz sadú se drevo spozna.* Met. — *Domačega tatú se je težko ubraniti.* N. pr. — *Lanovi Slovencem cekine nesó.* Vodn. — *Černi vranovi bodo pogrebci moji.* N. ps. — *Tiha voda mostove pobira.* N. pr. — *Suhi panjevi lahko netilo.* N. pr. — *Odločeni so roži kratki dnovi, ko v cvetji jo zapadejo snegovi.* Preš. — V ednini se nahaja prirastek le redkoma v rodivniku in dajavniku ali mestniku z naslednjim **i**, n. pr. *Zdaj punt cervi zvonova tira.* Kos. — *Šel je k svojemu tastovi.* Dalm. — *Po dnevi.*

Večina teh samostavnikov imá mimo pravilne sklanje s prirastkom ali brez prirastka še svojo posebno sklanjo (gl. Č. b), ki se nekaj vjema s sklanjo ženskih samostavnikov na soglasnik z rodivnikom **i**, n. pr. *Vaši lasjé na glavi so vsi preštetí.* Met. — *Skerb lasi beli.* N. pr. — *Na Kranjskem imam tri gradí.* N. ps. — *Delavcu nese bogate dari.* Vodn. — *Na grobéh je tma nocój.* Pot. — *Terta se opira in pleza po drevji in po koléh.* Tuš.

Po tej sklanji se pregiblje tudi beseda „ljud“ v množini:

1. 5. ljudjé	3. ljudém	6. ljudéh
2. ljudi	4. ljudi	7. ljudmi, n. pr.

Vsi ljudjé vse vedó. N. pr. — *Svet vseh ljudi dom.* N. pr. — *Pri hudobnih ljudéh gre vse ná smeh.* N. pr. — *Kdor glumi ne vé glas, naj ne hodi ljudém v vas.* N. pr.

§. 79. Stara zvavnikova oblika v ednini **e** za širokim soglasnikom se je ohranila v posameznih izrekih do najnovejših časov, sklonilo **u** za ozkimi soglasniki pa je nam popolnoma izginilo iz ust, n. pr. *Kaj ti pravim, sine ti!* N. ps. — *Kaj ti pravim, Krištofe! Kriste usliši nas!* — *Aj ti brate!* Kr. r.

§. 80. V množnem imenovavniku dobivajo návadno **je** namesto **i**:

a) besede, ki izhajajo na **b**, **d** ali **t**, z enim ali dvema zlogoma, n. pr. *Pitni bratje v mladosti, siromaštva svatje v starosti.* N. pr. *Ljudjé vsi bratje, bratje vsi narodje.* Preš. — *Bodite razumni kakor kače in priprosti kakor golobje.* Met.

Le-sem spada z mnogimi drugimi enozložnicami (§. 78) tudi beseda volk, ki imá mimo pravilne oblike tudi: *volcjé*, n. pr. *Hujši so kakor volcjé.* N. ps.

b) ljudstvena imena na **-an**, n. pr. *Rimljan* — *Rimljani* ali *Rimljanje*; *Laščan* — *Laščani* ali *Laščanje* itd.

Po nekterih krajih na Dolenskem je slišati **je** namesto **i** tudi za prirastkom **ov** in za jezikovcem **r**, n. pr. *pisar* — *pisarji* ali *pisarje*; *sin* — *sinovi* ali *sinovje*; *tat* — *tatovi* ali *tatovje*.

§. 81. Množni rodivnik nekterih eno- in dvožložnih samostavnikov je še dan danes, kakor v stari slovenščini, enak edinjemu imenovavniku, samo po zatezi se loči od njega. Ostanki stare sklanjave v novi slovenščini so: *bráv* — *bráv*, *kônj* — *kônj*, *lâs* — *lâs*, *lônc* — *lônc*, *môž* — *môž*, *òreh* — *orêh*, *otròk* — *otròk*, *pénez* — *penêz*, *pôt* — *pôt* (via), *róg* — *róg*, *sód* — *sód*, *stremèn* — *stremèn*, *vóz* — *vóz*, *zób* — *zób*, *zvônc* — *zvônc* in morda še nekaj drugih, n. pr. *Zima je bela ko golob, pa je volčjih zób.* N. pr. — *Polno dvorišče je njih kônj, polna hiša černih môž.* N. ps. — *To je sapa turških kônj meglena.* N. ps. — *Njih je več kakor mojih lâs na glavi.* Dalm.

Nekterim enozložnicam je v rodivniku zategnjeno-dolgi **i** po godu, sosebnó med ljudstvom po Dolenskem in Notranjskem, po Goriškem in Koroškem, n. pr. *lasí*, *zobí*, *dolí*, *potí*, *rogí*, *dní*, *lahťi* itd.

§. 82. Toživnikova končnica v množini je **e** za vse moške samostavnike brez ozira na njih široki ali ozki končnik; nahaja se vendar, navlasti pri enozložnicah, še dosti sledi staroslovenski obliki **zi**, po našem **i**, n. pr. *Odkleni bele gradí.* N. ps. — *Le napravi nama svatí.* N. ps. — *Vse turške gradí, žolte zlatí.* N. ps. — *Delajte mi mostí iz mojih belih-kostí.* N. ps. *V ogledi se tebi peljajo.* N. ps. — *Da slednji svoje voli in svoje ovce k meni pripelje.* Dalm.

II. Ženska sklanja.

§. 83. Ženski samostavniki se pregibljejo po treh sklanjalih: po sklanjalu **A** sklanjamo samostavnike na samoglasnik **a**, po sklanjalu **B** ali **C** pa samostavnike na soglasnik, to je, kakor imajo v rodivniku **i** ali **i**:

	A.	B.	C.
Ednina.			
<i>Imen.</i>	rib-a	nit	gos
<i>rod.</i>	rib-e	nit-i	gos-1
<i>daj.</i>	rib-i	nit-i	gos-i
<i>tož.</i>	rib-o	nit	gos
<i>zvav.</i>	rib-a	nit	gos
<i>mest.</i>	rib-i	nit-i	gos-i
<i>druž.</i>	rib-o (ó, oj)	nit-jo	gos-jó

Dvojina.

<i>Imen.</i>	rib-i	nit-i	gos-i
<i>rod.</i>	rib-	nit-i (-)	gos-1
<i>daj.</i>	rib-ama	nit-ima	gos-éma
<i>tož.</i>	rib-i	nit-i	gos-1
<i>zvav.</i>	rib-i	nit-i	gos-1
<i>mest.</i>	rib-ah	nit-ih	gos-éh
<i>druž.</i>	rib-ama	nit-ima	gos-éma.

Množina.

<i>Imen.</i>	rib-e	nit-i	gos-1
<i>rod.</i>	rib-	nit-i (-)	gos-1
<i>daj.</i>	rib-am	nit-im	gos-ém
<i>tož.</i>	rib-e	nit-i	gos-1
<i>zvav.</i>	rib-e	nit-i	gos-1
<i>mest.</i>	rib-ah	nit-ih	gos-éh
<i>druž.</i>	rib-ami	nit-imi	gos-mí.

Splošne opombe.

§. 84. Kakor moškimi samostavniki izpada gibljivi **e** tudi ženskimi na soglasnik po vseh sklonih, v katerih jim na koncu kak glas priraste, kakor: bolezen — bolezní, prikazen — prikazní, setev — setve, cérkev — cérkve itd. n. pr. *Bez setve ni žetve.* N. pr. — *Lepe pésmi glas seže v deveto vás.* N. pr.

§. 85. Razun ženskih samostavnikov na **-a** ravnaajo se po sklanjalu „riba“ tudi:

a) samostavniki, kateri izhajajo po nekterih krajih v imenovavniku na **-ev**, po drugih bolj pravilno na **-va**, kakoršni so: molitev — molitva, cérkev — cérkva, britev — britva, breskev — breskva, pletev — pletva, setev — setva, žetev — žetva itd., samo da je njih edinji toživnik v prvem primerljeji enak imenovavniku, druživnik pa dobiva **-ijo** (redkeje — **evjo**) namesto **o**, namreč: 1. molitev, 2. molitve, 3. molitvi, 4. molitev, 5. molitev, 6. molitvi, 7. molitvijo i. t. d.

b) skupna imena: gospôda, déca, otročija, kovačija, siromačija in še drugih nekaj, ki se sklanjajo samo v ednini, n. pr. *Gospôda se spogledajo*. N. ps. — *Milostljiva mati grintavo deco češe*. N. pr. — *Deci se daja mlečnati močnik, težakom pa žganci in močni kruh*. Slomš.

c) po gostem moški samostavniki z ženskim končnikom **a**, kakor: starešina, vodja, vojvoda, glavina itd. (gl. §. 77).

§. 86. Besede ženskega spola, ki imajo po nekterih krajih ostri naglas na koreniki, po drugih pa na končniku, kakor: gòra — gorà, vòda — vodà, kòsa — kosà, kòza — kozà, kòpa — kopà, òsa — osà, rosa — rosà itd. gibljejo se najčesče pravilno po zgledu „riba“, včasi pa se sklanjajo tako-le:

Ednina.	Dvojina.	Množina.
1. gòra — gorà	goré	goré
2. gorè — goré	gorà	gorà
3. gori	gorama	goràm — gorém
4. gòro — goró	goré	goré
5. gòra — gorà	goré	goré
6. gori	goràh — goréh	goràh — goréh.
7. goró.	goràma.	gorami.

n. pr. *Debele kapljajo solzé kakor vinske jágode*. N. ps. — *Ogerne halo do petá*. N. ps. — *Konj je uren ko verh gorà postojna*. N. ps.

§. 87. Goltniki **g**, **h**, **k** prehajajo pred **i** v dajavniku in mestniku večkrat v srodne: **z**, **s**, **c**, kakor: loka — loci, na loci; spregà — v sprezi; rjuha — na rjusi itd., kar daje govoru včasj prijetno spremembo, n. pr. *Bog pomozi k naši slozi*. N. pr. — *Še persti na roci si niso enaki*. N. pr.

Tej spreminjavi se vendar upirajo goltniki, ki imajo kot débelni končniki še drug soglasnik pred seboj, kakor: mačka — mački, puška — na puški itd.

Opombe k posameznim sklonom.

§. 88. Besede s končnico **-ija** izpahujejo v pisavi rade **j** v edinjem dajavniku in mestniku, kakor: beračija — beračii,

hudobija — hudobii, tovaršija — tovaršii itd. — Ker pa slovenščina v nobeni nesestavljeni besedi ne trpi zevi ali odpertine in se *j* v teh sklonih med ljudstvom malo da ne povsod razločno govori, zato kaže pisati *j* med samoglasnikoma tudi v dajavniku in mestniku kakor v ostalih sklonih, n. pr. *Kdor na beračiji (beračii) ene črevlje razterga, ne pusti več beraške palice.* N. pr. — *Po hudi tovaršiji (tovaršii) rada glava boli.* N. pr.

§. 89. Po sklonilu se v novoslovenski pisavi edinji toživnik ženskih samostavnikov na —**a** sicer ne loči od druživnika, razlika je vendar med njima po glasu: toživnik samostavnikov s kratkim samoglasnikom v koreniki (§. 86) se sploh predtezava, druživnik pa zatezava; samostavnikom z dolgim samoglasnikom pa je ravno nasprotno toživnik večidel zategnjen, druživnik predtagnjen, n. pr. *gōra, kōza, vōda — krava, līpa, rība — tož.:* v *gōro* (redkeje *gōro*) ali *gorō*, *kōšo* ali *kosō*, *vōdo* ali *vodō* — *krāvo*, *līpo*, *rībo*; — druž. za *gorō*, *kosō*, *vodō* — *krāvo*, *līpo*, *rībo* itd.

Štajerski Slovenci govoré še dan danes **oj** v druživniku, n. pr. *Z bradoj giblje, s nogoj vīblje.* N. ps.

§. 90. Ženski samostavniki na soglasnik, ki pri sklanjanji gibljivi **e** opuščajo, dobivajo zavoljo glajše izreke —**ijo** v druživniku namesto **jo**, kakor: *misel — mislijo, bolezen — boleznijo, prikažen — prikaznijo*, n. pr. *Žalost in veselje hodi za ljubeznijo.* Cegn.

§. 91. O dvojnem in množnem rodivniku naj se pomni to-le:

a) Ženski samoglasniki z dvema ali s tremi soglasniki vstavljajo, kedar se njih skupna izreka ustom upira, na koncu brez-náglasni **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** pa **i** oživi; če **lj**, **nj** deblo zatika, vrine se **e** pred topljence, kakor: *sestra — sester, iskra — isker, naredba — naredeb, kaplja — kapelj, skorja — skorij* itd., n. pr. *Toliko je Turka na terišču, kakor mravelj na mravljišču.* N. ps. — *Lepih zarj šest in dva dni.* Vodn. — Včasí stoji **é** ali **á** namesto **e** (gl. §. 30).

b) Ženskim samostavnikom na —**a**, ki v edinjem rodivniku **e** povdarjajo (§. 86), pritikajo v množnem rodivniku sem ter tje zategnjen **â**, kakor: *voda — vodâ, kosa — kosâ*; to veljá tudi o besedi „hči“ in o nekterih samostavnikih na —**ev**, n. pr. *Zdaj je umerla hči moja, polni so gospá solzâ.* N. ps. — *Bog vas ohrani devet sestrâ.* N. ps. — *Žlahtni gospod, žlahtna gospá, devet hčerâ imela sta.* N. ps. — *Izpod podkvâ mu jasna iskra sije.* N. ps.

Koroški in štajerski Slovenci obrazijo ta rodivnik po pravilu.

c) Samostavnik „beseda“ pritika za množni rodivnik rad **i**, n. pr. *Mir besedi.* N. r. — *Od dobrih besedi se nihče ne zredi.* N. pr. — *Kjer je veliko besedi, ne mine lahko brez greha.* Ravn.

d) Ženskim samostavnikom na soglasnik (B.) rodivnikovo sklonilo **i** med ljudstvom včasih odpada, kar pa ni, da bi se v knjigi posnemalo, vsaj pri eno- in dvozložnicah ne, n. pr. *Kolikor glav, toliko misli* (ne: *misel*). N. pr. — *Osem luči* (ne: *lúč*) *sem ti prižgal*. N. ps.

III. Srednja sklanja.

§. 92. Samostavniki srednjega spola se ravnaajo po treh sklanjalih. Samostavnike s širokim debelnim končnikom ali na **—o** spregamo po zgledu **A**, une z ozkim končnikom ali na **—e** po zgledu **B**; po zgledu **C** pa pregiblujemo tiste samostavnike, ki jemljejo v sklanji odpadli *n*, *t* ali *s* na pomoč:

A.

B.

C.

Ednina.

<i>Imen.</i>	let-o	polj-e	pleme
<i>rod.</i>	let-a	polj-a	pleme-n-a
<i>daj.</i>	let-u	polj-u	pleme-n-u
<i>tož.</i>	let-o	polj-e	pleme
<i>zvav.</i>	let-o	polj-e	pleme
<i>mest.</i>	let-u	polj-i (u)	pleme-n-i (u)
<i>druž.</i>	let-om	polj-em	pleme-n-om.

Dvojina.

<i>Imen.</i>	let-i	polj-i	pleme-n-i
<i>rod.</i>	let-	polj--	pleme-n
<i>daj.</i>	let-oma	polj-ema	pleme-n-oma
<i>tož.</i>	let-i	polj-i	pleme-n-i
<i>zvav.</i>	let-i	polj-i	pleme-n-i
<i>mest.</i>	let-ih	polj-ih	pleme-n-ih
<i>druž.</i>	let-oma	polj-ema	pleme-n-oma.

Množina.

<i>Imen.</i>	let-a	polj-a	pleme-n-a
<i>rod.</i>	let-	polj--	pleme-n
<i>daj.</i>	let-om	polj-em	pleme-n-om
<i>tož.</i>	let-a	polj-a	pleme-n-a
<i>zvav.</i>	let-a	polj-a	pleme-n-a
<i>mest.</i>	let-ih	polj-ih	pleme-n-ih
<i>druž.</i>	let-i (mi)	polj-i	pleme-n-i

Splošne opombe.

§. 93. Srednji samostavniki s koncem **me** (strsl. **MA** = men) sklanjajo se po zgledu „pleme“ s pripomočjo glasnika **n**, ki jim je v imenovavniku dan danes odpadel. Taki samostavniki so:

breme, ime, pleme, rame, seme, sleme, teme, vime, vreme in morda še nekaj drugih, n. pr. *V prihodnjost svojo seme sejemo. Cegn.* — *Ali nisi dobrega semena vsejal na svojo njivo?* Met. — *Na temeni cvete prijazna pomlad. Vilh.*

Ti samostavniki se glasé v isterski čakavščini in sem ter tje po Štajerskem in bližnjem Ogerskem še dan današnji: *bremen, plemen, semen* itd. v imenovavniku, kar je ostanek staroslovenskega skožinosnega izrekovanja; zato prihaja spet na dan glas **n** v vseh odvisnih sklonih razun toživnega v ednini tudi pri onih Slovincih, ki izgovarjajo: *breme, pleme* itd.

§. 94. Imena mladih živali in drugih stvari na **e** privzemajo razun edinjega toživnika po vseh odvisnih sklonih glas **t**, ki so ga dan danes v imenovavniku izgubile, in se pregibljejo pravilno po sklanjalu „pleme“. Taki samostavniki so: *dekle, dete, jagnje, kozle, kljuse, mače, pišče, ščene, tele, žrebe* itd. ter imajo v rod.: *dekleta, deteta, jagnjeta, kozleta* itd. — v daj.: *dekletu, détetu, jagnjetu, kozletu* itd. — Le-sem spada tudi: *kolče — kolčeta, serce — serceta* t. j. pogača enake podobe, in še nekaj drugih.

Razun pravilnih množin: *piščeta, praseta, teleta, ščeneta* itd. govorimo in pišemo tudi: *piščanci — piške, prasci — prešiči, telci — teliči, ščenci* itd., ki si je izposojamo moškimi samostavniki: *piščanec, prasec — prešič, telec — telič* itd. n. pr. *Vsaka kokla pred svoje piške (piščance) berska.* N. pr.

Besedi „dete“ rabi namesto „deteta“ množina: *deca*, ki se sklanja kakor ženski samostavnik na **a** (gl. §. 85, b) v ednini.

§. 95. Besede: *črevo, čúdo, drevo, igo, kolo, nebo, oko, pero, slovo, uho* in morda še peščica drugih se sklanjajo navadno s podaljškom —**es**, včasih pa brez podaljška, po sklanjalu „leto“ ter imajo v rodovniku: *črevesa, čudesa, drevesa, ižesa, koleša, nebesa, očesa, peresa, slovesa, ušesa* ali *čreva, čuda, neba, pera* itd. n. pr. *Germ ne podere drevesa.* N. pr. — *Kar je ljubo očesu, to je tudi ušesu.* N. pr. — *Za kapo je tri pera djal.* N. ps. — *On se je doteknil njegovega uha.* Dalm.

S podaljškom **es** sklanjamo tudi: *oje — ojesa, ule — ulesa* in (pa redkejšé) *lice — ličesa* kakor v stari slovenščini.

Kedar govorimo o človeških ali živalskih udih, pregiblje se „oko“ v množini nepravilno (gl. §. 102).

Nektere gori imenovanih beséd dobé v množini brez podaljška drugačen pomen: *kolesa — kola (voz), črevesa — čréva (drobje), drevesa — derva (netivo)* itd. n. pr. *Vi cepite derva, k nam pa treske leté.* N. pr. — *Sila kola lomi.* N. pr.

§. 96. Stojita li na koncu srednjih débel dva ali trije soglasniki, katerih skupna izreka se ustom upira, vstavi se v dvojnem in množnem rodovniku zavoljo lepoglasja kakor ženskimi imenom (§. 91, a) **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** jim pa **i** oživi,

kakor: bedro — beder, okno — oken, sedlo — sedel, narečje — narečij (iz starega narečije), n. pr. *Nima oken, nima vrat.* N. ps. — *Kolovrat bitij vedno se verti.* Led.

B. Nepravilna sklanjava.

I. Moška sklanja.

§. 97. „Dan — den“ se pregiblje s prirastkom ali brez prirastka tako-le:

Ednina.	Dvojina.	Množina.
1. dan, den	dni, dneva	dni, dnevi, dnovi
2. dne, dneva	dni, dnov	dni, dnov, dnevov
3. dnu, dnevu	dnema, dnevoma	dnema, dnevoma
4. dan, den	dni, dneva	dni, daní, dneve, dnove
5. dan, den	dni, dneva	dni, dnevi, dnovi
6. dne, dnevi	dneh, dnevih, dnovih	dneh, dnevih, dnovih
7. dnem, dnevom	dnema, dnevoma	dnemi, dnevi, dnovi

n. pr. *Življenja dnevi so le kratki.* Cegn. — *Kratko je veselih dni število.* Preš. — *Zadosti je dnevu njegova lastna težava.* Met. — *Preden še daní zvoní, me pokličé, me zbudi.* N. ps. — *Čakajte, o mati vi, da danove odzvoní!* N. ps. — *Kak po noči, tak po dne.* N. ps.

§. 98. „Otrok“ se sklanja v ednini in dvojini pravilno, v množini pa se giblje tako-le: 1. otroci, 2. otrok, 3. otrokom, 4. otroke, 5. otroci, 6. otrocih, 7. otroki, n. pr. *Majhni otroci majhna skerb, veliki otroci velika skerb.* N. pr.

§. 99. Beseda „pôt“ je v ednini moškega ali ženskega, v množini čestokrat srednjega spola; sem ter tje se pa derži kot moški samostavnik v ednini še svoje stare sklanjave: 1. pôť, 2. pôti, 3. pôti, 4. pôť, 5. pôť, 6. pôti, 7. pôtem, n. pr. *Pleti pleti venčike, brešno poti žalostni.* N. ps. — *Razni so potje, po katerih vsevladar národe vodi v želeno blaženost.* N. pr. — *Na vso zemljo solnce sije, potov vseh megla ne krije.* Levst. — *Kdo narodom čudno pota meri?* Vilh. — *Gre svojim potem.* Krell. — *Je ravno tem istim potem doli šel.* Dalm.

II. Ženska sklanja.

§. 100. Beseda „gospá“, okrajšana iz „gospoja“, sklanja se:

Ednina.	Dvojina.	Množina.
1. gospá	gospé	gospé
2. gospè	gospèj, gospâ	gospèj, gospâ
3. gospèj	gospèma	gospèm
4. gospó	gospé	gospé
5. gospá	gospé	gospé
6. gospèj	gospèh	gospèh
7. gospó	gospèma	gospèmi.

Sem ter tje se derži pravilne sklanje: 1. gòspa, 2. gòspe, 3. gòspi itd.

§. 101. Besedi „mati“ in „hči“ sklanjamo s prirastkom **er**, v dvojini in množini pravilno po zgledu **A**. hči tudi po sklanjalu **B**; v ednini pa se pregibljuje tako-le:

1. 5. mati, hči	3. materi, hčeri	6. materi, hčeri
2. matere, hčere, hčeri	4. mater, hčer	7. materjo, hčerjo

n. pr. *Kdor matere ne uboga, tega tepe nadloga*. N. pr. — *Ne hčere ne sina po meni ne bo*. Vodnj. — *Ko v beli grad prideta, hčer mertevo zagledata*. N. ps. — *Zlahtni gospod, zlahtna gospá devet hčerá (hčeri) imela sta*. N. ps. — *Naše stare matere in stari očaki so živa shranila národnega slovstva*. Tom:

Enako se pregibljuje tudi beseda „kri“: 1. 5. kri, 2. kervi, 3. 6. kervi, 4. kri, kerv, 7. kervjó, n. pr. *Kri, življenje mi je dal*. N. ps. — *Rudeča (rožica) pomeni rudečo kri*. N. ps.

III. Srednja sklanja.

§. 102. Beseda „oko“, kedar je govorjenje o človeških ali živalskih očéh, pregibljuje se v množini tako-le:

1. 5. oči	3. očém	6. očéh
2. oči	4. oči	7. očmi,

kar je prav za prav stara dvojina, ki se v starših spisih še tu pa tam v prvotniški obliki: oči, oči, očima itd. nahaja, n. pr. *Oči več vidijo od očesa*. N. pr. — *Resnica oči kolje*. N. pr. — *Bolje verjeti svojim očém, kot tujim očesom*. N. pr. — *Moramo pred njih očima žeje sehniti*. Dalm.

§. 103. Beseda „tla“, návadna samo v množini, pregibljuje se tako-le:

1. 5. tla	3. tlam, tlem	6. tleh
2. tál — tlá	4. tla	7. tlami, tlemi

n. pr. *Ob tla z nogami bije*. N. ps. — *Mašni plašč po tleh razgerne*. N. ps.

C. Sklanjava lastnih imen.

§. 104. Lastna imena se ravnaajo v sklanji sploh po enacih pravilih kakor drugi samostavniki: imena na soglasnik (razun ženskih) pregiblujemo po moški, imena na **a** po ženski, imena na **e** ali **o** (razun moških) po srednji sklanji, n. pr. *Vodnik — Vodnika, Vodniku* itd.; *Ravnikar — Ravnikarja, Ravnikarju* itd.; *Celovec — Celovca, Celovcu* itd.; *Soča — Soče, Soči* itd.; *Berdo — Berda, Berdu* itd.; sicer pa je treba pomniti:

A. 0 imenih ljudi.

§. 105. 1) Moška imena na **a** in **o** se sklanjajo pravilno bez prirastka, n. pr. *Marko, Luka — 2. Marka, Luka — 3. Marku,*

Luku itd., manj se jim prilega prirastek **t**: *Marko* — *Markota*, *Markotu*.

Priimke moških oseb na **a** pregiblujemo pa rajši po ženski sklanjji, n. pr. *Godina*, *Robida*, *Terđina*; — 2. *Godine*, *Robide*, *Terđine*; — 3. *Godini*, *Robidi*, *Terđini* itd.

2) Moška imena domača na **e** brez prirastka **t** sploh niso navadna; tuja, zlasti novejših narodov, pa s prirastkom **ne**, n. pr. *Jože* — 2. *Jožeta*, 3. *Jožetu* itd.; *Kobe* — 2. *Kobeta*, 3. *Kobetu* itd.; *Bonaparte* — 2. *Bonaparta*, 3. *Bonapartu*; *Göthe* — 2. *Götheja*, 3. *Götheju* itd.

3) Moška imena na **i** v samostavniki obliki pravilno sklanjamo, **j** pristavlja je ali **i** v **j** spreminjeva je, n. pr. *Juri*, *Alojzi* 2. *Jurja*, *Alojzija* itd.; *Mali* — 2. *Maliya*, 3. *Maliju* itd.; *Žurbi* — 2. *Žurbija*, 3. *Žurbiju* itd.; — v pridevniki obliki pa se ravna po pridevniki, n. pr. *Dobrovski* — 2. *Dobrovskega*, 3. *Dobrovskemu* itd.; *Koseski* — 2. *Koseskega*, 3. *Koseskemu* itd.

Sklanjanje s prirastkom **t**, kakor: *Dobrovski* — *Dobrovskita* itd. navadno je sicer sem ter tje, toda ne splošno.

4) Končnice gerških in latinskih imen: **as**, **es**, **is**, **os**, **us** oseb in krajev odpadajo vsaj po ostalih sklonih, če se že v imenovavniku niso opustile, n. pr. *Sokrates* — *Sokrat* — 2. *Sokrata*, 3. *Sokratu* itd.; *Delos* — 2. *Dela*, 3. *Delu* itd.

B. 0 imenih krajev, mest, rek, gorá.

§. 106. 1) Imena krajev s staro množinsko obliko —**ane**, kakor: *Goričane*, *Svéčane*, *Póličane*, *Dražđane* itd. tako-le rabimo v posameznih sklonih:

1. 5. Svéčane	3. Svéčam, Svéčanom	6. Svečah
2. Svéčan	4. Svéče, Svéčane	7. Svečami.

Rodivnik na —**an** je lasten še nekterim drugim množinskim vasnim imenom, n. pr. *Cérklje* — *Cérkljan*, *Gorje* — *Gorjan*, *Duplje* — *Dupljan*, *Zverče* — *Zverčan* itd.

2) Imena, ki so prav za prav pridevniki, pregibljejo se sploh kakor pridevniki, n. pr. *Trebno* — 2. *Trebnega*, 3. *Trebnemu* itd.; *Sostro* — 2. *Sostrega*, 3. *Sostremu* itd.; — včasih pa kakor samostavniki, n. pr. *Ravno* — *Ravna* in *Ravnega* itd.

Imena s pridevniki obliki **ovo** ali **sko** sklanjamo vselej kakor pridevnike, n. pr. *Velesovo*, *Nemško* — 2. *Velesovega*, *Nemškega*, 3. *Velesovemu*, *Nemškemu* itd.

§. 107. Pri sestavljenih imenih je treba paziti, so li sestavljena s pridevnikom ali s predlogom in kako:

1) Sestavljenke s pridevnikom, če hrani pridevnik še svojo lastnijo, pregibljejo samostavniki po svoje in pridevnik po svoje, n. pr. *Novo mesto*, *Vini verh* — 2. *Novega mesta*, *Vinega verha*, 3. *Novemu mestu*, *Vinemu verhu* itd.; — ako je pa pridevnik popolnoma zrasel s samostavnikom, spreminja se le samostavniki, n. pr. *Mokronog* — 2. *Mokronoga*, 3. *Mokronogu* itd.

2) Sestavljenke s predlogom, če je predlog povdarek ná-se potegnil, ne delajo razločka v sklanjanji, n. pr. *Zálog, Zástava* — 2. *do Záloga, do Zástave*, 3. *proti Zálogu, proti Zástavi* itd.; — ako je pa ime povdarek ohranilo, ravná se ž njim v predlogovih sklonih tako, kakor ne bi bilo sestavljeno.

Po tem pravilu rabijo nam n. pr. *Podkernos, Zaverh, Predjama, Nabrežina* tako-le:

Imen.: *Tu je pod Kernosom, za Verhom, pred Jámo, na Brežini* — pa tudi: *tu je Podkernos, Zaverh, Predjama, Nabrežina*;

rod.: *do Podkernosa, Zaverha, Predjame, Nabrežine*;

daj.: *proti Podkernosu, Zaverhu, Predjami, Nabrežini*;

tož.: *grem pod Kernos, za Verh, pred Jámo, na Brežino*;

mest.: *bivam pod Kernosom, za Verhom, pred Jámo, na Brežini*;

druž.: *pred Podkernosom, pred Zaverhom, pred Jámo, pred Nabrežino*.

Taka je tudi pri krajevnih imenih, ki je rabimo samo v množini.

II. Poglavje.

B. Pridevnik.

Kaj in kolikér je pridevnik.

§. 108. Pridevnik ali prilog (adjektiv, Beiwort) je beseda, ktera naznanja, kakošna je oseba ali reč ali pa čegava je. Po pomenu so tedaj pridevniki:

a) kakovostni, ki naznanjajo lastnost ali kakovost osebe ali reči, n. pr. *bel grad, mala kočá, lepo vreme*;

b) svojivni, ki naznanjajo čegavost ali svojost oseb in drugih stvari, n. pr. *kraljev dvor, materina kletev, pastirska palica*.

§. 109. Pridévniki imajo za vsak spol svojo posebno končnico: za moški spol kak soglasnik ali **i**, za ženski **a**, za srednji pa **o** ali **e**, n. pr. *pišan trak* — *pisani trak, rumena zarja, ribje oko*.

Z nedoločno (neizvestno) obliko (—, *a*, *o-e*) naznanja pridevnik, kakošna ali čegava je oseba ali reč, n. pr. *lep vert, pruden delavec, visóka gora, globóko morje*; — z določno (izvestno) obliko (*i*, *a*, *o-e*) pa tudi dopoveduje, ktera je ta oseba ali reč, n. pr. *lepi vert, pridni delavec, visóka gora, globóko morje*.

A. Pridevnikova sklanja.

§. 110. Od kar se je novi slovenščini izgubila imenna t. j. samostavnikovi enaka sklanja nedoločnih pridevnikov, sklanjajo se

vsi pridevniki, v določni in nedoločni obliki, enoliko po tem-le sklanjalu:

Moški spol.

<i>Imen.</i>	lep- (i)
<i>rod.</i>	lep-ega
<i>daj.</i>	lep-emu
<i>tož.</i>	lep-ega (—, i)
<i>zvav.</i>	lep- (i)
<i>mest.</i>	lep-em
<i>druž.</i>	lep-im

Ženski spol.

Ednina.

lep-a
lep-e
lep-i (ej)
lep-o
lep-a
lep-i (ej)
lep-o

Srednji spol.

lep-o
lep-ega
lep-emu
lep-o
lep-o
lep-em
lep-im

Dvojina.

<i>Imen.</i>	lep-a
<i>rod.</i>	lep-ih
<i>daj.</i>	lep-ima
<i>tož.</i>	lep-a
<i>zvav.</i>	lep-a
<i>mest.</i>	lep-ih
<i>druž.</i>	lep-ima

lep-i (e)
lep-ih
lep-ima
lep-i (e)
lep-i (e)
lep-ih
lep-ima

lep-i (e)
lep-ih
lep ima
lep-i (e)
lep-i (e)
lep-ih
lep-ima

Množina.

<i>Imen.</i>	lep-i
<i>rod.</i>	lep-ih
<i>daj.</i>	lep-im
<i>tož.</i>	lep-e
<i>zvav.</i>	lep-i
<i>mest.</i>	lep-ih
<i>druž.</i>	lep-imi

lep-e
lep-ih
lep-im
lep-e
lep-e
lep-ih
lep-imi

lep-a (e)
lep-ih
lep-im
lep-a (e)
lep-a (e)
lep-ih
lep-imi.

Splošne opombe.

§. 111. Kedar se veže pridevnik z moškim samostavnikom nežive reči, tedaj mu je v ednini toživnik enak imenovavniku, pri živih stvaréh pa je enak rodivniku, n. pr. *Prepovedan pot pelje v prepovedan kot.* N. pr. — *Dobro drevó rodi dober sad.* Met. — *Kdor ubogega (človeka) stiska, stvarnika preklinja.* Ravn. — *Kdor se mlad belega kruha brani, bode star rad čerñi hrustal.* N. pr.

Ako pa samostavnik in pridevnik nista v tem istem stavku in se pridevnik na samostavnik v prednjem stavku nanaša, onda dosedanja slovenska pisava sploh ne dela razločka med živimi in neživimi stvarmi ter si kroji toživnik vedno po živih, n. pr. *Mladina novi svet preveč čistá, starega (bolje: stari) pa zanemarja.* N. pr. — *Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, kterege (bolje: kteri) je žena vzela* itd. Met.

§. 112. Gibljivi polglasnik **e** v končnicah: *ek, el, en, er, ev* itd. opušča se kakor samostavnikom tudi pridevnikom po vseh sklonih, v katerih na koncu rastejo, n. pr. *bister, bistra, bistro; krepek, krepka, krepko; čerstev, čerstva, čerstvo; bolen, bolna, bolno; svitel, svitla, svitlo.*

Enaka je tudi z ostrim **á**, ki v dvozložnicah na —*ek* in —*en* včasi **e** nadomestuje, n. pr. *sladák, sladka, sladko; temán, temna, temno.*

§. 113. Goltnika **k, g** (redkejša **h**) spreminjata se za samoglasniki pred naslednjim **i**, v ednini tudi pred **e**, včasi v srodne sikavce: **c, z (s)** n. pr. *Ne obračaj od ubozih oči.* Ravn. — *Kedar vidiš nazega, obleci ga.* Ravn. — *Z velicimi gospodi ni dobro črešenj zobati.* N. pr.

Ta spreminjava se vendar po gostem opušča, bodi si zavoljo preoblice sikavcev v slovenščini, bodi si iz ozira na staro slovenščino, ki v edinjem rodivniku in dajavniku in v množnem rodivniku, mestniku in toživniku ne poterjuje té menjave.

§. 114. Stara imenna t. j. samostavnikov enaka sklanja nedoločnih pridevnikov se je ohranila v novi slovenščini le za moški spol v edinjem imenovavniku; po ostalih sklonih se gibljejo dan danes vsi slovenski pridevniki po zložnini t. j. po zloženi sklanji, ktera se je iz inenne s tém izobrazila, da se je samostavnikovim sklonom pritikal stari zaimek: **u, ta, te** (*i, ja, je*), n. pr. *lep+i, 2. lepa+je ga, 3. lepu—jem u* itd.; te polne oblike so se vendar s časom obrusile in v današnje skerčile.

Ostanki stare imenne sklanje nedoločnih pridevnikov so a) rodivniki: z *davna, od davna, z lepa, z viša, do mala, dosta* (do *sita*), za *perva, zla* itd. — b) dajavniki: *k dobru, k ljubu* itd., — c) mestniki: po *malu, na nagli* itd., n. pr. *Nočem z lepa se podati.* N. ps. — *Z mlada se tern ostri.* N. pr. — *Ne reče mu dobra, ne želim ti zla, to ne bo k dobru.* N. r. — *Vse bi z nova dobro bilo.* Valj.

§. 115. Slovenščini rabi nekaj pridevnikov, kateri se ali nikdar ne pregibljejo, kakor: *napek, peš, res, sovraž* in še nekaj *tujk*, — ali samo v nekterih izrekih, kakor: *laž, všeč, tešč, žal*, ker so prislovne ali samostavne natore, n. pr. *Lintek beseda ne preseda.* N. pr. — *Vsi drugi svatje so mi všeč.* N. ps. — *Slovincu je dobrovoljnost všeč tudi v knjigah.* Levst. — *Žal besede v ustih ni.* Preš. — *Žale misli v sercu ni.* Preš. — *Dobil v odgovor laž besede.* Valj. *Pljuvajte sline tešče.* N. ps.

Opombe k posameznim sklonom.

§. 116. Dajavniku in mestniku ženskih pridevnikov v ednini služite dve obliki: **i** in **ej**; *perva* je navadniša v današnji pisavi, druga pravilniša in vsega priporočila vredna, ker ne rabi samo mnogim Slovincem, ampak tudi drugim slovanskim narečjem, vsaj

za določne pridevnike; marsiktera dvoumnost bi se utegnila odverniti po njej.

§. 117. Pravilna končnica ženskega imenovavnika in toživnika v dvojini je **i**; **e** namesto **i** utegne nam rabiti le tedaj, kedar sklonilo náglas ná-se potegne, n. pr. *Dve krivi priči*. Dalm. — *Dve ubogi, priprosti ženi*. Krell. — *Pokaže čerui kiti dve*. N. ps. — *One dve ste (sta) dorasli, tam pa ste (sta) se ošepili no rasli v sveto nebo*. N. ps.

§. 118. Pravilna imenovavnikova, toživnikova in zvavnikova oblika za srednji spol v množini je **a**, kakor nam kaže stara slovenščina, starša slovenska pisava (16. stoletja) in ostala slovanska narečja, n. pr. *O Gospod! kako so tvoja dela velika in mnoga!* Dalm. — *Ózka vrata*. Trub. — *Svetijo se tam že okna grajska*. N. ps.

Preprosto ljudstvo in po njem večina slovenskih pisavcev pa družijo srednjim samostavnikom v množini pridevnike rajši z ženskim koncem na **e**, ki je nekako mileji na glasu od resnejega **a**; zato pišejo: *velike mesta* nam. *velika mesta*; *dobre dela* nam. *dobra dela*.

B. Pridevnikovo stopnjevanje.

§. 119. Stopnjevatí se pravi: pridevnik tako spreminjati, da ne znani samo lastnosti oseb in reči, ampak tudi pové, v kateri meri se jim prilaga. Kakor drugim jezikom služijo tudi slovenščini tri stopnje:

1) *perva* ali *nasebna* (positiv), *ktera* kaže lastnost kake osebe ali reči brez vsake primerjave ali prispodobe z drugo, n. pr. *zvest prijatelj, lepa hiša*;

2) *druga* ali *sodnja* (primerjavna — komparativ), *ktera* lastnost kaki osebi ali reči v večí ali manjši meri prilaga kot drugi, n. pr. *zvestejši prijatelj, lepša hiša*;

3) *tretja* ali *presežna* (superlativ), *po kateri* se osebi ali reči lastnost v najviši ali najniží meri prideva, n. pr. *najzvestejši prijatelj, najlepša hiša*.

A. Sodnja stopnja.

§. 120. Sodnja ali primerjavna stopnja se obrazi, če se deblu pridene:

- za moški spol: **ši** ali **ji** n. pr. *lep — lepši; star — starši* ali *starji*;
- za ženski spol: **ša** ali **ja** n. pr. *lepa — lepša; stara — starša* ali *starja*; in
- za srednji spol: **še** ali **je** n. pr. *lepo — lepše; staro — starše* ali *starje*.

Končnici **ji** se staplja **j** s predstoječimi goltniki in sikavci v srodne šumevce ali je vsaj pretaplja v taiste, n. pr. *blag* — *blaži* ali *blažji* nam. *blagji*; *jak* — *jači* ali *jačji* nam. *jakji*; *čest* — *češčči* nam. *čestji*; *berz* — *berži* ali *beržji* nam. *berzji*; *vis-ok* — *viši* ali *višji* nam. *visji*.

§. 121. Ko bi se pri obraževanju sodnje stopnje preveč so-glasnikov sešlo, treba je za lepoglasje s tém poskerbeti, da vstavimo:

- eno- in dvozložnim pridévnikom vez **ej**, kateri pred končnico **ji j** odleti, n. pr. *prost* — *prostejši* ali *prosteji* nam. *prostejji*; *močen* — *močnejši* ali *močnejji* nam. *močnejji*; *krepk* — *krepkejši* ali *krepkeji* nam. *krepkejji*;
- mnogozložnicam pa **i**, redkejše **ej** n. pr. *mogočen* — *mogočniši* ali *mogočnejši*; *terdovraten* — *terdovratniši*; *pogumen* — *pogumniši*; *imeniten* — *imenitniši*.

Splošne opombe.

§. 122. Pristavek **ši**, **ša**, **še** sploh dobivajo:

a) enozložni pridevniki s končnikom: **b**, **l** ali **r**, n. pr. *ljub* — *ljubši*, *mil* — *milši* ali *milejši*, *slab* — *slabši* ali *slabejši*, *lep* — *lepši*, *star* — *starši* ali *starejši*.

Pridevnikom na **m**, **n**, **v** prideva se končnica sploh po vezi **ej**, n. pr. *hrom* — *hromejši* ali *hromeji*; *cen* — *cenejši* ali *ceneji*; *nov* — *novejši* ali *noveji*, *zdrav* — *zdravejši* ali *zdraveji* itd.

b) vsi eno- in mnogi dvozložni pridevniki s korennim končnikom **d**, ki se za samoglasnikom **v j** pretaplja, za soglasnikom pa izpada, kakor: *mlad* — *mlajši*, *rad* — *rajši*, *gerd* — *gerši*, *terd* — *terši*, *slad-ek* — *slajši*, *gladek* — *glajši*, *redék* — *rejši* itd. n. pr. *Človek je terši od kamena in slabši od jajca*. N. pr. — *Poslednja zmota je hujša od perve*. Met. — *Slajše reči na svetu ni kakor je pesem lepa*. Slomš.

Včasi privzamejo ti pridevniki rajši končnico —**ji**: zató govorimo in pišemo tudi: *mlaji*, *raji*, *gerji*, *terji*, *slaji*, *glaji*, *reji* itd. n. pr. *Turek je hud, njegova mati še hujša*. N. ps. — *Ne pečaj se s hujim od sebe*. N. pr.

§. 123. S pristavkom **ji**, **ja**, **je** obrazijo sodnjo stopnjo:

a) enozložni pridevniki na kak goltnik, na **st** ali **z** — **z** vezjó ali brez vezi: *drag* — *draži*, *dražji* nam. *dragji*; *blag* — *blaži*, *blažji* nam. *blagji*; *gost* — *gošči* (nam. *gostji*) ali *gostejši*; *čist* — *čiščči* (nam. *čistji*) ali *čistejši*; *gluh* — *gluši* (nam. *gluhji*), *glušeji* ali *gluheji*. Prost imá le: *prostejši* ali *prosteji*, n. pr. *Kdor je jači, tlači*. N. pr. — *Klaja draža od konja*. N. pr.

b) mnogi dvozložni pridevniki po odpahnjeni končnici: **ak**, **ek** in **ok**, kakor: *vis-ok* — *viši* ali *višji* (nam. *visji*); *niz-ek* —

niži ali nižji (nam. nizji); krat-ek — krači (nam. kratji) ali krajši; lah-ek, leh-ek, loh-ek — laži, leži, loži (nam. lagji, legji, logji), laglji ali lajši; meh-ek — meči (nam. mečji); tan-ek, ten-ek — tanji, tenji ali tanjši; oz-ek — oži ali ožji (nam. ozji); šir-ok — širji itd. n. pr. *Višemu prijenjaj, nižemu prizanest.* N. pr. — *Hišni prag najviša planina.* N. pr. — *Od dne do dne se v ožem krogu sučem.* Cegn.

Ti pridevniki se stopnjujejo tudi s končnico: **ak, ek, ok** pravilno po §. 121, n. pr. visok — visočejši, visokejši ali visočeji; širok — širočejši, širokejši ali širočeji; globok — globočejši, globokejši ali globočeji; kratek — kratkejši kračejši, ali kračeji; nizek — nižejši, nizkejši ali nižejji itd.

§. 124. Nepravilno se stopnjujejo:

velik	—	veči ali vekši	—	največi, največši;
majhen	—	manjši, manji, menji	—	najmanjši, najmenji;
dober	—	boljši, bolji	—	najboljši, najbolji;
dolg	—	daljši, dalji, delji	—	najdaljši, najdalji;
zli (hud)	—	gorši, gorji	—	najgorši, najgorji;

n. pr. *Bolja pamet, kakor žamet.* N. pr. — *Boljša je kratka sprava, kakor dolga pravda.* N. pr. — *Človek težko čaka boljših časov.* Slomš.

§. 125. Včasih se obrazi sodnja stopnja s pripomočjó stopnjevanega prislova: **bolj**, ki se dene pred nestopnjevani pridevnik. Rabi nam pa ta način stopnjevanja seosbno pri pridevnikih na —č, ki so prav za prav deležniki sedanjega časa, in pri terpevno-preteklih deležnikih, če je kaže stopnjevat, n. pr. cvetěč — bolj cvetěč; pekóč — bolj pekóč; učen — bolj učen itd., n. pr. *Če boš pila vinčice rudeče, boš imela lice bolj cveteče.* N. ps.

Pri pravih pridevnikih je boljše ogibati se te stopnje, ker ni prav slovenska; zato se nahaja včasih celó kak deležnik pravilno stopnjevan, n. pr. *Matija Čop, Slovenec izmed najučenejših Slovencev.* Navr.

B. Presežna stopnja.

§. 126. Presežna stopnja se obrazi:

1) če se sodnji stopnji spredaj besedica naj ali nar pritisne ali préd-njo dene, kakor: lepši — najlepši ali naj lepši; krajši — najkrajši ali naj krajši; slajši — najslajši ali naj slajši, a, e, n. pr. *Najbolja (naj bolja) luč je Bog.* N. pr. — *Največe (naj večje) bogastvo je čisto serce.* Slomš.

2) če se pred nestopnjevani pridevnik postavi:

a) zeló (zlo), kaj, kar, močno, jako, silo, silno, neznano, prav ali kaka druga enaka besedica, n. pr. *zeló bogat, kaj učena glava, neizrečeno velika puščava.*

b) najbolj ali naj bolj, pa sploh le pri deležnikih kakor „bolj“, n. pr. *Lice najbolj cveteče, glava najbolj učena.*

§. 127. Presežna stopnja se dalje lika:

a) če postavimo pred pridevnik: pre—, spre—, vse— ali vsega—, n. pr. *premil, spremljub, vseučen, vsemogočen, vsegaveden.*

Zlog pre- pomenja v sestavi tudi: preveč; naj se tedaj previdno jemlje v rabo, n. pr. *Premersle so v godih mi vaših rosé. Preš.*

b) če pridevnik dvakrat zapored postavimo, n. pr. *visoka visoka gora; globoko globoko morje.*

c) s pripomočjo predlogov nad, mimo ali od, n. pr. *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič. Ravn. — Ni meštra nad potrebo. N. pr.*

d) z različnimi narodskimi primerami, kedar hočemo posebnost ali imenitnost kake osebe ali reči nad vse druge povzdigniti, n. pr. *veselo, da je kaj; mlad kakor kaplja; sladek ko med; bistro ko ribje oko; siten kakor griza; raščav kakor hmelj; grenek ko pelin; učen, da se mu čudi mlado in staro i. t. d.*

C. Sklanjanje stopnjevanih pridevnikov.

§. 128. Stopnjevani pridévniki se sklanjajo kakor nestopnjevani po vseh sklonih in številih, n. pr.

1. lepši, najlepši grad — lepša, najlepša hiša — lepše najlepše poslopje;
2. lepšega, najlepšega gradú — lepše, najlepše hiše — lepšega, najlepšega poslopja;
3. lepšemu, najlepšemu gradu — lepši, najlepši hiši — lepšemu, najlepšemu posloppju itd.

Ta sklanjava, ki še dan danes živi med štajerskimi in ogerškimi Slovenci in med Dolenci na Kranjskem, vjema se popolnoma s staro slovenščino (razun ženskega imenovavnika v ednini) in z drugimi slovanskimi narečji, pa tudi s slovensko pisavo 16. stoletja; naj se jej torej daje v pisavi prednost pred uno, ki je návadna po Kranjskem (razun Dolenskega), po Goriškem in po Koroškem in je taka-le:

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Ednina.

1. 5. lepši	lepši	lepši
2. lepšega (i, iga)	lepši	lepšega (iga)
3. lepšemu (imu)	lepši	lepšemu (imu)
4. lepšega (iga, —)	lepši	lepši
6. lepšem (im)	lepši	lepšem (im)
7. lepš-im	lepši	lepšim.

Dvojina.

(Za vse spole.)

1. 5. lepši
2. lepših
3. lepšima
4. lepši
6. lepših
7. lepšima

Množina.

(Za vse spole.)

1. 5. lepši
2. lepših
3. lepšim
4. lepši
6. lepših
7. lepšimi

n. pr. *Na svetu lepši rožice ni, kakor je vinska terta.* N. ps. — *In je rožice pregledovala, ktera lepši je cvetu.* N. ps. — *Lepših rož na svetu ni iskati, ko so oča ino mati.* N. ps.

III. Poglavje.

C. Števnik.

Kaj in kolikér je števnik.

§. 129. Števnik ali brojnik (numerales, Zahlwort) naznanja število oseb ali reči, o katerih je govorjenje. Števniki so:

- 1) določni, kateri na tanko kažejo število oseb in reči, o katerih se govori, kakor n. pr. pet, šest, sto, desetero itd.;
- 2) nedoločni, kateri naznanjajo samo večo ali manjšo množico oseb ali reči, n. pr. *veliko, malo, dosti* itd.

A. Določni števniki.

§. 130. Določni števniki so po svojem opraviilu:

1. glavni ali števniki;	5. delivni
2. verstivni ali redovni;	6. druživni
3. ločivni ali razpolni;	7. ponavljavni
4. množivni	8. samostavni.

I. Glavni števniki.

§. 131. Glavni števniki ali števeci (cardinalia, Grundzahlen) kažejo na vprašanje: koliko? število enoverstnih oseb in reči in so ti-le:

1 eden — en, ena, eno	5 pet
2 dva, dve, dve	6 šest
3 trije, tri, tri	7 sedem
4 štirje, štiri, štiri — četiri	8 osem

9 devet	70 sedemdeset
10 deset	80 osemdeset
11 ednajst — enajst	90 devetdeset
12 dvanajst	100 sto
13 trinajst	101 sto in eden
14 štirinajst	102 sto in dva itd.
15 petnajst	200 dvesto
16 šestnajst	300 tristo
17 sedemnajst	400 štiristo
18 osemnajst	500 petsto
19 devetnajst	600 šeststo
20 dvajset — dvadeset	700 sedemsto
21 en in dvajset	800 osemsto
22 dva in dvajset	900 devetsto
23 tri in dvajset	1000 tisoč, jezer, tavžent
24 štiri in dvajset itd.	2000 dva tisoč, dva tavžent
30 trideset	3000 tri tisoč, tri jezeri, tri tavžent itd.
31 en in trideset itd.	10000 deset tisoč
40 štirideset *)	1000000 milijon.
50 petdeset	
60 šestdeset	

§. 132. Eden — en, ena, eno sklanja se kakor pravi pridevnik in se sklada s svojim imenom v sklonu, številu in spolu, n. pr. *Z eno roko daje, z dvema jemlje*. N. pr. — *Eden (en) krivičen vinar deset pravičnih sne*. N. pr.

To velja tudi o besedah: nobeden — nobén, nobena, nobeno in nijeden, nijedna, nijedno, n. pr. *Nobeden prijatelj ne pojde z menój*. Pot. — *Sreče slaje od le-té ne želim nobene*. Vilh.

§. 133. Dva, obá (mošk. spol), dvě, obé (žensk. in sredn. spol) sklanjamo v dvojini tako-le:

1. 5. dva, obá	žensk. in srednj. spol	dvé, obé
2. dveh, obéh	„ „ „	dveh, obéh
3. dvema, obema	„ „ „	dvema, obéma
4. dva, obá	„ „ „	dve, obé
6. dvéh, obéh	„ „ „	dveh, obéh
7. dvema, obéma	„ „ „	dvema, obéma,

n. pr. *Obsedlaj berž dva konjiča, tako hitra ko dva ptiča*. N. ps. — *Zdaj dvě zvesti duši žalostna ločitev kruši*. Virk. — *Če slepec slepca vodi, obá v jamo padeta*. N. pr.

Stari pravilni rodivnik: dveju, obeju nahaja se še pri pisateljih 16. stoletja; na Koroškem je še dan danes slišati: dvú, obú, na Štajerskem pa dvoju, obuju mimo dveh, obéh, n. pr. *Kteri izmed obú sinú?* — *Ta vinograd je obú bratu*. Ravn.

*) Po Koroškem štejejo: 40 : štirredí, 50 : petred, 60 : šestred, 70 : sedemred itd.

§. 134. Trije, štirje (mošk. sp.), tri, štiri ali četiri (žen. in sred. sp.) se sklanja v množini:

1. 5. trije, štirje	žensk. in srednj. sp.	tri, štiri ali četiri
2. treh, štirih	" "	treh, štirih (trijéh, štiréh)
3. trem, štirim	" "	trem, štirim (trijém, štirém)
4. tri, štiri — četiri	" "	tri, štiri — četiri
6. treh, štirih	" "	treh, štirih (trijéh, štiréh)
7. tremi, štirimi,	" "	tremi, štirimi (štirémi).

N. pr. *Kjer sta dva ali kjer so trije v mojem imeni, tam sem jaz v sredi med njimi.* Met. — *Žena hiši tri vogle derži, mož le enega.*

N. pr. *Da so ti štirje verhovi, sam jezik razodeva.* Vodn.

Vendar pravimo tudi za moški spol tri, štiri v imenovavniku namesto: trije, štirje, sosebno če ima samostavnik kak pridevnik pred seboj, n. p. *Tri sali mladenci.*

§. 135. Pet se za vse spole tako-le pregiblje:

1. 5. pet	4. pet
2. petih, petéh	6. petih, petéh
3. petim, petém	7. petimi, petémi.

Po sklanjalu „pet“ se ravnajo vsi viši glavni števnik, od „pet“ naprej — samo: sto, tisoč, jezer in milijon ne, n. pr. *S šestimi konji ne boš vozú pretegnil, s sedmimi pa poteče.* Vodn. — *Jela je slovo jemati od devetih tudi sestrá.* N. ps.

§. 136. Sto se návadno ne pregiblje; večkrat ga nadomeštuje samostavnik stotina ali stovina; vendar je sem ter tje slišati: s stomi, na stove itd.

Tisoč in jezer, če se spreminjata, sta návadno ženskega, milijon pa vselej moškega spola.

II. Verstivni števnik.

§. 137. Verstivni števnik ali verstivci (ordinalia, Ordnungszahlen) kažejo versto ali red posameznih predmetov na vprašanje: koliki, kolika, koliko? Verstivci so:

1. prvi, a, o	11. ednajsti, a, o
2. drugi, a, o	12. dvanajsti, a, o
3. tretji, a, o	13. trinajsti, a, o itd.
4. četerti (šterti), a, o	20. dvadeseti, a, o
5. peti, a, o	21. dvadeset in prvi — eden in dvadeseti
6. šesti, a, o	22. dvadeset in drugi — dva in dvadeseti itd.
7. sedmi, a, o	30. trideseti, a, o
8. osmi, a, o	40. štirideseti, a, o
9. deveti, a, o	
10. deseti, a, o	

50. petdeseti, a, o	101. sto in prvi itd.
60. šestdeseti, a, o itd.	1000. tisoči, a, e — jezerni, a, o
100. stoti, a, o	1000000. milijoni, a, o.

Verstivni števniki so po sklanji pravi pridevniki; namreč: 1. skl. prvi sin, 2. skl. prvega sina, 3. skl. prvemu sinu itd.

III. Ločivni števniki.

§. 138. Ločivni števniki ali ločivci (Gattungszahlen) znajo na vprašanje: kolikér, a, o? razpole ali plemena oseb in reči, in so ti-le:

edin, a, o	deseteri, a, o
dvoji, a, e	ednajsteri, a, o
oboji, a, e	dvanajsteri, a, o itd.
troji, a, e	stotéri, a, o
čvetéri — četvéri, a, o	dvestotéri, a, o
petéri, a, o	tristotéri, a, o itd.
šesteri, a, o	tisočeri, a, o
sedmeri, a, o	kolikeri, a, o
osmeri, a, o	tolikeri, a, o
devetéri, a, o	

Opombe.

§. 139. Mimo gori naštetih rabi slovenščini še druga verst ločivnih števnikov, namreč:

- 1) sestavljeni z verst, a, o ali versten, tna, o, n. pr. enoverst ali enoversten; dvoverst ali dvoversten; troverst ali troversten; čveteroverst ali čveteroversten; peteroverst ali peteroversten; kolikoverst ali kolikoversten i. t. d.
- 2) po Notranjskem tu pa tam: štiroji, a, e; petoji, a, e; šestoji, a, e itd., katerim pa v knjigi ne dajemo prostora.

Vsi ločivni števniki, sestavljeni in nesestavljeni, so po sklanji pridevniki.

IV. Množivni števniki.

§. 140. Množivni števniki ali množivci (multiplicativa, Vervielfältigungszahlen) kažejo na vprašanje: kolikeren ali kolikojen, jna, o? kolikomnožna je kaka reč. Množivci so:

edinj, a, e	ali	enojen, jna, o
dvojen, jna, o	„	dvojnat, a, o
obojen, jna, o	„	obojnat, a, o
trojen, jna, o	„	trojnat, a, o
čveteren, četveren, a, o	„	čveternat, četvernati, a, o

peteren, rna, o	ali	peternat, a, o
šesteren, rna, o	„	šesternat, a, o itd.
stoteren, rna, o	„	stoternat, a, o
kolikeren, rna, o	„	kolikernat itd.

Sem tertje, pa le bolj po redkem, slišati so med preprostim ljudstvom mimo gori omenjenih: dvojsten, trojsten, štirojen, petojen, šestojen ali sestavljeni: dvogub, trogub, čveterogub, peterogub, a, o itd.

Množivci se pregibljejo kakor pridevniki.

V. Delivni števnik.

§. 141. Delivni števnik ali delivci (distributiva, Vertheilungszahlen), katerim slovenščina nima lastne oblike, naznanjajo na vprašanje: po koliko? enaki delež oseb in reči:

po eden, ena, eno — po enega itd.	po štirje, štiri — po čvetero
po dva, dve — po dvoje	po pet — po petero
po trije, tri — po troje	po šest — po šestero itd.
	po sto, — po stotero itd.

n. pr. *Orlica izvali po dvoje, po troje mladih in živi po sto let.* Slomš.

VI. Druživni števnik.

§. 142. Druživni števnik ali druživci (Gesellschaftszahlen) naznanjajo, koliko oseb je v družini, pa so nam razum prvih dveh le malo v rabi:

sam, samoedin, a, o	t. j.	brez druga;
samodrug, a, o	„ „	sam z enim drugom;
samotretji, a, e	„ „	sam z dvema drugoma, tako da je sam tretji;
samočeterti a, o	„ „	sam s tremi drugovi, tako da je sam četerti;
samopeti, a, o	„ „	sam s štirimi drugovi, tako da je sam peti itd.

Namesto samoedin rabi Slovencem okoli Metlike: sam samcat.

Druživci se pregibljejo kakor pridevniki.

VII. Ponavljavni števnik.

§. 143. Ponavljavni ali prislovni števnik (adverbialia, Wiederholungszahlen) odgovarjajo na vprašanje: kolikrat? ali na vprašanje: kolikoč (kolikič) in kterikrat?

1. Pervi se zlagajo iz glavnih in nedoločnih števnikov, če se jim krat, redkejšo pot (manj pravilno bart, ki je brez potrebe iz nemščine privzeta besedica) pridene, n. pr. *enkrat, dvakrat, trikrat, štirikrat, petkrat, velikrat, mnogokrat, marsikrat* itd.

Besedici krat in pot ste sem ter tje pregibna samostavnika ženskega ali moškega spola, n. pr. nekteere krati.

2. Drugo verst ponavljavcev obrazimo iz verstivnih in nedoločnih števnikov, če jim na vprašanje: kolikoč (kolikič) č, na

vprašanje: katerikrat? pa krat privesimo, n. pr. *pervič, drugič, (drugoč), tretjič, četrtič, petič, šestič, mnogič, samoč* itd. ali: *pervikrat — prvo pot, drugikrat — drugo pot (drugi pot), tretjikrat — tretjo pot (tretji pot), malokrat, velikrat* itd.

VIII. Samostavni števnik.

§. 144. Iz pridevnih števnikov se obrazi množica samostavnikov. Taki samostavniki so:

1. imena posameznih števil: *samica, dvojka, trojka, čveterka, peterka, šesterka, sedmerka, osmerka*, ali tudi: *petka* ali *petica, šestka* ali *šestica, sedmica, osmica, stotica*. Iz nič je ničla *s o*.

2. imena tacih stvari, ktere dve ali več samic v sebi imajo, kakor: *dvojica, trojica*.

Drugi južni Slovenci rabijo tudi imena: *čtvorica, petorica, šestorica* itd. pa le ondaj, kedar so vse osebe moškega spola.

3. imena, ktera dele kake celine pomenjajo: kakor *pol* ali *polovica, tretjina, četert* ali *četertina, petina, šestina*, ali v številbi: *tretjín, četertín, petín, šestín* itd.

Pol je prav za prav samostavnik, pa se v številbi in sestavah po navadi ne spreminja, n. pr. *o pol eni, o pol dveh, do poldne* itd. pa tudi: *o poli ene, o poli (polu) dveh, o poli dne* itd. — *Do poli dneva nosi angelj vodo za človekom*. N. pr. Sestavlja se pa z verstivnimi števnik, prilogi in samostavniki, n. pr. *poldrugi, poltretji, polšterti, poldan, polnoč, polnočen* itd.

4. imena vpreg po številu glav: *čveter, šestér, osmér* itd.

5. imena denarjev, a) kovanih: *dvojača, petica* (t. j. petnajstica), *šestica, desetica, dvajsetica* itd. — b) papirnatih: *dvoják, šesták, deseták, dvajsták, stoták* itd.

6. imena predstojnikov: *desetnik, stotnik* itd. in samostavniki: *dvojčič, — dvojček; trojčič, — trojček* itd.

7. imena papirjeve velikosti samega na sebi ali v bukvah: *četertinka, osminka* (osmerka), *dvanaajstinka* (dvanaajsterka), *šestnajstinka* (šestnajsterka).

Četert nam rabi tudi pri meri suhih reči: t. j. $\frac{1}{4}$ vagana ali $\frac{1}{4}$ ure.

B. Nedoločni števnik.

§. 145. Nedoločni ali splošni števnik so:

1) pregibni in sicer po svoji naravi:

a) samostavniki, kakor: *tma* (najviše nedoločno število), *sila, množica, množstvo, obilica, truma, trop, kerdelo* itd.

b) pridevniki kakor: *mnogi, a, o; mnogoteri, a, o; velikoteri, a, o; raznoteri, a, o* itd.

V nekterih sklonih se pregibljeta tudi malo in dosti, n. pr. *V dostih (malih) besedah imamo enakost*. Vodn.

- 2) nepregibni: mnogo, veliko, malo, več, manj (menj), preveč, premalo, dosti, precej, obilo, obilno, n. pr. *Kdor preveč misli, ne stori veliko.* N. pr. — *Med dosti kmeti je malo kmetovavcev.* N. pr.

IV. Poglavje.

D. Zaimek.

Kaj in kolikér je zaimek.

§. 146. Zaimek ali zaime (pronomen, Fürwort) nam služi kot namestnik samostavnih imen, da jih ni treba vedno ponavljati.

Zaimki razpadajo po svojem opravilu:

1. na osebné	4. na vprašavne
2. na svojivne	5. na oziravne in
3. na kazavne	6. na nedoločne.

I. Osebni zaimki.

§. 147. Osebni (personalni) zaimki so:

- jaz (jez, jest), za prvo osebo, ktera govori;
- tí, za drugo osebo, kteri se govori;
- on, ona, ono za tretjo osebo, o kteri se govori;
- sebe, povračavno-osebni zaimek za vse tri osebe; in
- onê, za tretjo neznano osebo.

§. 148. Osebni zaimki se sklanjajo s pripomočjo prirastkov **b** ali **n** tako-le:

I. oseba.

II. oseba.

povračavni: sebe.

		Ednina.	
<i>Imen.</i>	jaz (jez, jest)	tí	—
<i>rod.</i>	mene, me	tebe, te	sebe, se
<i>daj.</i>	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
<i>tož.</i>	mene, me	tebe, te	sebe, se
<i>zvav.</i>	jaz (jez, jest)	ti	—
<i>mest.</i>	meni	tebi	sebi
<i>druž.</i>	menoj (mano, menó)	teboj (tabo, tebó)	seboj (sabo, sebó)

Dvojina.

<i>Imen.</i>	midvá ž. i. sr. medvé	vidvá ž. in sr. vedvé	
<i>rod.</i>	naju, naji	vaju, vaji	
<i>daj.</i>	nama	vama	
<i>tož.</i>	naju, naji	vaju, vaji	<i>manjka.</i>
<i>zvav.</i>	midvá — medvé	vidvá — vedvé	
<i>mest.</i>	nas (nama, naju)	vas (vama, vaju)	
<i>druž.</i>	nama	vama	

I. oseba.

<i>Imen.</i>	mi ž. in sr. mé
<i>rod.</i>	nas
<i>daj.</i>	nam
<i>tož.</i>	nas
<i>zvav.</i>	mi — mé
<i>mest.</i>	nas
<i>druž.</i>	nami

II. oseba.

Množina.

<i>vi ž. in sr. vé</i>
vas
vam
vas
vi — vé
vas
vami

povračavni: sebe.

manjka.

III. oseba.

§. 149. Zaimek tretje osebe: on, ona, ono obrazi vse sklone razun imenovavnika in zvavnika v ednini od zastarelega: j, ja, je:

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Ednina.

<i>Imen.</i>	on
<i>rod.</i>	njega, ga
<i>daj.</i>	njemu, mu
<i>tož.</i>	njega, ga
<i>zvav.</i>	ona
<i>mest.</i>	njem
<i>druž.</i>	njim

ona
nje, je
njej, jej — nji, ji
njó, jo
ona
njej — nji
njó

ono
njega, ga
njemu, mu
nje, je — njega, ga
ono
njem
njim

Dvojina.

<i>Imen.</i>	ona, oná (dva)
<i>rod.</i>	nju, ju
<i>daj.</i>	njima, jima
<i>tož.</i>	nju, ju
<i>zvav.</i>	ona
<i>mest.</i>	njih, (njima, nju)
<i>druž.</i>	njima

oni — oné (dve)
nju, ju
njima, jima
nju, ju (ji)
oni
njih (njima, nju)
njima

oni — oné (dve)
nju, ju
njima, jima
nju, ju (ji)
oni
njih (njima, nju)
njima

Množina.

<i>Imen.</i>	oni, oni
<i>rod.</i>	njih, jih
<i>daj.</i>	njim, jim
<i>tož.</i>	nje, je
<i>zvav.</i>	oni, oni
<i>mest.</i>	njih
<i>druž.</i>	njimi

one, oné
njih, jih
njim, jim
nje, je
one, oné
njih
njimi

ona, oné
njih, jih
njim, jim
nje, je
ona, oné
njih
njimi.

Splošne opombe.

§. 150. O prvi in drugi osebi naj se pomni:

a) Jaz in ti sta nekterim Slovencem tudi v dvojnem in množnem imenovavniku, kakor po ostalih sklonih, brezspolna,

to je, rabi jim le ena oblika: mi — vi za moški, ženski in srednji spol, n. pr. *Mi gremo, vi pojdete* itd. tako govore moški in ženske; *midva — midve delava, vidva — vidve delata* itd.

b) Pervotna toživnikova oblika v ednini: mé, té, sé (MA, TA, CA) ohranila se je samo za predlogi, n. pr. *Ti za mé, jaz za té, Bog za vse*. N. pr. — *Le na sé sme zanašati se človek*. Cegn.

c) Namesto druživnika: menoj, teboj, seboj nahajajo se tudi oblike: máno, tábo, sábo ali menó, tebó, sebó, n. pr. *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog*. Vilh. — *Ti ga nimaš pod sebó, da bi skusil se z menó*. N. ps.

d) Pervotna imenovavnikova in toživnikova oblika: na — va v dvojini, in toživnikova ní — ví v množini nam se je že davno izgubila; zato so prevzela v novi slovenščini druga sklonila nju opravilo: v dvojnem imenovavniku množni imenovavnik s števnikom dva — dve, v dvojnem toživniku dvojni rodivnik, v množnem toživniku pa množni rodivnik.

§. 151. O tretji osebi treba je pomniti:

a) Na mesto staroslovenske oblike *i* (s j^h), *ja, je* v imenovavniku je stopil v novoslovenščini kazavni: on, ona, ono; ostali skloni so pa ohranili stare oblike do današnjega dne s to majheno razliko, da jim je stara slovenščina zagozdo **n** samo za predlogi vstavljala, nova jo pa vselej pred nje deva. Pervotne oblike: *jega, jemu* itd. živé samo štajerskim in ogerskim Slovencem in nekterim Dolencem.

b) Namesto prvotnega moškega toživnika: **i** in srednjega **je** v ednini nam rabi sploh rodivnikova oblika: **ga**; enako delajo mnogi slovenski pisatelji s toživnikom v množini ter **ga** zamenjajo, če nima predloga, z rodivnikom.

Pravilni množni toživnik **nje, je** se govori za predlogom pri vseh Slovencih; pri štajerskih, koroških in nekterih dolenskih pa tudi brez predloga.

§. 152. Kedar govorimo o osebi ali reči, ktere nočemo imenovati ali ne moremo, pravimo za moški spol: onê, za ženski: onâ in za srednji: onô.

Ta zaimek se sklanja, kakor toživni **ta, ta, to**, namreč: 1. skl. oné — oná — onó, 2. skl. onéga — oné — onéga, 3. skl. onému — onéj — onému itd.

V dvojnem rodivniku se je ohranila še stara oblika: onú zraven onéh ali nju dveh.

§. 153. Kedar hočemo na kako osebo z večo določnostjo pokazati, rabi nam zaimék: sam, sama, samo, ki imá v slovenščini sosebno to opravilo, da zaimke in druga imena na pomenu okrepljuje; sklanja se pa kakor pridevnik, n. pr. *Lenuh sam sebi čas kraje*. N. pr. — *Kdor se z ošabnikom pajdaši, ta se sam po-ošabi*. Ravn.

II. Svojivni zaimki.

§. 154. Svojivni (posesivni) zaimki kažejo, čegava je oseba ali stvar, o kateri je govorenje. Obrazijo se od osebnih zaimkov in so ti-le:

a) prve osebe:
moj, moja, moje
najin, najina, najino
naš, naša, naše

b) druge osebe:
tvoj, tvoja, tvoje
vajin, vajina, vajino
vaš, vaša, vaše

c) tretje osebe:
njegov, njegova, njegovo
njen, njena, njeno

njun, njuna, njuno
njihov, njihova, njihovo

d) neznane osebe:

onegov ali onegav, a, o
nekov, a, o

e) povračavni za vse osebe:
svoj, svoja, svoje

f) vprašavni:

čegav, čegava, čegavo ali
čij, a, e.

Mimo njen, a, o služi nekterim Slovencem tudi: njezin, a, o in mimo njihov, a, o tudi: njihen, njihna, njihno. — Obliki najen in vajen, jna, o namesto najin in vajin ste nepravilni.

Svojivniki so po svoji sklanji pravi pridevniki.

III. Kazavni zaimki.

§. 155. Kazavni (demonstrativni) zaimki kažejo na osebe in reči, o katerih je, je bila ali bode govornica, in so ti-le:

ta, ta, to (v sestavi: ta-le, ta-le, to-le ali le-tá, le-tá, le-tó ali toti, tota, toto);

oni (uni), ona, ono (v sestavi: oni-le, ona-le, ono-le ali le-oni, le-ona, le-ono ali uni-le, una-le itd.)

isti, ista, isto (v sestavi: tisti, tista, tisto ali taisti, taista, taisto ali ta isti, ta ista, to isto)

tak, taka, tako ali takov, a, o ali takošen, šna, o;
tolik, tolika, toliko ali tolikošen, šna, o ali tolikér, a, o

ov, ova, ovo, — ovak, ovaka, ovako in onak, onaka, onako rabijo Slovencem le ob hrovaški meji.

сь, si, se (сь, си, се) se je ohranil iz starih časov samo v nekterih sestavah in drugih izrekih.

§. 156. Kazavni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki, samo: ta, ta, to ima mimo pridevne še svojo posebno sklanjo, namreč:

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Ednina.

<i>Imen.</i>	ta	ta	to
<i>rod.</i>	tega	té	tega
<i>daj.</i>	temu	tej (ti)	temu
<i>tož.</i>	tega — ta	tó	to
<i>zvav.</i>	ta	ta	to
<i>mest.</i>	tem	tej (ti)	tem
<i>druž.</i>	tém	tó	tém

Dvojina.

<i>Imen.</i>	ta	té	té
<i>rod.</i>	teh	teh	teh
<i>daj.</i>	tema	tema	tema
<i>tož.</i>	ta	té	té
<i>zvav.</i>	ta	té	té
<i>mest.</i>	teh	teh	teh
<i>druž.</i>	tema	tema	tema

Množina.

<i>Imen.</i>	ti	té	ta (te)
<i>rod.</i>	teh	teh	teh
<i>daj.</i>	tem	tem	tem
<i>tož.</i>	té	té	ta (te)
<i>zvav.</i>	ti	té	ta (te)
<i>mest.</i>	teh	teh	teh
<i>druž.</i>	temi	temi	temi.

Splošne opombe.

§. 157. 1) Imenovavnik tá se glasi po severni strani jezikovega obsega návadno té, po vzhodni pa ti, ki je v rabi drugje samo v sestavah: toti, tisti itd.

2) Sestavljenki: taisti, a, o pregiblje se v novi slovenščini sploh le druga beseda, v starših slovenskih spisih pa se spreminjate obé, namreč: 1. ta isti — ta ista — to isto; 2. tega istega — te iste — tega istega; 3. temu istemu — tej isti itd., kar je vse posneme vredno tudi v sedanjí pisavi, n. pr. *V tem istem času*. Dalm.

3) Zaimek *se, si*, se živi dan danes samo:

a) v nekterih sklonih, v ednini: 2. *sega* — *se*, 3. *semu* — *sej*, 5. *sem* — *sej* in v množini 2. 5. *sih*, n. pr. *Na sem svetu*. Krell. — *Po sem životu*. conf. gen. — *O sej dobi, dosihmal* — *posihmal* itd.

b) v nekterih sestavah, kakor: *danes, sinoči, letos*.

IV. Vprašavni zaimki.

§. 158. Vprašavni (interrogativni) zaimki vprašujejo po osebah in rečéh in so:

1. samostavni: kdo (kto) in kaj.
2. pridevni: kateri, ktera, ktero ali koji, koja, koje; čegav, a, o ali čegavšen, šna, o ali čij, a, e; kak, kakov, a, o ali kakošen, šna, o; kolik, a, o, kolikošen, šna, o ali kolikér; ki, ka, ko návaden samo na spodnjem Dolenskem in po Istri.

§. 159. Pridevni vprašavni zaimki se pregibljejo kakor pridevniki, samostavna kdo in kaj pa tako-le:

1. 5. kdo		kaj
2. koga (čega)		česa (čega)
3. komu		čemu
4. koga		kaj
6. kom		čem
7. kom (kim)		čim.

V. Oziravni zaimki.

§. 160. Oziravni ali nanašavni (relativni) zaimki se ozirajo ali nanašajo na osebo ali reč, o kateri je govorjenje. Oziravniki so:

1. samostavni: kdor in kar;
2. pridevni: kateri, ktera, ktero ali koji, koja, koje ali ki za vse spole in sklone; čegaršen, šna, o ali čegavor za vse spole in sklone; kak, a, o ali kakoršen, šna, o in v starših spisih: kakovér, a, o kolik, a, o ali kolikoršen, šna, o in ki, ka, ko, návaden samo ob Kolpi in po Istri.

§. 161. Pridevni oziravniki se ravnajo po sklanjalu pridevnih imen, kdor in kar pa sklanjamo tako-le:

1. 5. kdor		kar
2. kogar (čegar)		česar (čegar)
3. komur		čemur
4. kogar		kar
6. komur		čemur
7. komur (kimur)		čimur.

VI. Nedoločni zaimki.

§. 162. Nedoločni ali splošni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, ktere nočemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so:

- 1) samostavni: kdo, nekdo, nikdo ali nihče, malo-
kdo, marsikdo, vsakdo, kaj, nekaj
in nič;
- 2) pridevni: kateri, kak, neki, nekteri, marsikteri,
marsikak, marsikakošen, vsak, vsa-
kteri, raznoteri a, o in ves, vsa, vse.

§. 163. Samostavne nedoločne zaimke pregiblremo:

- a) kdo, nekdo, nikdo, nihče, malokdo, marsikdo
in vsakdo po sklanjalu „kdo“ ali tudi po oziravnem
„kdor“, n. pr. *Bog ne da nikomur vsega*. N. pr.
- b) kaj in nekaj po sklanjalu „kaj“, n. pr. *Vsem posamez
ničesa manjka*. N. pr.
- c) nič pa tako-le:

1. 5. nič	4. nič
2. ničesa (ničesar)	6. ničem (ničemur)
3. ničemu (ničemur)	7. ničim (ničimur)

n. pr. *Smert si v ničem ne prebira*. N. pr. — *Bog je moj pastir,
ničesar mi ne manjka*. Ravn.

§. 164. Pridevni nedoločniki se ravnajo v sklanji po pri-
dévnikih, samo ves, vsa, vse imá mimo pridevne še svojo po-
sebno sklanjo v ednini in množini.

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Ednina.

1. 5. ves	vsa	vse
2. vsega	vse	vsega
3. vsemu	vsej (vsi)	vsemu
4. vsega — ves	vso	vse
6. vsem	vsej (vsi)	vsem
7. vsim	vsó	vsim

Množina.

1. 5. vsi	vse	vsa (vse)
2. vseh	vseh	vseh
3. vsem	vsem	vsem
4. vse	vse	vsa (vse)
6. vseh	vseh	vseh
7. vsemi	vsemi	vsemi

n. pr. *Na vsem svetu se vse dobi*. N. pr. — *Vseh del mojster,
vseh rev gospodar*. N. pr. — *Svet vseh ljudi dom*. N. pr.

II. Spregatev.

V. Poglavje.

Glagol.

Kaj in kolikér je glágol.

§. 165. Glagol (verbum, Zeitwort), v katerem se razodeva vsa moč in krasota slovenskega jezika, imenuje se vsaka beseda, ktera dopoveduje, kaj oseba ali stvar dela ali terpi ali v katerem stanu se nahaja, n. pr. *Kdor seje, ta žanje*. N. pr. — *Visoko leta, nizko obsedi*. N. pr. — *Brez glave storjeno, gotovo skazeno*. N. pr. — Glagoli so:

1) po svojem pomenu:

a) prehajavni (transitivni), če prehaja njih djanje na predmet, ki ga imajo v toživniku pri sebi, n. pr. *Tuja zemlja ubija človeka*. N. pr. — *Vreme nosi svoje breme*. N. pr.

b) neprehajavni (intransitivni), če njih djanje na samem osebkú ostaja, neprehajaje na kak drug predmet, kakor: *spim, sedim, skačem, rastem* itd. ali pa se druží s predmetom v kakem drugem odvisnem sklonu kot v toživniku, kakor: *služim tebi, kažem mu* itd.; prvi so osebkovi (subjektivni), ti predmetni (objektivni) neprehajavniki, n. pr. *Veliko drevje dolgo raste*. N. pr. — *Orožje spi*. Kos. — *Rajši dobrim služim, kot hudim zapovedam*. N. pr.

Le-sem spadajo tudi začinjavni (inchoativni) glagoli, ki pomenjajo kako menjavo v početku, n. pr. *Les se rassvetléva, pogorje orumenéva*. Cegn.

c) brezosebni (impersonalni), ki nam rabijo samo v 3. edinji ošebi, n. pr. *Bliska se, germí in treska*. Slomš.

d) povračavni (reflexivni), ki naznanjajo kako povratno ali vzajemno djanje. Nekteri povračavniki nam nikdar ne služijo brez povračavnega zaimka, kakor: *čuditi se, bati se, nadjati se* itd.; drugi so sami ob sebi prehajavnega pomena, namreč: *učiti — učiti se, voziti — voziti se, motiti — motiti se* itd. n. pr. *Boj se Boga! — Varuj se greha!*

2) po kakovosti djanja t. j. z ozirom na njegov čas ali terpež:

a) doveršni (perfektivni), ki znanijo po vsej spregi nastop, doveršenje ali konec kacega djanja ali stanja, n. pr. *sesti, leči, izgubiti, derkniti — zablisniti, zagermeti — dognati, dokraljevati*.

b) nedoveršni (imperfektivni), ki kažejo po vsej spregi terpeče djanje ali stanje brez ozira na njegov začetek, konec ali vspan, n. pr. sédati, légati, delati, gubiti, germeti, kraljevati.

3) po obliki:

a) prvotni t. j. neizpeljani, kakor: biti, greti, peči, plesti ali izpeljani od prvotnih glagolov in drugih govornih razpolov, n. pr. bloditi od blesti, moriti od mreti, kositi od kosa, svojiti si od svoj;

b) celotni t. j. nesestavljeni z drugimi besedami, kakor: gubiti, trobiti, rojiti, terpeti — ali sestavljeni t. j. zloženi z drugimi besedami, n. pr. pogubiti, zatrobiti, zaničevati, preterpeti itd.

4) po spregi:

a) pravilni, ki se v vseh naklonih pravilno pregibljejo;

b) nepravilni, ki se v nekterih naklonih ne ménjajo po splošnem pravilu in

c) nepopolni ali pomanjkljivi, če nam rabijo samo v tem ali unem naklonu.

Osebe, števila, časi, nakloni in doba glagolov.

§. 166. Glagol se spreminja po osebah, številih, časih, naklonih in dobi t. j. glagol se sprega. Pri spregi (konjugaciji) glagolov je treba paziti:

a) na osebe in števila

b) na čase (tempus)

c) na naklone (modus) in

d) na dobo ali obliko (genus).

A. Osebe in števila.

§. 167. Osebe so tri: prva, ktera govori; druga, kteri se govori, in tretja, o kteri se govori.

Število je trojno, kakor pri imeni: ednina, dvojina, množina.

B. Časi.

§. 168. Slovenščini rabijo štirje časi:

a) sedanji čas ali sedanjik (praesens), ki naznanja v sedanjosti terpeče ali v sedanjosti doveršeno djanje, n. pr. *Kar na svetu živi, vse kmet preredit*. N. pr.

b) prihodnji čas ali prihodnjik (futura), ki znamenjuje v prihodnjosti terpeče ali v prihodnjosti doveršeno djanje, n. pr. *V zeleno goro poletim, in tamkaj bom prepavala, v zeleni travnik gledala*. N. pr.

c) pretekli čas (perfekt), ki kaže v preteklosti terpeče ali v preteklosti doveršeno djanje, n. pr. *Skušnja je pregovore rodila, poterdila in ohranila.* N. pr.

d) predpretekli čas (plusquamperfekt), ki kaže doveršeno djanje ali stanje z ozirom na drugo preteklost, n. pr. *Ko se je bila naša armada prikazala, zdajci so se razkropile sovražne trume.*

C. Nakloni.

§. 169. Nakloni so štirje:

a) določni naklon ali določnik (indikativ), ki naravnost in brezpogojno naznanja, kaj kdo dela ali kaj se godi n. pr. *Smert pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan.* Cegn.

b) pogojni naklon ali pogojnik (kondicional), kateri kot negotovo in pogojno kaj naznanja, n. pr. *Ko bi sreča kramo razgernila, prva bi se blaga iznebila.* N. pr.

c) železni naklon ali železnik (optativ), po katerem se razodeva kaka želja ali vošilo, n. pr. *Mojstru pevcev na zdravico naj mi teče ta požir!* Vodn.

Kedar se naznanja po železniku kako dopuščenje, onda mu pravimo dopustni naklon ali dopustnik (koncesiv), n. pr. *Hodim naj tudi po dragah smertnega mraka, bal se hude ne bom.* Ravn.

d) velevni naklon ali velevnik, s katerim se kaj veleva, opominja ali prepoveduje, n. pr. *Kruh, sol jej, pravico govori.* N. pr. — *Ne zabi, da si praha sin.* Led.

§. 170. V širjem pomenu prištevamo naklonom tudi deležja (participalia): namreč

a) nedoločnik (infinitiv), n. pr. *Dajati slajše kot jemati.* N. pr.

b) namenivnik (supin), n. pr. *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* Met.

c) deležnik (particip), in sicer:

1) v tvorni obliki:

a) sedanjega časa	}	I. t. j. prislovnji, n. pr. <i>delaje, stojé, molčé</i> i. t. d.
		II. t. j. pridevni n. pr. <i>delajóč, stojéč, molčéč</i> (a, e) i. t. d.
β) preteklega časa	}	I. t. j. pravi glagolni n. pr. <i>pozabivši, skrivši, rekši</i> (a, e) i. t. d.
		II. t. j. opisovavni, n. pr. <i>pozabil, skríl, rékel</i> (a, o)

2) v terpevni obliki: preteklega časa, n. pr. *pozabljen, skrit, rešen* (a, o)

Terpevni deležnik sedanjega časa se je slovenščini že davno izgubil; ostanki so mu: znam, lakom, pitom.

d) glagolni samostavnik ali glagolnik, n. pr. *pohajkovanje, odpuščanje, pitje, hrepenenje*.

D. Doba ali oblika.

§. 171. Doba ali oblika je dvojna:

a) tvorna ali djavna (aktivna), ktera naznanja, da oseba ali reč, o kateri je govorjenje, sama kaj dela, n. pr. *Čas vse zgrudi*. N. pr.

b) terpevna ali terpna (passivna), ktera kaže, da oseba terpi, da se ž njo kaj godi, n. p. *Kar je skrito, vse bode očitó*. N. pr.

Pomén srednje (medialne) dobe daje slovenščina glagolom s povračavnim zaimkom, n. pr. *Trata se je hipoma vsušila, hipoma se skala razvalila*. N. ps.

Obraževanje časov in naklonov.

§. 172. Pri obraževanju časov in naklonov treba je paziti:

a) na osebila ali pripone za posamezne osebe;

b) na naklonila ali pripone za posamezne naklone;

c) na pripone deležij t. j. nedoločnika, namenivnika, deležnikov in glagolnika in

d) na spono in osnovo.

A. Osebila.

§. 173. Osebila ali pripone za posamezne osebne pregibe imajo svoje opravilo v obraževanju posameznih oseb in so ta-le:

a) v ednini	}	1. osebe: m , n. pr. del-a-m, ber-e-m, nos-i-m. Stara slovenščina je kalila m s prednjim samoglasnikom v nosnik; ostanki te menjave so: hočó, mogo v starših spisih.
		2. osebe: š , n. pr. del-a-š, ber-e-š, nos-i-š. Pervotno obrazilo: si, ši se je ohranilo samo v pomožniku: si.
		3. osebe: — , n. pr. del-a, ber-e, nos-i. Pervotni t je odpadel in se ohranil samo v hrovaški pomožnikovi obliki: jest.
b) v dvojini	}	1. osebe: va za moški, ve *) za ženski in srednji spol, n. pr. del-a-va — del-a-ve, ber-e-va — ber-e-ve, nos-i-va — nos-i-ve.
		2. osebe: ta za moški, te za ženski in srednji spol, n. pr. del-a-ta — del-a-te, ber-e-ta — ber-e-te, nos-i-ta — nos-i-te.

*) Namesto va — ve rabi nekterim Slovencem v domači obhoji: ma — me n. pr. Sedma v senčico, da si pogledama senjem lep. N. ps.

3. osebe: **ta** — **te** kakor v drugi, n. pr. del-a-ta — del-a-te, ber-e-ta — ber-e-te, nos-i-ta — nos-i-te.

Nekterim Slovincem rabi osebito **va** — **ta** tudi za ženski in srednji spol.

c) v množini

1. osebe: **mo**, n. pr. del-a-mo, ber-e-mo, nos-i-mo. — Staroslovenskemu osebelu **MX** se je v novoslovenski pisavi polglasnik **ъ** v **o** povzdignil.
2. osebe: **te** kakor v stari slovenščini, n. pr. del-a-te, ber-e-te, nos-i-te.
3. osebe: **jo** ali **ó** — **é**, n. pr. del-a-jo, ber-ó, nos-i-jo, gub-é. — Pervotnemu osebilu — **HTъ** je nova slovenščina **t** odpahnila, **n** pa s predstoječim **o** v **ó**, z **i** pa v **é** stopila n. pr. ber-ó iz ber+o+ъn, terp-é iz terp+i+in; — ali 3. osebo s pripomočjo spona in zagozde **j** na **o** izobrazila n. pr. vid-i-jo, vid+i+j+o itd. Pervotna krajša oblika **ó** — **é** služi še dan danes vsem glagolom, kateri v daljši obliki spona **e** ali **i** naglašajo.

Spregalo sedanjega časa.

Ednina.

1. del-a-m	ber-e-m	nos-i-m
2. del-a-š	ber-e-š	nos-i-š
3. del-a	ber-e	nos-i

Dvojina.

1. del-a-va ž. —ve	ber-e-va ž. —ve	nos-i-va ž. —ve
2. del-a-ta „ —te	ber-e-ta „ —te	nos-i-ta „ —te
3. del-a-ta „ —te	ber-e-ta „ —te	nos-i-ta „ —te

Množina.

1. del-a-mo	ber-e-mo	nos-i-mo
2. del-a-te	ber-e-te	nos-i-te
3. del-a-jo	ber-ó	nos-i-jo.

B. Naklonila.

§. 174. Določni naklon sedanjega časa nima nobenega posebnega znanila; od ostalih naklonov in časov se odnaša po sponi, po osebilih in po tehtniših samoglasnikih v koreniki.

Znanilo velevnega naklona (velevnikovo naklonilo) je **i**, ki prehaja za samoglasniki v **j**:

Spregalo velevnega naklona.

Ednina.

1. —	—	—
2. del-aj	ber-i	nos-i
3. del-aj	ber-i	nos-i

Dvojina.

1. del-aj-va ž. —ve	ber-i-va ž. —ve	nos-i-va ž. —ve
2. del-aj-ta „ —te	ber-i-ta „ —te	nos-i-ta „ —te
3. —	—	—

Množina.

1. del-aj-mo	ber-i-mo	nos-i-mo
2. del-aj-te	ber-i-te	nos-i-te
3. —	—	—

§. 175. Nezloženi terpežno-minuli čas (imperfekt) in prosto-minuli čas (aorist) je nova slovenščina dan danes izgubila; samo nekaj ostankov nas še spominja njegove občne veljave v starših časih, n. pr. nepregibni bi (aoristna oblika 3. edinje osebe pomožnega glagola), v zilski dolini navadni: bêsem, bêsî, bê itd., staše (stabat) pri Rezijanih itd. Našim sosedom po Istri in po drugih južnih krajih pa živita še obâ.

Znanilo terpežno- in prostominulega časa je **h**, ki se preminja pred **e** v **š**, pred soglasniki pa v **s**, kakor je razvidno iz naslednjega spregala:

v ednini	{ 1. čit-a-h 2. čit-a-še 3. čit-a-še	{ pročit-a-h pročit-a pročit-a
v dvojini	{ 1. čit-a-s-va ali ašova 2. čit-a-s-ta „ ašota 3. čit-a-s-ta „ ašota	{ pročit-a-s-va pročit-a-s-ta pročit-a-s-ta
v množini	{ 1. čit-a-s-mo 2. čit-a-s-te 3. čit-a-šo	{ pročit-a-s-mo pročit-a-s-te pročit-a-še.

Enako se spregajo na primér: nosiah — prenosih; delah — predelah; berah — brah, grebah — greboh; minjah — minuh, mrijuh — umroh (e, e); umijah — uméh itd.

§. 176. V terpežno- in prostominulem času se sprega po Istri in med drugimi južnimi Slovenci pomožnik biti tako-le:

a) v terpežno-minulem času:

Ednina.	Dvojina.	Množina.
1. bi(be)-j-ah	bi-j-aho-va ali bi-j-as-va	bi-j-aho-mo ali bi-j-as-mo
2. bi-j-aše	bi-j-aho-ta „ bi-j-as-ta	bi-j-aho-te „ bi-j-as-te
3. bi-j-aše	bi-j-aho-ta „ bi-j-as-ta	bi-j-aho

b) v prosto-minulem času:

1. bi-h(beh) ali bim	bi-ho-va ali bi-va	bi-s-mo (bihmo) ali bi-mo
2. bi „ bisi	bi-s-ta „ bi-s-ta	bi-s-te (bih-te) „ bi-te
3. bi „ bi	bi-s-ta „ bi-s-ta	bi (bih) „ bi-jo

C. Pripone deležij.

§. 177. Pristavki ali pripone deležij so:

a) nedoločnega naklona —ti:

del-a-ti | bra-ti | nos-i-ti

b) namenivnega naklona —t:

del-a-t | bra-t | nos-i-t

c) deležnikov in sicer

- a) sedanj. časa
- I. é pri glagolih vseh verst, je pri glagolih poslednjih dveh verst:

del-a-je	ber-é	nos-é
----------	-------	-------
 - II. ě, ki se pritika krajši obliki 3. množne osebe (da-si tudi nam ne rabi več):

del-a-jó-ě	ber-ó-ě	nos-é-ě (a, e)
------------	---------	----------------
- β) tvorno-pretekl. časa
- I. ši, ki se po odpahnjeni nedoločnikovi pripomi osnovi dodeva, in sicer a) zaperti (t. j. za soglasnikom) na ravnost: padšši, rektšši, vergtšši, β) odperti (za samoglasnikom) pa s predstavljenim v: izgubiťšši, prebraťšši, preterpeťšši (a, e); redkeje se nahaja sam v, n. pr. sezidav, izgubiv, nam. sezidavši itd.
 - II. l, la, lo, ki se po odpahnjeni nedoločnikovi pripomi odperti osnovi na ravnost prideva, zaperti pa s gibljivcem e: delaťl, bralťl, nosiťl (a, o); padťel (dla, o), rektel (kla, o), vergťel (gla, o).

7) terpevno-pre-
tekl. časa

}	n, na, no, se po sponi ali brez spona <i>e</i> osnovi prideva, ali
	t, ta, to, ki jo brez spona pritikamo, n. pr. delatna, bratna, pasetna, nošeta; bit, suť (<i>a, o</i>).

D. Spona in osnova.

§. 178. Spona je samoglasnik, ki se prikazuje med korenem in osebili ali med deblom in naklonili. V sedanjiku nam rabijo spona: **a, e** ali **i**:

del-*a*-m | ber-*e*-m | nos-*i*-m itd.

Spona, ki veže v nedoločniku pripone s korenem, imenuje se verstna spona, in glagolov koren z verstno spono brez pripone deblo ali osnova. Verstne spona so: **ni, é, i, a, ova**.

Če izhaja osnova na samoglasnik, pravimo, da je odperta, če jo pa soglasnik zapira, zaperta.

Sprega je osnovana na eni osnovi ali na dveh: Glagoli, ki se pregibljejo na dveh osnovah imajo posebno osnovo za nedoločnik in za sedanjik: prva je nedoločnikova, druga sedanjikova osnova.

Glagolska sprega.

Razverstitev.

§. 179. Da se slovenska sprega prav razločno pokaže, krojimo glagole po njih verstni sponi na šest verst; nekatere versta pa razpadajo spet na več ali manj razredov.

I.	versta	obsega	glagole	brez	verstne	spona:	pas-ti, pi-ti, nes-ti.
II.	"	"	"	"	"	z verstno spono ni :	ka-ni-ti, gi-ni-ti, ve-ni-ti.
III.	"	"	"	"	"	"	{ é : kip-é-ti, sed-é-ti, a : molč-a-ti.
IV.	"	"	"	"	"	"	i : nos-i-ti, red-i-ti, sad-i-ti.
V.	"	"	"	"	"	"	a : del-a-ti, plav-a-ti, pis-a-ti,
VI.	"	"	"	"	"	"	{ ova : kup-ova-ti, stan-ovati, eva : kralj-eva-ti.

Sprega slovenskih glagolov je dvojna: sponna ali brez-sponna; prva pritika korenenu ali deblu obrazila po sponi, druga brez spona.

A. Sponna sprega.

I. Versta.

§. 180. V I. versto spadajo glagoli brez verstne spone.

V sedanjiku jim rabi spona **e** po vseh osebah in številih, samo v 3. množni osebi se staplja glagolom z zaperto osnovo návadno v **ó**; glagolom z odprto osnovo prirašča **j** ali **v**, da zatika zev ali odprtino v glasovih.

Pri glagolih z odprto osnovo dan danes daljša oblika prevaguje.

Z ozirom na končnik, ki deblo ali osnovo zatika, razpada I. versta na sedem razredov:

Pervi razred.

Osnova na **d** in **t**.

§. 181. V prvem razredu se spregajo glagoli, katerim zatika osnovo **d** ali **t**, namreč:

a) na **d**: *bled* —, *bod* —, *bôd* —, *bred* —, *god* —, *klad* —, *krad* —, *med* —, *pad* —, *pred* —, *sed* —, *sred* —, *ved* — in nepravilni: *gred* —, *id* — *šed* (gl. nepravilno sprego)

b) na **t**: *cvet* —, *čet* —, *gnet* —, *met* —, *plet* —, *rast*.

Da se okorna zveza dveh zobnikov v nedoločniku priglajša, spreminja se pred pripono **d** in **t** v **s**, n. pr. *bled* — *blesti* nam. *bledti*; *pred* — *presti* nam. *predti*; *cvet* — *cvesti* nam. *cvetti*.

Spregalo: **plet** —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležnik
Ednina	1.	plet-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	ple-t-e-š	plet-i	I. plet-é
	3.	plet-e	plet-i	II. plet-ó-č (a, e)
Dvojina	1.	plet-e-va, ve,	plet-i-va, ve	b) <i>tvorn-pretekl. časa</i> :
	2.	{ plet-e-ta, te	plet-i-ta, te	I. (s)plet-ši
	3.		—	II. plet-e-l ali ple-l, a, o
Množina	1.	plet-e-mo	plet-i-mo	c) <i>terpn.-pretekl. časa</i> :
	2.	plet-e-te	plet-i-te	plet-e-n (a, o)
	3.	plet-ó (e-jo)	—	d) <i>glagolnik</i> : plet-e-n-je

Nedoločnik: ples-ti. — *Namenivnik*: plés-t.

Opombe.

§. 182. 1) Po južnih in vzhodnih stranéh jezikovega obsega zobnik v opisovavnem deležniku redno izpada, korenov samoglasnik se

pa bolj ostro izgovarja ali predteguje n. pr. *Čegar prejo prela, tega kruh jela*. N. pr.

2) Glagol ristem se pregiblje v nedoločniku in v njegovih rastikah (sem ter tje tudi v sedanjiku) rajši na osnovi ras. — Pravi terpevno-pretekli deležnik mu je rasten ali rasen; govori in piše se pa tudi raščen.

3) Osnova ret se je ohranila le v glagolu sredem (nam. sretem), ki živi še dan danes v zilski dolini, n. pr. *Sredla ga je hudoba*. N. ps. — Drugod ga je izpodrinila oblika srečati. Mesto sredem je slišati v sedanjiku tudi srejem.

Drugi razred.

Osnova na **s** in **z**.

§. 183. V drugi razred verstimo glagole, katerim se končuje osnova na **s** ali **z**. V tem razredu se pregibljejo:

a) s končnikom **s**: *nes —, pas —, tres —*,

b) s končnikom **z** pa: *griz —, lez —, molz —, vez —*.

Pred nedoločnikovo pripono prehaja **z** rad v **s** tudi v pisavi.

Spregalo: **nes —**

Število	osebik	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	nes-e-m	—	a) sedanjega časa:
	2.	nes-e-š	nes-i	I. nes-é
	3.	nes-e	nes-i	II. nes-ó-č (a, e)
Dvojina	1.	nes-e-va, ve	nes-i-va, ve	b) tvorno-pretekl. časa:
	2.	{ nes-e-ta, te	nes-i-ta, te	I. (do)nes-ši
	3.		—	II. nes-e-l (sla, o)
Množina	1.	nes-e-mo	nes-i-mo	c) terpn.-pretekl. časa:
	2.	nes-e-te	nes-i-te	nes-e-n (a, o)
	3.	nes-ó (e-jo)	—	d) glagolnik: nes-e-n-je

Nedoločnik: nes-ti. — Namenivnik: nés-t.

Opombe.

§. 184. 1) Terpevno-pretekli deležnik se obrazi, če se nedoločnikovim osnovam: *nes —, pas —, griz —, molz —* itd. po gibljivcu **n** pritakne; pravilne so tedaj le oblike: *nesen, pasen, grizen, molzen* itd. nepravilne pa: *nešen, pašen, grižen, molžen* itd. kakor sem ter tje govore in nekteri pisavci tudi napek pišejo.

2) Molz em ima v nedoločniku: *molz ti* ali *mlez ti* (mlesti).

Tretji razred.

Osnova na **b**, **p** in **v**.

§. 185. V tretji razred spadajo glagoli, katerim **b**, **p** ali **v** osnovo zapira. Spregajo se v tem razredu:

- a) s končnikom **b**: *dolb* —, *greb* —, *skub* —, *zeb* —;
 b) s končnikom **p**: *krop* —, *sop* —, *sp* — (v nedoločniku prestopi v 7. razred: *suti*), *tep* —;
 c) s končnikom **v**: *plev* —, *živ* —.

Glagoli na **b** in **p** jemljó v nedoločniku **s** med osnovo in pripono, n. pr. *dolb* — *dolbsti* (nam. *dolbti*); *tep* — *tepti* (nam. *tepti*) itd.; končnik **v** pa celo izpada: *pleti*, *žiti* (nam. *plevti*, *živti*).

Spregalo: **tep** —

Število	osebna	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	tep-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> : I. tep-é II. tep-ó-č (a, e)
	2.	tep-e-š	tep-i	
	3.	tep-e	tep-i	
Dvojina	1.	tep-e-va, ve	tep-i-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> : I. (o)tep-ši II. tep-e-l (pla, o)
	2.	/	tep-i-ta, te	
	3.	{ tep-e-ta, te	—	
Množina	1.	tep-e-mo	tep-i-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> : tep-e-n (a, o)
	2.	tep-e-te	tep-i-te	d) <i>glagolnik</i> tep-e-n-je
	3.	tep-ó (e-jo)	—	

Nedoločnik: tep-s-ti. — Namenivnik: tep-s-t.

Opomba: O oblikah: skubljen, grebljen itd. veljá to, kar smo povedali o oblikah: nešen, molžen itd. (§. 184); napečne so, prave pa: skuben, greben itd.

Četerti razred.

Osnova na **g** in **k**.

§. 186. V četerti razred verstimo glagole, katerim kak goltnik osnovo zatika. Spregajo se v tem razredu:

- a) na **g**: *leg* —, *mog* —, *preg* —, *seg* —, *streg* —, *strig* —, *verg* —,
 b) na **k**: *pek* —, *rek* —, *sek* —, *tek* —, *tolk* —.

Zarad lepoglasja nastopijo pri glagolih tega razreda te-le spremembe:

1) Okorna zveza **gt** in **kt** v nedoločniku se pretopi v **č**: *leči*, *seči*, *peči*, *tolči* ali *tleči* (nam. *legti*, *segti*, *pekti* itd.)

2) Pred spono **e** v sedanjiku in v terpevnem deležniku prehajajo goltniki v šumevce: *ležem*, *sežem*, *rečem*, *tečem*, *pečen* itd.

3. Pred velevnikovim naklonilom **i** prehajajo goltniki v srodne sikavce: *sezi, strezi, verzi, peci, reci* n. pr. *Verzi torbico čez ramo*. N. ps. — *Vsak po svojo smojko v ogenj sezi*. N. pr.

Spregalo: **pek** —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	peč-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	peč-e-š	pec-i	I. —
	3.	peč-e	pec-i	II. pek-ó-č (a, e)
Dvojina	1.	peč-e-va, ve	pec-i-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> :
	2.	} peč-e-ta, te	pec-i-ta, te	I. (s)pek-ši
	3.		—	II. pek-e-l (kla, o)
Množina	1.	peč-e-mo	pec-i-mo	c) <i>terpno-pretekl. časa</i> :
	2.	peč-e-te	pec-i-te	peč-e-n (a, o)
	3.	pek-ô (pečejo)	—	d) <i>glagolnik</i> : peč-e-n-je

Nedoločnik: peč-i. — *Namenivnik*: péč.

Opombe.

§. 187. 1) Glagoli s končnikom **g** so v 3. množni osebi sedanjega časa sploh izgubili v sedANJI pisavi prvotno krajšo obliko: *stregó, segó* itd., ki se bere še pri pisateljih 16. stoletja in jo govore še dan danes ogerski Slovenci; v sedanjem deležniku se je nan pa še popolnoma ohranila: *mogóč, stregóč* itd.

2) Glagolu moči — *môrem* (können) se je v sedanjiku prvotni **g** v **r** sprevergel (oblika *možem* je med Slovenci le ob hrovaški meji še navadna); po ostalih časih in naklonih se vendar pravilno pregiblje: *mogóč, (po)mozi, môgel* itd. n. pr. *Pomozi vsakemu, kolikor uterpiš*. Ravn.

Od glagola: *môči, môrem, môgel* naj se v pravilni pisavi loči: *morati, moram, moral*, ki se med ljudstvom sploh: *mórem, mógel* glasi, n. pr. *Mlad môre, star móra umreti*.

3) Glagol *vreči* — *veržem* imá v preteklih deležnikih: *vergši, vergel, veržen*, če ravno se je v nedoločniku **er** v **re** spremenil.

4) Oblike: *begóč* — *begéč, (po)begši, (po)begel* kažejo na glagol *beg* — *beči*, ki ga pa nova slovenščina ne pozná in ga sploh z glagolom *bežati* — *bežim* nadomestuje.

5. Nepravilne so nedoločnikove oblike: *sečti, pečti, rečti* itd., ki sem pa tam slovenski jezik pačijo, v knjižnem jeziku jih vendar ne nahajamo.

Peti razred.

Osnova na **m** in **n**.

§. 188. Pod peti razred štejemo glagole, katerim se končuje osnova na **m** ali **n**. V tem razredu se spregajo glagoli:

im — *jeti*, *jamem* ali *jemem*; *žm* — *žeti*, *žmem*; *čn* — *četi*, *čnem* (*pričeti*, *začeti* itd.); *kln* — *kleti*, *kolnem*; *mn* — *meti*, *manem* ali *menem*; *pn* — *peti*, *pnem*; *tn* — *teti*, *tnem* (*zateti*); *žn* — *žeti*, *žanjem* ali *ženjem*. V nedoločniku prehaja **m** in **n** po glasovnih zakonih s predstoječim **ɣ** ali **ɣ** v globoki **é**, torej: *méti*, *péti* namesto *mɣnti*, *pɣnti* itd.

Spregalo: **pn-**

Število	osebja	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	pn-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	pn-e-š	pn-i	I. —
	3.	pn-e	pn-i	II. (men-ó-č, a, e)
Dvojina	1.	pn-e-va, ve	pn-i-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> :
	2.	} pn-e-ta, te	pn-i-ta, te	I. (raz)pen-ši (pev-ši)
	3.		—	II. pé-l (a, o)
Množina	1.	pn-e-mo	pn-i-mo	c) <i>terpno-pretekl. časa</i> :
	2.	pn-e-te	pn-i-te	pé-t (a, o)
	3.	pn-ó (e-jo)	—	d) <i>glagolnik</i> : (raz)pe-t-je.

Nedoločnik: *pé-ti* — Namenivnik: *pé-t*.

Opombe.

§. 189. 1) V sestavah imá glagol *im* — v sedanjiku a) — *m em*: *otmem*, *izmem*, *primem* itd. — b) *j mem*: *najmem*, *prejmem*, *zajmem* — c) *a mem* ali *e mem*: *jamem* — *jemem*, *snamem*, *snemem*, *vnamem* — *vnemem*, *vzamem* — *vzemem*, *verjamem* — *verjemem* itd.

V velevniku nastopi sploh **e** namesto **a**: *snemi*, *snemite*; *vzemi* (hrv. slov. *uzmi*), *vnemi*, *verjemi* itd. namesto: *snami*, *vzami*, *vnami*, *verjami* itd. — Tudi glagolom *manem* in *žanjem** je v velevniku **e** bolj po godu nego **a**: *meni*, *ženji*, sem ter tje pa tudi: *mani*, *žanji*.

2) Glagol *kleti* — *kolnem* imá tu pa tam po Štajerskem nepravilni sedanjik: *klejem*, *kleješ* itd. kakor v češčini; med goriškimi Slovenci pa je slišati celó nedoločnik *kolniti*.

Šesti razred.

Osnova na **l** in **r**.

§. 190. V šesti razred verstimo glagole na končnike **l** ali **r**. — V tem razredu se menjajo:

ml — *mleti, meljem*; *cvr* — *cvreti, cvrem*; *dr* — *dreti, derem*; *mr* — *mreti, mrëm ali merjem*; *pr* — (od)*preti, prëm*; *tr* — *tarem ali terem*; *vr* — *vreti, vrem*; *zr* — *zreti, zrem*.

V nedoločniku in v terpevnem deležniku na **n** se **l** in **r** v **le** in **re** na glasu zvišuje, v sedanjiku in njegovih odrastkih pa po gostem po samoglasnikih omečuje.

Terpevno-pretekli deležnik obrazijo sploh na **t**; po nekterih krajih pa deležnik na **n** prevaguje, n. pr. *mlet* — *mleⁿ*; *tert* — *tren*; *cvert* — *cvren*.

Spregalo: **mr** —

Števílo	oseb ⁿ	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	mr-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	mr-e-š	mr-i	I. mr-é
	3.	mr-e	mr-i	II. mr-ó-č (a, e)
Dvojina	1.	mr-e-va, ve	mr-i-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> :
	2.	{ mr-e-ta, te	mr-i-ta, te	I. (u)merši (-vši)
	3.		—	II. mer-l (a, o)
Množina	1.	mr-e-mo	mr-i-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> :
	2.	mr-e-te	mr-i-te	cver-t — cvr-e-n (a, o)
	3.	mr-ô (e-jo)	—	d) <i>glagolnik</i> : cver-t-je — cvr-e-n-je.

Nedoločnik: mre-ti. — *Namenivnik*: mré-t.

Opombe.

§. 191. 1) Med Notranjci so sem ter tje slišati nedoločniki: *cverti, derti, tertí*, žerti itd. brez ojačanega glasú, kterega tudi pretekli deležniki na **l**, **t** in (večidel) na **ši** ne terpé.

2) Glagol *mreti* imá v sedanjem deležniku večidel: *merjóč*, — *derem* pa zraven pravilne oblike *deróč* tudi *deréč* kakor pravi pridevnik n. pr. *V globočini pod seboj sem slišal šumeti derečo Píčko*. Cegn.

Sedmi razred.

Osnova na kak samoglasnik.

§. 192. V sedmi razred spadajo glagoli z odperto osnovo t. j. z osnovo, ki jo samoglasnik zatíka. Glagoli tega razreda so:

- s končnikom **a**: *zna* — *znati, znam* ali *znadem*; *sta* — *stati, stanem* (ki v sedanjiku v II. versto preskoči);
- s končnikom **é**: *dé* — *déti, dém* ali *déjem* (*facere*); *dé* — *déti* ali *djati, dém* ali *denem* (*ponere*); *dé* — *djati, dém*

- (dicere); *gré* — *gréti*, *grejem*; *pe* — *peti*, *pojem*; *vé* — *véti*, *vejem*; *zre* — *zréti*, *zréjem*;
- c) s končnikom **i**: *bi* — *biti*, *bijem*; *bri* — *briti*, *brijem*; *či* (po)čiti, *čijem* ali *činem*; *guji* — *gújiti*, *gújijem* ali *gúijem*; *kli* — *kliti*, *klijem*; *kri* — *krúti*, *krijem*; *li* — *lúti*, *lijem*; *mi* — *múti*, *mijem*; *pi* — *piti*, *pijem*; *ri* — *rúti*, *rijem*; *ši* — *šúti*, *šijem* (navadniji v V. versti: *šívati*); *vi* — *vúti*, *vijem*; *vpi* — *vpúti*, *vpijem*;
- d) s končnikom **u**: *blju* — *bljúti*, *bljujem*; *ču* — *čúti*, *čujem*; *hru* — *hrúti*, *hrujem*; *plu* — *plúti*, *plovem*; *rju* — *rjúti*, *rjujem* ali *rjovem*; *ru* — *rúti*, *rujem*; *slu* — *slúti*, *slujem* ali *slovem*; *snu* — *snúti*, *snujem*; *su* — *súti*, *spem* ali *sujem*; *šču* — *ščúti*, *ščujem*; *u* — (ob)úti, *ujem*.

V sedanjiku jim zapira zev ali odpertino zagozda **j** ali **v**, redkejšo **d** ali **n**; terpevnopretekli deležnik delajo glagoli na **a** s pripono **n**, drugi pa s pripono **t**.

Spregalo: **bi**.

Število	osebna	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	bi-j-e-m	—	a) sedanjega časa:
	2.	bi-j-e-š	bi-j	I. bi-j-é
	3.	bi-j-e	bi-j	II. bi-j-ó-č (a, e)
Dvojina	1.	bi-j-e-va, ve	bi-j-va, ve	b) tvorno-pretekl. časa:
	2.	{ bi-j-e-ta, te	bi-j-ta, te	I. (u)bi-vši
	3.		—	II. bi-l (a, o)
Množina	1.	bi-j-e-mo	bi-j-mo	c) terpn.-pretekl. časa:
	2.	bi-j-e-te	bi-j-te	bi-t (a, o)
	3.	bi-j-e-jo (red- kejšo: bi-j-ó)	—	d) glagolnik: (u)bi-t-je

Nedoločnik: bi-ti. — Namenivnik: bi-t.

Opombe.

§. 193. 1) Za samoglasniki prehaja velevnikov **i** praviloma v **j**; tedaj ne kaže posnemati posebnosti ljudske govornice, ki korenov in velevnikov **i**, kedar se snideta, pred osebilom rada v predtegnjen **i** skerčuje. N. pr. *Z mečmi se bímo* (bolje: *bijmo*), *ne z besedami*. Kos.

2) Nekaj glagolov z odperto osnovo nam rabi tudi v V. obliki, n. pr. *plúti* — *plavati*; *snúti* — *snovati*; *šúti* — *šívati*; *ščúti* — *ščívati* itd., nekaj pa v III. obliki: *slúti* — *slovéti*; *rjúti* — *rjovéti*.

Imenik glagolov.

ki se spregajo v I. versti.

<p>I.</p> <p>Blesti, bledem bosti, bodem bodem (ponero) bresti, bredem cvesti, cvetem gnesti, gnetem gosti, godem iti, idem klasti, kladem krasti, kradem mesti, medem mesti, metem pasti, padem plesti, pletem presti, predem rasti, rastem restri, sredem vesti, vedem.</p>	<p>IV.</p> <p>leči, ležem moči, morem peči, pečem preči, (v)prežem reči, rečem seči, sečem seči, sežem streči, strežem striči, strižem teči, tečem, tolči ali tleči, tolčem vreči, veržem.</p>	<p>vreti, vrem zreti, zrem žreti, žrem.</p>
<p>II.</p> <p>grizti ali gristi, grizem lezti ali lesti, lezem molzti ali mlesti, mol- zem nesti, nesem pasti, pasem tresti, tresem vezti ali vesti, vezem</p>	<p>V.</p> <p>(četi, čnem) početi, počnem pričeti, pričnem začeti, začnem itd. jeti, jamem vzeti, vzamem sneti, snamem prijeti, primem objeti, objamem itd. kleti, kolnem meti, manem peti, pnem zateti, zatnem žeti, žmem žeti, žanjem.</p>	<p>VII.</p> <p>biti, bijem bljuti, bljujem briti, brijem (čiti, čijem) počiti, počijem čuti, čujem dети, dém ali dejem (facere) djati, dém ali denem (ponere) djati, dém (dicere) gnjiti, gnijjem greti, grejem hruti, hrujem kliti, klijem kriti, krijem liti, lijem miti, mijem piti, pijem pluti, plovem peti, pojem riti, rijem rjuti, rjujem ruti, rujem sluti, slujem ali slovem snuti, snujem stati, stanem suti, sujem ščuti, ščujem šiti, šijem veti, vejem viti, vijem vpiti, vpijem (uti, ujem), obuti, obujem sezuti, sezujem itd. znati, znam zreti, zrejem.</p>
<p>III.</p> <p>dolbsti, dolbem grebsti, grebem hropsti, hropem pleti, plevem skubsti, skubem sopsti, sopem spem, — tepsti, tepem zebsti, zebe žiti, živem.</p>	<p>VI.</p> <p>cvreti, cvrem dreti, derem mleti, meljem mreti, mrem alimerjem (preti, prem) odpreti, odprem zapreti, zaprem itd. treti, trem, terem in tare</p>	

II. versta.

Glagoli z verstno spono **ni** (po starem **нѣ**).

§. 194. V II. versto spadajo glagoli, katerih nedoločnikova osnova dan danes sploh na **ni** izhaja, n. pr. *kani-ti*, *kerkni-ti*, *gasni-ti*, *merkni-ti*.

Pervotna spona II. verste **no** se je ohranila le pri ogerskih in nekterih štajerskih Slovencih (okoli Radgone), ki še dan današnji prav po starem govoré: *gi-no-ti*, *mi-no-ti*, *pah-no-ti* itd.; tudi nekteri noveji pisatelji slovenski jo sopet češče jemljejo v rabo. Glagoli II. verste se pregibljejo na eni osnovi, kakor kaže

spregalo: **dvigni**.

Število	osoba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	dvig-n-e-m	—	a) sedanjega časa:
	2.	dvig-n-e-š	dvig-ni	I. (ve-n-é)
	3.	dvig-n-e	dvig-ni	II. (ve-n-óč, a, e)
Dvojina	1.	dvig-n-e-va, ve	dvig-ni-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl.</i> časa:
	2.	{ dvig-n-e-ta, te	dvig-ni-ta, te	I. dvig-ni-vši
	3.		—	II. dvig-ni-l (a, o)
Množina	1.	dvig-n-e-mo	dvig-nj-mo	c) <i>terp.-pretekl.</i> časa:
	2.	dvig-n-e-te	dvig-ni-te	dvig-nj-e-n ali
	3.	dvig-n-e-jo (n-ó)	—	dvig-n-e-n (a, o)
				d) <i>glagolnik</i> : dvig-nj-e-n-je

Nedoločnik: dvig-ni-ti. — *Namenivnik*: dvig-ni-t.

Opombe.

§. 195. 1) Pervotna krajša oblika 3. množne osebe, ki se je v sedanjiku med Slovenci malo da ne popolnoma zabila, živi nedoveršnim glagolom še dan danes v II. deležniku sedanjega časa: n. pr. *ginóč*, *venóč* itd.

2. Pred spono **ni** končniki **b**, **p**, **v**, **k** in **t** zavoljo lepoglasja v izreki redno izpadajo, kakor kažejo izgledje: *blisk* — *blisniti* (redkoma *bliskniti*); *bersk* — *bersniti*; *čep* — *sčeniti se*; *greb* — *(o)greniti*; *gib* — *giniti*; *kap* — *kaniti*; *krep* — *okreniti se*; *kret* — *kreniti*; *klep* — *(u)kleniti*, *ščip* — *(v)ščeniti*; *top* — *toniti*; *trep* — *treniti*; *vert* — *verniti* itd.

3) Glagol *minem* je prideržal v nedoločniku po nekterih stranéh še pervotno spono **no** — **nu**: *minoti* — *minuti*. V serbsčini in hrovaščini imajo vsi glagoli II. verste spono **nu**: *dvignuti*, *ganuti*, *taknuti* itd., od tod njih deležniki: *dvignut*, *ganut*, *taknut* itd. in naš „*trenutek*“ in „*trenutje*“.

4) Terpevni deležniki: zmeržnjen, pogrežnjen itd., ki se tu pa tam po slovenskih spisih namesto: zmerznjen, pogreznjen itd. prikazujejo, so napečni, ker ta v **j** spremenjeni **i**, ki je prvotni **o** izpodrinil, nima tolike moči, da bi pred seboj stoječe sikavce ali gołtnike v srodne šumevce spreminjal.

Nekaj glagolov,

ki se spregajo v II. versti.

begniti, begnem	kerhniti, kerhnem	plunkniti, plunknem
bersniti, bersnem	kihniti, kihnem	pokniti, poknem
blekniti, bleknem	klikniti, kliknem	puhniti, puhnem
blisniti, blisne	kloniti, klonem	regniti, regnem
brenkniti, brenknem	kreniti, krenem	riniti, rinem
buhniti, buhnem	luskniti, lusknem	smukniti, smuknem
butniti, butnem	mahniti, mahnem	suniti, sunem
dehniti, dahnem	mekniti, maknem	šiniti, šinem
dergniti, dergnem	merziniti, merzнем	šleniti, šlenem
dersniti, dersnem	mesniti se, mesnem	švigniti, švignem
derzniti se, derzнем	migniti, mignem	telebniti, telebnem
dregniti, dregnem	miniti, minem	terkniti, terkнем
gasniti, gasnem	molkniti, molknem	terniti, ternem
geniti, ganem	nagniti, nagnem	toniti, tonem
giniti, ginem	pahniti, pahnem	treniti, trenem
goltniti, goltnem	perhniti, perhnem	tresniti, tresnem
(o)greniti, grenem	pihniti, pihnem	veniti, venem
hlastniti, hlastnem	pikniti, piknem	verniti, vernem
jekniti, jeknem	pluniti, plunem	verziniti, verzнем
kaniti, kanem	plasniti, plasnem	ziniti, zinem

III. versta.

Glagoli z verstno spono é.

§. 196. V III. versto štejemo glagole, katerim se končuje nedoločnikova osnova na **é**, za šumevci na **a**, n. pr. *doné-ti, gostolé-ti, germé-ti, kipé-ti, slové-ti, buča-ti, kriča-ti, meža-ti, tiča-ti*; samo nekaj glagolov: *glušé-ti, perše-ti, veršéti* itd. je ohranilo prvotni **é** tudi za šumevci. — Sem spada tudi glagol: *spati — spim*.

Po vnanji podobi se glagoli III. verste nekaj vjemajo z glagoli, ki se v sledeči versti pregibljejo, po notranji nravi pa je velika razlika med njimi: glagoli III. verste so sploh neprehajavnega, glagoli IV. verste pa prehajavnega pomena, n. pr. *budéti — buditi; sedéti — saditi; slabéti — slabiti* itd.

Gledé na nedoločnik in sedanjik krojimo glagole III. verste na dva razreda ter je na eni ali na dveh osnovah pregiblremo.

Pervi razred.

§. 197. Pod I. razred spada v novi slovenščini le petero glagolov, namreč: štéti — štejem; sméti — smem (redkeje smejem); spéti — spejem; uméti — umem (redkeje umejem) in pa iméti — imam, o katerem glagolu bo pozneje govorjenje; začinjavnim (inchoativnim) glagolom, ki jih je stara slovenščina v tem razredu pregibala, obrusila se je in skerčila že zgodaj prvotna sedanjikova oblika ejem, tako da se zdaj skoz in skoz le v drugem razredu spregajo. — Gori imenovani glagoli se spregajo na eni osnovi, zev jim pa zapira **j**:

Spregalo: šté —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	šté-j-e-m	—	a) sedanjega časa: I. um-é II. šte-j-ó-č (a, e)
	2.	šté-j-e-š	šté-j	
	3.	šté-j-e	šté-j	
Dvojina	1.	šté-j-e-va, ve	šté-j-va, ve	b) tvorno-pretekl. časa: 1. (pre)šté-vši II. šte-l (a, o)
	2.	{ šté-j-e-ta, te	šté-j-ta, te	
	3.		—	
Množina	1.	šté-j-e-mo	šté-j-mo	c) terp.-pretekl. časa: šté-t ali šte-v-e-n(a, o)
	2.	šté-j-e-te	šté-j-te	d) glagolnik
	3.	šte-j-e-jo (j-ó)	—	šté-t-je ali šte-v-e-n-je

Nedoločnik: šté-ti. — Namenivnik: šté-t.

Opombe.

§. 198. 1) Pripona terpevno-preteklega deležnika je sploh **t** ali **n**, kakor kažejo glagolniki: štétje, imétje, umétje — števenje, imenje, umenje.

2) Glagol uméti po nekterih krajih radi v sledečem razredu pregibljejo, kar kaže njegova množna 3. oseba: umé nam. umejo, ki se po gostem nahaja med ljudstvom in po spisih.

Drugi razred.

§. 199. V drugi razred štejemo vse druge glagole (razun gori imenovanih) z verstno spono **é** (a), n. pr. sedéti, terpeti, žíveti itd.

Pregibljejo se na dveh osnovah: nedoločnikova izhaja na **é** (a), sedanjikova na **i**, kakor pri glagolih IV. verste, in sicer tako-le:

Sklanjalo: osn. sed. **gor**; nedoločn.: **goré** —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	gor-i-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> : I. gor-é II. gor-é-č (a, e)
	2.	gor-i-š	gor-i	
	3.	gor-i	gor-i	
Dvojina	1.	gor-i-va, ve	gor-i-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> : I. (po)gor-e-vši II. gor-e-l (a, o)
	2.	} gor-i-ta, te	gor-i-ta, te	
	3.		—	
Množina	1.	gor-i-mo	gor-i-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> : gor-e-n (a, o)
	2.	gor-i-te	gor-i-te	d) <i>glagolnik</i> : gor-e-nje.
	3.	gor-é (i-jo)	—	

Nedoločnik: gor-é-ti. — *Namenivnik*: gor-é-t.

Opombe.

§. 200. 1) Glagol videti — vidim, ki se v tej obliki (na pr. na Koroškem) še danes razločno govori, rabi se v novoslovenski pisavi návadno v IV. versti: viditi — vidim. Pregiblje se pravilno, le velevnik „vidi“ nam redkoma rabi (n. pr. *Vidi ga ali ga ne vidi, kaj je meni mar.* Cig.) in se sploh s vprašavnim sedanjikom „vidiš“ (okr. viš, viž ga), ali z velevnikom „lej, glej — poglej“ ali celo z medmetom, „not“ zamenjava, n. pr. *Tej čerki, viž jo tukaj? g se pravi.* Valj. — *Not me zdravega.* Navr.

2) Glagolniki: hrepenjenje, kopernjenje, poželjenje, itd. so nepravilni; pravilne oblike so: hrepenenje, kopernenje, poželenje itd. — Enaka je tudi z glagolniki: življenje in terpljenje namesto zastarelih oblik: življenje in terpenje, ki je nekteri pisavci spet v rabo jemljó.

3) Le-sem spada prav za prav tudi glagol „hotéti“ in glagol „vedeti“, o katerih se bode pozneje govorilo.

Nekaj glagolov,

ki se spregajo v III. versti.

I.	šteti, štejem	bobneti, bobni
Hoteti, hočem	umeti, unem ali ume-	bogateti, bogatim
imeti, imam	jem.	boleti, boli
smeti, smem ali sme-	II.	dihteti, dihtim
jem	bledeti, bledim	doneti, doni
speti, spem ali spejem	bliščeti, bliščí	germeti, germi
		hrepeneti, hrepenim

hrumeti, hrumi	staréti, starím	bučati, bučím
hrupeti, hrupím	stermeti, stermím	derčati, derčím
kervaveti, kervavím	ščemeti, ščemi	deržati, deržím
kipeti, kipi	šterleti, šterlím	dišati, diším
koperneti, koperním	šumeti, šumi	ječati, ječím
leteti, letím	temneti, temní	klečati, klečím
medleti, medlím	terpeti, terpím	kričati, kričím
merzeti, merzím	trohneti, trohním	ležati, ležím
moleti, molím	veleti, velím	mežati, mežím
norjeti, norím	veršeti, verším	molčati, molčím
peršeti, perši	verteti, vertím	renčati, renčím
puhteti, puhtím	videti, vidím	režati, režím
rohneti, rohním	viseti, visím	slišati, sliším
rujoveti, rujovím	zeleneti, zelení	smerčati, smerčím
sedeti, sedím	želeti, želím	spati, spim
serbeti, serbi	živeti, živím	tiščati, tiščím
skerbeti, skerbím		tičati, tičím
sloneti, sloním		vriščati, vriščím
sloveti, slovím	bežati, bežím	žerčati, žerčím
smerdeti, smerdim	brenčati, brenčím	

IV. versta.

Glagoli z versto spono i.

§. 201. V IV. verstí pregiblujemo glagole, katerim samoglasnik **i** osnovo zatika, n. pr. *gubi-ti, nosi-ti, rodi-ti, sodi-ti* itd.

Vsi glagoli IV. verste se spregajo na eni osnovi; versta spona **i** jim rabi po vseh menjavah, samo v terpno-preteklem deležniku se **i**:

a) s sprednjimi zobniki in sikavci vred v srodne šumevce pretaplja: *roditi — rojen, vaditi — vajen, motiti — močen, pustiti — puščen, gasiti — gašen, nositi — nošen, voziti — vožen* (namesto: *rodien, vadien, motien, pustien* itd. ali *rodjen, vadjen* itd.) — Le malo zobnikov se upira tej menjavi, n. pr. *viditi — viden* (III. v.) *spriditi — spriden* itd.; nepravilne oblike gorenških Slovencev: *gaten, kroten, ploden, nasiten* itd. govore se po Koroškem in Štajerskem še pravilno: *gačen, kročen, plojen, nasičen* itd., kakor se nahaja tudi v starših slovenskih spisih.

Glagol častiti (na Koroškem: čestiti) imá: č e š č en, n. pr. *Tavžentkrat bodi češčena, o Marija, roža ti!* N. ps.

b) za jezikovci **l, n, r** prehaja v **j**: *beliti — beljen, braniti — branjen, kuriti — kurjen* itd. (namesto: *belien, branien, kurien*) itd.

c) za ustniki **b, p, v** in **m** pa privzame **l** in se ž njim v **lj** prelije; n. pr. *gubiti — gubljen, kropiti — kropljen, zdraviti — zdravljen, dramiti — dramljen* (namesto: *gubien, kropien, zdravien*) itd.

Spregalo: **hvali** —

Število	osebna	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	hval-i-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> : I. hval-é II. hval-é-č (a, e)
	2.	hval-i-š	hval-i	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> : I. (po)hval-i-vši II. hval-i-l (a, o)
	3.	hval-i	hval-i	
Dvojina	1.	hval-i-va, ve	hval-i-va, ve	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> : hval-j-e-n (a, o) d) <i>glagolnik</i> : hval-j-e-n-je
	2.	{ hval-i-ta, te	hval-i-ta, te	
	3.		—	
Množina	1.	hval-i-mo	hval-i-mo	
	2.	hval-i-te	hval-i-te	
	3.	hval-i-jo (é)	—	

Nedoločnik: hval-i-ti. — *Namenivnik*: hval-i-t.

Opombe.

§. 202. 1) Pervotna krajša oblika na *é* se je ohranila v sedanjem deležniku pri vsch, v sedanjiku 3. množne osebe pa samo pri tistih glagolih, ki imajo zatezo na *i*, n. pr. *sramotím* — *sramoté*, *pokorím* — *pokoré* boljše ko: *sramotijo*, *pokorijo* itd.

2) Pri glagolih, ki *i* pred osebilom naglašajo, preskoči v velevniku edinjega števila naglas na koreniko, n. pr. sed. *pustí* — vel. *pùsti*; sed. *tají* — vel. *tàji* itd. — V dvojini in množini velevnega naklona pa je pri glagolih IV. in III. verste v naglaševanju velika razlika med koroško-štajerskimi in med kranjskimi Slovenci: ti po navadi velevnikovo naklonilo predtegujejo, uni pa rajši korenov samoglasnik povdarjajo, n. pr. kranjski Slovenci govoré: *tajíva*, *tajíta*, *tajímo*, *tajíte*; *učíva*, *učíta*, *učímo*, *učíte*; *vabíva*, *vabíta*, *vabímo*, *vabíte* — kor. štaj. Slovenci pa sploh: *tàjiva*, *tàjita*, *tàjimo*, *tàjite*; *ùčíva*, *ùčimo*, *ùčíte*; *vàbiva*, *vàbita*, *vàbimo*, *vàbite*. — Pisatelji se derzé zdaj te, zdaj une izrekave, kakor lepo-glasje in potreba nanese, n. pr. *Ne búдите v berlogu svade, dokler spí*. Kos. — *Kri mlada pravi: skočíva in stara: posedíva*. N. pr.

Gorenci v sedanjiku radi osebila povdarjajo ter govoré: *terpivà*, *terpimò*, *terpitè* itd., kar pa nikamor ne kaže prav.

Nekaj glagolov.

ki se spregajo v IV. versti.

Braniti, branim	častiti, častím	deliti, delím
broditi, brodim	činiti, činim	dojiti, dojím
buditi, budim	čutiti, čutím	drámiti, dramím
ceniti, cenim	daviti, davím	drážití, dražím

gólčiti, golčim	mesiti, mesim	rubiti, rubim
goniti, gonim	misliti, mislim	saditi, sadim
govoriti, govorim	móliti, molim	sloveniti, slovenim
gozditi, gozdim	inoriti, morim	služiti, služim
grabiti, grabim	motiti, motim	sódiiti, sódim
graditi, gradim	muditi, mudim	staviti, stavim
gubiti, gubim	netiti, netim	svariti, svarim
hvaliti, hvalim	paliti, palim	svetiti, svetim
jezdiiti, jezdim	paziti, pazim	tajiti, tajim
káliti, kalim	pláviti, plavim	tolažiti, tolažim
kermiti, kermim	pleniti, plenim	topiti, topim
kositi, kosim	pomniti, pomnim	tožiti, tožim
krojiti, krojim	postiti, postim	tratiti, tratim
krotiti, krotim	praviti, pravim	trobiti, trobim
kupiti, kupim	priditi, pridim	učiti, učim
kuriti, kurim	prositi, prosim	vabiti, vabim
laziti, lazim	rabiti, rabim	valiti, valim
lomiti, lomim	račiti, račim	variti, varim
loviti, lovim	rediti, redim	voditi, vodim
ljubiti, ljubim	rôbiti, rôbim	voliti, volim
méniti, menim	ródiiti, ródim	voščiti, voščim
méniti se, menim	roditi, rodim	voziti, vozim
meriti, merim,	rojiti, rojim	žaliti, žalim.

V. versta.

Glagoli z verstno spono **a**.

§. 203. Ta versta obsega glagole, katerim izhaja nedoločnikova osnova na **a**, n. pr. *čuva-ti, dela-ti, laja-ti, meta-ti, veza-ti* itd.

Pregibljejo se ti glagoli na eni ali na dveh osnovah. Da se njih menjava po časih in naklonih na tanje pokaže, zato krojimo glagole V. verste na štiri razrede:

Pervi razred.

§. 204. V prvi razred devamo glagole, ki se na eni osnovi pregibljejo in katerih se spona **a** po vseh spremembah derži, n. pr. *mara-ti, pita-ti, seka-ti, vonja-ti* itd. — Velevníkovo naklonilo **i** prehaja za samoglasnikom vselej v **j**.

Spregalo: **dela** —

Število	osebna	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	del-a-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> : I. del-a-je II. del-a-jó-č (a, e)
	2.	del-a-š	del-a-j	
	3.	del-a	del-a-j	
Dvojina	1.	del-a-va, ve	del-a-j-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> : I. (po)del-a-vši II. del-a-l (a, o)
	2.	{ del-a-ta, te	del-a-j-ta, te	
	3.		—	
Množina	1.	del-a-mo	del-a-j-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> : del-a-n (a, o)
	2.	del-a-te	del-a-j-te	d) <i>glagolnik</i> : del-a-n-je
	3.	del-a-jo	—	

Nedoločnik: del-a-ti. — *Namenivnik*: del-a-t.

Opombe.

§. 205. 1) Zastran glagola „morati — moram“ glej §. 187.

2) „Gledati“ ima v velevniku: gledaj ali glej (lej), v sestavah pa tudi „gledi“, n. pr. *Pogledi solnca nebeškega kras. Levst.*

3) V tem razredu pregiblujemo tudi glagole z verstno spono: va, áva, éva ali iva n. pr. *vervati* nam. *verovati*; *svètvati* nam. *svetovati*; *zdihávati* nam. *zdihovati*; *povelíčovati* nam. *povelíčevati*.

Drugi razred.

§. 206. V drugem razredu se spreminjajo glagoli, ki se na dveh osnovah spregajo; nedoločnikova izhaja na **a**, sedanjikova pa na **i**, ki spreminja pred **e**:

a) jezikovce **l, n, r** v **lj, nj, rj**: *klati* — *koljem*; *plati* — *poljem*; *stlati* — *steljem*: *slati* — (po)šeljem; *orati* — *orjem* (nam. *koljem, poljem, steljem, sliem, oriem*) itd.

b) zobnike **d v j** — **t v č**: *glodati* — *glojem*; *metati* — *mečem*; *ropotati* — *ropočem* (nam. *glodjem, metjem, ropotjem*)

c) goltnike **k, h, g** v srodne šumevce **č, š, ž**, dalje **sk v šč**: *mikati* — *mičem*, *tikati* — *tičem*, *legati* — *lažem*, *stergati* — *steržem*, *dihati* — *dišem*, *pihati* — *pišem*, *iskati* — *iščem* (nam.: *mikiem, lajiem, dihiem* itd.)

d) sikavce **c, s, z** v srodne šumevce: *klicati* — *kličem*, *brisati* — *brisem*, *vezati* — *vežem* (nam.: *klicjem, brisiem, veziem*) itd.

e) za ustniki **b, p, v, m** pa prehaja v topljen **lj**: *gibati* — *gibljem*; *kopati* — *kopljem*; *sipati* — *sipljem*; *dremati* — *dremljem*; (nam. *gibiem, kopiem*) itd. Pregibljejo se tako-le:

Spregalo: osn. sed. **pisi** — nedoločn.: **pisa** —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	piš-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	piš-e-š	piš-i	I. piš-é ali pis-a-je
	3.	piš-e	piš-i	II. piš-ó-č ali pis-a-jóč (a, e)
Dvojina	1.	piš-e-va, ve	piš-i-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> :
	2.	} piš-e-ta, te	piš-i-ta, te	I. (na)pi-sa-vši
	3.		—	II. pis-a-l (a, o)
Množina	1.	piš-e-mo	pi-ši-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> :
	2.	piš-e-te	piš-i-te	pis-a-n (a, o)
	3.	piš-e-jo (ó)	—	d) <i>glagolnik</i> : pis-a-n-je

Nedoločnik: pis-a-ti. — Namenivnik: pis-a-t.

Opombe.

§. 207. 1) Nekteri glagoli drugega razreda, katerim zapira osnovo kak zobnik, goltnik ali ustnik, pregibljejo se v sedanjiku in v njegovih odrastkih radi v prvem razredu V. verste, kakor je to bolj po godu lepoglasju. Taki glagoli so: *glodati* — *glojem* ali *glodam*; *kihati* — *kišem* ali *kiham*; *devati* — *devljem* ali *devam*; *dergetati* — *dergečem* ali *dergetám*; *klepati* — *klepljem* ali *klepám*; *mikati* — *mičem* ali *mikam*; *sukati* — *sučem* ali *sukam*; *šetati* — *šečem* ali *šetam*.

2) Spomina vredno je tudi, da obrazijo v novi slovenščini ti in malo da ne vsi glagoli tega razreda svoje deležnike sedanjega časa rajši v 1. razredu V. verste, n. pr. *dihaje* — *dihajoč*; *dremaje* — *dremajoč*; *gibaje* — *gibajoč* nam.: *diše* — *dišoč*; *dremlje* — *dremljóč*; *giblje* — *gibljoč*.

Tretji razred.

§. 208. V tretji razred spadajo glagoli, katerim se nedoločnikova osnova na **a** končuje, sedanjikova pa, večidel na glasu povikšana, na kak soglasnik izhaja. Taki glagoli so: *brati* — *berem*, *gnati* — *ženem*, *prati* — *perem*, *tkati* — *tčem* (*tkem* ali *tkam*), *zvati* — *zovem*, *žgati* — *žgem*, *žvati* — *žvem*.

Spregalo: osn. sed. **ber** — nedoločn.: **bra** —

Število	osebja	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	ber-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> : I. ber-é II. ber-ó-č (a, e)
	2.	ber-e-š	ber-i	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> : I. (pre)br-a-vši II. br-a-l (a, o)
	3.	ber-e	ber-i	
Dvojina	1.	ber-e-va, ve	ber-i-va, ve	c) <i>terpno-pretekl. časa</i> : br-a-n (a, o) d) <i>glagolnik</i> : br-a-n-je
	2.	{ ber-e-ta, te	ber-i-ta, te	
	3.		—	
Množina	1.	ber-e-mo	ber-i-mo	
	2.	ber-e-te	ber-i-te	
	3.	ber-ó (-e-jo)	—	

Nedoločnik: br-a-ti. — Namenivnik: br-á-t.

Četerti razred.

§. 209. Glagoli četrtega razreda se pregibljejo na dveh osnovah: *sedanjikova* krajša izhaja na kak samoglasnik, *nedoločnikova* vselej na **a**, pred katerim zavoljo lepoglasja **j** prirašča, **u** pa v **ov** (ev) prehaja, da se zev zatakne; **j** zapira zev tudi v *sedanjiku*. — Sem spadajo glagoli: *blju-jem* — *bljuvati* ali *bljevati*; *da-jem* — *dajati*; *klju-jem* — *kljuvati* ali *kljevati*; *ku-jem* — *kovati*; *le-jem* — *lejati*; *plju-jem* — *pljuvati*; *ru-jem* — *rovati*; *sé-jem* — *sejati*; *si-jem* — *sijati*; *sme-jem se* — *smejati*; *snu-jem* — *snovati*; *su-jem* — *suwati*; *šču-jem* — *ščuwati*; *tru-jem* — *trovati*; *ve-jem* — *vėjati* itd. Spregajo se pa:

Spregalo: osn. **sé** — nedoločn.: **seja** —

Število	osebja	sedanjik	velevnik	deležnik
Ednina	1.	se-j-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> : I. se-j-é (a-je) II. se-j-ó-č (a, e)
	2.	se-j-e-š	se-j	b) <i>tvorn-pretekl. časa</i> : I. (ob)se-j-a-vši II. se-j-a-l (a, o)
	3.	se-j-e	se-j	
Dvojina	1.	se-j-e-va, ve,	se-j-va, ve	c) <i>terpn.-pretekl. časa</i> : se-j-a-n (a, o) d) <i>glagolnik</i> : se-j-a-n-je
	2.	{ se-j-e-ta, te	se-j-ta, te	
	3.		—	
Množina	1.	se-j-e-mo	se-j-mo	
	2.	se-j-e-te	se-j-te	
	3.	se-j-e-jo (se-jô)	—	

Nedoločnik: se-j-a-ti. — Namenivnik: se-j-a-t.

Opombe

§. 210. 1) Večina teh glagolov se menja po gostem v I. razredu V. verste, n. pr. *bljuvati* — *bljujem* ali *bljuvám*, *bljuvaje* itd.; *pljuvati* — *pljujem* ali *pljuvám*, *pljuvaje* itd.; *sijati* — *sijem* ali *sijam*, *sijaje* itd.

2) Glagoli: *bljuvati*, *lejati*, *pljuvati*, *rovati*, *snovati*, *suвати*, *ščuvati* niso drugega kot podaljšek prvotnih glagolov I. verste: *bljuti*, *pljuti*, *rutiti*, *snuti*, *suti*, *ščuti*.

3) Glagol „smejati se“ pregibljejo sem pa tje tudi v III. versti: *smejím*, *smejíš*, *smejí se* itd., kar pa ni, da bi se posnemalo.

Nekaj glagolov.

ki se pregibljejo v V. versti.

<p>I.</p> <p>Bivati, bivam brigati se, brigam cverkati, cverka derdrati, derdrám držati, derzam gnjévati se, gnjevam grěšati, grešam hlastati, hlastam igrati, igram kálati, kalam kidati, kidam kobacáti, kobacám korakati, korakam mahati, maham manjšati, manjšam marati, maram morati, moram motati, motam nizati, nizam padati, padam pahati, paham pitati, pitam plavati, plavam ploskati, ploskam prašati, prašam sekati, sekam slušati, slušam srečati, srečam tergati, tergam treskati, treskam</p>	<p>vekšati, vekšam vladati, vladam vohati, voham zidati, zidam</p> <hr/> <p>cvetévati, cvetévam gubljevati, gubljevam hojévati, hojévam košévati, košévam nošévati, nošévam obražávati, obražavam tergévati, tergévam veršévati, veršéva vojévati, vojévam</p> <p>II.</p> <p>klati, koljem orati, orjem plati, poljem slati, (po)šljem stlati, steljem</p> <hr/> <p>beketati, bekečem blisketati, bliskečem dergetati, dergečem glodati, glojem gogotati, gogočem klepetati, klepečem klopotati, klopočem kokotati, kokočem krohotali, krohočem</p>	<p>lesketati se, leskečem meketati, mekečem metati, mečem rezgetati, rezgečem ropotati, ropočem trepetati, trepečem šegetati, šegečem šepetati, šepečem šetati se, šečem</p> <hr/> <p>brehati, brešem dihati, dišem iskati, iščem jokati, jočem kihati, kišem legati, lažem mikati, mičem pihati, pišem piskati, piščem skakati, skačem stergati, steržem sukati, sučem tikati se, tičem vikati, vičem</p> <hr/> <p>česati, češem kazati, kažem klicati, kličem kresati, krešem lizati, ližem mazati, mažem</p>
--	---	---

pisati, pišem
plesati, plešem
prezati se, preže
rezati, režem
tesati, tešem
vezati, vežem

črepati, črepljem
devati, devljem
dremati, drempljem
gibati, gibljem
hripati, hripljem
hrupati, hrupljem
jemati, jemljem
kapati, kapljem
kimati, kimljem
klepati, klepljem
kopáti, kópljem
kôpati, kôpljem

pipati, pipljem
sipati, sipljem
snemati, snemljem
ščipati, ščipljem
škripati, škripljem
tipati, tipljem
tripati, tripljem
zibati, zibljem
zobati, zobljem

III.

brati, berem
gnati, ženem
prati, perem
tkati, tčem, tkem ali
tkam
zvati, zovem
žgati, žgem
žvati, žvem

IV.

bljuvati ali bljevati,
bljujem
dajati, dajem
kljuvati ali kljevati,
kljujem
kovati, kujem
lejati, lejem
pljuvati ali pljevati,
pljujem
rovati, rujem
sejati, sejem
sijati, sijem
smejati se, smejem
snovati, snujem
suvati, sujem
ščuvati ali ščevati,
ščujem
vejati, vejem.

VI. versta.

Glagoli z verstno spono: **ova (eva)**.

§. 211. V VI. versto štejemo glagole, katerim izhaja nedoločnikova osnova na — **ova** (za ozkimi soglasniki na — **eva**), sedanjikova pa na **u**, ki se za nedoločnik v **ov** ali **ev** povzdigne ali razširi, da kaka odpertina ne navstane; v sedanjiku stopi **j** med odperite glasove, n. pr. *kupu-jem* — *kup-ova-ti* (nam. *kupu-ati*); *kralju-jem* — *kraljevati* (nam. *kralju-ati*).

Spregalo: osn. sed.: **kupu** — nedoločn. **kupova** —

Število	osebna	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	kupu-j-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	kupu-j-e-š	kupu-j	I. kupu-j-é — kup-ova-je
	3.	kupu-j-e	kupu-j	II. kupu-jó-č (a, e)
Dvojina	1.	kupu-j-e-va, ve	kupu-j-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> :
	2.	}kupu-j-e-ta, te	kupu-j-ta, te	I. —
	3.		—	II. kup-ova-l (a, o)
Množina	1.	kupu-j-e-mo	kupu-j-mo	c) <i>terpno-pretekl. časa</i> :
	2.	kupu-j-e-te	kupu-j-te	kup-ova-n
	3.	kupu-j-e-jo (-j-o)	—	d) <i>glagolnik</i> : kup-ova-nje

Nedoločnik: kup-ova-ti. — *Namenivnik*: kup-ova-t.

Opombe.

§. 212. 1) Krajša oblika 3. množne osebe sedanjega časa, ki se nahaja še pri starših slovenskih pisateljih, izginila je novi slovenščini iz splošne rabe; enako je tudi I. deležnik sedanjega časa na **é** večidel deležnik na **aje** izpodrinil; torej govorimo in pišemo sploh: kupovaje, gospodovaje, pričevaje namesto kupujé, gospodujé, pričujé; samo ogerski in nekteri štajerski Slovenci so si ohranili še prvotne stare oblike.

2) Včasi povdarek korenika na-se potegne, da je **u** le malo slišati v izreki, n. pr. várujem, vérujem, škódujem itd.; izpuščati ga pa nikar, ker je potreben pri izpeljavi nedoločnika in njegovih odrodkov.

3) Namesto pravilnega velevnika: varuj itd. piše se tudi: vari ali varvaj, n. pr. *Noč in dan se vari greha. Jer.*

Nekaj glagolov,

ki se spregajo v VI. versti.

Bojevati se, bojujem	obedovati, obedujem	radovati se, radujem
darovati, darujem	oblastovati, oblastujem	spoštovati, spoštujem
gospodovati, gospodujem	obraževati, obražujem	sramovati se, sramujem
gostovati, gostujem	ogledovati, ogledujem	stanovati, stanujem
imenovati, imenujem	pomanjkovati, pomanjkujem	strahovati, strahujem
kljubovati, kljubujem	potrebovati, potrebujem	škódoovati, škódujem
kraljevati, kraljujem	praznovati, praznujem	várovati, várujem
kupovati, kupujem	premišljevati, premišljujem	vojskovati se, vojskujem
mirovati, mirujem	pričevati, pričujem	vzdigovati, vzdigujem
modrovati, modrujem	pripovedovati, pripovedujem	zaničevati, zaničujem
moledovati, moledujem	vedujem	zdihovati, zdihujem
namestovati, namestujem	prerokovati, prerokujem	žertvovati, žertvujem.
napredovati, napredujem	pustovati, pustujem	

B. Brezsponna sprega.

§. 213. Brezsponna sprega, v najstarših časih več glagolom lastna, zapopada v novi slovenščini razun pomožnika sem — bom še štiri glagole s sestavljenicami vred; njih osnove so: véd —, dad —, jed — in gređ —. Sem spada po nekakem tudi: dém, ki imá v 2. in 3. osebi dvojnega in v 2. osebi množnega števila: desta, deste in znam (znad —), ki imá nekod tudi: znasta, znaste.

Pomožni glagol: **biti**.

§. 214. Kakor v drugih jezikih glagol tudi v slovenščini ni pognal toliko samoraslih oblik, da bi mogel samostojen dopovedovati vse razmeri časa in naklonov. V dopolnjenje njegove pomanjkljivosti nam rabi tedaj pomožni glagol ali pomožnik, ki je v slovenščini le eden in se na podlagi treh korenin: jes -, bod -, bi- tako-le pregiblje:

a) v nezloženih časih in naklonih.

Število	oseba	sedanj.	prihodnjik *)	velevnik	deležniki
Ednina	1.	sem	bod-e-m (bom)	—	a) <i>sed. časa</i> : bod-óč (a, o)
	2.	si	bod-e-š (boš)	bod-i	b) <i>tv. pret. časa</i> :
	3.	je	bod-e (bo)	bod-i	I. bi-vši
Dvojina	1.	sva-sve	bod-e-va (bova), e	bod-i-va, e	II. bi-l (a, o)
	2.	{ sta-ste	{ bod-e-ta (bosta,	bod-i-ta, e	c) <i>tr. pret. časa</i> :
	3.	{ sta-ste	{ bota) e	—	bi-t (v sestavah)
Množina	1.	smo	bod-e-mo (bomo)	bod-i-mo	d) <i>glagolnik</i> :
	2.	ste	bod-e-te (boste, bote)	bod-i-te	bit-je
	3.	so	bod-o (bojo)	—	

Nedoločnik: bi-ti — *Namenivnik*: bi-t (v sestavah)

b) v zloženih časih in naklonih.

Število	oseba	pretekli čas	pogojniki	železniki (dopustniki)	pogojni železniki
Ednina	1.	{ sem si je	{ bil, a, o bi	naj bom**)	{ naj bi bil, a, o
	2.			—	
	3.			naj bo	
Dvojina	1.	{ sva, sve sta, ste sta, ste	{ bila, e bi	naj bova, e	{ naj bi bila, i, i (e)
	2.			—	
	3.			naj bosta(e)	
Množina	1.	{ smo ste so	{ bili, e, a bi	naj bomo	{ naj bi bili, e, a
	2.			—	
	3.			naj bodo	

*) Prav za prav sedanjik s prihodnjikovim pomenom.

***) Sem ter tje rabi Slovencem: naj sem, naj je namesto naj bom, naj bo.

Opombe.

§. 215. Pervotna oblika: *jesem* (strsl. *ѣсмь*), *jesi*, *jest* itd. ohranila se je med Slovenci le ob hrovaški meji in po Istri; drugod je prvi zlog odpadel, v 3. edinji osebi pa *st* odletel.

Kakor: *sem*, *si*, *je* itd. namesto: *jesem*, *jesi*, *jest* itd., rabi nam tudi prihodnjik *bodem* v govoru in pisavi rad v okrajšani obliki, namreč: *bom*, *boš*, *bo* itd.

§. 216. V zvezi z nikavnico ne se glasi pomožnik v sedanjiku: *nisem* (redkeje *nêsem*) in se razun 3. edinje osebe kakor *sem* pregiblje, namreč:

ednina: 1. *nisem* (*nêsem*), 2. *nisi* (*nêsi*), 3. *ni* (namesto: *nije*, *nêje*);

dvojina: 1. *nisva* (*nêsva*)-e; 2. 3. *nista* (*nêsta*)-e;

množina: 1. *nismo* (*nêsmo*), 2. *niste* (*nêste*); 3. *niso* (*nêso*).

S pomožnikom *bodem* in *biti* se nikavnica nikdar ne zrašča.

Nepravilne so oblike: *je ne* — *amo ne*, ki so okoli Latomera navadne, in nevedne, da bi se kedaj v knjižno rabo jemale.

§. 217. Pomožnik sam ob sebi je srednjega, v sestavi s predlogi tvornega pomena. Nekatere sestavljenke so ohranile še prvotno sprejo, namreč: *dobim*, *prebim* ali *dobóm*, *prebóm*; v velevniku: *dobodi*, *prebodi*, v terpevnem deležniku: *dobit*, *zadobit*, *prebit*; vendar se z drugimi vred pregibljejo tudi v IV. versti, kamor je po verstni sponi verstimo; odtod njih dvojni sedanjik, velevnik in terpevni deležnik. Sestave: *zábiti* in *iznebiti* se pregibljejo le v IV. versti.

§. 218.

Osnova: **ved** —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	<i>vé-m</i> (<i>vedm</i>)	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	<i>vé-š</i>	<i>ved-i</i>	I. <i>ved-é</i>
	3.	<i>vé</i>	<i>ved-i</i>	II. <i>ved-ó-é</i> (a, e)
Dvojina	1.	<i>vé-va</i> , <i>ve</i>	<i>ved-i-va</i> , <i>ve</i>	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> :
	2.	{ <i>vés-ta</i> , <i>te</i>	<i>ved-i-ta</i> , <i>te</i>	I. (z) <i>ved-evši</i>
	3.	{	—	II. <i>ved-el</i> (a, o)
Množina	1.	<i>vé-mo</i>	<i>ved-i-mo</i>	c) <i>terpn.-pretekl. časa</i> :
	2.	<i>vés-te</i>	<i>ved-i-te</i>	<i>ved-e-n</i> (a, o)
	3.	<i>ved-ó</i>	—	

Nedoločnik: *ved-e-ti*. — *Namenivnik*: *ved-e-ti*.

Opombe. 1) V 3. množni osebi sedanjega časa se je ohranil še prvotni *d*, ki v 2. osebi dvojnega in množnega števila zavoljo lepoglasja pred *t* v *s* prehaja, torej: *vedó*, in *vésta*, *véste* na-

mesto védta, védte. — Včasi se prikaže ta glagol, posebno v narodnih pesmih, še v svoji popolni obliki, n. pr. *Kar po zemlji leze ino grede, od hudobe tvoje pravít' vede.* N. ps.

2) Namesto pravilne oblike: vedó govore in pišejo nekteri Slovenci: vejo, n. pr. *Kedar vesta dva, tedaj se še zavigljá; kedar vejo trijé, vejo vsi ljudjé.* N. pr.

3) V sestavah ima v velevniku raji: vej (-va, ta, mo, te), n. pr. *Zapovej morju in vetrovom!* Ravn.

§. 219.

Osnova: **dad** —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	da-m (dadm)	—	a) <i>sedanjega časa:</i>
	2.	da-š	da-j	I. —
	3.	da	da-j	II. —
Dvojina	1.	da-va, ve	da-j-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa:</i>
	2.	{ das-ta, e	da-j-ta, te	I. da-vši
	3.		—	II. da-l (a, o)
Množina	1.	da-mo	da-j-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa:</i>
	2.	das-te	da-j-te	da-n (a, o)
	3.	dad-ó (é)	—	d) <i>glagolnik:</i> da-n-je

Nedoločnik: da-ti. — *Namenivnik:* da-t.

Opomba. Včasi se prikazuje dam v svoji polni obliki: dadem, dadeš, dade itd. n. pr. *Kedar sam ne bom imel, da de drug.* Cegn.

Namesto: dadó — dadé nam rabi po gostem: dajo.

§. 220.

Osnova: **jed** —

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	jé-m (jedm)	—	a) <i>sedanjega časa:</i>
	2.	jé-š	je-j	I. jed-é
	3.	jé	je-j	II. jed-ó-č (a, e)
Dvojina	1.	jé-va, ve	je-j-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa:</i>
	2.	{ jés-ta, te	je-j-ta, te	I. (po)jed-ši
	3.		—	II. jed-e-l (dla, o)
Množina	1.	jé-mo	je-j-mo	c) <i>terpno-pretekl. časa:</i>
	2.	jés-te	je-j-te	jed-e-n (a, o)
	3.	jed-ó (jejo)	—	

Nedoločnik: jés-ti. — *Namenivnik:* jés-t.

Opomba. Kakor vedem in dadem, prikazuje se, posebno v narodnih pesmih, tudi: jedem, znadem in gredem v svoji polni obliki n. pr. *Kar iz ust mu grede, vse je zlato jedro.* Valj.

Glagol: **grem** (gredm).

§. 221. Glagol grem (gredem) se pregiblje samo v sedanjiku in v njegovih deležnikih in sicer tako-le:

	<i>Ednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>
1.	gre-m	gre-va, ve	gre-mo
2.	gre-š	gres-ta, te	gre-s-te
3.	gre		gred-ó (grejo).

Deležniki sedanj. časa: I. gred-é; II. gred-ó-č (a, e).

Druge čase in naklone zajema iz glagola: š e d.

C. Nepravilna in nepopolna sprega.

§. 222. Nepravilno se spregajo glagoli: iti—idem, hotéti—hočem in iméti—imam, ker njih sprega se v marsičem loči od sprege drugih glagolov.

Nepopolno ali pomanjkljivo se spregajo n. pr. grem (§. 221), idem (§. 223), prem, ki se pregiblje le v edinem sedanjiku: prem, preš, pre (pravijo) in baje, boje—bojó (dicunt), naveden samo v 3. osebi.

Le-sem spadajo tudi velevniki: na, nata, nate—nuj, nujva, nujmo, nujte—udri, udriva, udrita, udrimo, udríte—bali, hajdi, balimo, hajdimo, balíte—jeli, jelita, jelíte—nikari, nikarte in še drugih nekaj.

Glagol: **iti**.

§. 223. Ta glagol se pregiblje v sedanjiku in velevniku pravilno: pretekle deležnike pa zajema iz osnove: š e d; tudi v sedanjiku ga med Slovenci večidel glagol grem (§. 221) namestuje. Pregiblje se:

Število	<small>osebna</small>	<i>sedanjik</i>	<i>velevnik</i>	<i>deležnik</i>
<i>Ednina</i>	1.	id-e-m	—	a) <i>sedanjega časa:</i>
	2.	id-e-š	id-i	I. —
	3.	id-e	id-i	II. id-ó-č
<i>Dvojina</i>	1.	id-e-va, ve	id-i-va, ve	b) <i>tvorn-pretekl. časa:</i>
	2.	{ id-e-ta, te	id-i-ta, te	I. (prišed-ši
	3.		—	II. še-l (šla, o)
<i>Množina</i>	1.	id-e-mo	id-i-mo	c) <i>nedoločnik:</i>
	2.	id-e-te	id-i-te	iti.
	3.	id-ó (e-jo)	—	

Prihodnjik mu je sestava: pojdem, pojdeš, pojde itd., ki imá tudi svoj pravilni vелеvnik: pojdi, pojdiva, pojdiva, pojdimo, pojdite ali pójva, pójve, pójmo, pójte.

§. 224. Po tem pravilu se ravnajo tudi sestave: *dojdem, izidem, najdem, poidem, prejdem* ali *preidem, pridem, snidem, zajdem* itd.; njih pravilni pretekli deležniki so: I. *došedši, našedši, prišedši* itd. II. *došel, izšel, našel, pošel, prešel, prišel, sešel, zašel (šla, o)*. —

Kakor idem, jemljó tudi sestave vse oblike preteklega časa iz starega glagola *šed* —; kdor piše n. pr. *pridši*, ta izpeljuje deležnik na ravnost iz: *pridem*. — V starših spisih se nahaja včasi: *prišed*, n. pr. (*Sava*) *prišed iz za dvora, reče*. Ravn.

Če ti pa zastarela oblika: *prišedši* ni po volji, piši rajši brez tega deležnika ali pa menjaj včasi z glagolom: *prispevši, dospévši*.

Terpevno-pretekli deležnik glagola *najti* je *najden*.

Mesto *poidem* slišati je tu pa tam: *pogrem* itd. n. pr. *Ako nam kruk pogré in vino poteče* itd.

Glagol: *hotéti*.

§. 225. Glagol *hotéti*, ki spada po pravem v III. versto, podveržen je v spregi mnogim menjavam, ki so tuje drugim glagolom, kakor je viditi iz naslednjega spregala:

Število	oseba	sedanjik	vелеvnik	deležniki
<i>Ednina</i>	1.	hoč-e-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> :
	2.	hoč-e-š	hot-i	I. hot-é
	3.	hoč-e	hot-i	II. hot-é-č (a, e)
<i>Dvojina</i>	1.	hoč-e-va, ve	hot-i-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> :
	2.	hoč-e-ta, te	hot-i-ta, te	1. —
	3.	{ hoč-e-ta, te	—	II. hotel, a, o, hotel tla, o ali htel, a, o
<i>Množina</i>	1.	hoč-e-mo	hot-i-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> :
	2.	hoč-e-te	hot-i-te	hot-e-n
	3.	hoč-e-jo (hot-é)	—	d) <i>glagolnik</i> hot-e-n-je

Nedoločnik: hot-é-ti. — *Namenivnik*: hot-e-t — htet.

Opombe. 1) Nekteri Slovenci govoré v sedanjiku očem ali po odpahnjemem korenem zlogu: čem, češ, če — čejo, n. pr. *Če bom živel, očem še ktere nore med ljudi dati*. Vodn. — *Al hočéš kaj počakati, al češ se precej mahati?* N. ps.

2) Z nikavnico ne se staplja hočem v besedo: nočem, nočéš, noče ali nečem, nečéš, neče itd., ki imá v 3. množni osebi: nočejo, nečejo, ne hoté, neté ali noté.

Glagol: iméti.

§. 226. Glagol iméti spada po nedoločnikovi osnovi v III., po sedanjikovi v V. versto. Njegova nepravilnost v spregi se kaže v tem, da obrazi velevnik na podlagi nedoločnikove osnove; preglblje se pa:

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Ednina	1.	im-á-m	—	a) <i>sedanjega časa</i> : I. im-a-je
	2.	im-á-š	imé-j	II. im-a-jó-č (a, e)
	3.	im-á	imé-j	
Dvojina	1.	im-a-va, ve	imé-j-va, ve	b) <i>tvorno-pretekl. časa</i> : I. —
	2.	{ im-a-ta, te	imé-j-ta, te	II. im-e-l (a, o)
	3.		—	
Množina	1.	im-a-mo	imé-j-mo	c) <i>terp.-pretekl. časa</i> : im-e-t, ali im-e-n (a, o)
	2.	im-a-te	imé-j-te	d) <i>glagolnik</i> : im-e-t-je ali ime-n-je
	3.	im-a-jo	—	

Nedoločnik: im-é-ti. — *Namenivnik*: im-ét.

Opomba. 1) Namesto: imam, imaš, ima itd. nahaja se, toda le po redkem: imadem, imadeš, imade, n. pr. *Orožje imade vsaka božja stvar na svetu.* Cegn.

2) Z nikavnico ne se staplja v sedanjiku v: nimam ali nemam.

D. Obraževanje zloženih časov in naklonov.

§. 227. Slovenski glagol sam ob sebi ni tako bogat v preglbih, da bi mogel vse razmeri časa in naklona brez tuje pomoči s samoraslini oblikami naznanjevati. Od kar sta se nam izgubila terpežno- in prostominuli čas, imá slovenščina razun deležij (t. j. nedoločnika, namenivnika in deležnikov) le en nezložen čas in naklon (sedanjik in velevnik); vse druge čase in naklone moramo s pomožniki opisovati.

Zloženi časi so tedaj: prihodnji, pretekli in predpretekli čas; zloženi načini pa: pogojnik in želevnik.

I. Prihodnji čas.

§. 228. Prihodnji čas ali prihodnjik se obrazi, če zvezemo II. pretekli deležnik z doveršnim pomožnikom „bom, boš, bo“ itd., kakor kaže sklanjalo:

	<i>Ednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>		
1.	delal, a, o } bom	delal-a, i, i } bova — bove	delal-i, e, a } bomo		
2.				delal-a, i, i } bosta (bota), e	delal-i, e, a } boste (bote)
3.					

N. pr. *Strupa mi bo v vinu napivala, ga v pogači mi bo ponujala.* N. ps. — *Spominjal se boš tihega pristana, od kterega si odplul.* Cegn.

Kakor glagoli: pojdem, poletim, potečem, pojezdím itd. tako so tudi drugi doveršniki že v sedanjikovi obliki sploh prihodnjega pomena (§. 216) n. pr. *Ko dorastete, pridete v svet, spoznate zlo in dobro, zapeljavali bodo vas, pridete v skušnjavo.* Cegn.

Včasi se opisuje prihodnjik s sedanjikóm čem, češ itd. ali imam, imaš itd. n. pr. *Iz njih sadov imate nje spoznati.* Trub. — *Da če vladati ena edina vseslavenščina.* Šub.

II. Pretekli čas.

§. 229. Pretekli čas izobrazimo, če II. pretekli deležnik s sedanjim pomožnikom: sem, si, je itd. zložimo, kakor kaže sklanjalo:

	<i>Ednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>		
1.	delal-a, o } sem	delal-a, i, i } sva — sve	delal-i, e, a } smo		
2.				delal-a, i, i } sta — ste	delal-i, e, a } ste
3.					

N. pr. *Lenčica se je hitro zasuknila, na konjiča urno je smuknila.* N. pr. — *Luč resnice mi je zasvetila, steze prave sreče se odkrile.* Cegn.

III. Predpretekli čas.

§. 230. Predpretekli čas se opisuje z II. preteklim deležnikom in s pomožnikom preteklega časa: bil (a, o) sem, si itd., kakor kaže sklanjalo:

	<i>Ednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>		
1.	bil, a, o } (po)delal, a, o	bil-i, i } (po)delal-a, i, i	bil-i, e, a } (po)delal-i, e, a		
2.				bil-a, i, i } (po)delal-a, i, i	bil-i, e, a } (po)delal-i, e, a
3.					

N. pr. *Ko so bili domovino oteli nevarnosti, vernil se je vsak vojščak na svoj dom.*

IV. Pogojni naklon.

§. 231. Pogojni naklon ali pogojniki se obrazi z II. preteklim deležnikom, in sicer a) za sedanji in prihodnji čas s pomožnikom: bi za vse osebe in števila in b) za pretekli čas s pomožnim pogojnikom: bil (a, o) bi, kakor kažeta sledeča obrazca:

a) sedanjega in prihodnjega časa:

	<i>Ednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>
1.	$\left. \begin{array}{l} \text{delal, a, o} \\ \text{delal, a, o} \\ \text{delal, a, o} \end{array} \right\} \text{bi}$	$\left. \begin{array}{l} \text{delal-a, i, i} \\ \text{delal-a, i, i} \\ \text{delal-a, i, i} \end{array} \right\} \text{bi}$	$\left. \begin{array}{l} \text{delal-i, e, a} \\ \text{delal-i, e, a} \\ \text{delal-i, e, a} \end{array} \right\} \text{bi}$
2.			
3.			

N. pr. *Na svetu ni človeka, da bi ustregel vsem ljudem.* N. pr. — *Ko solnce ne bi peklo iz višine, kakó zorela bi poljá kraljica!* Ceg.
b) preteklega časa:

	<i>Ednina</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>
1.	$\left. \begin{array}{l} \text{bil, a, o} \\ \text{bil, a, o} \\ \text{bil, a, o} \end{array} \right\} \text{bi} \left\{ \begin{array}{l} \text{(po)delal,} \\ \text{a, o} \end{array} \right.$	$\left. \begin{array}{l} \text{bil-a, i, i} \\ \text{bil-a, i, i} \\ \text{bil-a, i, i} \end{array} \right\} \text{bi} \left\{ \begin{array}{l} \text{(po)delal-i} \\ \text{i, i} \end{array} \right.$	$\left. \begin{array}{l} \text{bil-i, e, a} \\ \text{bil-i, e, a} \\ \text{bil-i, e, a} \end{array} \right\} \text{bi} \left\{ \begin{array}{l} \text{(po)delal-i} \\ \text{e, a} \end{array} \right.$
2.			
3.			

N. pr. *Ko bi ne bilo nebož dežja poslalo, vse na zemlji bi bilo kruha stradalo.*

V. Želevník.

§. 232. Želevní naklon ali želevník (dopustnik) se naredi, če postaviš besedico naj pred določni in pogojni naklon. Tako se n. pr. glasi želevník:

a) sedanjega časa: 1. naj delam, 2. naj delaš, 3. naj dela itd.

b) pogojnega naklona: α) 1. 2. 3.: naj bi delal (a, o) itd.

β) 1. 2. 3.: naj bi bil (po)delal (a, o) itd.

N. pr. *Kdor hoče živeti in srečo imeti, naj dela veselo in moli naj vmes.* Pot. — *Naj nas celi svet zapušča, serčno terpi draga duša.* Olib.

E. Terpevna doba ali oblika.

§. 233. Terpevnini slovenščina nima lastne oblike in jo zamenjava s tvorino, kjer koli je mogoče. Daje se pa glagolu terpevni pomen:

1) če se tvornemu glagolu (razun povračavnikov) povračavni zaimek se pridene, n. pr. *Kakor se mi streže, tako mi kosa reže.* N. pr. — *Koder solnce teče, povsod se kruh peče.* N. pr.

2) če se terpevno-preteklemu deležniku dotični pomožnik pridene, namreč za

a) sedanjik: sem, si, je itd. *Kdor je h kruhu rojen, nikdar hleba ne doseže.* N. pr.

b) prihodnjik: bom, boš, bo itd.: *Ne sodite, da ne bote sojeni.* Met.

c) pretekli čas: bil (a, o) sem, si itd.: *Slaba sekira še nikoli ni bila s tnala ukradena.* N. pr.

d) pogojnik: bil (a, o) bi itd.: *Solnce čisto sije, kakor bi bilo skópano.* Valj.

e) želevník: naj bom, boš itd.: *Naj bo češčen vekomaj!*

f) velevnik: bodi itd.: *Bodi pohvaljena, večna dobrota!* Ravn.

g) nedoločnik: biti: *Pohvaljenemu biti nikomur ne preseda.* N. pr.

III. Členki.

VI. Poglavje.

A. Prislov.

Káj in kolikér je prislov.

§. 234. Prislovi ali prirečja so besede, prvotne ali izpeljane, ki pojasnjujejo djanja in tudi lastnosti z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok, n. pr. *Povsod dobro, domá najbolje*. N. pr. — *Smert povsod za nami hodi*. Slomš.

§ prislovi je slovenščina zelo bogata; po njih pomenu se ločijo na čvetero:

I. Prislovi, ki znanijo kraj.

§. 235. Krajevni prislovi naznanjajo:

- 1) na vprašanje: **kjé?** mesto, kje se kaj godi ali kaj biva,
- 2) " " **kam?** pomikanje ali mer djavnosti, in
- 3) " " **kod?** (odkod — do kod)? kraj, kod se kaj verši.

ozir.: kjer (kder) vpraš.: kje (kde)?	vpraš.: kám? ozir.: kamor	vpraš.: k o d (odkod — dokod)? ozir.: koder (od koder — do koder)
tu, tu-le, tukaj	sem, le-sem, les, sem-kaj, sem-le	tod, le-tod; odtod, do-tod, dotle
tam, tam-le, tamkaj	tje, tje-le, tjekaj (tja, tót)	—
tu pa tam, tam pa tam	sem ter tje, sem pa tje	—
ovde	ovam	ovód; od—, do—
ondi, ondukaj	onam	ondód (t); od—, do—
drugje, drugej	drugam	drugod (t); od—, do—
inde, indej	inam	inod; od—, do—
kjé	kám	kòd; od—, do—
nekje, nekde	nekam	nekod; od—, do—
kjer koli	kamor koli	koder koli;
kjer bodi	kamor si bodi	koder si bodi;
nikjer, nikir	nikamor	nikod, nikoder; od-, do-
vne, zunaj	ven, vun, venkaj	povsod (t), vsikod; od- vsod.
doli, zdolaj	doli, dol, navdol	Na vpraš. kje? — kam?
domá	domú	na desni — na desno
gori, zgoraj, ozgoraj	gori, gor	na levi — na levo
notri, notre, znotraj	noter, not	pri roci, pri náredi;

predi, predej, spredaj	pred, popréd, naprédj	od rok
spodi, spodaj,	spod,	na samem, na samini;
sredi, sredej	sred, na sred	— v breg, v kreber;
zadi, zadej	zad, nazád, nazáj	— pod sé, med sé
zraven, zravno	zraven	i. t. d.
		N. pr. <i>Jabelko ne pade daleč od jablane.</i> N. pr.
blizo, blizu, bliz	blizo, blizu, bliz	— <i>Zunaj lep, znotraj slep.</i> N. pr. — <i>Kjer truplo, tam orli.</i> N. pr.
daleč, deleč	daleč, dalč	— <i>Kar se domá skvasi, ne razglasi.</i> N. pr. — <i>Na svetu je lice večkrat daleč od resnice.</i> Čeg.
krog, okrog, okoli, okol	kviško, kvišku, na viš(ek)	— <i>Vsaka pot ne derži domá.</i> N. pr. — <i>Strupena sapa tod vihrá!</i> Vilh.
mimo, memo, mem	preč, proč	
poleg, pole	poleg	
takraj — unkraj, unstran	proti, naproti	
vmes	vmes	
vprek, prek	na vprek	
vpričó, pričo, nazóč	v kraj, spoti, stran	
zverh	na verh	

II. Prislovi, ki znanijo čas.

§. 236. Časovni prislovi naznanjajo:

1) na vprašanje: kedáj? čas, o katerem se kaj godi ali biva, in so ti-le:

vpraš.: kedáj, kdáj? — ozir: kedar

sedanjosti	prihodnosti	preteklosti	raznega pomena
sedaj, zdaj	kédaj, kdáj	nekdaj(svojedni)	kedar koli, kedar si bodi
koj, kar, zdajci	skoro, skoraj, skor	ednók, nekóč	marsikdaj, malo-kdaj
še	še, le	že, vžé	vsikdar, vselej
tičas, tačas, temčasi	potem, potle, potlej	tedaj, onda, ondaj	nikdar, nikoli
danes, dnes, dans	jutri, jutre	včera, včera	zjutraj, zjutra
nicoj, nocoj	drevi, drévej	davi, davej	zvečer, zvečera
todí (ravno kar)	zajtro, za jutra	sinoči, snoči	zgodaj, ranó, za rana
letos, letas	k letu, ob letu	lani	pozno, pozdeje
vred, h krati, prec	kmalo, kmalu, kmal	préd, prēj, poprēj	sicer, scer
precej, pri tej priči	s časom, s časoma	davno, zdavna	prevréd, prezgodaj

Na hip, hipoma; zabernišč, ko bi trenil, ko bi pihnil; po dne, po noči; pomladi, po letu, jeseni, po zimi; za dne; z nočjo; do poldne, pred poldnem; o poldne, po poldne; do polnoči, po polnoči; čez leto dni; predvčeraj, predvčerašnjim, predvčera-njim; po jutrišnjem, po jutrenjem, jutromine; predsinoči; pred-lani, predlanskim; predlétašnjim; dosihmal, posihmal; nedavno; nevtégoma, spotoma, mahoma; v curku; na zadnje, naposled; obnam, iz konca; itd. n. pr. *Rajši danes pečenega škerjanca, ko jutri kokoš.* N. pr. — *Najpred štalica in potlej kravica.* N. pr. — *Spomladi vsaka bučelica krajcar.* N. pr. — *Drevi utegne marsi-kaj drugače biti, kakor je davi bilo.* Ravn.

vpraš.: o b k o- rej?	vpraš.: d o k o- réj?	vpraš.: doklej? ozir.: dokler (dokič)	vpraš.: odkléj? ozir.: odkler, odkar
obsoréj, osoréj obsorid	dosoréj, dosoré, dosorid	dosléj, doslé dotlej, dotle	odslej, odsle, od- sele, odsihmal.
obtoréj, obtoré	dotorej		

N. pr. *Ne prôdaj kože, dokler medved v berlogu tiči.* N. pr.

2) na vprašanje: kólikrat (kolikokrat)? koliko časa? doklej? itd. nadaljevanje ali ponavljanje kacega djanja:

vpraš.: kolikrat? koliko časa? — ozir.: kolikorkrat, kolikor časa:

tolikrat, tolikokrat	časi, včasi, včasih	po redko, porédkoma,
marsikrat	često, na često; češče	rédkoma
dostikrat	dalje, delj	sopet, spet, zopet
nekikrat	drugóč, v drugo, drugič	skoz in skoz, ven in ven
malokrat — manjkra	neprenehoma, neneho- ma	večidel, z vekšino, naj- več
velikrat — večkrat	neprestano	vedno, v eno mér
čestokrat	pogosto, pogoje zmiraj, zmir.	z nova, v novo

N. pr. *Večkrat bit kakor sit.* N. pr. — *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* N. pr.

III. Prislovi, ki znanijo način.

§. 237. Prislovi, kateri določajo način, so:

- 1) kolikostni, ki kažejo na vprašanje: koliko? kolikost ali silo;
- 2) kakovostni, ki kažejo na vprašanje: kako? kakovost ali kakošnost in
- 3) prirekovavni ali odrekovavni, s katerimi odgovarjamo na vprašanja: ali? li, jeli? anti? mar? mar ne? kaj ne? itd. in pojasnjejavni.

vpraš.: koliko? ozir.: kolikor?	vpraš.: kako? ozir.: kakor	prirekovavni — odrekovavni: pojasnovavni — primerjavni:
<p>toliko tolikaj — kolikaj ovoliko onoliko nekaj, nekoliko, kaj nič, nikaj (ništer) marsikaj kolikor koli kolikor si bodi kolikor — toliko kolikanj — tolikanj kôličkaj — toličkaj kolikor mogoče</p>	<p>tako, tak takisto ovako onako nêkako, po nêkakem nikako marsikako kakor koli kakor si bodi kakor tako inako, inãe drugako, drugače enako.</p>	<p>a) <i>prirekovavni</i>: dà, kaj pa, kaj pa da; to je, to je da, tja dà to se vé, se ve da vsikako, po vsa- koršnem gotovo; po vsaki ceni le, le le mar pač, pač da prav rés, zarés, resen, pač res</p>
<p>celò, clo čedalje bolj čisto dokaj dosti, dosta, zadosti dovolj, dovolj jako, grozno, silno močno kaj kajsi komaj, komej, toliko da kupoma, na kupe k večemu le malo, majheno manj, menj meroma mnogo, sila najmanj pol popolnoma posebno, sosebno prav precěj premalo — preveč sceloma, s celom skor, skoro, skori</p>	<p>bolj (magis) jež — peš križem, navskriž lahkoma, z lahka muhte nagloma, nanagloma navlašč, nalašč napek, napečno na ravnost narazen, razrazen narobe nenadoma, iz nenadi počasi, po času polagoma, polehkoma po malém, po malu posamič, samši, po sá- mezi posebej po verhu, poveršno prenehoma; ne — samotež skrivaj, skrivši sproti, nasproti tešč, na tešče tik, tikoma, stikoma vedoma, ne — vidoma, ne — vkljub, h kljubu</p>	<p>b) <i>odrekovavni</i>: ne nak, naka nič nikar, nikari, kar kratko in malo ne celo ne nikakor, po nika- koršnem po nobeni ceni v nobén kup zahman, zavman zastónj</p> <p>c) <i>dvomno pri- in odrekovavni</i>: blezo, blezi bojè berž ko ne, beržčas li, je li menda lahko da morda morebiti, znabiti nekí, nek nemara kakor se kaže po vsej priliki po videzu</p>

več, više (plus)
veliko
vsaj
vse —
zeló, zlo
zevsema
zgolj, zgoli
čez nemoč

N. pr. *Mnogo psov
zajčja smert. — Kar je
preveč, še s kruhom ni
dobro* N. pr. — *Veliko
še imajo ljudjé, le do-
sta nikoli.* N. pr.

vkup, skup, skupaj
vsaksebi, saksebi
všeč, po všeči
zapored, — oma
zastónj, zapstónj
znirom
znak, v znak, v oplat
zoper

Le-sem spadajo tudi
vsi pridevni in samo-
stavni prislovi, kakor:
skokoma; v stop, sto-
poma; strahom, sra-
homa; po paru, spa-
roma itd. N. pr. *Visoko
letal, nizko padel.* N. pr.
— *Majhen lonček hitro
skipi.*

javelne,
komaj, komej
jedva
težko, težko da.

d) *pojasnjevalni*:
kratkoma, na kratko
namreč
navlasti, zvlasti
prav za prav
sploh, v obče.

N. pr. *Ali verujeta?
— To je da.* Ravn.

IV. Prislovi, ki znanijo vzrok.

§. 238. Prislovi, ki znanijo vzrok kacega djanja, so ti-le:

vpraš.: zakaj? pokaj? čemú? — ozir.: za česar delj.

zató, zatorej,
tedaj, taj

za tega voljo, zategavoljo
za tega delj, zategadelj.

N. pr. *Bog nam ne pošilja tug in nadlóg vselej le zató, da bi
nas ponižal, ampak dostikrat zató, da nas povzdigne.* Bl.

Stopnjevanje prislovov.

§. 239. Prislovi ali prirečja se ne pregibljejo v govorn, ka-
kor imena in glagoli, po sklonih, osebah, številih ali časih. Ker pa do-
ločujejo prislovi tudi kakovosti, ki jih same ob sebi ali v viši ali
nižji meri pridevamo stvarém ali djanjem, zató je kakovostnim pri-
slovom lastna tudi stopnjava, kakor pravim pridevnikom za srednji
spol, n. pr. lepo — lepše, najlepše; visoko — više, najviše, vseviše;
lahko, lahko — laže, laglje, leže, lože; dobro — bolje, najbolje;
mehko — meče, méhčeje itd. — Verh tega si še pomni:

blizo; bliže; najbliže
daleč, deleč; dalje, delj; najdalje
itd.

kmalo; prej, préd, popréd; najpréd
itd.
malo, majheno; manj, menj, naj-
manj itd.

veliko; več, više; največ, najviše.

N. pr. *Kdor je zadovoljen, najmanj potrebuje.* N. pr.

VII. Poglavje.

B. Predlog.

Kaj in kolikér je predlog.

§. 240. Predlogi kažejo razmeri, v katerih so osebe ali stvari med seboj, zato jim pravimo tudi razmerniki. Predlogi so v obče krajevnega pomena in tolike moči, da devajo svoje ime vselej v kak odvisen sklon.

Po svojem izvirku so predlogi a) pravi ali pristni, ki je vedno kot predloge v rabo jemljemo, kakor so: do, iz, od, k, pri itd. — in b) nepravi ali nepristni t. j. prislovi ali samostavniki z močjo pravih predlogov, kakor so: blizo, okoli, vpričo, verh itd.

Po njih rabi ločimo predloge a) v samostojne ali ločljive, ktere same za sé ali v zvezi z drugimi besedami v rabo jemljemo, — in b) nesamostojne ali neločljive, ki nam le v zvezi z drugimi besedami rabijo. Nesamostojni predlogi so: pa —, pra —, pre(pro-), u — in vz —; vsi ostali so ločljivi ali samostojni.

Predlogi se vpregajo z enim, z dvema ali s tremi skloni:

§. 241. Z enim sklonom vpregamo predloge:

z rodivnikom:	z dajavnikom:	s toživnikom:	z mestnikom:
bez, brez: <i>Niplanine brez doline.</i> N. pr. — <i>Bez potú ni medú.</i> N. pr.	k, h: <i>Slabo crodje cesta k zamudi.</i> N. pr. proti: <i>Kedar se proti jugu prevedri, potegni voz pod streho.</i> N. pr.	čez, črez: <i>Življenje je cesta čez plan, čez goré.</i> Pot. raz: <i>Zdaj so Turki prijahali in raz konje poskakali.</i> N. ps.	o: <i>Živi se brez plenka o petji ko tič.</i> Vodn. pri: <i>Krava pri gobcu molze.</i> — N. pr.
do: <i>Prava snaga ne sega samo do praga.</i> N. pr.	vkljub: — <i>Vkljub vsem opoviram domača omika vendar le napreduje.</i>	skoz: <i>Gre skoz les, ne vidi drevés.</i>	
iz: <i>Novo življenje klije iz groba.</i> Ceg.			
od: <i>Neduha spravi človeka od kruha.</i> N. pr.			

§. 242. Z rodivnikom se dalje vpregajo:

a) sestavljeni predlogi:

izmed, zmed: *Eden izmed vas me bode izdal.* Met.

iznad, znad: *Iz nad glave greš mi v zimo (lastovka).* Vodn.

izpod, spod: *Izpod strupa bolečine kal veselje poženo.* Čb.

izpred, spred: *Izpred oči, iz misli.* N. pr.

izza: *Izza pasa zdere svitli meč.*

b) prislovi, sami ob sebi ali sestavljeni:

blizo, blizu, bliz: *Stare vrané ne pobirajo červov blizo brane.* N. pr.

- gledé: *Gledé cene se ne bova sperla.*
 mimo, memo: *Krepóst bo seboj vzel mimo smerti star in mlad.* Led.
 nazoč, nazoči gl. vpričo.
 okoli, okol: *Okoli zlatega teleta svet na sapo raja.* N. pr.
 okrog, krog gl. okoli.
 poleg: *Bog živi tudi vas poleg nas!* N. pr.
 prek: *Burja prek logov leti in drevje šibi.* Slomš.
 razun, zvun, zunaj: *Razun tebe nimam pomočnika.*
 štrit, vštrit, vštric, štric: *Vštrit poslopja stoji nova cerkev.*
 takraj — unkraj, unstran: *Slaven svet se giblje unstran naših gor.* Cegn.
 tik: *Tik sreče nesreča preži.* N. pr.
 znotraj — zunaj: *Znotraj — zunaj mestnega okoliša.*
 zraven, zravno: *Ležala je klada s črnim pertom in zraven nje blazina.* Cegn.
- e) samostavniki, sami ob sebi ali sestavljeni:
 dno (na dno): *Dno morja gomazi prečudna gadjád.*
 konec: *Konec vasi stoji za potom stara jablan.*
 kraj (pokraj, nakraj): *Kraj suhega drevesa tudi sirovo gori.* N. pr.
 mesto, mestu, namesto, namestu: *Namesto cirlice nam rabi zdaj latinica.*
 sred, sredi (posred, nasred): *Tabor stal je sred goščave.* Villh.
 vpričo, pričo: *Obličje stare mamke se vpričo cveteče mladine vidno pomladi.* Vert.
 verh, verhi (naverh): *Verhi hriba so jo nesli.* N. ps.
 vsled, sled, posled: *Vsled lanske uime je cena močno poskočila.*
 zavoljo, zavolj, zadelj, zarad, zбоg, zastran: *Liban je slovel zastran krasnih cedrov.* Vern. — *Ni tresla se zбоg smerti, ampak zбоg rešitelja.* Cegn.

II. Predlogi z dvema sklonoma.

§. 243. Z dvema sklonoma se vpregajo na razna vprašanja:

I. z rodivnikom: od-kod? in	I. toživnikom: zoper kaj? in	I. toživnikom: kam? in	I. toživnikom: kam? in
II. z druživnikom: s kom (čem):	II. dajavnikom: ko-mu zoper?	II. mestnikom: kje?	II. druživnikom: kje? itd.
s, z, ž: I. <i>S starega drevja sadje samo pada.</i> N. pr.— <i>Praznoje delo brez sreče z nebes.</i> Pot. II. <i>Skopost s kupom raste.</i> N. pr. — <i>Bole-</i>	zoper: I. <i>Sin je vstal zoper očeta.</i> — Ver. II. <i>Ta človek vse meni zoper dela.</i>	na: I. <i>Drevó se na drevó naslanja, človek na človeka.</i> N. pr. II. <i>Na razvalinah novina oživi.</i> — N. pr. ob: I. <i>Kdor za</i>	med: I. <i>Gorjé golobu, ko med orle zajde.</i> N. pr. II. <i>Med pravico in krivico ni srede.</i> nad: I. <i>Nad tvoje grem kosti.</i> N. ps.

zen gre z vozom
v človeka, iz
človeka po niti.

tuje prime, ob
svoje pride. N.
pr.

II. Kdor je len
ob setvi, malo
žanje. N. pr.

po: I. Pošlji mi po
sv. olje. N. ps.

II. Človek po
svetu, ko bučela
po cvetu. N. pr.

v: I. Od vsake hiše
pot v Rim. N. pr.

II. Človek kaže
v mladosti, kaj
bo v starosti.
N. pr.

II. Nad mo-
stom kroka vran
čern. N. pr.

pod: I. Lavdon
dene vse pod
meč. N. ps.

II. Pod podobo
kruha in vina.

pred: I. Vsaka
koklja pred svo-
je piške berska.
N. ps.

II. Slovenci radi
zakrivajo svoje
stare navade
pred ptujimi
ljudmi. Vodn.

III. Predlog s tremi skloni.

§. 244. S tremi skloni se družijo predlogi: za, in sicer:

- a) z rodilnikom na vprašanje: kedaj? n. pr. *Za dne jo zmir na rami nosi.* N. ps.
- b) s tožilnikom na vprašanje: kam? n. pr. *Za pridnega za vsakim germom kos kruha, pod vsakim kamenom krajcar.* N. pr.
- c) z družilnikom na vprašanje: kje? n. pr. *Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vratmi joče.* N. pr.

VIII. Poglavje.

C. Veznik.

Kaj in kolikér je veznik.

§. 245. Vezniki so členki, kateri vežejo posamezne besede in cele stavke v lepoglasne celote. Po njih rabi v priredno- in podredno-zloženih stavkih ločimo je v priredne (priredovavne) in podredne (podredovavne) veznike.

I. Priredni vezniki.

§. 246. Po njih opravilo so priredni vezniki:

I. vezavni:	II. protivni in ločivni:	III. terdivni in sklepavni:
i, in, ino pa ter tudi i — i ne le (samo) — ampak tudi ne — ne, ni — ni, niti — niti tako — kakor dalje potem, potlej li temu, na to, verh tega naposled itd.	a) <i>protivni</i> : a ali, alj pa, pak toda le, le da samo samo da samoč vendar vendar le, pa vendar pri vsem tem ne — ampak ne — temuč, temveč ne — marveč ne kar, ni pa kar	a) <i>terdivni</i> : zakaj kajti saj sicer, scer drugače, drugači inače, inači
časi — časi, včasi — včasi zdaj — zdaj, sedaj — sedaj nekaj — nekaj, ne- koliko — nekoliko deloma — deloma	b) <i>ločivni</i> : ali ali — ali bodi — bodi, bodi si — bodi si	b) <i>sklepavni</i> : zató, zatorej, torej zategadelj, zatega- voljo, zarad tega vsled tega po takem, po tem ta- kem tedaj
kakor, kot namreč, najme vzlasti, zlasti, navlasti n. pr. <i>Mera in vaga v nebesa pomaga.</i> N. pr. — <i>Slovenščino varuje Kras, burja pa Čič. Čb.</i>	n. pr. <i>Sanj je laž, a Bog je istina.</i> N. pr. — <i>Žetev je sicer ve- lika, ali delavcev je malo.</i> Met.	n. pr. <i>Molči molči mla- da Breda, saj že nama turn nasproti gleda.</i> N. ps.

II. Podredni vezniki.

§. 247. Podredni vezniki so:

I. krajevni in časovni:	II. načinnni:	III. vzročni.
kjer, kjer koli koder, koder koli kamor, kamor koli od koder itd.	kakor — tako kolikor — toliko ko, kot nego kar čem (več, manj) — tem (bolj itd.)	ki, ko ker kot če ako, ak ko samo da, da le
kedar kadar ko		

dokler, dokič, do kar kar, od kar preden, predno, pre- denj, prej ko kakor, s čim, komaj, berž ko, kakor hitro itd.	čim več — tem več če, kolikor (više itd.) — tem, toliko (više itd.) več ko, manj ko — toliko več kakor bi	da-si, da-si tudi, če tudi, ako ravno, če ravno, da ravno, če prav itd. da, da bi n. pr. <i>Med se liže, ker je sladek.</i> N. pr. — <i>Ako ne teče, pa kaplje.</i> N. pr.
n. pr. <i>Koder sonce teče, povsod se kruh peče.</i> N. pr. — <i>Britke sape ne pozabi, ko te pomlad v svate vabi.</i> Kos.	n. pr. <i>Kakormati prede, tako hči tke.</i> N. pr. — <i>Ko človeka smert ugra- bi, seboj celo nič ne nese, ko pravična dela svoja.</i> Cegn.	

IX. Poglavje.

D. Medmet.

Kaj in kolikér je medmet.

§. 248. Medmeti so besedice, ki naznanjajo dušne občutke (n. pr. žalost, radost itd.) ali posnemajo naravne glasove, in ne stojé v nobeni slovnični zvezi z drugim govorom.

A) Medmeti za dušne občutke:

- glasovi radosti in veselja: a! eha! ha ha! ala! ju, juhe! hura! hopsasa! hajsasa! blagor!
- glasovi žalosti: ah! oh! uh! jo! oj! joj! ojoj! jojmene! o kaj! bogme! gorjé! za božjo voljo! za božji čas!
- glasovi gnjušenja in nepovoljnosti: bá! bah! fej! fej te bodi! čaj čaj! bes te plentaj! bes te lopi!
- glasovi hude bolečine: as! asa! as as! ast! oh! ovbe! jonnasta! božji križ!
- glasovi zamolklega klicanja: st! pst! — i no! oj! hé! čaj, čajte! čak! no! slišite!
- glasovi spodbade: alá! aló! haló! no! nu! nujmo, nujte! bali, balita, balite! udri, udrimo!
- glasovi začudenja: á! í! ú! oho! dète, tète! dète vendar! jej, jej! hencaj! hentaj! jemnasta! kaj pa še! primaruha! ni mogoče! raca na vodi!
- glasovi za opominjevanje: čuj, čujta, čujte! tiho! tiho bodi! lej, lejta, lejte no! viž, viž no, vidiš, vid'te! hajdi, hajdimo! nujmo, nujte! nikari, nikarte! z mirom!

- i) razni izreki in vošila: za Boga! pri moji veri! mož be-
seda! — Bog! Bog da je! hvala Bogu! Bog bodi zahvaljen!
z Bogom! srečno! Bog daj! Bog pomози (pomagaj)! Bog
hotel! Bog te (vas) živi! Bog te sprimi! slava! živel (a, o)!
živeli (živili)! — Bog ne daj! Bog prenesi! glava te bolela!
zemlja te požerla! — in še več enacih narodskih rekov.
- k) glasovi, s katerimi kličemo ali odganjamo domače živali (ko-
koši): nu nu! čiba čiba! — vššš; (race) put put! rac rac!
(pse, mačke) ps ps! tò tò! muc muc! (ovce, koze) bic bic!
kez kez! (vole, konje itd.) ná ná! hejs, hejsa! hjo! (svinje)
si si! koni koni! — hru!
- B) Medmeti za natorne glasove: klip! klap! pik! pok! pika
pok! resk! tresk! pif! paf! puf! huš! ferk! cin! pač! itd.

C. Skladje.

V y o d.

§. 249. Prečudni so potje in mnogoverstne postave, po katerih se razvija in razrašča slovensko besedišče. Bogati se namreč:

- a) po notranji spremembi v koreniki t. j. po glasovni menjavi, ki tvori besede po notranji vikšavi na glasu, n. pr. *greb* — *gréblja*, *grob*, *grablje* itd.
- b) po vnanji veškavi t. j. po izpeljavi, ki obrazi besede po natiki posameznih glasov (obrazil) na koreniko ali deblo, n. pr. *brod*: *brodnik*, *brodnina*, *brodišče* itd.
- c) po sestavi ali zlagi, ki veže posamezne besede v nove besedne celote, n. p. *kolovrat*, *hudournik*, *stoletje*.

I. Poglavje.

I. Glasovna vikšava.

§. 250. Da ravno obrazi slovenščina besede najrajša po priklinah ali obrazilih, vendar le tudi ni majheno število taciñ besed, ki so prirasle na ravnost iz glagolskih korenik brez vnanje natike. Tako so nastale po vikšavi glasnikov:

- a) **e v é, o, a:** *bred* — *brod*; *greb* — *o-gréb-ati*, *grob*, *grab-iti*; *lez* — *laz-iti*; *plet* — *o-plét-ek*, *plot*; *rek* — *rék*, *rok*; *sed* — *séd-ati*, *sad*; *ték* — *ték*, *tok*, *ták-ati* itd.; (v odpertih zlogih **j** ali **v** pristopi) n. pr. *de* — *o-dév*; *se* — *sev*; *mle* — *mlev*.
- b) **i v é, oj, ov:** *bi* — *boj*; *li* — *loj*; *ri* — *rov*; *zi* — *zév*, *po-zoj*; *vi* — *venec*, *po-voj*.
- c) **o v a:** *sop* — *sapa*; *stvor* — *stvar*; *krop* — *kaplja*; *gor* — *požar*.
- d) **u v av, ov:** *ku* — *kov*; *plu* — *plov*, *plav-ica*; *slu* — *slov*, *slava*; *snu* — *snov*; *tru* — *trava*, *otrov*.

- e) **a** kot najtehtniši samoglasnik se ne vikša na glasu, le v odprtih koreninah se je včasih v **aj** ali **av** razširil, n. pr. *da* — *prodaj*, *prodava*; *sta* — *stav*, *u-stav* itd.

II. Poglavje.

II. Izpeljava.

§. 251. Pri izpeljavi gre paziti na koren, na deblo in na obrazila.

Koren je prvotni ali temeljni jezikov del, iz kterega priraščajo besede kakor iz korena. Različno od korena je deblo.

Deblo ali steblo je zlog ali beseda, ki je prirasla po enkratni glasovni vikšavi na ravnost iz korena.

Obrazila so končnice ali pritikline, ki priraščajo, same ob sebi še temne in nedoločne, korenu ali deblu za nove pomene; tako so n. pr. besedam: *brodnina*, *travnik*, *bojar*, *grobišče*, *mrazota*: *bred* —, *tru* —, *bi* —, *greb* —, *merz* — koreni, *brod*, *trav-a*, *boj*, *grob*, *mraz* debla, — *nina*, — *nik*, — *ar*, — *išče*, — *ota* pa obrazila.

V obrazilih je slovenščina zelo bogata; v njih se razodeva prečudna moč in gibčnost našega jezika; te prav poznati in sukati je tedaj prva dolžnost slovenskemu pisatelju.

A. Izpeljava samostavnikov.

§. 252. Pri obraževanju samostavnih imen nam služijo sosebno te-le končnice ali obrazila:

I. Za osebe po njih rodu, opraviilu ali lastnosti:

áč, ki prirašča glagolom ali samostavnikom, pomenja:

a) če se pritisne deblu nedoveršnih glagolov, moške osebe, ki se pečajo s tém, kar glagol razodeva, n. pr. *baháč*, *beráč*, *jaháč*, *kopáč*, *kováč*, *krojáč*, *oráč*, *podajáč*, *poganjáč*, *rezáč*, *sekáč*, *škripáč*, *vezáč*; — za ženske osebe se dodeva še — **ica**, n. pr. *beračica*, *kovačica*, *krojačica*.

b) deblu ženskih samostavnikov pritaknjena, imenuje moške osebe po njih lastnostih; verh tega jim daje rada vekšaven pomen n. pr. *bradáč*, *brentáč*, *glaváč*, *nogáč*, *ramáč*; pomni si tudi: *mejáč*, *meljáč* itd.

áj se pritika najrajša glagolom, redkejše imenom, in kaže:

a) nedoločniku na mesto poslednjega samoglasnika ali glagolski osnovi dodana, *a*) na služeeče ali delajoče osebe, n. p. *čuváj, kričáj, ščuváj, strežáj, ratáj, hodatáj*; — *β*) na prepone ali ločila v slovnici, n. p. *klicáj, oklepáj, vezáj, vprašáj*; — *γ*) na daljavo ali saksebnoost med dvema ali več stvarmi, n. p. *lučáj, skokáj, stežáj, streljáj*.

b) z imenom zrasena pomenja razne osebe in reči moškega spola, n. p. *naročáj, otročáj, perhljáj, veršáj*.

ák (za ženski spol se pritakne —inja), lastna samostavnikom in pridevnikom, pomenja:

a) moške osebe po njih stanu ali veljavi v človeški družbi, n. p. *divják, grajšák, junák, korenják, možák, novák, poštenják, prosták, roják, siromák, velják, vojščák*; — *grajščákinja, junákinja, vojščákinja* itd.

b) samce v živalstvu, n. p. *gosják, lesják, servják*.

c) papirnate denarje, pa tudi snovi n. p. *dvoják, šesták, deseták, stoták — belják, rumenják*.

án (za ženski spol se pridene —ka) prirašča imenom, znamenjuje pa:

a) moške osebe po njih domovanji in službi sploh za obraževanje domovinskih imen, n. p. *Aziján, Egipčán, Bečan, Celján, Celovčán, Goričan, Lezblján, Ločán, Pražán, Rimljan, Teržičán; meščán, teržan, vaščán, gorján — Azijanka, Bečanka, Celjanka, Goričanka; meščanka, teržanka* itd.

Imena: *Celjčán, Dunajčán, Ljubljánčán, Mariborčán, Zagrebčán* itd. niso izpeljana iz prvotnih imen, ampak iz: *Celjec, Dunajec, Ljubljanec, Mariborec, Zagrebec* itd., ktera oblika nam pa ni več v rabi.

b) moške osebe po njih veri, opravih ali lastnostih, n. p. *kristjan, luteran, mohamedan; čakán, modrijan, tlačán*.

c) samce v živalstvu in razne druge reči: *lipan, puran; jablan, perstan, serpan*.

ar (za ženske osebe pristopi —ica). Ta rodovitna končnica prirašča najrajša samostavnikom, pa tudi pridevnikom in glagolom, in pomenja moške osebe z ozirom na njih opravilo ali rokodelstvo, n. p. *dervár, goslár, jeklár, kamenár, knjigár, kravár, mesár, mešetár, mlinar, ovčár, volár, vratár, zlatár, zvonár, žitár, žličár, boljár, vertnár, pisár, tesár, tiskár, zidár*; — *klobučarica, kravarica, mesarica, mlinarica; vertnarica, rómarica* itd.

Po natiki obrazil —ija, —ina (nina), —iti, —nica in —stvo prirašča slovenščini mnogo novih besedi: končnica —ija kaže na rokodelstvo ali obertstvo: *mešetarija, vertnarija*; —ina (nina) na plačilo za delo: *me-*

šetarina, pisar(n)ina, vertnarina; — iti pomenja, kaj biti ali se s čim pečati: *mešetariti, pisariti, suknariti, vozariti, žitariti*; — nica znamenjuje kraje ali prostore, v katerih kaj biva ali se kaj opravlja: *dervarnica, jeklarnica, knjigarica, pisarnica, tiskarnica*; in — stvo kaže na rokodelstvo ali obrtstvo kot umetnost: *jeklarstvo, knjigarstvo, vertnarstvo, zidarstvo, žitarstvo*.

áš kaže na človeka, ki je to ali se peča s tém, kar samostavnik ali pridevnik razodeva, n. pr. *golibáš, kočijáš, mejáš, plemenitáš, šajkáš, velikáš*; včasih se menja s končnico — až: *kočijáž*.

ee (za ženske osebe — ka ali — ica). To končnico slovensčina jemlje zelo rada v rabo in jo pritika raznim govornim razpolom.

a) Kedar hoče imenovati moško osebo po nje domovanji, rodu ali opravi, pritisne jo imenom na ravnost na koreniko ali na druga obrazila, posebno na — án in ár, n. pr. *Afrikanec, Avstrijanec, dolanec, gorjanec; Kranjec, Korošec, Evropejec, Slovenec, Nemeč; samotarec, životarec*; — *Afrikanka, dolanka, gorjanka; Kranjica, Korošica, Slovenka, Nemka* itd.

b) Za zaznambo moških oseb po njih lastnostih pritisne se obrazilo nedoločni obliki pridevnikov, zaimkov ali števnikov, n. pr. *belec, černec, gologlavec, gerbavec, glušec, krivec, kruljavec, lažnjivec, mutec, pešec, prednamec, slepec, svojec, udovec, vedec (veščec)*, — *belka, gologlavka, lažnjivka, slepica* itd.

c) Kedar hoče imenovati delajoče osebe, prideva to končnico glagolski koreniki ali osnovi, zev pa zatika v odprtih zlogih z glasnikom **v**, n. pr. *brivec, godec, jedec, jezdec, kosec, kupec, pevec, pivec, plevец, ženjec; delavec, delivec, igravec, morivec, pisavec, plesavec, poslušavec, svetovavec, tkavec, vladavec, žveglavec*; — *pevka, plevica, ženjica, delavka, igravka, morivka, plesavka* itd.

Hrvatje in Serbi in po njih tudi nekteri slovenski pisatelji izpeljujejo te in enake samostavnike rajši od II. tvorno-preteklega deležnika; zato pišejo: *delalec, igravec, poslušalec, svetovalec, vladalec, tkalec*.

4) Terpevno-preteklemu deležniku pritaknjena, znamenjuje ta končnica terpeče osebe, n. pr. *dojenec, poslanec, prekletec, rejnec, učnec, utopljenec, znanec*; — *dojenka, poslanka, rejenka, učenka* itd.

elj (za ženski spol se dodá — ica). Ta lepoglasna končnica, ki je med prostim slovenskim ljudstvom močno opešala, vendar v pisavi spet čedalje večjo veljavo zadobiva, prirašča nedoločniku nedoveršnih glagolov namesto poslednjega samoglasnika ter imenuje moške osebe po njih opravih, n. pr. *činitelj, govoritelj, kerstitelj, miritelj, mučitelj, pisatelj, redi-*

telj, roditelj, učitelj, veršitelj, prijatelj, neprijatelj; — mučiteljica, pisateljica, učiteljica itd.

ež kaže na osornega, sitnega ali samogoltnega človeka, n. pr. *derež, grabež, gulež, provzetnež, revež, sitnež, snedež, štoriklež, tepež, zagovednež*.

ič, po svoji naravi manjšavna pritiklina, druži se imenom in glagolom in znamenjuje osebe po njih rodu, lastnostih in opraviilih; verh tega jim daje pomen ljubega, prijetelega in majhenega, kakor manjšavkam. To obrazilo nam služi :

a) pritaknjeno lastnim imenom ali svojivnim pridevnikom, v zaznamnjevanje rodovinskih imen, n. pr. *cesarjevič, kraljevič, Gregorič, Gundulič, Petrič, Urbančič, Valentinič, Župančič; Gregorovič, Ivanovič, Markovič, Nikolajevič, Petrovič, Preradovič*;

b) pridevnikom dodano, pomenja mladino sploh, n. pr. *mladič, mladenič, poznič*;

c) kedar priraste glagolom, imenuje moške osebe po njih opraviilih, n. p. *berič, dedič, mlatič, poganjič, ribič*.

ik (za ženske osebe — ica) prirašča pridevnikom ali glagolom in znamenjuje:

a) pritaknjena pridevnikom, katerim n deblo zatika, osebe po njih djanji ali stanu, n. pr. *besednik, bolnik, dolžnik, govornik, pomočnik, rednik, tožnik, vodnik, voznik, zapovednik; desétnik, grešnik, duhovnik, glásnik, naméstnik, pesnik, popótnik, puščavnik; — besednica, bolnica, dolžnica, pomočnica, rednica, zapovednica; desétnica, gréšnica, naméstnica, popótica* itd.

b) terpevnemu deležniku dodana, imenuje terpeče moške osebe, n. pr. *jetnik, mučenik, otenik, poslanik, rešenik*; tvornega pomena so vendar v slovenščini: *učenik in odrešenik*.

ilja, v slovenščini zelo redka končnica, imenuje delajoče ženske osebe, n. pr. *pletilja, šivilja, vezilja* in morda še drugih nekaj.

in pomenja sploh mladino in možake po njih lastnostih, večidel z zaničljivim pomenom, n. pr. *bogatin, capin, fantalin, gerdin, kerlin, merletin, potepin, šterkolin*.

man, iz ptujščine privzeta končnica, kaže sploh na moške osebe, samce v živalstvu, pa tudi druge reči, n. pr. *čarman, rotman; purman, racman; taterman*.

§. 253. II. Za djanja z ozirom ali brez ozira na način in učinek:

Samostavniki, ki značijo djanje, so ali same korenike, kakor: *bér, kóp, lóv, mlát, séč, sév* itd. ali pa so izpeljani iz glagolskih osnov z naslednjimi obrazili:

ava, nedoločnikovi osnovi nedoveršnih glagolov pritaknjeno, kaže na djanja z ozirom na način delavnosti, n. pr. *pisava*,

ravnava, sklanjava, spreminjava, stopnjava, veljava, vezava.

ba prirašča nedoveršnim in doveršnim glagolom in znamenjuje:

a) če se pritisne koreniki nedoveršnih glagolov, djanje ali stanje, ki se ravno kar verši ali biva, n. pr. *dražba, služba, sodba, strežba, tolažba, tožba, vadba, vodba*;

b) če se zveže s koreniko doveršnega glagola, pa pomenja že doveršeno djanje ali stanje n. pr. *naredba, ohramba, pogodba, ponudba, sprememba, vredba.*

ek prirašča glagolski koreniki ali terpevnemu deležniku in pomenja:

a) če se glagolovi koreniki pridene, umišljen čin ali doveršeno djanje, n. pr. *dogodek, dohodek, odhodek, napotek, ovirek, poljubek, pridelek, prilepek, pripetek, prisevek, obrodek, učinek*;

b) terpevnemu deležniku dodana, pomenja ta končnica učinek kacega djanja, n. pr. *dobitek (dobiček), napitek, osnutek, ostanek, razvitek, začetek, zapertek, zgubitek (zgubiček).*

ev — va. Ta končnica se vjema po pomenu z obrazilom — **ba** in znamenjuje po natiki na nedoločnik namesto poslednjega samoglasnika djanje ali opravilo, ki se ravno kar ali delj časa verši, n. pr. *bratev — bratva, kletev — kletva, kositev — kositva, molitev — molitva, pletev — pletva, sejatev — sejatva, sklanjatev — sklanjatva, tergatev — tergatva, volitev — volitva, veršitev — veršitva, žetev — žetva*; pa tudi razne priprave: *britva, obutev* itd.

ija prirašča glagolom in imenom ter znamenjuje:

a) terpevnemu deležniku dodana, učinek kacega djanja, n. pr. *odmertija, podertija, prevzetija, razpertija*;

b) samostavnikom na — *ar* pritaknjena, rokodelstvo ali meštirijo z ozirom na delavnost, n. pr. *kolarija, bednarija, zidarija, žitarija.*

c) po natiki na druge samostavnike in pridevnike razne urade in stanja, n. pr. *dačovnija, namestnija, oblastnija, sodnija, škofija; kmetija, hudobija, prekucija.*

je tvori po natiki na terpevno-pretekli deležnik nedoveršnih glagolov abstraktne samostavnike (glagolnike), n. pr. *darovanje, pozdigovanje, premišljevanje, sedenje, pletenje, učenje — kritje, pitje, vretje.*

ljej, glagolovi koreniki dodana, znamenjuje djanje, v hipu doveršeno ali abstraktne predmete, n. pr. *grižljej, mahljej, migljej, občutljej, trenljej, zdihljej*; — *predtegljej, zategljej.*

nja, prirašča glagolovi koreniki in pomenja djanja z ozirom na doveršek ali umišljene čine, n. pr. *blodnja, gostnja, košnja, nošnja, prošnja, skušnja, vožnja.*

§. 254. III. Za šrambe, prostore in planišča:

ava, če se pritisne samostavniku ali pridevniku, kaže obširna planišča ali prostore, n. pr. *daljava, deržava, dobrava, goličava, goščava, nižava, planjava, puščava, širjava, višava*; kaže pa tudi na umišljene čine in stanja velike obsežnosti, n. pr. *grenjava, lajšava, smešnjava, težava, zmešnjava, zmotnjava*.

ica prirašča pridevnikom s koncem **n** in pomenja razne hrambe in delavnice, n. pr. *ápnica, dervarnica, igrávnica, kolnica, kováčnica, ledenica, mesnica, pisarnica, pivnica, predívnicá, sparnica, sušívnicá, topívnicá, žitnica*.

išče Ta končnica prirašča samostavnikom in II. tvornopreteklemu deležniku, pomenja pa:

a) kraj, kjer kaj raste, biva ali se kaj godi, n. pr. *ajdišče, bojišče, dvorišče, gnojlišče, igrališče, kopališče, pokopališče, prebivališče, pribežališče, stanovališče, tekališče*;

b) dele raznih orodij, n. pr. *bičišče, grabljišče, kosišče, platišče, posteljišče, ratišče, ročišče, toporišče*.

Namesto *išče* govore kranjski (razun dolenskih) in goriški Slovenci sploh — *iše*, n. pr. *bojiše, dvoriše, gnojiše* itd., kar pa ni posneme vredno v pisavi zavoljo ostalih Slovencev.

jak (ák, ik) prirašča samostavnikom in pridevnikom in znamenjuje hleve, šrambe in druge priprave, n. pr. *bučelnjak, cvetnják, golobnják, konják, kravják, kurnjak (kurnik), ovčjak, pesnják, sadovnják, ulnják, volovjak, zelinjak, žličnják (žličnik)*.

Različna od te končnice je končnica — *jek* (§. 255).

je Ta bogata končnica obrazi mnogo besedi in pomenja:

a) če jo pridenesh samostavnikom, zloženim s predlogi, kraje in njih lego n. pr. *medgorje, nagorje, podgorje, pogorje, predgorje, prigorje, zagorje*: *medpotje, napotje, podpotje, pripotje, razpotje*; *predmestje, primestje*; *medmorje, primorje*; *vzglavje, vznožje*; *nadstropje, podstrešje, prilličje*.

b) stan, v katerem se kaj nahaja, n. pr. *bezumje, brezglasje, dvoglasje, lepoglasje, malodušje*.

§. 255. IV. Za snovi, iz katerih, ter orodja in sredstva, s katerimi se kaj dela:

ača (ák) kaže sploh na orodja, včasi pa tudi na snovi, n. pr. *borjača, gorjača, igrača, kopača, kozača, perača, robača, tepača, terača, vejača, vertača*; — *obuvák, vinjak, rezák*; *pijača, pogača, ugrizača*.

ava znamenjuje snovi in zaloge, n. pr. *dišava, kresava, kurjava, meljava, svečava*.

ec, če se pritakne svojivnim pridevnikom, pomenja:

a) sploh žgane in druge tekočine in dišave, n. pr. *brinjevec, hruščevac, kafrovec, pelinovec, slivovec, tepkovec*;

včasi znamenjuje pa tudi drevesne dele n. pr. *bezeg* — *bezgovec*, *gaber* — *gabrovec*, *brin* — *brinovec*, *jesen* — *jesenovec*;

b) samostavnikom ali pridevnikom dodana, kaže na kemijske pervine in snovi, n. pr. *beljakec*, *grenec*, *kislec*, *voglevec*, *okisanec*, *vlečec*, *žlezec*; nekaj samostavnikov s tem pomenom pa je izobraženih s končnico — **ic** — **in**, n. pr. *laknjic*, *ogljic* — *kislín*, *ogljín*.

ica. Ta bogata končnica prirašča sebesno pridevnikom in števnikom in služi za:

a) bolezni, ktere razodeva že sam pridevnik, n. pr. *gorčica*, *hudica*, *kihavica*, *merzlica*, *padavica*, *pljučnica*, *serbečica*, *vročica*, *zanohtnica*, *zlatica*.

b) vodé, n. pr. *dežévnica*, *kapnica*, *potóčnica*, *répnica*, *snežnica*, *studenčnica*, *zelnjica*, *žveplenica*;

c) razne posode, orodja in druge priprave n. pr. *latvica*, *nogovica*, *rokovica*, *perotnica*, *pleténica*, *plevnica*, *polica*, *ročica*, *sevnica*, *slamnica*, *spovednica*, *terlica*, *véternica*;

d) če se števniku pritakne, števila oseb ali reči, n. pr. *dvojica*, *trojica*, *četverica* ali denarje po njih veljavi in številke, n. pr. *desetica*, *dvajsetica*, *petica*, *šestica*; *létnica*, *ósmica*, *sédmica*, *stóletnica*, *tisočletnica*.

ilo (alo, élo, lo) prirašča sebesno glagolovi koreniki in pomenja sploh orodja in sredstva, ktera nam služijo v dosego ali izveršitev kacega djanja ali namena, n. pr. *bélilo*, *čérnilo*, *gladilo*, *gnojilo*, *hladilo*, *kermilo*, *mazilo*, *mlatilo*, *obrazilo*, *rezilo*, *sklonilo*, *šilo*, *vetrilo*, *zelenilo*; — *držalo*, *kazalo*, *ogledalo*, *pisalo*, *stajalo*, *zercalo*; — *delo*, *omelo*, *vertelo*, *veršelo*; — *maslo*, *sedlo*, *teslo*.

ina se zrašča s samostavniki in pridevniki ter pomenja:

a) mesenino in kože živalske, n. pr. *bravina*, *glavina*, *govedina*, *kozletina*, *svinjina*; *kožuhovina*, *kravina*;

b) plačila in davke, n. pr. *brodnina*, *cestnina*, *desetina*, *dnina*, *mostnina* (*mostovina*), *pisarina*, *voznina*;

c) razne jezike, n. pr. *angleščina*, *češčina*, *francoščina*, *greščina*, *latinščina*, *nemščina*, *slovenščina*, *serbščina*;

d) razne lesovine in druge snovi, n. pr. *búkovina*, *hrastovina*, *hruščevina*, *kotlovina*, *kislina*, *lojevina*, *medenina*, *sreberina*, *vóščevina*, *zlatnina*.

e) mnogotere druge reči raznega pomena, n. pr. *novina*, *starina*, *pervina*; *dolina*, *planina*, *ravnina*, *višina*.

ivo znamenjuje snovi in priprave za kako delo, n. pr. *belivo*, *cestivo*, *černivo*, *gnojivo*, *gradivo*, *jestivo*, *mlezivo*, *mlativo*, *netivo*, *pecivo*, *pisivo*, *pletivo*, *pivo*, *predivo*, *rezivo*, *steljivo*, *streljivo*, *vezivo*.

jek kaže na živalsko blato ali živaljek, n. pr. *golobjek*, *kravjek*, *kurjek*, *ljuščjek*, *mišjek*, *podganjek*, *tičjek*.

oba znani snov ali zapopadek, ki jo imajo v sebi reči in lastnosti, n. pr. *gujloba, grenkoba, kisloba, meščoba, skernoba, sladkoba, svitloba, terdoba, trohnoba*.

ulja kaže na orodja, n. pr. *češulja, kopulja, perulja, ropotulja, stergulja*.

§. 256. V. Za kakovost in čigavost, družbe in stanove:

ast, ki se vjema po pomenu s končnico — ost, n. pr. *popolnomast*.
ina, v slovenščini zelo rodovitna končnica, pomenja:

a) svojivnim pridevnikom dodana, čegava je dežela ali kaka druga reč, n. pr. *banovina, carovina, kneževina, kraljevina, vojvodina; domovina, gotovina, tergovina; cestovina, mostovina;*

b) drugim pridevnikom pritaknjena, kak umišljen stan, n. pr. *daljina, dražina, milina, terdina, veličina, zveščina*.

oba stoji v nekterih besedah namesto — ota ali oča, n. pr. *hudoba, gerdoba, zvestoba; sicer pa glej §. 255*.

oča enacega pomena kakor — ota, s katero končnico se po gostem premenjava, n. pr. *čistoča — čistota, samoča — samota, sramoča — sramota, tesnoča — tesnota*.

ost se zrašča le s pridevniki in z drugimi pridevnimi besedami ter pomenja:

a) telesne ali dušne lastnosti ali kakovosti, po katerih se razodeva reč ali oseba, n. pr. *hvaležnost, hitrost, hromost, mladost, modrost, naglost, nemarnost, pobožnost, pohlevnost, prezczetnost, samogoltnost, skopost, učenost, vernost, zvestost;*

b) kako dušno stanje, n. pr. *čednost, krepost, milost, radost, žalost*.

ota kaže vselej na kako lastnijo ali svojstvo in je nekaj bolj konkretnega pomena kakor — ost; rekel bi, da stoji ta končnica po svojem pomenu v sredi med oba in ost, s katero se le včasih popolnoma vjema, n. pr. *čistota, gluhota, gorkota, kislota, kopnota, lahkota, mehkota, nagota, sladkota, slepota, suhota, togota, toplota*.

stvo, v stari slovenščini sploh enacega pomena kakor — ost, pomenja:

a) samostavniku pritaknjena, poseben stan ali občestvo n. pr. *cesarstvo, človeštvo, duhovništvo, gospostvo, keršanstvo, ljudstvo, maštvo, meštvo, paganstvo, poljedelstvo, učiteljstvo, vinstvo, vojaštvo; včasih z vstavljenim — ov, n. pr. duhovstvo, kraljestvo, sinovstvo*.

b) po natiki te končnice na — ar kak urad ali umetnost, n. pr. *glavarstvo, mornarstvo; vertnarstvo, zidarstvo;*

c) s pridevnikom zrasena, lastnost ali stanje, n. pr. *bogastvo, lakomstvo, pijanstvo, pregnanstvo, svojstvo, veličestvo*.

§. 257. VI. Za množnine ali zborne obilnosti:

ád pomenja množico enacih stvari ali reči, n. pr. *červád, gadjád, telád, živád* ali s pritiklino — ina: *červádina, teládina; perhljád, suhljad, zelenjád.*

ava kaže na zborne obilnosti, n. pr. *goščava, kurjava* itd. glej §. 255.

ija, samostavniku pritaknjena, kaže na množico živočih stvari, n. pr. *beračija, dečarija, kovačija, kozarija, otročija.*

ina pomenja z biro stvari ali reči istega plemena, n. pr. *družina, lazna, manjšina, množina, perutnina, večina, živina; lesenina, maščevina, mesovina, pertenina, zlatovina, železnina.*

ivo, glej §. 255.

je pomenja skupnost ali množino enacih reči in se zrašča:

a) s samostavniki n. pr. *bičje, cvetje, drevje, grozdje, kamenje, kolje, ličje, listje, perje, protje, rožje, sadje, snopje, šibje, tersje, veje, zelenje;*

b) ž njih svojivniki in naznanju sploh še večo množino enacih reči n. pr. *borovje, deževje, doborje, germovje, jesenovje, snopovje, vodovje.*

VII. Manjšavna obrazila.

§. 258. Manjšavnih besedi ali manjšavek je slovenščina zelo bogata in je prav po gostem jemlje v rabo, češče kakor se to godi v drugih jezicah. Manjšamo pa v govoru ne samo stvari, v resnici majhene in drobne, ampak tudi take, ki so nam mile, ljube in za oko prijetne. Najnavadnija manjšavna obrazila so:

I. moških imen:

ec, n. pr. *brat — bratec, golob — golobec, hleb — hlebec, kos — kosec, kot — kotec, kruh — kruhec (krušec), sir — sirec, vert — vertec, zvon — zvonec.*

ek, n. pr. *člen — členek, nož — nožek, klobuk — klobuček, sin — sinek, stric — striček, vol — volec.*

Nekterim manjšavkam dajemo radi zvavnikovo obliko **e**, n. pr. *junec — junče, kozel — kozle, otrok — otroče* ali končnico **ej**, ki se je prej ko ne iz staroslovenskega zvavnika razvila, n. pr. *ded — dedej, nož — nožej, vol — volej* itd.

ič, n. pr. *červ — červič, grad — gradič, grozd — grozdič, kralj — kraljič, nož — nožič, snop — snopič, verh — veršič.*

Nekaj manjšavek je navadnih samo z eno gori imenovanih končnic, nekaj z dvema, nekaj pa z vsemi tremi, n. pr. *grad — gradec, gradek, gradič; kruh — kruhec, kruhek, kruhej.*

II. ženskih imen:

1) ženska imena s samoglasnim končnikom dobivajo sploh:

ica, n. pr. *glava — glavica, hiša — hišica, izba — izbica, kaplja — kapljica, megla — meglica, muha — mušica, noga — nožica, tica — tičica, roka — ročica, rosa — rosica, steza — stezica, zvezda — zvezdica.* — Le-sem gredó tudi samostavniki na em, ev itd., ki so navadni tudi s samoglasno končnico

a, n. pr. *cerkev, cerkva — cerkvica; pesem, pesma — pesmica* itd.

ka, n. pr. *mama — mamica, mamka; Mina — Minica, Minka; slama — slamica, slamka; žena — ženica, ženka.*

2) ženska imena na soglasnik manjšamo s končnicama:

ca, n. pr. *berv — bervca, postelj — posteljca, stvar — stvarca, vas — vasca, žival — živalca; če bi se pa preveč nesoglasnih glasnikov vkup namerilo, dene se samoglasnik i pred končnico, n. pr. luč — lučica nam. lučca.*

ka, n. pr. *bil — bilka, cev — cevka, gos — goska, jel — jelka, miš — miška, nit — nitka, piščal — piščalka.*

III. srednjih imen. Srednje samostavnike manjšamo sploh na:

ce, n. pr. *berdo — berdce, krilo — krilce, meso — mesce, vino — vince; drevo — drevce, drevesce; kolo — kolesce, kolče; pero — pérce, peresce.*

Zavoljo lepoglasja se vrine včasih **i** ali **e**, n. pr. *mesto — mestice, gnezdo — gnejzdice; jedro — jedrice ali jederec; steblo — steblice ali stebelce.*

iče, katero končnico privzemajo skupna imena na **je**, n. pr. *grozdje — grozdjiče, perje — perjiče, snopje — snopjiče.*

IV. Množinski samostavniki (pluralia) se manjšajo pravilno v množini, n. pr. *hlače — hlačice, vile — vilice; usta — ustica, vrata — vratca; ženskim samostavnikom s soglasnim končnikom pa se prideva e mesto i, n. pr. gosli — goslice, jasli — jaslice, svisti — svislce.*

§. 259. V otroškem, milovavnem in prilizovavnem govoru pomanjšane besede v drugo pomanjšujemo, ako lepoglasje tega ne brani. V ta namen se pritisne:

a) **ek** za moški spol, n. pr. *hlebec — hlebček, kosce — košček, sinek — sinček, kraljič — kraljiček, nožič — nožiček, volič — voliček;*

b) **ica** za ženski spol, n. pr. *cerkvica — cerkvičica; glavica — glavičica; mamka — mamčica; jelka — jelčica; stvarca — stvarčica; živalca — živalčica, kostka — koščica.*

c) **ice** za srednji spol, n. pr. *gnejzdice — gnejzdičice; jajce — jajčice, solnce — solnčice, vince — vinčice.*

VIII. Vekšavna obrazila.

§. 260. Hoče li Slovenec imenovati kako posebno veliko, okorno ali ostudno in zaničljivo osebo ali reč, vzame jej večkrat

pervotno glajšo obliko ter jo poveleča na pomenu po vnanji natiki vekšavnih zlogov, s katerimi je večidel združen tudi grajaven in gerdiven pomen. V ta namen nam služijo razun že (§. 252) imenovanih vekšavnih končnic: áč, ák, an, aš, ež, in — ača ákinja, ana, še naslednja obrazila, skoz in skoz z gerdivnim pomenom:

- a) za moški spol: ávs, ávt, iha, ina, ón, ót, uh, ún, n. pr. *kmetavs*, *bernjavs*, *zmikavt*, *glavina*, *pavliha*, *hlačón*, *galjot*, *lenúh*, *potepúh*, *požeráh*, *smerdúh*, *gerdún*, *capún*.
- b) za ženski spol: avslja, avtlja, iha, uga, ulja, ura, uta, uza, n. pr. *kmetavslja*, *zmikavtlja*, *deklusina*, *vlačuga*, *bahulja*, *potepulja*, *babura*.

IX. Obraževanje tujih lastnih imen.

§. 261. Lastnim imenom novejih evropskih jezikov, ki nimajo korena v starodavni gerščini in latinščini ali pa v slovenščini, puščamo njih lastno obliko tudi v slovenski pisavi; druga pa je z lastnimi imeni gerškimi in latinskimi in pa s tistimi tujkami sedanjih narodov, ki so si je prvotno iz starih klasičnih jezikov ali pa iz slovenščine zajeli in s časom po svoje prikrojili; tem le dajajmo brez skerbi domače lice, ker se gerščina in latinščina po svojem liku veliko bolj vjema z našo domačo besedo kot nemščina ali kateri koli drugi zdanjih evropskih jezikov; tako n. pr. sezimo pri besedah „*München*, *Po*, *Trient*“ k prvotni latinski, pri besedah „*Leipzig*, *Lübek*, *Rügen*“ itd. k slovenski obliki in recimo: *Mona-kovo* (*Mnihov*), *Pad*, *Trident* — *Lipsko*, *Lubek*, *Rujana* itd. — Nekaj nemških imen je že poslovenjenih prišlo v splošno rabo; tu je pač najbolj prav, da je v tej obliki še dalje rabimo, zlasti ker se nemška oblika le malo prilega slovenskemu govoru, n. pr. *Frankfurt* — *Frankobrod*, *Longobardi* — *Dolgobradci*, *Marburg* — *Maribor*, *Salzburg* — *Solnigrad*. Predaleč v tej reči segati pa ne kaže prav; lastnih imen nikarte toliko pačiti, da bi se komaj dala spoznati.

§. 262. Da se gerška in latinska lastna imena do dobra obležejo domači pisavi, treba jim je večkrat že v sredi tuje glaso ve na domače preravnati, n. pr. *Aetna* = *Etna*, *Augustus* = *Av gust*, *Nazaret* = *Nazaret*; sosebno pa gre paziti na končnice, da je prav slovensko preoblečemo. V tej zadevi derži se sledečih pravil:

1) Gerška in latinska moška imena na soglasnik sklanjajo se po moškem, ženske na *η* in *α* sploh po ženskem sklanjalu, če ni pod 2, 3 drugače določeno, n. pr. *Caesar* = *Cesar*, *Penelope* = *Penelopa*, *Aurora* = *Avrora*.

2) Z imeni oseb in krajev na: *as*, *es*, *is*, *on*, *os* ali *us* gre tako-le obrniti:

a) če imajo soglasnik pred končnico, odpalmi jim končnico brez vsake pritikline, n. pr. *Adranon* = *Adran*, *Amphipolis* = *Amfipol*, *Demothenes* = *Demosten*, *Orestes* = *Orest*, *Minos* (*Minois*) = *Minoj*, *Probus* = *Prob*.

Da se preveč terdih soglasnikov na koncu vkup ne nameri, dene se med nje samoglasnik **e**, n. pr. *Alexandros* = *Aleksander*, *Patroklos* = *Patrokel*; *Cipros* = *Ciper*, *Patmos* = *Patem*. — *Markus* imá *Marka* — *Marko*.

Besede na —as ali —ias odveržejo rade samo **s**, n. pr. *Barnabas* = *Barnaba*, *Jeremias* = *Jeremija*, *Lukas* = *Luka*, *Mathias* = *Matija*, *Tobias* = *Tobija*. *Thomas* imá *Tomaž*.

- b) če je **a** ali **e** spredaj, spreoberni končnico v **j**, za samoglasnikom **i** pa jo odpahni, n. pr. *Andreas* = *Andrej*, *Aeneas* = *Eněj*, *Achilleos* = *Ahilej*, *Menelaos* = *Menelaj*, *Timotheus* = *Timotej*; *Aloisius* = *Alojzi*; zavoljo zevi se vrine po ostalih sklonih **j**: *Alojzija*, *Alojziju*, *Livius* — *Livi* (*Liviija*, *Liviju*) itd.

Imena: *Ambrosius*, *Alexius*, *Antonius*, *Blasius*, *Matthäus* se glasé v slovenščini: *Ambrož*, *Aleš*, *Anton*, *Blaž*, *Matevž*.

3) Imenom, ki v rodivniku zlog os ali is privzemajo, daje se slovenska oblika s tém, da se rodivniku tujega imena ta končnica odbije, za ženski spol pa še *a* pritakne, n. pr. *Ajas* (*Ajantos*) = *Ajant*, *Cicero* (*Ciceronis*) = *Ciceron*, *Drakon* (*Drakontos*) = *Drakont*, *Xenophon(tis)* = *Ksenofont*, *Hellas* (— *ados*) = *Helada*, *Ceres* (*Cerevis*) = *Cerera*, *Pallas* = *Palada*, *Venus* = *Venera*.

4) Imena krajev s koncem —um spreminjajo ta zlog v —ja, n. pr. *Latium* = *Lacija*, *Regium* = *Regija*.

5) Množniki (množni samostavniki) latinski s koncem *ae* in *i*, in gerški s koncem *ai* in *oi* rabijo se sopet v množini s koncem *e* in *i*, n. pr. *Athenae* = *Atene*, *Delfoi* = *Delfi*.

B. Izpeljava pridevnikov.

§. 263. V pridevnikih je slovenščina samorašča kakor v samostavniki ali pa je obrazi po pritklinah od drugih besedi. Obrazila so mnogoverstna po obliki in po pomenu in se natikajo po glasoslovnih postavah seosebno imenskim, pa tudi glagolskim in prislovnim korenikom, da jim služijo za znanila raznih lastnosti in razmér. Da se pomén pridevnikovih obrazil lože zapomni, preglejmo je tu v sledečih razredih:

§. 264.

I. Svojivna obrazila:

in (ina, ino). Glavni pomén te končnice je last ali čigavost posamezne izvestne (določne) ženske osebe. Ker se med živimi bitji seosebno osebam, redkeje drugim stvarém, kaj prilastuje ali prisvojuje, zató obrazimo svojivne pridevnike na —in, ina, ino prav za prav le od ženskih imen, n. pr. *Ana* — *Anin* (*Anina*, *Anino*); *dekla* — *deklin*, *gostja* — *gostjin*, *nevesta* — *nevestin*, *Neža* — *Nežin*, *Olga* — *Olgin*, *Palada* — *Paladin*, *sestra* — *sestrin*, *teta* — *tetin*, *vdova* — *vdovin*, *Venera* — *Venerin*, *žena* — *ženin*. — Besede: *gospâ*, *hëi*, *mati*, *grófinja* in *knezinja* imajo pridevnike:

gospénj, hčerin ali hčerinj, máterin, matern ali materinj, grofinj ali grofénj in knezinj.

Glasnik **e** prehaja pred obrazilom vselej v **é**, n. pr. *cesarica* — *cesaričin*, *kraljica* — *kraljičin*, *predica* — *predičin*.

Ta končnica se daje véasi tudi moškim samostavnikom na — **a**, ki je sem ter tje še dan danes po ženskem sklanjalu pregibljemo, ter imajo razun oblik: *očetov*, *starešinov*, *vodjev*, *vojvodov* itd. še po gostem: *očin* ali *očinj*, *starešinin*, *vojvodin* itd. —

Véasi prirašča ta končnica, pa le zavoljo lepoglasja, tudi:

a) drevesnim in travnim imenom, seosebno tistim, ki se končujejo na — **ica**, n. pr. *breskva* — *breskvin cvet*; *trava* — *travino seme*; *jagodica* — *jagodičin sok*; *marelica* — *mareličino sadje*.

b) nekterim drugim rečém, n. pr. *izba* — *izbina* ali *izbenja vrata*, *veža* — *vežine* ali *veženje duri*, *britva* — *britvina ostrica*, *grablje* — *grabljini zobjé*.

ji (ja, je). Ta končnica prirašča seosebno živalskim imenom, redkoma osebam, in pomenja splošno last ali svojstvo vsega razpola ali plemena, ne pa kake posamezne osebe, kakor in, n. pr. *gad* — *gadja zalega*, *govedo* — *goveje meso*, *koza* — *kozja brada*, *krava* — *kravje mleko*, *kura* — *kurja smert*, *ovca* — *ovčji sir*, *pes* — *pesja noga*, *riba* — *ribje okó*, *volk* — *volčji zob*.

Končnica — **ji** služi tudi nekterim osebam, n. pr. *Bog* — *božji*, *šlovek* — *šlovečji* (*šloveški*), *knez* — *knežji*, *dete* — *detečji* ali *detinji*, *Sloven* — *slovenji* (*slovenski*); *baba* — *babji*, *vrag* — *vražji*.

Namesto končnice **ji** rabi nekterim živalskim imenom rajši — **ov** z enacim pomenom, n. pr. *bik* — *bikova moč*, *jazbec* — *jazbečeva mast*; *kert* — *kertova dežela*; *medved* — *medvedov bertog*, *medvedji dol*; *oven* — *ovnov rog*; *slon* — *slonova kost*, ali — *ski*, n. pr. *svinja* — *svinjsko mesó*, *konj* — *konjska griva*.

ov (ova, ovo), za ozkimi soglasniki **ev** (*eva*, *evo*). Ta rodovitna končnica nam rabi seosebno pri izpeljavi svojivnih pridevnikov od izvéstnih (določnih) moških oseb in se vjema v pomenu z obrazilom: *in*, *ina*, *ino*, n. pr. *brat* — *bratov* (*bratova*, *bratovo*); *Ciceron* — *Ciceronov*, *fant* — *fantov*, *Ivan* — *Ivanov*, *knez* — *knezov*, *Potočnik* — *Potočnikov*, *Temistokel* — *Temistoklov*, *sosed* — *sosedov*, *sin* — *sinov* ali *sinovlji*, *vojščák* — *vojščakov*, *vojvoda* — *vojvodov*, *Žid* — *Židov*; *cesar* — *cesarjev*, *kralj* — *kraljev*, *pastir* — *pastirjev*, *prijatelj* — *prijateljjev*, *učitelj* — *učiteljjev*, *vodja* — *vodjev*.

Končnik **e** prehaja navadno v **é**, n. pr. *pevec* — *pevčev*, *strelc* — *strelčev*, *strie* — *stričev*. Če pa že kak šumevec v besedi stoji, ohrani se raji **e**, n. pr. *učenec* — *rajsi učenec* ali *učencov* namesto *učenčev*. — Dodeva se pa ta končnica tudi:

a) imenom dreves, germov, trav in drugih rastlin brez ozira na samostavnikov spol, n. pr. *ajda* — *ajdov kruh*, *bukva* — *bukov les*, *črešnja* — *črešnjeva vejica*, *hruška* — *hruškov pecelj*, *korenje* — *korenjevo seme*, *leska* — *leskov germ*, *lipa* — *lipov cvet*, *luk* — *lukov duh*, *mak* — *makovo zerno*, *smreka* — *smrekov storž*, *želod* — *želodova skledica*.

b) nekterim umskim in drugim rečem, posebno tistim, ki nam služijo kakor bi bile žive, n. pr. *Glasnik* — *Glasnikova pisava*, *Naprej* — *Naprejev vrednik*, *Tovarš* — *Tovaršev list*; *velevnik* — *velevnikovo obrazilo*, *rodivnik* — *rodivnikovo sklonilo*, *zaimek* — *zaimkov pomen*, *veznik* — *veznikova raba*; pravimo pa tudi: *jarmova kamba*, *kolovratovo vreteno*, *kruhova skorja*, *ključeva brada*, *mečeva nožnica* itd.

ski (ska, sko). Ta končnica prirašča brez ozira na spol imenom narodov, stanov, krajev in časa in tvori tako imenovane splošne svojivne pridevnike, kateri kažejo, kar je lastno več osebam in stvarém skup ali vsem ljudém kacega naroda ali stanú, ali pa vsemu kraju, vsemu času, n. pr. *cesar* — *cesarski* (*cesarska*, *cesarsko*); *dvor* — *dvorski*, *jesen* — *jesenski*, *ljud* — *ljudski*, *morje* — *morski*, *obertnija* — *obertnijski*, *pastir* — *pastirski*, *planina* — *planinski*, *Sava* — *savski*, *Slovan* — *slovanski*, *zima* — *zimski*; sicer pa gre pomniti:

a) enozložnice, včasi tudi dvožložnice, privzemajo zavoljo lepoglasja pred obrazilom rade *ov* — *ev*, n. pr. *brat* — *bratovski*, *fant* — *fantovski*, *kralj* — *kraljevski*, *kmet* — *kmetovski* (*kmetiški*, *kmečki*), *Rus* — *rusovski* (*ruski*), *Žid* — *židovski*, *mojster* — *mojstrovski*, *osel* — *oslovski*. *Tat* imá *tatinski*, *dete* — *detinski*.

b) gibljivi polglasnik *e* se ohrani, ko bi preveč soglasnikov zapored sledilo, n. pr. *Ciper* — *ciperski*, *Oger* — *ogerski*, *mojster* — *mojsterski* (*mojstrovski*), *Zader* — *zaderski*.

c) pred obrazilom *ski* prehajajo goltniki, šumevci in zobnik *t s* som vred *v š*, n. pr. *deklič* — *dekliški* (nam. *dekličski*); *kovač* — *kovaški* (nam. *kovački*); *Prag* — *praški* (nam. *pragski*); *Čeh* — *češki* ali *česki* (nam. *čehski*); *Lah* — *laški* (nam. *lahski*); *človek* — *človeški* (nam. *človeški*); *Amerika* — *ameriški* (nam. *ameriški*); *mesto* — *meški* (nam. *mestski*); *Hrovat* — *hrovaški* (nam. *hrovatski*); *Lož* — *ložki* (nam. *ložski*), *Anglež* — *angleški* (nam. *angležski*); *mož* — *moški* (nam. *možski*).

Ta spreminjava je lastna tudi sikavcem: *e*, *s*, *z*, n. pr. *Celovec* — *celovski* (nam. *celovski*); *deklica* — *dekliški* (nam. *deklicski*), *Kras* — *kraški* (nam. *krasski*); *nebesa* — *nebeški* (nam. *nebesski*); *Pariz* — *pariški* (nam. *parizski*); *vitez* — *viteški* (nam. *vitezski*); *Gradec* imá *graški*. Večkrat se pa primeri:

- a) da **e** odleti, n. pr. *dolenec* — *dolenski*, *gorenc* — *gorenski*, *pevec* — *pevski*, *rokodolec* — *rokodelski*;
 β) da se **s** vtopi, n. pr. *Rus* — *ruski* (nam. *russki*);
 γ) da se mehki **z** ostrejšemu **s** umakne, n. pr. *Francoz* — *francoski* (nam. *francozski*); *Silez* — *sileski* (nam. *silezski*).

Zobnik **d** včasih odpade, včasih ne; navadno se pa v srodni **j** prelije, n. pr. *gospod* — *gosposki*; *Rhod* — *rhodski*; *Bled* — *blejski*, *grad* — *grajski*; *Carigrad* — *carigrajski*.

d) Imenom vasi in trgov na staroslovensko končnico — a ne se ta končnica vselej overže, n. pr. *Svečane* — *sveški*, *Podgorjane* — *podgorski*, *Poličane* — *poliški*.

e) Kedar ravnamo pridevnike imenom ali prebivavcem tistih mest, trgov ali vasi, ki imajo pridevnik in samostavnik v sebi, povzamemo obe besedi v pridevnik, n. pr. *Črna gora* — *černogorski*, *Beli grad* — *belograjski*, *Novo mesto* — *novomeški*, *Slovenji gradec* — *slovenjegraški*, *Mala slevica* — *maloslevski*, *Sveti križ* — *svetokriški* itd.; če bi pa bile sestave predolge, izobrazimo si pridevnik samo od tiste, ki je bolj značajna mimo druge, n. pr. *Dvorska vas* — *dvorski*, *Kervave peči* — *kervavski*, *velike Lašče* — *laški*.

f) Po teh postavah ravnamo pridevnike tudi tujim imenom, če imajo te iste končnice kakor v slovenščini, n. pr. *Azija* — *azijski*, *Antiohija* — *antiohijski*, *Nola* — *nolski*, *Gerk* — *gerški*, *Korcira* — *korcirski*, *Troja* — *trojski*, *Delfi* — *delfski* (*delfiški*) itd.; — če pa imajo tujke še svoje prvotne končnice, treba jih je še prej samostavnike po domače preravnati (§. 262) ter jim potem še le dati pridevnikovo obliko n. pr. *Aegeus* — *Egej* — *egejski*; *Elisium* — *elisij* — *elisijski*; *Alkaeus* — *Alkej* — *alkejski*; *Narbo* — *Narbona* — *narbonski*; *Salamis* — *Salamina* — *salaminski*; *Hellas* — *Helada* — *heladski*; *Athenae* — *Atene* — *atenski*.

Le nekaj tujkam obrazimo svojivne pridevnike rajši po tujščini, n. pr. *evropejski* namesto pravičnega *evropski* iz: *Evropa* itd.

§. 265. II. Lastivna ali kakovostna obrazila.

ast (*asta*, *asto*), enaka nemškimi sestavljenkam s pridevnikom -förmig, prirašča moškim, ženskim in srednjim samostavnikom, redkejše pridevnikom, ter pomenja kako podobnost, n. pr. *budalo* — *budalast*, *čerta* — *čertast*, dim — *dimast*, *gerba* — *gerbast*, *jajce* — *jajčast*, *kamen* — *kamnast*, *klin* — *klinast*, *lisa* — *lisast*, *serp* — *serpast*, *žolt* — *žoltast*.

Včasih stoji — *ast* namesto — *av*, n. pr. *cunjast* = *cunjav*, *pegast* = *pegav*, *žilast* = *žilav*, *žlezast* — *žlezav*.

av (ava, avo), če se pritisne koreniki samostavnega imena, opetuje samostavnikov pomén in kaže vnanje svojstvo, ki se komu ali čemu vidi, n. pr. *cunja* — *cunjav*, *dlaka* — *dlakav*, *gerba* — *gerbav*, *gerča* — *gerčav*, *guba* — *gubav*, *krasta* — *krastav*, *kerv* — *kervav*, *luska* — *luskav*, *rast* — *raščav*, *snet* — *snetjav*, *skernja* — *skernjav*, *vrapa* — *vravav*.

en (-na, no, polglasni *e* moškega spola se odpahuje). Ta rodovitna končnica, osnovi neživočih ali brezživotnih imen pri-taknjena, izražuje sploh samostavnikov pomén v pridevni-kovi obliki in pomenja, kakošno ali od česa je kaj. Tacih pridevnikov imá slovenščina veliko od vseh treh spolov:

a) od moškega, n. pr. *dolg* — *dolžen* (*dolžna*, *dolžno*)
glad — *gladen*, *gnoj* — *gnojen*, *greh* — *grešen*, *konop* —
konopen, *kras* — *krasen*, *prah* — *prašen*, *praznik* — *prazni-*
čen, *smeh* — *smešen*, *sok* — *sočen*, *strah* — *strašen*.

b) od ženskega, n. pr. *hvala* — *hvalen*, *hudoba*
 — *hudoben*, *mlaka* — *mlačen*, *moč* — *močen*, *pokora* — *po-*
koren, *rosa* — *rosen*, *snaga* — *snažen*, *sprava* — *spraven*,
sreča — *srečen*, *vera* — *veren*, *voda* — *voden*.

c) od srednjega, n. pr. *blato* — *blaten*, *čudo* — *ču-*
den, *mleko* — *mlečen*, *kresilo* — *kresilen*, *železo* — *železen*.

Nekaj jih je navadnih samo z določno obliko, n. pr. *božični*, *grobní*, *nočni*, *poljni*, *zimni* in še več drugih, posebno tacih, ki znamenjujejo čas.

Po odpahnjenem polglasniku se snideta včasi dva **n**, n. pr. *ime* — *imenen*, *imenna*, *imenna*; *koren* — *korenen*, *ko-*
renna, *koremo*; *spona* — *sponen*, *sponna*, *sponno*; ker se pa izreka dveh zapored stoječih enacih soglasnikov ustom nekaj upira, govorimo in pišemo radi: *imenski*, *korenski*, *sponski* (a, o), kar tudi ni napečno.

iv (iva, ivo), samostavniku dodano, pomenja kako vnanje svojstvo kakor —av ali kako dušno lastnost, n. pr. *červ* — *červív*, *laš* — *lašív*, *ljubezen* — *ljubeznív*, *milost* — *milostív*, *plesen* — *plesnív*, *pleša* — *plešív*, *prah* — *prašív*, *smet* — *smetív*, *snet* — *snetív*, *uš* — *ušív*.

Zavoljo lepoglasja pa privzame mnogo teh pridevnikov **lj**, redkejše **nj**, pred obrazilom, n. pr. *laš* — *lašnjív*, *mar* — *marljív*, *milost* — *milostljív*, *terpež* — *poterpežljív*, *šala* — *šaljlív*, *škoda* — *škodljív*, *zavid* — *zavidljív*.

nji (nja, nje) tvori pridevnike od prislovov in pred-logov, redkejše od drugih besedi, in kaže sploh razmeri kraja, časa ali načina, n. pr. *danes* — *danešnji*; *davi* — *davnji*, *doli* — *dolnji*, *gori* — *gornji*, *jutro* — *jutranji*, *letas* — *letašnji*, *nekdanj* — *nekdanji*; *notri* — *notranji*, *notrenji*, *pred* — *prednji*; *sedaj*, *zdaj* — *sedanji*, *zdanji*;

sinoči — sinočnji, sred — srednji, tedaj — tedanji, vne — vnanji, vnenji; vsakdaj — vsakdanji, zad — zadnji.

§. 266. III. Množivna in snovna obrazila.

at (ata, ato), samostavniki koreniki pritaknjeno, kaže na imetje ali na obilico tega, kar pomenja ime, n. pr. *brada — bradat, glava — glavat, gora — gorat, kamen — kamnat, kamenat; kosem — kosmat, krilo — krilat, las — lasat, mož — možat, noga — nogat, pleča — plečat, plošča — ploščat, rog — rogat, uho — uhat.*

Pritika se ta končnica tudi rada pridevnikom na — ni namesto poslednjega samoglasnika, n. pr. *kervni — kervnat, ljudni — ljudnat, mesni — mesnat, močni — močnat, perni — pernat, skalni — skalnat.*

én (éna, éno), samostavniku dodano, kaže snov, iz ktere je kaj, n. pr. *apno — apnén, glinja — glinjén, jeklo — jeklén, kamen — kamnén, kost — koščén, lan — lanén, led — ledén, les — lesén, med — medén, ogenj — ognjén, platno — platnén, perst — perstén, proso — prosén, steklo — steklén, sukno — suknén, volna — volnén.* — Srebro ima srebern in srebrén.

it (ita, ito) je enacega pomena kakor — at; v rabi mu dodavamo Slovenci večidel končnico en, n. pr. *ime — imenít ali imeniten (tno, a); kamen — kamenít ali kameniten; pleme — plemenít ali plemeniten; oko, oči — očit ali očiten; serd — serdít ali serditen* in z vstavljenim vekšavnim — ov: *berdo — berdovít ali berdoviten, glas — glasovít ali glasoviten, skala — skalovít ali skaloviten, strah — strahovít ali strahoviten, val — valovít ali valoviten.*

§. 267. Djanje ali stanje znanivna obrazila.

av (ava, avo), glagolski osnovi dodano, pomenja nagnjenje h kaceму djanju, n. pr. *bahati se — bahav (t. j. ki se rad bahá); gizdati se — gizdav, igrati — igrav, kujati se — kujav, lišpati se — lišpav, opotikati se — opotikav, plesati — plesav, smejati se — smejav, vekati — vekav, vjedati — vjedav.* — Včasi jim priraste končnica — en, n. pr. *delav — delaven; bahav — bahaven* itd.

en (-na, no). Ta končnica se pritika glagolom na nedoločnikovo osnovo, ali na koren ali pa na deležnike; torej je različna po pomenu:

a) nedoločnikovi osnovi nedoveršnih glagolov pritaknjena (zev se zapre z glasnikom v), je vselej djavnega pomena, n. pr. *daja — dajaven (dajavna, dajavno), kaza — kazaven, obeta — obetaven, ponavlja — ponavljaven, prehaja — prehajaven; terpé — terpeven, velé — veleven; hladi — hladiven, meči — mečiven, svoji — svojiven.*

Ker znamenjujejo ti pridevniki djanje ali stanje, ki se ravno verši ali biva, izpeljujemo je prav za prav le iz nedoveršnikov; manj pravilni so torej: določiven, doveršiven, prisvojiven in vsi drugi, ki so iz doveršnikov izpeljani.

b) terpevnemu deležniku na — t pritisnjena, daje pridevnikom terpevni pomen kakor — ljiv, n. pr. *pit* — *piten*, *razdert* — *razderten*, *nerazderten*.

c) tvornega ali terpevnega pomena so pridevniki, če se pritakne končnica glagolski koreniki, in sicer večidel:

α) tvornega, če jo prideneš doveršnim glagolom, n. pr. *doverš* — *doveršen*, *obseg* — *obsežen*, *postreg* — *postrežen*, *poduk* — *podučen*, *sned* — *snêden* (*snêden človek*) itd.

β) terpevnega, če jo prideneš nedoveršnikom, n. pr. *jed* — *jeden*, *grez* — *grezen*, *kov* — *koven*, *sek* — *sečen*, *uk* — *účen*.

iv (iva, ivo) enacega pomena z obrazilom — av, n. pr. *nagajati* — *nagajiv*, *snesti* — *snedív*, *plašiti* — *plašív*; večidel privzamejo lj n. pr. *bosti* — *bodljív*, *dremati* — *dremljív*, *krasti* — *kradljív*, *postreči* — *postrežljív*, *prepirati se* — *prepirljív*, *sumiti* — *sumljív*, *zabavljati* — *zabavljív*, *zapravljati* — *zapravljív*.

ljiv (ljiva, ljivo) prirašča glagolski koreniki in pomenja, da se more kaj zgoditi; torej je vselej terpevnega pomena in enaka nemškemu: *fähig*, — bar, n. pr. *doseči* — *dosegljív*, *doveršiti* — *doveršljív*, *minuti* — *minljív*, *omečiti* — *omečljív*, *premagati* — *premagljív*, *slišati* — *slišljív*, *stružiti* — *stružljív*, *topiti* — *topljív*, *viditi* — *vidljív*, *vzdigniti* — *vzdigljív*, *zaderniti* — *zadergljív*.

Čehom rabi v tem primeru končnica —eln, n. pr. *viditeln*, *slišateln*, *kovateln*.

§. 268. V. Manjšavna in vekšavna obrazila.

1) Manjšavne končnice so:

ecen, **ehen** (hna, o), n. pr. *mal* — *malehen*, *boln* — *bolehen*; *droben* — *drobecen*.

ičen (čna, o), n. pr. *star* — *staričen*, *mertev* — *mertvičen*;

kast (a, o), n. pr. *bel* — *belkast*, *rumen* — *rumenkast*, *rudeč* — *rudečkast*, *siv* — *sivkast*, *stern* — *sternkast*.

kljat (a, o) pridevnik še bolj na pomenu pomanjša, n. pr. *bel* — *belkljat*, *čern* — *čerukljat*, *sinj* — *sinjkljat*, *siv* — *sivkljat*, *rumen* — *rumenkljat*.

ičken, n. pr. *mal*, *majhen*, *maličken*, *majčken* itd.

2) Vekšaven pomén imajo:

ov (ev), kateri zlog se na ravnost pred obrazilo dene, če hočemo povedati večo obilnost ali silo kake lastnosti, n. pr.

dežen — deževen, gladen — gladoven, prašen — prahoven, voden — vodoven; pečnat — pečevnat, skalnat — skalovnat; plodovit, skalovit, valovit itd.

inski (a, o), n. pr. *grozovinski, hudobinski, salaminski, streljenski.*

C. Izpeljava števnikov.

§. 269. Pri izpeljavi števnikov nam rabijo obrazila:

at (ata, ato), n. pr. *dvojen — dvojnati, trojen — trojnati, čveteren — čveterinat, peteren — peterinat itd.*

en (a, o): *dvoj — dvojen (dvojna, dvojno), obój — obojen, troji — trojen; čveter — čveteren, petér — peteren itd.*

ér (era, ero), n. pr. *čvtiri — čveter, čveter; pet — petér, šest šestér, sedem — sedmér, sto — stotér, tisoč — tisočér, koliko — kolikér, toliko — tolikér.*

in (ina, ino), *eden — edin.*

óji (oja, oje), n. pr. *dva — dvóji, oba — obóji, tri — tróji; po nekterih krajih mu pritisnejo še — en in govore tudi: štirojen, petojen, šestojen itd.*

D. Izpeljava zaimkov.

§. 270. Zaimke obrazimo od drugih zaimnih korenin z naslednjimi končnicami:

ák (aka, ako), n. pr. *in — inák, ki — kak, ov — ovák, t — tak, ves — vsak; drug — drugák.*

in (ina, ino), n. pr. *naju — najin, vaju — vajin; nje — njen, njezin.*

lik (lika, liko), n. pr. *k — kolik, t — tolik.*

oj (oja, oje), n. pr. *me — moj, se — svoj.*

ov (ova, ovo), n. pr. *njega — njegov, njih — njihov, kak — kakov, tak — takov, inak — inakov.*

r, n. pr. *kdo — kdor, kaj — kar, kak — kakoršen itd.*

šen (šna, šno), n. pr. *kak, kakov — kákošen, kakšen; tak, takov — takošen, takšen; kolik — kolikošen, kolikšen; tolik — tolikošen, tolikšen.*

E. Izpeljava glagolov.

§. 271. Po svojem izvirku so glagoli prvotni ali izpeljani (neprvotni). Izpeljani glagoli so glagolni ali imenski; glagolne zajemamo iz prvotnih ali imenskih glagolov, imenske pa izpeljujemo na ravnost od samostavnikov in pridevnikov, redkejše od števnikov, zaimkov in členkov. Pri izpeljavi nam rabijo: **a**, **e**, **i**, **ni** ali **ova** (eva), ki vežejo osebila in naklonila s koreniko, in sicer:

1) **a**, n. pr. *delo — delati, igra — igrati, kinč — kinčati, klic — klicati, zid — zidati, zob — zobati; lep, lepši — lepšati; majhen, manjši — manjšati; velik, večši — večšati.*

- 2) **é**, n. pr. *bled* — *bledeti*, *bol* — *boleti*, *bogat* — *bogateti*, *rumen* — *rumeneti*, *slab* — *slabeti*, *um* — *umeti*, *živ* — *živeti*.
- 3) **i**, n. p. *bled* — *blediti*, *brus* — *brusiti*, *čast* — *častiti*, *del* — *deliti*, *grad* — *graditi*, *kosa* — *kositi*, *ljub* — *ljubiti*, *lom* — *lomiti*; *mehek*, *meči* — *mečiti*; *rod* — *roditi*, *slab* — *slabiti*, *svoj* — *svojiti*, *strah* — *strašiti*, *vlak* — *vlačiti*.
- 4) **ni**, n. pr. *berskati* — *bersniti*, *praskati* — *prasniti*, *kapati* — *kaniti*, *tiskati* — *tisniti*.
- 5) **ova** (eva), n. pr. *gospod* — *gospodovati*, *kralj* — *kraljevati*, *kup* — *kupovati*, *plačati* — *plačevati*, (pre)misliti — (pre)mišljevati, *prazen* — *praznovati*, (vz)digati — (vz)digovati, (o)zniniti — (o)znanjevati.

Manjšavni in vekšavni glagoli.

§. 272. Kakor pri izpeljavi samostavnikov in pridevnikov rabi nam tudi pri obražavanju glagolov nekaj obrazil, ktera način djanja manjšajo ali vekšajo:

1) Manjšavne končnice so:

kati, n. pr. *čičati* — *čičkati*, *čiv* — *čivkati*, *gledati* — *gledkati*, *skrivaj gledati* — *krivkati*, *spati* — *spančkati*, *stopati* — *stopkati*, *voziti* — *vozkati*, *zibati* — *zibkati*.

ljāti, n. pr. *čehati* — *čehljāti*, *dergati* — *dergljāti*, *jecati* — *jecljāti*, *mahati* — *mahljāti*, *pihati* — *pihljāti*, *rezati* — *rezljāti*, *skakati* — *skakljāti*, *šumeti* — *šumljāti*, *zibati* — *zibljāti*, *žvižgati* — *žvižgljāti*.

2) Vekšavne končnice so:

ástiti, n. pr. *dergati* — *dergastiti*, *lomiti* — *lomastiti*, *mikati* — *mikastiti*.

ihati, n. pr. *sopsti* — *sopihati*; *udariti*, *udriti* — *udrihati*, *viti* — *vihati*; *ziti*, *zevati* — *zehati*.

Verstna premika ali stopnjevanje glagolov.

§. 273. Slovenski glagol naznanja djanje ne samo z ozirom na čas, v katerem se godi, ampak tudi z ozirom na terpež ali konec. Da mu je pa že samemu ob sebi mogoče zaznamjevati vse razmeri djanja ali stanja, lastna mu je v ta namen stopnjava ali premika iz nižih v više verste, vsled ktere po notranji glasovni vikšavi in večidel tudi po vnanji vekšavi že po svoji tehtniši obliki dalje terpeče djanje naznanja. Tej menjavi, verstna premika ali glagolska stopnjava imenovani, podverženi so malo da ne vsi glagoli prvih pet verst, kakó in v ktere više verste pa se glagoli iz nižih premikajo, to se ne da na drobno v pravila povzeti; sploh pa bodi omenjeno, da so stopnjavi najbolj prvotni glagoli podverženi in da se pomikajo po glasoslovnih zakonih glagoli I. verste najrajši v V. ali IV., iz II. v V., iz III. v IV., iz IV. v V. ali VI., iz V. pa v VI. versto, kakor je viditi iz naslednjih zgledov:

kore- nika	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
	v e r s t a					
bled-	blesti	—	—	bloditi	—	—
bod-	bosti	—	—	—	-bádati	—
bred-	brestí	—	—	broditi	—	—
br-	brati	—	—	—	-birati	—
cvet-	cvesti	—	cvetéti	—	cvétati — cvetévati	-cvetovati
či-	(po)čiti	-činiti	—	—	-čivati	—
čn-	četi	—	—	—	(za)čunjati — činjati	—
dé-	deti	—	—	—	dévati	—
dr-	dreti	—	—	—	-đirati	—
gna-	gnati	—	—	goniti	-ganjati	-ganjevati
gre-	greti	—	—	—	-grevati	—
greb-	grestí	(o)greniti	—	grabiti	-gréb-ati — ávati	-grebovati
griz-	grixti	(u)grizniti	—	—	griz-ati — ávati	grizovati
im	jeti	—	—	—	jemati	—
id	iti	—	—	hoditi	-hajati — hojévati	—
kl-	kleti	—	—	—	-klinj-ati — ávati	-klinjevati
kri-	kriti	—	—	—	-krivati	—
leg-	leči	legniti	ležati	ložiti	-légati	-légovati
lez-	lezti	—	—	laziti	léz-ati — ávati	-lezovati
ml-	mleti	—	—	—	-mljati — mlévati	—
mog-	moči	—	—	—	magati	-magovati
mr-	mreti	—	—	moriti	-mirati	—
nes-	nesti	—	—	nositi	-nášati — nošévati	-naševati
pé-	peti	—	—	—	-pévati	—
pek-	peči	—	—	—	-pek-ati — ávati	-pekovati
pi-	piti	—	—	pojiti	-pivati	—
plet-	plesti	—	—	—	plét-ati — évati	-pletovati
pn-	peti	—	—	—	-penjati — pinjati	-penjevati
pr-	preti	—	—	—	-pirati	—
rast-	rasti	—	—	rastiti	-raščati — rástati	-raščevati
rek-	reči	—	—	—	rék-ati — ávati	-rekovati
sed-	sesti	sedniti	sedeti	saditi	sédati — sedévati	-sedovati — sa- jevati
seg-	seči	segniti	—	—	ségati — sezati	-segovati
sek-	seči	(u)sekniti	—	—	sekati	-sekovati
streg-	streči	—	—	stražiti	strégati — strézati	-stregovati
ši-	šiti	—	—	—	šivati	—
tek-	teči	—	—	točiti	-tékati — takati	tekovati
tep-	tepti	—	—	—	-tepati	tepovati
tn-	(o)tetí	—	—	—	-timati — tévati	—
tr-	treti	—	—	—	-tirati	—
tres-	tresti	—	—	trositi	-tres-ati — évati	-tresovati
u-	(ob)uti	—	—	—	(ob)uvati	—
ved-	vesti	—	—	voditi	-vajati — vojévati	—
vez-	vezti	—	—	voziti	-važati — vožévati	-važevati
vlek-	vleči	—	—	vlačiti	—	—
vr-	vreti	—	—	variti	-virati — vrévati	—
zeb-	zebsti	zebniti	—	—	-zeb-ati — ávati	zebovati
zi-	ziti	ziniti	—	—	zevati	—
zr-	zreti	—	—	—	-zirati	—

kore- nika	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
	v e r s t a					
zré- ži	zreti žiti	— —	zoróti živeti	zóríti živíti	-zarjati -živ-ati — vljati	— -življevati
bersk- čep- dih- gas- gib- klep- prask- riv- suh- tek- tisk- top- trep- vert	— — — — — — — — — — — — — —	bersniti -čeniti dihniti gasniti nagniti -kleniti prasniti riniti sehniti tekniti tisniti toniti treniti verniti	— čepéti dišati — — — — — — tičati tiščati — — —	— — — gasiti — — — sušiti — — topiti — — —	berskati čépati dihati -gašati nagibati klépati, klepáti praskati rívati -sifhati tikati tiskati -tapljati trépati, trípati vračati	berskovati — -dihovati -gaševati -gibljevati -klepovati -praskovati — -sehovati -tikovati -tiskovati -tapljevati -trepovati vračevati
bogat čern bel- mlad- slep- slov- temen um- vis- zven-	— — — — — — — — — —	— — — -slepni — — — — — —	bogateti černeti beleti mladeti slepéti sloveti temneti umeti viseti zveneti	bogatiti černiti beliti mladiti slepiti slaviti temniti umiti vesiti zvoniti	bogatévati černévati — -mlajati — slavljati temnévati umévati -vešati -zvanjati	— černovati -belovati -mlajevati slepovati -slavljevati temnovati umovati -veševati -zvanjevati
ced- čist drob- gon- grab- grad- kerst- lom- misel- mok- nov obraz- pust- sad sod- strel svet tok stan- vab	— — — — — — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — — — — —	cediti čistiti drobiti goniti grabiti graditi kerstiti lomiti misliti močiti -noviti obraziti pustiti saditi soditi streliti svetiti točiti vstanoviti vabiti	-céjati -čiščati -drabljati -ganjati -grabljati -grajati — -lamljati -nišljati -makati -navljati -obrážati puščati -sajati -sojati streljati svitati -takati vstanavljati —	-cejevati -čiščevati -drabljevati -ganjevati -grabljevati -grajevati kerševati -lamljevati -mišljevati -makovati -navljevati -obraževati -puščevati -sajevati -sojevati -streljevati -svečevati -takovati vstanovljevati vabljevati

kore- nika	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
	v e r s t a					
val- vid znan	—	—	— videti	valiti viditi	valjati vidévati	-valjevati -vidovati -znanjevati
đelo kap- praš- sreč- terg-	—	— kuniti	—	—	delati kapati prašati srečati tergati	-delovati -kapljevati -praševati -srečevati -tergovati

Znamenja doveršnih in nedoveršnih glagolov.

§. 274. V svoji nesestavljeni obliki so glagoli malo da ne vsi nedoveršniki, samo glagoli II. verste so sploh doveršniki. Izjem je le malo; tako nam rabijo za doveršnike:

- pervotni: *dati, deti, djati, leči, pasti, reči, seči, sest, sresti, stati (stanem) vreči*;
- nepervotni: *butiti, kupiti, lotiti se, pičiti, platiti, počiti, pustiti, rešiti, ropiti, skočiti, streliti, telebiti, udariti* iz IV. in: *jenjati (nehati), končati, plačati, prodati, srečati* in še peščica drugih iz V. verste, da ravno stojé v svoji prvotni nesestavljeni obliki. — Tem nasproti so nedoveršniki iz II. verste: *dergniti, gasniti, giniti, merzniti, riniti, sehniti, toniti, veniti*. Ostali glagoli II. verste so sploh doveršniki, glagoli I., III., IV., V., VI. pa nedoveršniki. O obraževanju doveršnikov in nedoveršnikov gre pomniti:

1) Hočeš li iz nedoveršnika napraviti doveršen glagol:

- postavi ga, če je mogoče, v II. versto, n. pr. *dregati — dregniti, stiskati — stisniti, suvati — suniti*;
- sestavi ga v izvorni obliki s predlogom, n. pr. *brati — prebrati, plesti — oplesti, seči — poseči, giniti — poginuti, pridi — spriditi, voliti — izvoliti, živeti — doživeti*,

Doveršnik ostane doveršnik tudi po sestavi s predlogom, n. pr. *kupiti — odkupiti, leči — odleči, pustiti — prepustiti, skočiti — poskočiti*.

2) Če pa želiš doveršniku dati nedoveršni pomen, pomekni ga v viši razred, da ti na glasu ojači in večidel tudi za en ali za dva zloga zraste. Tako postanejo iz doveršnikov: *deti, kupiti, pasti — odbrati, prenesti, pozdraviti* itd. nedoveršniki: *devati, kupovati, padati — odbirati, prenašati, pozdravljati*. Obljubiti imá *obetati (obljubljati)*, *vreči* pa *metati*. Nedoveršniki so v obče veršivnega pomena, če si je na glasu

povikšal, pa opetovavnega; ponavljavni so glagoli V. verste z medmetkom éva in pa mnogi s predlogi sestavljeni glagoli, ki so bili po stopnjavi v VI. versto pomaknjeni, n. pr.

<i>veršivni:</i>	<i>opetovavni:</i>	<i>ponavljavni:</i>
iti	hoditi	hojévati, hodévati
leteti	letati	letévati
nesti	nositi	nošévati
pisati	(s)pisovati	pišévati
piti	pivati	pijévati
vesti	voditi	vojévati, vodévati
vezti	voziti	vozévati
spati	spavati	spévati.
	i. t. d.	

F. Izpeljava prislovov.

275. Pri izpeljavi prislovov nam rabijo seosebno končnice:

- ače** (ač) kaže način, n. pr. *drugače, drugači; inače, inači.*
- aj** kaže seosebno na čas ali kraj, n. pr. *včeraaj, zgodaj, zjutraj, skupaj, skoraj, zunaj, zverhaj* itd., ki prav za prav niso drugega kakor z **j** podaljšani moški rodivniki.
- am** kaže večidel mér ali namén kacega djanja, n. pr. *kam, ovam, drugam, inam* itd. ali kraj: *tam.*
- è** znamenjuje seosebno red ali kako ponavljanje, n. pr. *per-vič, drugič, tretjič, poslednjič, zadnjič — drugoč, samoč.*
- ej** kaže na čas ali kraj, n. pr. *drugej, precej, vselej, doslej, poslej.*
- en** kaže na kraj, n. pr. *ven, narazen, zraven.*
- daj** pomenja čas, n. pr. *kedaj, tedaj, sedaj (zdaj), ondaj, nekaj, vsakdaj, drugdaj, marsikdaj.*
- je** (de) kaže na kraj, kje kaj biva ali se godi, n. pr. *kje, drugje, inde, ovde, ondi; tje,*
- le, lej,** n. pr. *doklé, dokláj; dotle, dotlej; potle, potlej, potler;*
- ód** kaže na kraj, kod se kaj godi, n. pr. *kod, tod, ovod, onód, inód, drugod, povsod, vsakod.*
- oj,** n. pr. *koj, nocej.*
- oma,** (ema) tvori prislove od imen in nekterih členkov n. pr. *blisk — bliskoma, curek — curkoma, pot — spotoma, nagel — nagloma, popoln — popolnoma, križ — križema, skop — skopoma, tik — tikoma, ved — vedoma, vek — vekoma.* — Pri ženskih samostavnih veljá tudi — **ama** n. pr. *truma — trumama* ali *trumoma.*
- r** (mesto starosl. že) tvori oziravnike, n. pr. *kje — kjer, kam — kamor, kod — koder, kedaj — kedar,*
- re, rej,** n. pr. *torej; obkoré, obkoréj; obsoré, obsoréj.*

III. Poglavje.

III. Sestava.

§. 276. Tvoriva moč slovenskega jezika se razodeva sosebno v izpeljavi, koja je prebogata v obrazilih za razne pomenke; včasih pa je vendar treba novim rečém iskati potrebnih izrazov v sestavi, ki se slovenščini sploh le malo podaja, če se izvzamejo sestavljenke s predlogi in z glagolskimi koreniki.

Med besedi, iz kterih narejamo sestavo, deva se po širokih soglasnikih vezna čerka **o**, po ozkih **e**, n. pr. *bosonog, golorók, listopad, vodotok, kolovrat* — *licemér, rudečeličen, svojeglaven*; brez veznice sestavljenih besedi zamore slovenščina ubogo malo, n. pr. *medved, poldne, polglasnik*.

Perva beseda v sestavljenkah je ločivna, druga glavna, ki jo perva določuje ali pojasnjuje; tako n. pr. so v sestavljenkah: *kolodvor, Triglav, vinograd* — besede *dvor, glav, grad* glavne, *kolo, tri, vino* pa ločivne.

Kedar slovenimo tuje sestavljenke, pa jim ne moremo ubrati pravega imena ne po izpeljavi, ne po sestavi, tedaj si pomagamo:

a) da vzamemo namesto ločivne samostavne besede njen pridevnik, n. pr. *brusni kamen* — *Schleifstein*; *hišna vrata* — *Hausthor*; *kravje mleko* — *Kuhmilch*; *kuhinjska sol* — *Küchensalz*; *mlinško kolo* — *Mühlrad*; *pavje pero* — *Pfauenfeder*; *strelni prah* — *Schiesspulver*; *žitna cena* — *Getraidepreis*;

b) da pomen sestavljenke z več besedami povemo, n. pr. *bukve za ljudstvo* — *Volksbuch*; *konj za ježo* — *Reitpferd*; *mlin na sapo* — *Windmühle*; *oklep za na persi* — *Brustharnisch*; *pero za pisanje* — *Schreibfeder*; *ruta okoli vrata* — *Halstuch*.

A. Sestava samostavnikov.

§. 277. Sestavlja se:

a) samostavnik z neglagolskim samostavnikom v samostavnik, pa le bolj po redkem, ker se sestava neglagolskega samostavnika s samostavnikom slovenščini upira n. pr. *drevored, kolodvor, rokodelo, strahopetec, verozakon*.

b) samostavnik z glagolskim samostavnikom ali z glagolsko koreniko v samostavnik, n. pr. *blagodar, bogoljub, bogotaj, čaroděj, časopis, delopust, glavobol, glavosek, kervotok, letopis, listopad, parobrod, rodoljub, rokopis, senosek, senožet, vinograd, vodomet, vodotok, vozovlak*; včasih jim priraščajo: *a, ec, ina, je, nik* itd., n. pr. *rokodel* — *rokodelec, kolovoz* — *kolovoznik, červojéd* — *červojédina, rokotvor* — *rokotvorina, vojvod* — *vojvoda* itd.

c) samostavnik s pridevnikom v samostavnik, n. pr. *golobradec, golomraz, gostosevci, hudodelec, hudournik, krivoverec, staroverec, tihotapec* itd.

d) samostavnik s števnikom ali zaimkom v samostavnik, n. pr. *stoklas, stoletje, stonoga, šestopér, trizob* — *samorog, samostan, samouk, teden*.

e) samostavnik z glagolom v samostavnik, n. pr. *kažipot, tresorepka, tresoglav, Vladimír, Vladislav*.

f) glagolska korenika z zaimkom sam v samostavnik, n. pr. *samolet, samovar*.

g) samostavnik s členki v samostavnik, n. pr. *brezdno, križempot, nesreča, prelaz, prevoza, soglasnik, zapeček*.

B. Sestava pridevnikov.

§. 278. Družijo se:

a) samostavnik s samostavnikom v pridevnik, n. pr. *kozorog, pesoglav, srebropén, zlatolas, zlatoust*.

b) samostavnik s pridevnikom v pridevnik, sosebno pri telesnih udih, n. pr. *bolnoglav, bosonog, gologlav, golomraz, kosorep, krivogled, plahoserc, praznorok, prostolas, širokopleč, stermoglav* ali s prirastkom — en, n. pr. *golomrazen, krivogleden, širokoplečen* itd.

c) samostavnik z glagolsko koreniko ali deležnikom v pridevnik, n. pr. *klapouh, serborit, tresoglav, vertoglav* — *vitrog, zvitorep*.

d) samostavnik s števnikom, zaimkom ali kakim členkom v pridevnik, n. pr. *enolik, samouk, samorog, brezrok, brezzob, razoglav*.

e) pridevnik s samostavnikom v pridevnik, n. pr. *bogoslužén, čudotvoren, glavobolen, gromonosén, kervómočen, mlekodajén, vratomolen*.

f) pridevnik s pridevnikom v pridevnik, n. pr. *blagoglasén, hudomušen, kratkočasén, lahkoživen, okrogloličén, ostronmen, radodaven, sladkosneden, sladkousten, širokoperén, zlovoljén*.

g) pridevnik s števnikom ali zaimkom v pridevnik, n. pr. *čveteronožen, samokolen, samorašč, svojeglaven*.

h) pridevnik s členki v pridevnik, n. pr. *bezbožen, nedolžen, neroden, prederzen, priletén, zagatén*.

i) glagolska korenika s pridevnikom v pridevnik, n. pr. *malojed, radopev, ritopaš* ali s pritiklino — en: *malojeden, radopeven, ritopašen*.

C. Sestava števnikov.

§. 279. Števniki se vežejo:

a) med seboj brez veznika ali z veznikom, n. pr. *dvadset, trideset, štirideset, petdeset* itd. — en in *dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset* itd. v skrajšani obliki, n. pr. *ednajst = eden na deset; dvanajst = dva na deset, trinajst = tri na deset* itd., kakor se je rekalo v stari slovenščini.

b) s samostavniki: pol, krat, pot in verst, n. pr. *pol-drugi, poltretji; enkrat, dvakrat, trikrat* — *tri pote, pet pot; dvo-verst, a, o.*

c) z zaimki, n. pr. samodrug, samočetert.

d) s členki ne —, ni —, n. pr. *nobeden, nijeden.*

D. Sestava zaimkov.

§. 280. Zaimki se družijo:

a) med seboj, n. pr. *kdo (kto) = k+to; tisti, taisti = ta+isti.*

b) s členkom le, da se oseba bolj določi, n. pr. *ta(ti)-le, ta-le, to-le*, ali *le-tá(ti), le-tá, le-tó.*

c) z nikavnicó ni —, ki daje sestavljenkam nikaven pomén, n. pr. *nikdo, nihče, nikaj (ništer, nič), nikak.*

d) z nekavnicó né —, ki kaže na nedoločno osebo ali reč, n. pr. *nekdo, nekaj, neki, nekteri, nekaj.*

e) z nedoločevavnim členkom — koli ali marsi —, n. pr. *kdor koli, kar koli, kateri koli* — *marsikdo, marsikaj, marsikteri* ali pa s števnikom malo —, n. pr. *malokdo, malokaj, malokteri.*

f) z oziravnim r (strsl. **жe**), ki spreminja vprašavne zaimke v oziravnike, n. pr. *kdo* — *kdor, kaj* — *kar, kakošen* — *kakoršen, kolikóšen* — *kolikoršen.*

g) z oziravnim i, n. pr. *naš* — *nas+i; vaš* — *vas+i* itd.

E. Sestava s predlogi.

§. 281. Glagole, pa tudi samostavnike in pridevnike, obravimo in preobražamo sosebno po sestavi s predlogi; z drugimi besednimi razpoli zloženih glagolov imá slovenščina ubogo malo, n. pr. *blagosloviti, blagodariti, blagovoliti, gostožiliti, kosorepiti, rogoviliti* in še nekaj drugih, ki so pa na ravnost od sestavljenih imen izpeljani.

Po sestavi s predlogom dobivajo glagoli drugačen pomén; sosebno terpevni glagoli prehajajo v tvorne ali djavne, nedoveralniki pa v doveralnike itd. Po navadi so sestavljeni glagoli z enim predlogom, n. pr. *nalomiti* — *na+lomiti; ukrotiti* — *u+krotiti; založiti* — *za+ložiti*; včasi z dvema, n. pr. *izpodnesti* — *iz+pod+nesti; porazdeliti* — *po+raz+deliti; preobseči* — *pre+ob+seči*; včasi pa s tremi, n. pr. *spreobniti* — *iz+pre+ob+verniti.*

A. S samostojnimi ali ločljivimi.

§. 282. Ti predlogi ohranjajo svoj prvotni pomén sploh tudi v sestavih in so ti-le:

brez, bez, (ε nemškemu — los, ohne) se veže le s samostavnikom ali pridevnikom in kaže na kak pomanjkljev ali odvzetek: *brezdno (brezden), brezdušen, brez-*

pamet, brezrokavnik, brezum, brezvetrije, bezzakonje — brezbožen, brezimen, brezkončen, brezrók, breztelesen, brezvétern, brezvésten, brezžób, n. pr. *Svitla cesta je razpeta črez nebá brezkončni zid.* Jarn. — *Hudoba dela v brezposlenih urah.* Cegn.

do kaže:

a) da se raztegne ali dožene djanje do svojega cilja ali konca (= nemškemu bis zu, lat. usque ad): dobesti (n. pr. do srede potoka); domlatiti (do pol násada); domesti (smeti do klopí); dopleti (do zari); dopresti (do pol koželja); doseči (do srede travnika); dožeti (do prvega ogona) n. pr. *Dorasli ste do verh cerkvé, tam gori ste sklenili se.* N. ps. — *Njegove britkosti so do konca dokipеле.* Vert.

b) da se kako djanje ali stanje dovede do svojega gotovega konca, za vselej ali pa za nekaj časa: dobrati, dodélati, dogotóviti, dokončati, dohiteti, doiti, dograbiti, domlatiti, dosejati, doveršiti, dozidati, dozoriti, dožeti, n. pr. *Kdor zna, kmalo dokonča.* N. pr. — *Brada dorasla, pamet ne dozrela.* N. pr. — *Kdor rad pleše, kmalo dopleše.* N. pr. — *Pratikarja tudi včasi kaj doletí.* Vodn. — *Lepota kmalo docvetí.* —

c) da se toliko dodá ali dostavi, da potem nič več ne manjka k popolnosti (= nemšk. zu, hinzu —, lat. ad —): dodjati, dokupiti, donesti, doliti, dosoliti, dosuti, dostaviti, dotegniti, dovreči, n. pr. *Pomanjkljivi gerški abecedi so toliko čerk dostavili, da je imel jezik vse glasove.* Valj. — *Še malo merve volom dokladi, detelje donesi, pezdírja dostelji, pa še kaj žita doverzi.* Valj.

Predlog do v sestavah se nekoliko vjema na pomenu s predlogom pri —; vendar je med njima ta razlika, da znamenjuje do — dokončno dopolnjenje ali dostavo tega, kar je manjkalo, pri — pa kaže le sploh na kako pridajo ali prilaganje, n. pr. dokupiti (da nič ne bo manjkalo) — prikupiti (k čemu kaj); dodati (kar je še manjkalo) — pridati (k čemu kaj).

Imena in členki: dobiček, dodevek, dohod, doklada, določilo, dosega, dostavek, dozorek — dolóčen, dosegljív, dovoljen, dokláj, dokler, doslej, dosorej, dotod, dovolj, dosti.

iz (= nemšk. aus, heraus, lat. ex —) pomenja:

a) da prihaja djanje iz znotraj, iz srede na ven: izbrati, izdolbsti, izgnati, izgrebsti, izgubiti, izkopati, izliti, izpeti, izpuhteti, iztirati, izvabiti, izvoliti n. pr. *Volk že ve, s čim si zobé iztrebi.* N. pr. — *Kdor dolgo izbira, ostane mu izbirek.* N. pr. — *Desetkrat oberni besedo na jeziku, predno je izrečes.* N. pr.

b) da se kaj doverši ali pa neha biti: izpeljati, izvesti, izvohati, iznebiti se, izhoditi se, izlizati se, izvedriti se, n. pr. *Dokler živi, nikdar se človek ne izuči!* N. pr. — *Ko*

bi sreča kramo razgernila, prva bi se blagá iznebila. N. pr. — *Kedar se proti jutru izvedrí, potegni voz pod streho.* N. pr.

Imena in členki: izbirek, izbornik, izdaja, izdajavec, izgovor, izhod, izpisek, izvolja — izbirčen, izboren, izvedljiv — iznenadi, iznevesti, izperva, izmlada, iznova, izpred, izmed, iznad, izpod, izza.

Med ljudstvom se je predlogu iz — v sestavah sprednik i po gostem obrusil, z pred terdimi soglasniki pa v s prehaja; zato govorimo in pišemo dan danes po gostem n. pr. zgubiti, znebiti se, spodlezovati, spovedovati, spremeniti, spreobrniti, sprevreči, namesto popolnih oblik: izgubiti, iznebiti se, izpodlezovati, izpovedovati, izpremeniti, izpreobrniti, izprevreči itd., ki se v najnovejši pisavi čedalje bolj v rabo jemljejo.

Med (s nemšk. zwischen —, lat. inter —) zлага se s samostavnikom, včasih s pridevnikom, in pomenja prostor med dvema ali več rečmi ali pa oddelek časa, n. pr. medgorje, medmorje, mednožje, medpotje, medplečje — medmet, medmetek — medmašen, medgospojen.

Na (vjema se z nemškim an —, auf —, in — z lat. ad —, in —) in pomenja:

a) da se godi djanje na poveršji kacega mesta, ktereга se tudi dotika, da se tje kaj deva ali nabira, da se kaj verhovati ali pridobiva: nabrati, nadevati, nadrobiti, nakladati, nakositi, nalagati, nametati, namleži, namnožiti, nanositi, naplesti, napresti, nasaditi, naseči, nasekati, nasušiti, natekniti, natlačiti, natrebiti, navaljati, navlačiti, navoziti, našeti, n. pr. *Vsak na svoj mlin vodo navrača.* N. pr. — *Pojte, kolo narejajte, z britvami ga naperjajte.* N. ps. — *Za sladko vince dajata, Alenčico napajata.* N. ps. — *Na puh tvojega serda so se nakopičile vode.* Ravn.

b) da se mera, bodi si naravna ali dušna, napolni; da se kdo česa naveliča, kar se sosebno s povračavnikom dopoveduje: nabrehati se, naigrati se, najesti se, najezditi se, najužinati se, nakositi se, naklečati se, naležati se, napasti se, naplesati se, nasedeti se, naspati se, navečerjati se, naveličati se, nazijati se, n. pr. *Kdor se veliko po kolenih driča, ta se kmalo dela naveliča.* N. pr. — *Da se človek dima nadimi, ognja se ne bode nagrel.* N. pr. — *O zarji se zelja nakosim, podmeta pa kaše najem.* Čb.

c) da se kaj proti čemu nagiblje, bodi si v dušnem ali telesnem oziru: naganjati, nagibati, nagniti, nakloniti, namerjati, namenjati, napeljati, napotiti, napraviti, naprositi, nasloniti, n. pr. *Človek namerja, Bog naredí.* N. pr. — *Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.* N. pr. — *Hitro hitro mi vstajajte, na vojsko se nupravljajte.* N. ps. — *Niže se solnce nagiba v zaglavje visocega hriba.* Slomš.

d) začetek premembe, ki na kaki reči s časom nastopi: načesniti, načeti, nakužiti, nalomiti, napiliti, nastreliti, naviniti, navertati, n. pr. *Nabrušen nož rad reže*. N. pr. — *Nastreljen pes se strelbe boji*. N. pr.

Imena in členki: načelo, nagibek, nakovalo, naloga, namestnik, napor, narod, nasad, nastel, natresk — nabojen, nagnjil, národen — naprej, naproti, nazaj, navprek, navdol, naposled, narobe, narazen, nalašč, nanagloma.

nad (s nemšk. über —, ober —, lat. supra) druží se samostavnikom, redkejše pridevnikom in glagolom, in pomenja, da je kaj više ali mogočnejše mimo drugega: nadlega, nadležen, nadlegovati; nadloga, nadložen; nadpis, nadstropje, nadstrešje, nadškof, nadzemlje.

o (s nemšk. um —, lat. circum —, de —), s predlogom ob v rodu, znamenjuje:

a) djanje, ki se razodeva o več (ne vseh) krajih kake reči: obeliti, obrati, obrisati, obriti, ogladiti, ogledati, oglodati, ogoreti, ogovoriti, ogreti, olupiti, omiti, opeči, opikati, ostriči, ovedeti, n. pr. *Veselo se solnce ozira in žarke o gorah opira*. Slomš. — *Dosti ozine, malo požre*. N. pr. — *Kovač ima klešče, da rok ne opeče*. N. pr.

b) djanje ali lastnost, ki ne nastopi na enkrat, ampak polagoma: obledeti, ogoleti, odreveneti, oglušeti, ognojiti se, ogrešiti, olisteti, omladiti — omladeti, omočiti, onečediti, oprostiti, oslabeti, osočiti, osušiti, osvojiti si, ostareti, oteči, ovlažiti, oznaniti, n. pr. *Kar se omili, ne omerzne*. N. pr. — *Nebo se po malem oceja*. Slomš. — *Osuša mi lice kmetija*. Čb. — *Belin se odmiče, otravi snežnik*. Čb.

c) ob kaj priti ali djati, iznebiti se česa, ločiti se od česa: ociganiti, ogoliti, ogoljufati, okmetovati, okupiti se, opiti, oporeči, oteliti se, ovreči, ožrebiti se, n. pr. *Kar reče, ne oporeče*. N. pr.

Imena in členki: obok, oklep, omah, omet, omota, opora, oseba, oserčje, otiska — omoten, oporen, oseben — okoli, okrog, osoréj, opoldne.

ob (s nemšk. um —, lat. circum —) nekoliko se vjema s predlogom o, vendar pomenja:

a) popolno obdajo ali zajetje kacega predmeta ali djanje, ki se godi o vseh stranéh: obdati, obdélati, obhoditi, objesti, objezditi, obleči, obleteti, oblezti, obroditi, obseči, obsejati, obsijati, obstopiti, obsuti, obteči, obzidati.

Zavoljo blagoglasja b večkrat odpade, ravno tako tudi v, če se snide z b: opasati, opeti, opisati, osedlati, otesati obétati, obézati, obleči, oberniti namesto: obpasati, obpeti, obpisati, obsedlati, obtesati, obvetati, obvezati, obvleči, obverniti itd. n. pr. *Bog oblači, Bog prevedri*. N. pr. — *Groza jo je obhajala, na černi grob se zgreznila*. N. ps. —

Slast objema celi svet. Čb. — *Samec je obletal domače dobrave, samec obhodil snežene goré.* Ceg. — *Kraljič opaše sabljico.* N. ps. — *Opne ga z lastnim oklepom in z lastnim mečem ga opaše.* Ravn.

b) djanje, ki se popolnoma doverši, ali pa kako zgubo ali oviro: obglaviti, obmolkniti, obsedeti, obstati, obsoditi — obnemagati, obnemoči, obupati, obtičati, obviseti, n. pr. *Budalasta moč berž obnemaga.* N. pr. — *Kdor na moči slovi, večkrat iztepen na dragi obleži.* N. pr.

Imena in členki: obéd, obist, obhajilo, obhod, oblak, oblast, oblega, obleka, obličje, oblika — oblačen, oblasten — obkorej, obsorej, obnam itd.

od (s nemšk. ab—, ent—, weg—, lat. ab— abs—) znamenjuje:

a) oddaljenje ali ločenje kacega predmeta od drugega: odbiti, oddati, oddirjati, odgrizniti, odjahati, odkerhniti, odkriti, odkupiti, odliti, odmakniti, odmesti, odmreti, odnesti, odpreti, odriniti, odsekati, odsesti, odstriči, odtegniti, odvesti, odvezniti, odvzdigniti, odžgati, n. pr. *Dan dan odrine, leto pa leto.* N. pr. — *Pod lipico se zaverti, da lip'ci veršič odleti.* N. ps. — *Bog že ve, zakaj kozi rog odbije.* N. pr. — *Bogastvo človeku smerti ne odpravi.* N. pr.

b) nehanje ali končanje kacega djanja ali stanje in se loči od predloga do — v sestavah s tem, da pomenjajo glagoli z do — sestavljeni popolno dognanje: odbobneti, odbučati, odvesti, odjužinati, odkipeti, odkoledovati, odkositi, odmoliti, odpeti (pojem), odperšeti, odrasti, odslužiti, odšumeti, odvečerjati, odzeleneti, n. pr. *Poterpite, da odmolimo.* N. ps. — *Še danes bote odškerleli, vi nadležni pevci, djal je kmet, ki je štupo za šurke domu prinesel.* Valj.

c) neko vzajemnost ali ponavljanje glagolovega pomena: odgovoriti — odgovarjati, odmevati, odpévati, odpisati — odpisovati, odpovedati, odsédati se, odverniti, ozdráviti — ozdravljati, n. p. *Kakor se pozdravlja, tako se ozdravlja.* N. pr. — *Zaló odseda se vsako mi delo.* Čb.

Imena in členki: odhod, odgovor, odkladek, odlog, odlok, odpadek, odpoved, odveza — odlegel, odročén, odklej, odslej, odkod, odtod itd.

Po (s nemšk. herum—, be— itd.) daje skoraj vsem sestavljenkam svoj prvotni pomen razšira ali razprostiranja in znamenjuje:

a) djanje z ozirom na razšir v kraju ali času, sosebno pri opetovavnih in ponavljavnih glagolih: pobirati, počivati, poganjati, pogašati, pohajati, pojedati, pokladati, polagati, polegati, pomakati, pometati, ponujati, popadati, popivati, povijati, posipati, posivati, postavljati, potepati se, n. pr. *Ribice po morji plavajo, glavice na suho pokladajo.*

N. ps. — *Stare vrane ne pobirajo červov blizo brane.* N. pr. — *S černo nitko ga bom povijala.* N. ps.

b) doveršenje ali izgotovljenje djanja, ki je pogloma nastopilo ali se raztegnilo čez vse ali čez več predmetov, kar velja posebno o doveršnih glagolih: pobesiti, podaviti, podrobiti, pogoreti, pohabiti, pohoditi, poiti, pokrasti, pokupiti, poleči, poloviti, pomoriti, popasti, posekati, postreči, posvariti, povabiti, povleči, povoziti, pozaspati, pozebsti, poženiti, požeti, n. pr. *Kdor se preveč poniža, pohodijo ga.* N. pr. — *Kropiva ne pozebe.* N. pr. — *Smert stare pokosi, mlade postreli!* N. pr. — *Smert vse poravná (pobota).* N. pr. — *Trava se bo posušila, skala se bo razpočila.* N. ps. — *Vse glaseče stvari so trudne pozaspale.* Vodn. — *Nekteri so ostali doma, pomožili se in poženili.* Cegn.

c) nadaljevanje kacega djanja ali stanja še za nekaj časa: pogladiti, poigrati, pokaditi, pokašljati, poklečati, poležati, pomazati, popestovati, popiliti, poplesati, porasti, posedeti, pospančkati, poterpeti, n. pr. *Jaz bi ga že ponášala, pa bi se kaj pomazala.* N. ps. — *Naj delo poleži, dokler se duh ne ohladi.* Slomš. — *Dobro z brinjem me pokadi.* N. ps. — *Moram po otroke, da bi malo posedeli.* Cegn.

d) pokrivanje česa s čim ali devanje česa na kaj, enako nemškemu be —: pobeliti, pognojiti, pokopati, pokriti, politi, popariti, posrebriti, posuti, potresti, pozlatiti, n. pr. *Smert pokoplje vse sovraštvo.* N. pr. — *Starost vsem lasé pobeli.* N. pr. —

e) preméno kacega stanja: podomačiti, pogorenčiti, pohervatiti, pokristjaniti, polediti, ponemčiti, potujčiti, posloveniti, poturčiti se, poživiniti, n. pr. *Med živadjo človek sam poživini.*

f) daje nekterim glagolom že v sedanjiku prihodnji pomén: pobežim, podirjam, pojaham, pojdem, polezem, ponese, popeljem, porečem, potečem, povlečem, poženem, požvižgam, n. pr. *Romarji se vkup zbirajo in čez jezero popeljejo.* N. ps.

Imena in členki: pogodba, pogum, pokoj, pokora, pomlad, pomoč, popotnik, porok, potok, polom, posip, potrata, potuha, povodenj, povoj — pogumen, pomladen, popoten, potreben — potem, posihdob, popred, posebej, počasi, polagoma, pomalu itd.

pod (s nemš. unter —, lat. sub —) kaže na delo pod kacicim predmetom, včasi s pomenom skrivšnega djanja: podjarmiti, podkopati, podkovati, podkupiti, podkuriti, podložiti, podnetiti, podorati, podpasati, podpihniti, podpisati, podpreti, podrezati, podstaviti, podšiti, podšuntati, podtakniti, pod-

vreči, n. pr. *Čas vse podorje*. N. pr. — *Komu peté podkuriti*. N. pr.

Imena: podboj, podjéd, podkev, podklada, podmet, podloga, podnožje, podpora, podzemlje — podložen, podsolnčen, podstopen.

pred (s nemšk. vor —) sestavlja se le po redkem in sicer s samostavnikom ter kaže na prednje mesto ali na čas: predgorje, predmestje, predgovor; predmet, predlog; predlanskim, predčerašnjim. — Z glagoli se ta predlog prav malo druží, n. pr. prednašati, predložiti, predpisati, predstaviti.

pri (s nemšk. bei —, hinzu, lat. ad —) kaže:

a) da se kaj h kaki reči primika, pridá, pristavi, priterdi ali pridobi: pridjati, pridrobiti, pridružiti, prigatiti, prikleniti, prikupiti, priliti, priložiti, primesiti, pripeti, prisloniti, prisoliti, pritisniti, privariti, privezati, prizidati, n. pr. *Pripaše svetlo sabljico*. N. ps. — *Prisiljena reč ni dobra*. N. pr. — *Kdor sam sebi ne privošči, drugim tudi ne*. N. pr. *Is dobre šole prirastejo boljši časi*. Slomš.

b) način, kako kdo ali kaj dohaja: pribežati, pribrenčati, pribučati, priemigati, priferleti, prigondrati, prijadrati, prijezditi, prilajati, prilezti, primigati, pripeti, priplavati, prirantačiti, prisopihati, prišumeti, pritresti se, privagutati, priveršeti, prižvenkljati, n. pr. *Času pustimo čas, da pride mož s sterdjo*. N. pr. — *Skerbna mati urno prispešila*. N. ps. — *Ko je vinjena glava, marsikaj iz serca priplava*. N. pr. — *Muha, ktera prileti, hujše piči*. N. pr.

c) način, kako se je kaj pridobilo: priberačiti, pridelati, prigospodariti, prigospodinjiti, prihraniti, priigrati, prikoledovati, prislužiti, privojskovati, prizidariti, prižitariti, n. pr. *Kar priprosiš, lahko nosiš*. N. pr. — *Če Bog roke ne stegne, vsi svetniki ne prikoledujejo*. N. pr.

d) umanjšanje ali odvzetje kacega dela: prikratiti, prirojiti, prirezati, prisekati, prismoditi, pristriči, priščipniti, prižeti, n. pr. *Dobro orodje delo prikrajša*. N. pr.

Imena in členki: priboljšek, pridelek, prijatelj, priklad, prikuha, prilika, priloga, primorje, priprava, prisad, prisega, pristava, pristop, pritlikovec, privada, prizemlje — prijeten, prikladen, primeren, pripraven, priročen.

raz (s nemšk. zer —, auseinander —, lat. dis) pomenja:

a) razšir ali ločitev tega, kar je prej vkup bilo: razbiti, razberskati, razdati, razdeliti, razdjati, razdreti, razglasiti, razgerniti, raziti se, razkropiti, razmesti, razlezi se, razložiti, raznesti, razodeti, razorati, razoznaniti, razpisati, razplesti, razpustiti, razrezati, razsuti, raztresti, razvaliti, razviditi se, n. pr. *Povsod je vrag nevošljivost raznesel*. N. pr. — *Senca visocih dreves se daleč razteguje*. N. pr. — *Bogastvo iz odertije se nenadoma razbije*. N. pr. — *Le sem,*

le sem stara mati, pojte sanje mi razlagat. N. ps. — Tjekaj gori se ozrimo, tam verige se razspó. Čb.

b) premembo v kak boljši ali gorji stan: razbeliti, razcvesti se, razdražiti, razhuditi se, razjeziti, razjasniti, razjokati se, razkačiti, razpreti se, razserditi, raztožiti, razvaditi, razvedriti, razžaliti, n. pr. *Solnce razvedrí oko*. Čb.

Nekterim sestavam ste se prvi čerki odbrusili, z pa pred terdimi soglasniki v s prehaja: sprete, stegniti, stergati, strupiti itd. namesto: razprete, raztegniti, raztergati, raztrupiti, n. pr. *Kdor imá stergano sleme, prosi vedno za lepo vreme*. N. pr. — *Svečan stegne dan*. N. pr.

Imena in členki: razboj, razglas, razlaga, razlaka, razpis, razpotje, razpuščava, razrečje, razsip, razsola, razum, razvada, razvoj, — različen, razoglav, razumen, razusten, razvraten — razrazen.

s, pred samoglasniki in mehkiimi soglasniki z, pred sikavci in šumevci se —, so — je v sestavi dvojnega pomena, kakor v samostojni rabi, in kaže:

a) (= nemšk. zusammen —, lat. cum —) kako zvezo ali združbo predmetov: zbrati, združiti, zediniti, sesesti se, sesekati, sestaviti, sešteti, sezidati, seznaniti ali sosekati, sostaviti, sošteti, sozidati, soznaniti; zgnati, zlagati, zložiti, zmesti, snesti, znositi, spisati, stopiti, stlačiti, streti, zvezati, zviti, n. pr. *Kakor se znosi, tako se raztroši*. N. pr. — *Zlo spredeno, lahko zmedeno*. N. pr. — *Ko stari hrast pade, zruši dostikrat mlade*. N. pr. — *Kar sezidajo skerbni starši, razdenó slabi otroci*. N. pr. — *Pod halo skrrije šmarni križ*. N. ps.

b) (= nemšk. herab —, de —) kako ločitev ali razdruženje od zgoraj na vdol: zbositi, zbrisati, sezuti, shajati, sklatiti, sleči — slačiti, zleviti se, zmakniti, zmetati, zmotati, sneti — snemati, znositi, spustiti, zverniti, n. pr. *Lesica se dlake zlevi, zvičaj se ne iznebi*. N. pr. — *Dota se zmóta*. N. pr. — *Sezula sta berž coklice, obula černe škornjice*. N. ps. — *Berž konja zbosi, preobuj*. N. ps.

Imena in členki: zbor, semenj, shod, slog, zlog, zmes, smetana, soderga, sopar, sosed, sestavek, soteska, sovoj, sovražnik, spis, splavina, stok, svez, svišč, zvreva — zložen, sogoren, soparen — skup, skupaj, zgoraj, zverhaj, spodaj, zgolj, stikoma, sploh, zraven.

v (nemšk. ein —, hinein —, lat. in) pomenja devanje ali prestavljanje iz kraja v kraj, posebno v njegov notranji del in se loči od neločljivih predlogov u — in vz —: vdlati, vdeti, vdihniti, vdolbsti, vgnati, vgrizniti, vgnjezditi se, vkubati se, vlti, vložiti, vpeljati, vpiliti, vpisati, vplesti, vprete se, vrezati, vriniti, vsaditi, vsesti se, vsiliti se, vstaviti, vstopiti, vtakniti, vteči, vtisniti, vvesti, vživati, n. pr.

Čas vse v kozji rog vžene. N. pr. — *Kar vsem dopade, to se ne vživa brez zbade.* N. pr. — *Sama radost vtaplja na zemlji se v neslast.* Led.

Včasí je težko razločno dognati, kedaj je treba pisati **v**, kedaj **u** v zloženih besedah, ker so se s časom zelo obrusile; da se pa doseže edinstvo in pravoslednost v pisavi, piši **v**, kedar pomenja devanje v kako reč, sicer pa **u**, sosebno kedar znamenjuje spolnjenje ali doveršenje kakega djanja; primeri: vgrabití — ugrabití, vloviti — uloviti, vnesti — unesti, vpirati se — upirati se, vpeljati — upeljati, vrezati — urezati, vstaviti — ustaviti, vstanoviti — ustanoviti, vteči — uteči i. t. d. — **V** se tudi piše, kedar stoji namesto vz: vstati, vzhajati, vzeti itd.

Imena in členki: vdaja, vhod, vprega, vstop, vvod, vžitek — vnemaren, vnet — vkup, vselej, vprek, vsled, vmes vsred, vnovó, vnemar, vkraj, vstran, vedno, venómer.

za se po gostem zлага z imeni, glagoli in členki in daje zloženkam zelo različén pomen. V sestavi znamenjuje ta predlog:

a) da se kaj očém umakne in za drugo rečjó prikríje, ali od svoje namenjene poti ali svojega konca odstopi; v tem pomenu se vjema z nemškim *ver* —: zabeliti, zabiti, zabloditi, zabresti, zagovoriti se, zagrebsti, zaiti, zakleniti, zakopati, zakriti, zaleči, založiti, zamreti, zamerzniti, zapresti, zapustiti, zarasti, zasuti, zatajiti, zatemneti, zavleči, zavezniti, zavoziti, zavreti, n. pr. *Sladko veselje zataplja ves svet.* Čb. — *Solz potok oči zaliva.* Pot. — *Tičkov petje zamiku uho.* Čb. — *Ne zapiraj serca pravicam svetim drage domovine.* Cegn.

b) da to v izgubo pride ali konec vzame, kar nesestavljeni glagol pomenja: zabarantati, zaigrati, zajesti, zakmetovati, zakonjariti, zakupiti, zaležati, zaméniti, zanositi, zapisariti, zapiti, zapravdati, zapraviti, zasedeti, zavojskovati, zavozariti, zazabiti, zaženiti, zažitariti, n. pr. *Kdor zamudi, naj gloje kosti.* N. pr. — *Ne zanašaj se na leta.* Čb. — *V enem hipu mora zameniti časno z večnim.* Ceg. — *Blago se po niti nabira, pa po vervi zapravlja.* N. pr.

c) da se djanje v hipu prične ali nagloma nastopi (= lat. začinjavnim glagolom na — sco): zablisniti, zabobneti, zaboletí, zabučati, začeti, začuti, zadržati, zadoneti, zagledati, zagostoletí, zagermeti, zakipeti, zakričati, zapeti, zapeketati, zapiskati, zaprašiti, zarajati, zaslišati, zasvetiti se, zaškertniti, zatuliti, zavihetiti, zavpiti, zavrísniti, zavzoniti, zažvižgati, n. pr. *Zasede belca berzega; zaškertne podkev, zapraší.* N. ps. — *Zaraja ž njo, jo zavertí, da glavica jo zabolí.* N. ps. — *Marko za mizo tam sedí in z zobmi zaškerpentí.* N. ps. — *Meč rabelj prvič zavihí, ali meč med pleči ostermí, ko drugič se zabliska meč, vert-*

narju pade glava preč. N. ps. — Voda je huda šiba, kedar zadijvá. Čegn.

Imena in členki: začimba, zagata, zagreb, zahod, zaklep, zalega, zalogaj, zamok, zamuda, zapah, zarod, zaroka, zastava, zátika, závora — začimen, zágaten, zahodni, zamuden, zapomljiv, zazaben — zakaj, zató, zatorej, zatega-voljo, zares, zastonj, zapored, zarano, zajtro, zarad, zadélj, zastran.

B. Z nesamostojnimi ali neločljivimi.

§. 283. Samo v sestavi nam rabijo predlogi:

pa, ki je prav za prav na glasu povikšan *po* —, prikazuje se le v besedah: paglavec, pajdaš, pamet, paberki (paberkovati), parobek, pataka.

pra (z nemšk. ur —) kaže na prvotni početek, n. pr. prababica, praded, pramati, praprot i. t. d. in se vjema na pomenu s predlogom *pred* —, s katerim se navadno zamenjava: predbabica, predded, predstarši.

pre (z nemšk. über —, um —, lat. trans, super —) zmanjuje:

a) mér djavnosti čez ali skozi kak predmet do svojega konca: prebiti, prebloditi, preboleti, prebosti, precepiti, prečuti, predeliti, preglodati, pregnjiti, preiti, preleteti, premeriti, prelomiti, preložiti, prenočiti, preplavati, prepustiti, presekat, presijati, preskočiti, preslišati, prestati, pretopiti, preterpeti, prevleči, preživeti, n. pr. *Poterpljenje železne duri prebije. N. pr. — Kakor prišlo, tako prešlo. N. pr. — Prepovedana pot derži v prepovedan kot. N. pr. — Kraljič tako prežvižguje, da se jezero stresuje. N. ps. — Ako je Bog človeku namenil življenje, prebolí brez zdravnika. Čegn. — Pijanec se preoberne, kedar se v jamo zverne. N. pr.*

b) premembo kacega stanú ali prenaredbo: prebledovati, prebuditi se, predelati, predruožiti, pregraditi, prekovati, prekriti, prekerstiti, premeniti, premladiti se, prenarediti, preobleči, preobuti, preoberniti, preorati, prepeči, presaditi, predstaviti, prestvariti, pretopiti, previti, prezidati, n. pr. *Kar ni mogoče prenarediti, to je najboljše pozabiti. N. pr. — Temu se moraš pritožiti, ki ti more preložiti. N. pr. — Kaj tak prebleduje ti rumeno lice? N. ps.*

c) prestop ali presego naravne ali druge določene mere ali meje: preceniti, predražiti, pregovoriti, prehiteti, prehvaliti, prekupiti se, prenapolniti, prenasoliti, preobjesti se, prepiti se, preplačati, prerasti, preseči, prestreči, preteči, pretlačiti, preveriti (prevariti), prevpiti, n. pr. *Ovenk*

večkrat pravico prevpije. N. pr. — *Želodca ni mogoče pregovoriti ali prevpiti.* N. pr.

Imena in členki: prebitek, precep, predel, predor, prehod, prelaz, premah, prepoved, prestava, prestop, pretep, pretveza, preveza — premožen, premerl, prešeren, prevzeten — prezlo, prevred, preveč, premalo, preveliko, prenehoma i. t. d.

pro v slovenščini enacega pomena kakor pre — in se nahaja le v nekterih besedah: prodaja, prorok, prostor, prognanstvo. Na Dolenskem je slišati še v drugih besedah namesto pre —.

u, popolnoma različen od predloga **v** — v sestavah, naznanja sploh spolnitev kacega djanja, bodi si odvzetje ali umanjšanje, ubeg ali ustavljenje, ali pa kak drugi učinek in se vjema z nemškimi prednicami *ab* —, *ent* —, *er* —, *ver* —, *von* — ali z latinskimi *ab* —, *de* —, *per* —: učesniti, ubogati, uogreti, ukrotiti, ulomiti, umanjšati, unesti, upeljati, ustaviti, uteči — učakati, ubiti, ubrati, ugasniti, ugoditi, ugonobiti, ujasniti se, ukrotiti, umreti, upehati, uprašiti, usehniti, ustrasiti se, ustreliti, ušteti se, utolažiti, utoniti, utruditi, n. pr. *Počasna voda več brega udere (unese) ko dereča.* N. pr. — *Človek vodi celo na konju ne uteče.* Cegn. — *Vsaka povodenj se uteče.* N. pr. — *Kar se zgodaj ne ukroti, zdivja in zagovedni.* N. pr. — *Kdo bi vsemu svetu pogače umesil?* N. pr. — *Vsem ljudém ni ustreči.* N. pr. — *Prevelika sila se sama ujé.* N. pr. — *Jezik nam se utegne ubrisati kakor božja kapljica.* Napr. — *Komur sreča ubeži, ta si zastonj za njo pete brusi.* N. pr.

Zastran pisave **v** — u gl. predlog **v**; sicer pa primeri še sledeče izgledé: Vreži mi tri križce v palico — ureži mi kruha; tatje so v hišo vlomili — ulomi mi vejico; v noge se je vsekal — usekaj mi palico; vstej mu stari dolg — uštel sem se; počakaj, da se voda v sod vteče — da se voda uteče; za župana so ga vstavili — nabiro so ustavili; v kot se vmekni — umekni se sovražniku itd.

Imena: uboj, ubeg, uboštvo, udob, uima, ujeda, umor, urok — ubežen, ubog, ugoden.

vz, pred terdimi soglasniki *vs* (= nemšk. *empor* —, *auf* —, lat. *ex*) pomenja vselej *mér* djavnosti na kviško; v ljudski rabi se je včasih v **iz** spremenil ali mu **v** odpadel: vzhajati, vzdigniti, vzdržati, vskipeti, vzeti — zbuditi (nam. vzbuditi), vstati (nam. vzstati), vstopiti se (nam. vzstopiti), zleteti (nam. vzleteti), n. pr. *Solnce vzhaja in zahaja dobrim in zlim.* — *Kdor rano vstaja, temu kruha ostaja.* N. pr. — *Drobna tica v tir zletí in z velikim zvoncem pozvoní, da mežnarja izbudí.* N. ps. — *Čuvajev meč, zapah ga vzdržal ni.* Cegn.

Imena in členki: vzglavje, vznožje, vzhod — vzhoden — vzlasti, vzgolj, zgolj, zgoli.

F. Sestava členkov.

§. 284. Členki se zlagajo z družimi členki, ali pa se družijo zaimkom, samostavnikom in glagolom. Najnavadnije sestave so:

- a) z nikavnico ni —, ne —: *nikaj* (*nič*), *nikar*, *nikjer* (*nikir*), *nikod*, *nikamor*, *nikdar*, *nikoli*, *nikakor*; *neprenehoma*, *nevedoma*, *nevidoma*.
- b) z nekavnico né — (strsl. *nik* = lat. *ali* —: *aliquis*, = nemšk. *et* —: *etwas*, *etliche* itd.): *neki*, *nekaj*, *nekje*, *nekod*, *nekam*, *nekoliko*, *nekako*.
- c) s števnim krat: *enkrat*, *dvakrat* itd., *dostikrat*, *malokrat*, *velikrat*, *marsikrat*, *kolikrat*, *tolikrat*; *takrat*, *unkrat*, *tistikrat* itd.
- d) s kazavnim zaimkom *sk*, ki prirašča od spredaj ali od zadej: *sinoči*, *snoči*, *sk* + *noč*; *danes*, *dansi*, *dnes* = *dan* + *sk*; *letos* = *let* + *sk*.
- e) z oziravnim r (strsl. *ker*): *kar*, *kjer*, *koder*, *kamor*, *nikamor*, *kakor*, *kolikor*, *kedar*, *dokler*.
- f) z nedoločevavnim — *koli* in *si*: *kar koli*, *kjer koli*, *koder koli*, *kamor koli*, *kedar koli* — *kjer si bodi*, *koder si bodi*, *kamor si bodi*, *kedar si bodi*, *kakor si bodi*, *da-si tudi* (*dasitudi*), *da-si ravno* (*dasiravno*).
- g) Pomni si še sestavljenke: *ali* = *a* + *li*; *ampak* = *a* + *no* + *pak*, *ano* = *a* + *no*; *anti* = *a* + *no* + *ti*; *čeznemoč* = *čez* + *ne* + *moč*; *ili* = *i* + *li*; *in*, *ino* = *i* + *no*; *javelne* = *ja* + *ali* + *ne*; *morda* = *more* + *da*; *nazoč* = *na* + *vz* + *oči*; *najme*, *namreč* = *na* + *ime*, *na* + *ime* + *reči*; *vendar* = *vem da*; in še več drugih, katerih sestava je že sama ob sebi jasna.
- h) s predlogi (gl. sestavo s predlogi).

G. Najnavadnije skrajšave sestavljenih besedi.

§. 285. Da beseda po sestavi ne postane predolga in preokorna za izreko, nanese včasih navada ali potreba, da se skrajša ali skerči in tako v krajši in glajši obliki prikaže. Sestavljene besede krajšamo s tém:

- a) da odbijemo ločivnici prvi zlog ali še kako čerko več, ali pa jo vso odveržemo n. pr. *nograd* = *vinograd*; *norez* = *vinorez*; *inorog* = *edinorog*; *sklenica* = *steklenica*; *štogubec* = *šestogubec*; *pust* = *mesopust*;
- b) da se odbije ločivnici zadnji zlog ali samo zadnji dve čerki, kakor to lepoglasje zahteva, n. pr. *grenkožen* = *grenko-*

kožen; mertud, mertuden s mertvoud, mertvouden; malžina s mala južina; slonkostén s slonokostén; vsemogočen s vsega-mogočen.

- c) da se izpusti vezna čerka, n. pr. medved s medjed, medojed; vojvoda s vojevoda.
- d) da se odpahne glavni besedi prva čerka, n. pr. samodin s samoedin; primek s priimek.

Pri tej priložnosti bodi omenjeno nekaj krajevnih prislovov, ki so v skrajšani obliki navadni samo po Rožji in po bližnjih krajih na Koroškem; ti so: santer s sem noter; santré s sem notre(i); tanter s tje noter; tantre s tam notri; soven s sem ven; sovne s sem vne; toven s tje ven; tovne s tam vne; dollej s dol sem; gorsej s gori sem, ki so pa tako skrojene, da menda v pisavo ne bomo mogli ž njimi, če ravno bi nam služile včasih prav po hvali.

G. Najnavadnejša skrajšava sestavljenih besedi

Drugi del.

Skladnja.

Vvod.

O stavku ali reku sploh.

§. 286. Beseda sama ob sebi je mrtva in nedoločna; v zvezi z drugimi besedami še le oživi in postane zanimiva naših misli in čutov. To se zgodi v stavku, ki združi besede v umevno celoto; stavek ali rek je torej vsaka z besedami razodeta misel.

Svoje misli in čute razodevamo, terdivno ali nikavno, na štiri načine, in sicer:

a) naznanjevaje ali pripovedovaje, n. pr. *Stoga je od Boga*. N. pr. — *Pohlep oslepi*. Kos. — *Leža ne bogati*. N. pr.

b) vpraševaje, n. pr. *Kdo užiglje grome treskovite?* Vilh. — *Ali ni rana ura zlata ura?*

c) velevaje, n. pr. *Govori resnico*. — *Moli in delaj*. — *Ne skušaj vojsk lažnjivega malika*. Kos.

d) želevaje, n. pr. *Da bi vam polje plodilo in rodilo!* N. r. — *Bog ne daj!*

§. 287. Vsak stavek, bodi-si še tako kratek, ima dva glavna člena: osebek (subjekt) in dopovedek (praedikat).

Osebek je oseba ali reč, o kateri je govorjenje; kar se pa o osebkem dopoveduje, to je dopovedek. — Dopovedek se ali neposrednje veže z osebkom, ali pa ju strinja pomožni glagol *biti* kot vezilo (kopula).

Stavek, kateri ima le osebek in dopovedek, imenuje se gol stavek (nackter Satz), n. pr. *Človek obrača*. — *Bog oberne*. N. pr. — *Nesreča ne spi*. N. pr. — *Lenoba je gujusoba*. N. pr. — *Kri ni voda*. N. pr.

§. 288. Z golim stavkom se ne dá vsaka misel določno razodeti; zato obsegajo stavki mimo osebka in dopovedka navadno

še druge besede, ki glavna člena mestno pojasnjujejo ali na pomenu dopolnjujejo. Taka pojasnila in dopolnila so:

a) prilastki ali pridevki (atributi), ki pojasnjujejo obseg samostavnih imen, n. pr. *Strastna navada težka klada*. N. pr. — *Spoštena jediniščina šola kreposti*. N. pr.

b) dopolnki ali predmetje (objekti), po katerih se dopolnjuje pomén glagolov in pridevnikov, n. pr. *Delo beli jelo*. N. pr. — *Sreča človeka prestroji*. N. pr. — *Snaga je Bogu draga*. N. pr.

c) prirečja ali prislovni (adverbijalni) določki, po katerih se določa kraj, čas, način ali vzrok kacega djanja, n. pr. *Po delu plačilo*. N. pr. — *S pomladi vsaka bučelica krajcar*. N. pr. — *Počasi se daleč pride*. N. pr.

Prilastki, dopolniki in prislovni določki so pridjani ali nebitveni členi, ker jih ni neogibna potreba vsakemu stavku. — Stavku, ki je izobražen po kakem nebitvenem členu, pravimo izobražen ali razširjen stavek (erweiterter, ausgebildeter Satz).

Vsak stavek sam zá-se, bodi-si gol ali izobražen, je prost stavek (einfacher Satz).

§. 289. Včasí se združita dva ali več prostih stavkov v večo stavkovo celoto; tej zvezi prostih stavkov pravimo zložen stavek (zusammengesetzter Satz) n. pr. *Danes slast serce napaja, jutri jok pelini spet*. Cb. — *Kdor iz dežele gleda, s tém se ni varno na solncu greti*. N. pr.

V zloženem stavku je:

a) vsak člen, že sam o sebi, popolnoma jasen in dolóčen t. j. glavni stavek ali samostojnik (Hauptsatz), n. pr. *Silno silno vera peša in v pregrehah vse tiči, čudno se nam štréna meša, voz nam le pod pot letí*. Slomš.

b) ta ali uni člen je sam o sebi brez razločnega pomena in odvisen od glavnega stavka t. j. odvisni stavek ali odvisnik (Nebensatz), n. pr. *Kdor prosi, zlata usta nosí*. — *Kdor vrača, herbet obrača*. N. pr.

Zveza glavnih ali samostojnih stavkov veli se priredje (Satzverbindung); zvezi glavnih in odvisnih stavkov pa pravimo podredje (Satzgefüge).

§. 290. Prosti in zloženi stavek včasí nima vseh členov, ki jih zahteva dopovedek; tak nepopoln stavek je:

a) zagolten ali eliptičen, če se mu izpusti kak glavni člen, ki se že sam po sebi razumeva, to pa:

a) vezilo bití, sosebno v prigovorih, n. pr. *Dolga bolezen gotova smert*. N. pr. — *Terda izreja dobra volja*. N. pr. — *Ves svet oko božje*. N. pr.

β) dopovedek v posameznih izrekih in voščilih, n. pr. *Ti očeta do praga, otroci tebe čez prag*. N. pr. — *Bog z vami, spremlja naj vas dobra sreča*. Čegn.

γ) osebek, včasih pa še kak drugi člen ž njim, n. pr. *Dobrega ovčarja je ovce striči, ne pa dreti.* N. pr. — *Dobro jutro* (namreč: *Bog daj!*)

b) skerčen ali sklepljen (zusammengezogen), če se vjmeta dva ali več glavnih stavkov z enacim osebkom ali z enacim dopovedkom, da služi enemu osebkju več dopovedkov ali enemu dopovedku več osebkom, n. pr. *Bog daje in jemlje* = *Bog daje + Bog jemlje.* N. pr. — *Žalost in tuga je strupena kuga* = *žalost je strupena kuga* = *tuga je strupena kuga.* N. pr. — *Bog ena vrata zapre in sto drugih odpre* = *Bog ena vrata zapre + Bog sto drugih erat odpre.* N. pr.

c) okrajšan ali skrajšan (verkürzt), če se v zloženem stavku odvisniku osebek odzame, da se tesnejše s samostojnikom združi, n. pr. *Tukaj bistra Sava izvira, mati pevske umnosti* = *ki je mati pevske umnosti.* Vodn. — *Otrok, v nemar puščan, oči materi pokriva* = *ki se v nemar pušča* itd. Ravn.

§. 291. Po redu, v katerem se versté odvisniki z glavnimi stavki, razločujemo:

a) sprednje stavke ali sprednjike (Vordersätze), n. pr. *Kjer se botrina krega, tam zemlja križem poka.* N. pr.

b) srednje stavke ali srednjike (Zwischensätze), n. pr. *Rokodelec, ki za pečjo leži, nič ne izváli.*

c) naslednje stavke ali naslednjike (Nachsätze), n. pr. *Na slemenih visokosti ne zabi, kaj veljá prijatelj v sili.* Kos.

I. Prosti stavek.

I. Poglavje.

O glavnih členih.

a. Osebek.

§. 292. Glavna stavkova člena sta osebek in dopovedek. Osebek stoji na vprašanje kdo ali kaj? sploh v imenovavniku. Za osebek nam rabijo:

a) samostavniki, n. pr. *Škoda modri*. N. pr. — *Petica moži*. N. pr. — *Smert kosti od kraja*. N. pr.

b) pridevniki in pridevni deležniki, n. pr. *Mokri se ne boji dežja*. N. pr. — *Dobro se samo hvali*. N. pr. — *Lahko dobljeno kmalo spravljeno*. N. pr.

c) števnik in zaimki, n. pr. *Eden drobi, drugi kosti*. N. pr. — *Vsak svoje sreče kovač*. N. pr. — *Vsi so grablje, vile nobeden*. N. pr.

d) glagolov nedoločnik ali velevnik, n. pr. *Boga ljubiti je največa modrost*. Ravn. — *Boljše derži ga, kot lovi ga*. N. pr.

e) vsaka druga beseda, vsak stavek, pa tudi vsak zlog, če se o njem kaj dopoveduje, n. pr. *Skoraj še ni zajca ujel*. N. pr. — *Abc dajejo čerkopisu ime*. — *Dobre volje mošnje kolje*. N. pr.

§. 293. Včasih je osebek skrit v dopovedku, to pa:

a) pri osebnih zaimkih, če se na njé naglas ne deva, n. pr. *Prah si in v prah se spet poverneš*. Ravn. — *Molči, molči, mlada Breda!* N. ps.

b) pri brezosebnih glagolih in pri tistih povračavnikih, s katerimi se naznanja kako splošno djanje ali stanje, n. pr. *Razsveti se in razdani*. — *Kakor se gode, tako se pleše*. N. pr.

c) kedar je osebek že iz zveze besedi dosti znan, da se lahko zamolči, n. pr. *Tatiče obešajo, tatove pa izpuščajo (ljudje)*. N. pr. — *Pride pa mine (čas)*.

b. Dopovedek.

§. 294. Dopovedek, poleg osebkova najvažniši člen v stavku, more biti:

a) kak glagol (glagolni ali verbalni dopovedek), če dopovedujemo, kaj osebek dela, n. pr. *Človek obrača, Bog oberne*. N. pr. — *Zrak žari, tramovje poka*. Kos.

Le-sem spada tudi dopovedek, kateri naznanja, da je kaj, n. pr. *Tema je povesod.* — *Tudi nadloga je od Boga.* N. pr.

b) kako ime (imenni ali nominalni dopovedek), katero naznanja :

a) kaj je ali kakošen je osebek in stoji vedno v imenovavniku; v prvem primerljeji je dopovedek kak samostavnik ali nedoločnik (samostavni dopovedek), v drugem kak pridevnik (pridevni dopovedek), n. pr. *Delavec je kruhovec.* N. pr. — *Služba ni družba.* N. pr. — *Sreča je opotočna.* N. pr. — *Lepo je vsakemu miło.* N. pr.

β) čegav je osebek in stoji pridevni dopovedek v imenovavniku, samostavni pa v rodivniku, n. pr. *Vsa zemlja je Gospodova.* Ravn. — *Mi nismo svoji, ampak božji.* N. pr. — *Deca niso samih roditeljev, ampak tudi domovine.* — *Ta zlat je kova znanega, Matjaža kralja samega.* N. ps.

γ) kakošne lastnosti, nravi ali mere je osebek in stoji v rodivniku, n. pr. *Za uk si prebrisane glave, pa čedne in terdne postave.* Vodn. — *Slovenci niso ne hudobnega, ne goljufnega nagnjenja.* Vodn.

c) kak glagol z imenom v imenovavniku; taki glagoli so:

a) neprehajavniki nepopolnega pomena, kakor: ostati, postati, navstati, nahajati, prihajati, nastopiti itd. n. pr. *Bog ostane vedno najboljši zdravnik.* Cegn. — *Vse skrito postane očito.* N. pr. — *Sila in krivica prihaja zmiraj več.* Ravn.

β) nekteri povračavniki, kakor: imenovati se, klicati se, zvati se, reči se, praviti se, kazati se, viditi se, zdeti se, delati se, storiti se, n. pr. *Lev se imenuje kraljeva živina.* Slomš.

e. Vežanje dopovedka z osebkom.

§. 295. Da vsakdo lahko ume, kar dopovednjemo, treba je, da stopi dopovedek vselej v najožo zvezo s svojim osebkom, in sicer vjema se ž njim :

A. V stavku z enim osebkom.

a) glagolni dopovedek v osebi in številu, n. pr. *Ljudstvo se po svoji mladini vedno ponavlja.* N. pr. — *Iz obilnosti serca usta govore.* N. pr. — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* Slomš.

b) pridevni dopovedek v spolu, sklonu in številu, n. pr. *Število naših dni je kratko.* Ravn. — *Na mladino je uperto naše upanje.* Napr. —

c) samostavni dopovedek, če je za osebek osebno ime, v spolu, sklonu in številu; rečno pa sploh le v sklonu, n. pr. *V sili je Bog pomočnik*. Ravn. — *Libuša je bila prorokinja*. — *Beseda je najlepši dar božji*. Slomš. — *Obleka ljudi je kazalo njih misli*. Cegn.

§. 296. Verh tega naj se še pomni:

a) Vezilo biti se vjema sploh z osebkom; če je pa dopovedek glavna reč, ravná se rajše po dopovedku, n. pr. *Nebesa so domovina pobožnih duš*. Slomš. — *Pobožna djanja so visoka lestva v nebesa*. Cegn. — — *Temna ječa mu je bilo prijetno stanovalo*. Ravn. — *Kdo so ti možjé?*

b) Kedar kak določni ali nedoločni števnik pravi osebek v rodivnik pomakne in sam njegovo službo prevzame, tedaj se jemlje glagolni dopovedek v srednjem spolu v rabo, pridevni (brez vezila) pa sploh s pravim osebkom v rodivnik prestopi, n. pr. *Devet je padlo vselej glav*. N. ps. — *Veliko ljudi je razgrinjalo svoja oblačila po poti*. Met. — *Nekaj semena je padlo poleg pota*. Met. — *Veliko ljudi je poklicanih, malo izvoljenih*. Ravn. — *Kar je bilo pravičnih, vsi so bili oteti*.

V srednjem spolu nam rabi dopovedek tudi tedaj, kedar se kako djanje ali stanje sploh popisuje in pri samostavnih: groza, strah, sram, škoda, konec, pol itd., kedar imajo osebek v odvisnem sklonu pri sebi, n. pr. *Bilo je pozno v prosencu; metlo je strašno; po cestah in ulicah se je kadilo od snega*. Erj. — *Toliko ga je bilo sram, kakor volka strah*. N. pr. — *Konec je bilo vsega sveta*. Ravn.

c) Kedar je osebek kazavni ta, ta, to, dopovedek pa kak samostavnik, tedaj se vjema zaimek z dopovedkom v spolu in številu, ali pa se dene v srednji spol edinjega števila, n. pr. *Ta je kralj vseh kraljev*. — *Ti so sosedovi sinovi*. — *To je moj brat, to ste moji sestri, to so moji bratje*.

Nemški es se sploh ne sloveni, n. pr. germí — es donnert, potok hruščí — es rauscht der Bach itd.; včasí se pa prestavlja s kazavnim to, kakor v sledečih stavkih: to je kralj — es ist der König; to sem jaz — ich bin es; to so sosedovi otroci — die Kinder des Nachbars sind es.

d) Z osebkom v ednini se druží dopovedek čestokrat v množini, to pa:

a) če je osebek kako skupno osebno ime: gospôda, družina, moštvo, ženstvo, deca, otročija, kovačija itd. n. pr. *Gospôda se spogledajo, smert mu prizanesejo*. N. pr. — *Gospôda so vsi malojedni*. N. pr.

Pravilna je vendar tudi ednina, n. pr. *Hiti naprot mu družina*. N. ps. — *Vsa gospôda dunajska vidi tamkaj naju lahkó*. N. ps. — *Moštvo se razide v les*. Kr. r.

- β) kedar govori preprosti Slovenec o osebah, ktere posebno spoštuje, n. pr. *Boljša mati so mervta kakor živa mačeha.* N. ps. — *Mati mi bolujejo.* Vilh. — *Scelilo bo mater, ki bolni leže.* Vilh.

B. V stavku z več osebki.

§. 297. Kedar imá stavek dva ali več osebkov, tedaj stoji dopovedek v ednini, dvojini ali množini in sicer:

a) v ednini, če se vsi osebki za eno celoto imajo, sosebno pri srodnih rečéh; ako so osebki raznega spola, pristroi se v spolu poleg najbližega imena, n. pr. *Laž in zvijača pogine, le resnica in pravica ostane.* Ravn. — *Delo in čas dela bodi starosti in moči primerjen.* Vert. — *Napuh in mladinska prevzetnost se vselej utepa.* Ravn. — *Strah in trepetanje je prišlo nad mene.* Dalm. — *Cloveku je potrebna jed in oblačilo.* Met.

b) v dvojini, če je govorjenje o dveh osebkih v ednini, ki si ju ne moremo misliti kot eno reč ali celoto; ako sta osebka raznega spola ali razne osebe, imá moški spol prednost pred ženskim in ženski pred srednjim, enako tudi prva oseba pred drugo in druga pred tretjo, n. pr. *Žamet in svila pogasita ogenj na ognjišču.* N. ps. — *Velik kos naše sreče sta prid in delo.* Ravn. — *Pomlad in mladost ste enacih lastnost.* N. pr. — *Ogenj in voda dobro služita, slabo gospodarita.* N. pr. *Tudi jedi vzemi seboj, da boste ti in oni živež imeli.* Ravn.

Z ženskim in srednjim samostavnikom se zlaga v dvojini glagol po gostem v moškem spolu; to pa od tod, ker služi mnogim Slovincem moška oblika v dvojini tudi za ženski in srednji spol, n. pr. *Nebo in zemlja sta zerkalo božje vsegamogočnosti.* Ravn. *Terdota in neusmiljenje še nikoli nista rož rodila.* Ravn.

c) v množini, če imá stavek več osebkov; če so osebki raznega spola ali razne osebe, vjema se v spolu z najjimenitšim kakor v dvojini. Le-tó veljá tudi o stavku z dvema osebkomá, če stoji eden v množini, n. pr. *Čast, zakon in oko ne terpé šale.* N. pr. — *Najboljša pratika so gore in podnebje.* Cegn. — *Drage so zlato in jagode, pa draži so še modrih izreki.* Ravn. — *Seršeni, ose in bučele bodo vedno prepir imeli.* N. pr.

Kedar se dopovedek le z enim osebkom veže in se pri drugih le na misli dodeva, tedaj se sklada sploh le s tistim osebkom, h kteremu na ravnost spada, n. pr. *Zdaj idi v barko ti in kar vas je tvojih.* Ravn. — *Idi zdaj iz barke ti, tvoja šena, tvoji sinovi in tvoje sinake.* Ravn.

II. Poglavje.

O pridjanih členih.

a. Prilastek.

§. 298. Prilastek ali pridevek, pojasnilo samostavnih imen, razpada na priredne in podredne prilastke.

a) Priredni prilastki se vjemajo s svojim samostavnikom sploh v sklonu, spolu in številu, samostavni le v sklonu, n. pr. *Brezovo olje zaceli razvade mladih dni*. Slomš. — *Denar ima polzek rep*. N. pr. — *Mesto Vineta je svoje dni jako slovelo*.

b) Podredni prilastki se dodevajo samostavniku v rodivniku ali s predlogom v tem ali v kakem drugem odvisnem sklonu, n. pr. *Steza časti je ledena gaz*. N. pr. — *Razvaline življenja novine*. N. pr. — *Ključ od vrat, bitje pri uri; mlin na sapo*.

A. Priredni prilastki.

§. 299. Za priredne prilastke nam služijo:

a) pridevniki, ki se skladajo s svojim samostavnikom v sklonu, spolu in številu, n. pr. *Vsaka reč ima svoj prav*. N. pr. — *Delo beli vse jedi*. Čb. — *Žarečá zarja naznanja piharja*. N. pr.

Zavoljo krepkoglasja se spremení včasí pridevnik v samostavno ime, ki stoji navadno za samostavnikom ali pa se dene s predlogom od pred samostavnik, n. pr. lev kosmatinec : kosmáti lev, tica pevačica : pevna tica, šiba strahovavka : strahovavna šiba, devica lepotica : lepa devica; drobiž od repe : drobna repa, revščina-od prosa : revno prosó.

b) samostavniki ali skrajšani stavki v tem istem sklonu s samostavnikom, da ga opišejo po njegovi veljavi ali bitnosti; takemu prilastku pravimo pristavek (aposicija) ali nazivek n. pr. *Atila, šiba božja; kralj Matjaž, kraljevič Marko, car Lazar*. *Perva reč je duša, podoba nebeškega očeta*. — *Sv. Ciril in Metodi, slovanska aposteljna, sta začetnika slovanskega slovstva*.

Le-sem spada prav za prav tudi prilastek, ki se po členku „ko“ ali „kot“ samostavniku pridene, n. pr. *Zivel je kot kristjan, umert kot svetnik*. — *Ko vdano jagnje na oltarji padi*. Cegu.

B. Podredni prilastki.

§. 300. Kot podredni prilastki nam rabijo:

a) samostavniki v rodivniku, in sicer:

- α) pri rečnih imenih, n. pr. *Bukve modrosti, otroci svitlobe, lepota narave, hram pobožnosti, spona sužnosti, kratkost življenja, krasota stvarjenja*.
- β) pri osebnih imenih, pa le tedaj, kedar imajo kako pojasnilo pred ali za seboj, n. pr. *Škerb ljube matere, lju-*

bezen pobožnega sina, običaji primorskih Slovencev, hiša kralja Davida; moč Boga, ki je stvaril nebo in zemljo.

Včasih se nahaja, navlasti v vezani besedi, osebno ime brez pojasnila v rodivniku, rečno pa kot priredni prilastek v svojivni pridevnik spremenjeno, n. pr. *Grehi otrók so po navadi pregrehe staršev*. Slomš. — *Na prestol ljudstev vsedla se je sprava*. Čegn. — *Mladenčev, dekličev je druga dežela*. U. — *Resnice vere : verske resnice; bukve modrosti : modrostine bukve*.

b) samostavniki v dajavniku, ki stoji namesto svojivnega rodivnika ali prilastka, n. pr. *Zercalo pravemu jeziku : zercalo pravega jezika*. Levst. — *Spomin je človeku* (namesto: *človekov*) *najzvestejši prijatelj*. Pr. — *Roko starcu* (nam.: *starčev*) *Lambergar poljubi*. N. ps.

c) samostavniki s predlogi, n. pr. *Vreteno od kolovrata, olupek od jabelka, oje pri vozu, mlin na čodi, strele izpod neba, pokrov za na kadi, verč iz ila*.

C. Spreminjava podrednih v priredne prilastke.

§. 301. Osebnih imen brez pojasnjevnega določila slovenščina za drugimi samostavniki ne terpi v rodivniku; zato se spreminja vsak góli rodivnik (podredni prilastek) drugih jezikov, ki znamenjuje last ali čegavost živočih stvari, praviloma v svojivni pridevnik (priredni prilastek) in sicer:

a) če se prisoja last ali svojina kaki posamezni izvestni (določni) osebi, izобрази se pridevnik od moških samostavnikov na „ov (ev)“, od ženskih pa na „in“, n. pr. *Hči skopuhova je dostokrat žena požeruhova*. N. pr. — *Lenoba je vragova mreža*. N. pr. — *Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti*. Kos. — *Pevčevo delo mora biti zercalo svojega časa*. Levst. — *Davidova umetnost na harpo mu je odperla kraljeva vrata*. Ravn. — *Enako tare smert ženinov venec in nevestin šapelj*. Led.

Le-sem spadajo tudi imena drugih živočih in posebljenih stvari, sosebno imena živali, nekterih rastlin in drugih reči, n. pr. *Suščev prah gre z zlatom na vago*. N. pr. — *Sladko je meso polhovo, ali je krehko drevo bukovo*. N. pr. — *Hoja pravičnih je zarjini luči enaka*. Ravn. — *Kamor predaleč pridejo, daleč k vodi Kolpini*. N. ps. — *Vinov ters ne boji se prihodnjega juga*. Šub.

Med ljudstvom in v starših slovenskih spisih, pa tudi v drugih narječjih nahaja se namesto samostavnika v rodivniku njegov svojivnik celó tudi tedaj, kedar je rodivniku kak prilastkov stavek v pojasnjenje pritisnjen, n. pr. *Koliko boljša je reč človekova, kteri je pravičen*. Ravn. — *Povéfej, da je Rebekin sin, sestre njenega očeta*. Ravn. — *Vdom Mariin, materé Ivanove*. Šiš. kod. — *Počese slaviti ime Isusovo, propetega*. Dukl. kron. — *Léta Olgova, ruskago knjazsa; sloica Eliašova proroka*. Šaf. mlumn.

b) če se govori o splošni lastini ali lastnosti vseh ljudi kacega naroda ali kraja ali vseh živali itd., tedaj se jemlje v rabo svojni pridevnik na „ski“, pri ženskih na „ji“, n. pr. *Po nebu se tičji poganja oblak.* Levst. — *Človeška misel je ko petelin na strehi.* Ravn. — *Ako ti levska koža ni dovolj, še lesi čje poišči.* N. pr. — *Nebo je čisto ko ribje oko.* — *Lep nebeški dar je luč očesna.* Cegn.

§. 302. Pri rečnih imenih se zamenjava podredni prilastek za priredni, kedar se samostavniku kot ločivno znamenje pridene; Nemcem služijo v ta namén sestavljenke samostavnih imen. Ti priredni prilastki pomenjajo:

a) lastnika ali posestnika omejenega imena, kakor: *telesna lepota, solnčni žar, smertna kosa, hišna streha, gromska strela, nebeška modrina, lesna hruška, mestno poglavarstvo;*

b) predmet djavnosti, kakor: *božje znanje, človeško odrešenje, pšenična žetev, jeruzalemska oblega, šolski vodja, otroška izreja.*

c) kakovost, nje mero ali stopnjo, kakor: *ljudnat kraj, peščena zemlja, termoglav sin, ribna reka, travna njiva, prileten mož, razumen mladenič;*

d) obseg ali snov, kakor: *svinčena ruda, ternjeva krona, teržni dan, svilni trak, kamnena miza, lesena posoda, kruhova skorja, ognjena gorkota;*

e) stan, izvor ali namen, kakor: *hrovaški ban, turški paša, pitna voda, želodova skledica, hruškov pecelj, jabelkov olupek, klobukovo oglavje;* in

f) mesto ali čas in druge okolnosti, kakor: *turška vojska, nebeška plača, nadzemski stan, večerno solnce, juterna molitev, jutrova dežela, ameriški svet.*

b. Dopolnek in prislovni določki.

§. 303. Dopolnek ali predmet je tisti stavkov člen, ki služi glagolu ali pridevniku, da ga na pomenu dopolnjuje. Za dopnila nam rabijo samostavniki v odvisnih sklonih (gl. §. 311), n. pr. *Sila moč premaga.* N. pr. — *Iskra zažgè velik ogenj.* N. pr. — *Ničemurnost sne otroka.* Slomš. — *Še muha išče kruha.* N. pr. — *Delavec je vreden plačila.* N. pr. — *Človek je enak dimu na strehi.* Cegn. — *Zvijajča je sili kos.* N. pr.

§. 304. Prislovni določki ali prirečja so pojasnila ali določila djanja ali stanja z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok; zato je ločimo v krajevne, časovne, načinne in vzročne določke.

Za prislovne določke ali prirečja nam služijo:

a) samostavniki s predlogi, pa tudi brez predlogov, n. pr. *Iz oblaka blagor pride.* Kos. — *Ali veš do kruha pot?* Led. — *Mora v nižave na zimo pastir.* Cegn. — *Ni vsak dan*

božič. N. pr. — *Na razvalinah novina oživi.* N. pr. — *Od šale glava ne boli.* N. pr.

b) razni prislovi, n. pr. *Previdnost nikjer ne škoduje.* N. pr. — *Prevzetija se povsod spotika.* Slomš. — *Glas raste gredé.* N. pr. — *Velike skerbí zgodaj lasé ubelijo.* N. pr.

c. Naglaševanje stavkovih členov.

§. 305. V govoru se izreka posameznih besedi ravnomérno preminja, zdaj raste zdaj pada, kakor zahteva umevnost in lepoglasje. Ta izreka se ravna po naravni veljavi stavkovih členov ali po volji govorečega, ki obrača poslušavčevo pozornost zdaj na to, zdaj na uno besedo v stavku. Glavno pravilo za naglaševanje nam bodi: povdarek naj se opira na najvažnišo besedo v stavku.

Če povdarjamo besede po njih naravni veljavi, tedaj si gre pomniti:

a) V golem stavku se opira povdarek na dopovedek, n. pr. *Solnce sije. Luna sveti. Zvezde migljajo.*

b) Prilastek se izgovarja krepkejše mimo njegovega samostavnika, n. pr. *Dober glas seže v deveto vás.* N. pr. — *Čista voda je najzdravejša pijača.* Slomš.

c) Dopolnek dobi naglas pred dopovedkom; če je več dopolnkov v stavku, izgovarja se rečni krepkejše od osebnega, n. pr. *Petje razveseljuje senca.* — *Pesem preganja človeku skerbí.* N. pr. — *Vse stvari se veselé svojega življenja.* Ravn.

d) Na prislovne določke se deva povdarek pred glagolom; če jih je več, povdarja se krajevni bolj mimo časovnega, vzročni bolj od krajevnega, načinni bolj od vzročnega, n. pr. *Pesem je iz nebes domá.* — *Med petjem dete sladko zaspi.* Slomš. — *Vse je Bogu za delo na prodaj.* N. pr.

Naglaševanje po volji govorečega ali úmetno naglaševanje se ne dá v pravila djati, ker ga ima govoreči popolnoma v svoji oblasti in ga deva na tisti člen, na kateri hoče našo pozornost obrniti; preglejmo stavek: „*hvalite Gospoda vsi rodovi*“ z ozirom na umetno naglaševanje: 1. *Hvalite Gospoda vsi rodovi?* 2. *Hvalite Gospoda vsi rodovi;* 3. *Hvalite Gospoda vsi rodovi* in 4. *Hvalite Gospoda vsi rodovi.*

d. O nikavnosti.

§. 306. V nikavnem stavku se osebkú djavnost odrekúje ali odnikava. Nikavnica je „ne“ (v sestavah tudi ni —) in se nahaja sama ali z drugimi nikavnimi besedami v stavku, (druge nikavne besede vendar nikdar brez njé). Mesto jej je tik pred dopovedkom, z glagoli „sem, imam in hočem“ se pa zrašča v „nisem, nimam in nočem (nečem)“, n. pr. *Nesreča ne orje, ne seje in vendar*

dobro živi. N. pr. — *Čič ne da nič.* N. pr. — *Jabelko ne pade daleč od jablani.* N. pr. — *Z veliko gospôdo ni dobro črešenj zobati.* N. pr. — *Kdor noče z lepó, mora z gerdó.* N. pr. — *Ne bodi presladek, da se kdo s teboj ne posladká.* N. pr.

§. 307. V slovenščini dve ali več nikavnic ne poterjujejo povedi kakor v latinščini in nemščini, marveč še bolj odnikavajo, kakor v gerščini, n. pr. *Nas nobeden vsega ne vé.* Vodn. — *Poterjen kruh in skušen svèt nikoli ne škódujeta.* N. pr. — *Nikoli nič ne počenjaj zoper božjo zapoved.* Ravn.

Nikavnost se samo odpravi in stavek postane terdiven, da-si tudi so nikavne besede v stavku:

a) če je razun nikavnice „ne“ še druga z nikavnim ne — sestavljena beseda v stavku, n. pr. *Bogu nič ni nemogoče.* — *Gospodova molitev ni nobečemu kristjanu neznana.*

b) če stoji nikavnica „ne“ tik pred drugo nikavno besedo, n. pr. *Ne nikoli, ampak vsak dan grešimo.* — *Ne nobeno uro, ampak vsak hip je človek v nevarnosti.*

c) če si mislimo kako nikavnico kot samostavno reč, o kateri se kaj dopoveduje, n. pr. *Nič je dobro za oči.* N. pr. — *Nič v ustih kruli po črevesu.* N. pr. — *Nikdo je zaimek.*

III. Poglavje.

O sklonih.

§. 308. Skloni ali padeži znanijo razmeri, v katerih stojé pojasnila in dopolnila k glavnim stavkovim členom.

Skloni so samostalni (casus recti) ali odvisni (casus obliqui). Samostalnika sta imenovavnik in zvavnik; ostali skloni so odvisniki, ker nimajo samostalnosti in so odvisni od glagolov in drugih beséd v stavku.

A. O samostalnih sklonih.

a. Imenovavnik.

§. 309. Imenovavnik (nominativ), kot pravi osebkov sklon, imenuje na vprašanje: kdo ali kaj? osebo ali reč, o kateri je v stavku govorjenje, n. pr. *Odkladki so odpadki.* N. pr. — *Vino vtopí skerbí.* N. pr. — *Smert nas bogatí.* Cegn.

Včasi nam služi imenovavnik tudi v dopovedku, to pa:

a) pri glagolih: biti, ostati, postati, navstati, nastopiti, prihajati, nahajati itd. n. pr. *Rokodelstvo je lepa dota*. Cegn. — *Mladina je najslajši up domovine*. — *Bahač postane berač*. Slomš.

b) pri glagolih: imenovati se, klicati se, zvati se, praviti, reči, sloveti, kazati se, viditi se, delati se, storiti se itd., n. pr. *Sv. Mohor se imenuje apostelj Slovencev*. — *Korintu so rekli helensko oko*. Vodn. — *Drevesce zraste s časom mogočno drevó*. Ravn.

c) kedar se pridevnik za dopolnilo glagolnemu dopovedku pridene, n. pr. *Mertva se zgrudi na tla*. — *Bosa hodi sirota po produ*. — *Žalostne zapuščajo tice jeseni naše kraje*. — *Čuti se bolán*.

b. Zvavnik.

§. 310. Zvavnik (vokativ), ki nam služi v prvotni obliki samo v nekterih izrekih, stoji:

a) kedar koga po imeni pozovemo ali zakličemo, n. pr. *Aj ti brate!* — *Aj ti vraže!* — *Oj škerjanče mali!* Kr. r. —

b) kedar od radosti, žalosti ali začudenja vskliknemo, n. pr. *Oj ti roža, krasna roža!* — *Aj ti ternje, ostro ternje!* — *O luč izobraženja!* Vert. — *O gerdoba leži!* Ravn.

Serbom in Hrvatom služi v narodnih pesmih zvavnik včasí namesto imenovavnika, n. pr. *Ovce pase Zečanine Pavle*. — *Vino pije kralju od Budima*. N. ps.

B. O odvisnih sklonih.

a. Rodivnik.

§. 311. Rodivnik (genitiv) v slovenščini zelo obširne rabe in jako različnega pomena, stoji sploh na vprašanje: koga ali česa? Pervotni pomén mu je vir ali mér djavnosti na vprašanje: odkod? ter nam rabi kot osebkov, dopovedkov, prilastkov, dopolnkov in prislovni sklon.

a) Rodivnik kot osebkov sklon.

§. 312. Rodivnik nam služi kot osebkov sklon:

a) pri samostavnih: groza, strah, sram, skerb, konec, misel, volja in morda še pri nekaj drugih, kedar je glagolno s pomožnikom „biti“ v rabo vzamemo: včasí vendar stopi osebek rajši v toživnik, n. pr. *Ženskih je skerb snage, moških pa učenosti*. Vodn. — *Lovca ni groza stermečih čerí*. Cegn. — *Toliko ga je sram, ko volka strah*. N. pr. — *Popred bode nas konec ko naših del*. Slomš. — *Misel me je*. N. r.

Le-sem spada tudi rodivnik: mine me, stane me itd. n. pr. *Naglo nas mine ves trud, bolečine. Pot. — Teško me stane. Dalm.*

b) pri nikavnem pomožniku in pri glagolu „ostati“, kedar je brezosebno v 3. edinji osebi v rabo vzamemo, n. pr. *Ni kruha brez truda. N. pr. — Kjer ni postave, tam ni prestopka. N. pr. — Kedar mačke ni doma, tedaj so miši dobre volje. N. pr. — Kamna ne bode ostalo na kamnu. — Brez pripuščenja nebeskega očeta ne bode pogubljene nobene človeške duše. Slomš.*

To velja tudi o brezosebnim „nima“, ki služi Slovincem ob hrovaški meji namesto „ni“, n. pr. *Nima jela brez dela. N. pr. — Nima štita brez kokolja. N. pr.*

b) Rodivnik kot dopovedkov sklon.

§. 313. V rodivnik nam stopi dopovedek s pomožnikom „biti“:

a) kedar se naznanja, čegavo je kaj (svojivni rodivnik = genitivus possessivus), toda pri živocih in posebljenih stvaréh sploh le tedaj, kedar ima kako pojasnilo pred ali za seboj; sicer se preravná na pridevnik (§. 301), nemščini služi v tem primeru sploh: *gehören, ist ein Eigentum* itd. n. pr. *Ta hiša je mojega očeta. — Vsa zemlja je Gospoda, našega Boga in stvarnika. — Ta zlat je kralja Matjaža samega. N. ps. — To so otroci našega sosedá, gospoda učitelja* itd.

b) kedar dopoveduje, kake lastnosti, kake postave ali nravi ali kake rodovine je reč ali oseba; Nemcu rabi v tem pomenu: *besitzen, haben* itd. (kakovostni rodivnik = genitivus qualitatis, originis), n. pr. *Pervi kristjani so bili ene misli in ene volje. — Života so res drobnega, pa serca so hudobnega. N. ps. — Ženske so dolgih lás, pa kratkih misli. N. pr. — Pridna žena je mišje sorte, zapravljevka kokošje. N. pr. — Ta zlat je kova znanega. N. ps. — Biti slovenske kervi bodi Slovencu ponos. Kos.*

c) Rodivnik kot prilastkov sklon.

§. 314. V rodivniku nam rabi prilastek:

a) kedar se imenuje oseba ali reč, od ktere kaj izhaja (izvorni rodivnik = genitivus auctoris) n. pr. *Molitev vročega serca je Bogu mila. Cegn. — Petje veselih tičev zamika uho. — Rožljanja pik, armade hrupa konj ne straši se. Kos. — Zvestoba pravega prijatelja se ti v nesreči pokaže. — Razpis c. k. pravosodnjega ministerstva.*

b) kedar se imenuje oseba ali reč, na ktero kaj prehaja (predmetni rodivnik = genitivus objecti), n. p. *Pismo je namestnik govora (namestuje govor). Slomš. — Bog je stvarnik nebes in zemlje. — Tudi naroda otes je slavnega čina poslopje. Kos. — Hudobni otroci so kervava šiba svojih staršev. Slomš.*

c) kedar se dopoveduje, kake lastnosti ali nravi je reč ali oseba (kakovostni rodivnik §. 313), n. pr. *Kruh stare peke je zdrav*. Slomš. — *Mladenič prijaznega lica in berhke rasti, starček belih las, zmaj divje podobe, mož bistrega uma*.

d) kedar se imenuje lastnik ali posestnik kake osebe ali reči, toda pri živočih in posebljenih stvaréh sploh le s pojasnilom, gl. §. 301 (čegavostni ali svojivni rodivnik s genitivus possessoris) n. pr. *Hiša našega očeta, poslopje gospoda kneza, cerkev bližnje vasi, lepota vsega sveta*.

e) kedar se naznanja obseg ali zapopadek kake reči (obsežni rodivnik s genitivus rei contentae), n. pr. *Sole so hramovi pobožnosti*. — *Ljudska učivnica je vir prave omike*. — *Morje je zakladnica soli*.

§. 315. Rodivnik kolikosti (kolikostni rodivnik s genitivus quantitatis) nam služi, kedar se množina oseb ali reči izrečno naznanja, in sicer:

a) pri mnogih samostavnih, ki naznanjajo kako množino ali mero, kakor so: množica, obilica, sila, truma, trop, kup, gromada, kos, krajec, zalogaj, peščica, pergišče, kepa, vedro, verč, vagan, mernik, korec, seženj, laket, palica, stot (cent), libra, unca, pol, polovica, četert itd. n. pr. *Dobra misel je pol zdravja*. N. pr. — *Betvica medú več muh vloví, kakor sod kisa*. Slomš. — *Boljša je žlica soka v miru, ko polna miza jedí v prepiru*. N. pr. — *Skušnja je kos preroka*. N. pr.

Enake moči so tudi samostavniki, ki kažejo mejo ali mesto, kakor: konec, kraj, verh, dno, sreda itd., n. pr. *Pridi verh planin, nižave sin!* Pot.

b) pri glavnih števnih od pet naprej, pri ločivcih srednjega spola in pri samostavnih nedoločnikih: veliko, malo, več, manj, mnogo, nič, nekaj, dosti, dokaj, obilo, polno, brez števila itd., kedar nam v imenovavniku ali toživniku za samostavnike služijo, n. pr. *Deset brihtnih otrók ednajst sreč*. N. pr. — *Šest mescev moči tla kervava reka*. Preš. — *Zób dosti, kruha malo*. N. pr. — *Slab groš več ljudí pozna*. N. pr. — *Slovenci imajo premalo spomina nato, kar je je mati učila*. Vodn. — *Dvoje fantov, troje deklet, petero stebrov*.

c) pri vseh vprašavnikih (zaimkih in prislovih), s kterimi vprašujemo po kolikosti, pa tudi pri njih oziravnikih in kazavnikih, kedar nam služijo kot samostavniki v srednjem spolu, n. pr. *Kar je življenja po svetu, vse giblje in se veseli*. Levst. — *Kolikor krajev, toliko šeg*. N. pr.

§. 316. Rodivnik oddela (oddelni rodivnik s genitivus partitivus) se stavi, kedar je govorjenji o delu kake celote ali reči, in sicer:

a) kedar se izmed več oseb ali reči samo ena imenuje, zvlasti pri presežniku, pri števnikih in zaimkih, n. pr. *Beseda materna je vseh dobrot največja dobrota.* Slomš. — *Vsak naših organov ima svoje posebno delo.* Vert. — *Kdo rojen prihodnjih bo meni verjel, da v letih nerodnih okrogle sem pel?* Vodn. — *Kranjskih gor najviši je Triglav.*

Namesto golega rodivnika nam služi po gostem rodivnik in druživnik s predlogi „izmed“ in „med“.

b) kedar se nedoločena del kake celote v misel vzame, ne pa vsa celota (vse reči, vse osebe). Takemu rodivniku se more vselej: kaj, nekaj, nekoliko, nekteri ali podobnih besedic ktera v mislih dodati, n. pr. *Zakaj se vselej jokate, kedar mi kruha dajete?* N. ps. — *Berž po olja mi pošljite.* N. ps. — *Nesó zlatá, kadila Gospodu v dar.* Pot. — *Prek si verovi potegnite, kož po verhu naložite.* N. pr. — *Idi po vode, skoči po vina, teci po mleka, prinesi sadja, pripelji žita, nanosi persti, navozi kamenja, prilij vode, priverzi soli, naseci detelje, nakupi si grozdja, pripadlo je snega, privzemi pomagavcev itd.*

d. Rodivnik kot dopolnkov ali predmetov sklon.

§. 317. V rodivnik devajo svoj dopolnek ali predmet (objekt):

a) samostavniki: groza, strah, sram, skerb, mar, žal, treba, potreba, škoda v zvezi s pomožnikom „biti“, n. pr. *Groza, strah me je samije.* Pot. — *Gani se, komur je mar za hvale prihodnjega vnuka.* Kos. — *Komur krajcarja ni mar, ne bode rajniša gospodar.* N. pr. — *Kmetu je treba ostrega čertala na lemežu, duhovskemu pastirju pa resnega svarila in ostrega pokorila.* Slomš. — *Ni ga skerb suše med letom, le zmiraj sadje zadeluje.* Ravn.

Samostavnikom: skerb, mar, žal in škoda služi namesto rodivnika večkrat toživnik s predlogom „za“, n. pr. *Za staro vero, stare ljudi in star denar naj ti bode vselej mar.* N. pr. — *Mar za pravičnik pot je Bogu.* Rayn. — *Zal mu je za mlada leta.* — *Bodi te skerb za kmetijstvo.* — *Škoda za blagó.*

b) pridevniki: željen, lakomen, skerben, maren, potreben, poln, vreden, kriv, deležen, svest in še mnogo drugih, ki pomenjajo kako skerb, željo, potrebo, deležnost, obilnost, veselje, žalost in podobne občutke, n. pr. *Bog je hvale vreden, človek pohvale.* N. pr. — *Vse je truda polno, kar se s pridom dela.* Levst. — *Čista pen bodi zmes ko sklen.* Kos. — *Prevzetnim se Bog ustavlja, ponižnih pa je vesel.* Ravn. — *Kdor serčno zmaga spake, mirú si gor je svest.* Pot.

c) povračavniki in tudi tisti glagoli, ki imajo osebni predmet v toživniku pri sebi n. pr. *Kakor se dela lotiš, tako se*

ti odseda. N. pr. — *Praznega skednja se miš kmalo naveliča.* N. pr. — *Kogar kača piči, boji se zvite vervi.* N. pr. — *Česar se človek zelo veseli, to je rado polno grenjav.* N. pr. — *Smert reši človeka vsega terpljenja.* Slomš. — *Jezik očistite peg.* Kos. — *Sanje opominjajo človeka nesreče, ki bi se mu utegnila pripetiti.* Napr. — *Bog te obvaruj vsake nesreče!*

Besedice: kaj, nekaj, nič in marsikaj se utegnejo zavoljo krajšega govora, vselej v toživniku v rabo vzeti, če se s povdarkom ne izrekajo, n. pr. *Človek se vsak dan kaj nauči.* N. pr. — *Nič ne bote slišati, le majhen zvonček.* Čegn.

d) glagoli, ki pomenjajo kako željo ali zahtevanje, potrebo ali pomanjkanje, skerb ali deležnost, seosebno: iskati, čakati, želeti, upati, hoteti, potrebovati, manjkati, stradati, grešati itd., n. pr. *Kdor išče stanovitnega veselja v hrupu sveta, zgrešil je prave poti do njega.* Bl. — *Veliko sveta še čaka marljive roke in krepke volje.* Čegn. — *Truplo potrebuje poštenega oblačila, duša pa zgovornega jezika.* Slomš. — *Skušnje jim manjka, modrosti darov.* Pot.

Glagoli: varovati, okusiti, skusiti, vživati, čutiti, prositi, vprašati, poslušati, zaslišati, pomniti, pametiti, pozabiti, omeniti in še drugi enacega pomena se družijo včas s rodivnikom, včas s toživnikom, n. pr. *Fantiči, deklīči kresujejo, žitnega polja (: žitno polje) varujejo.* N. ps. — *V sanjah pozabi duh vsakdanjih nadlog (: vsakdanje nadloge).* Tuš. — *Barko ustavi, vpraša lepe Vido (: lepo Vido).* N. ps. —

Le-sem spadajo tudi glagoli, seosebno s predlogom do — zloženi, kedar se predmet imenuje, kateri se doseže, kakor: doseči, dorasti, dočakati, doslužiti, doživeti, dospeti itd. n. pr. *Če hočeš starosti doživeti, ogiblji se mehkuženja.* Vert. — *Dorastli ste verhá cerkve.* N. ps.

f) glagoli, v namenivniku (supinu) stoječi, n. pr. *Pojdi hlapec kopat jame, oj široke in globoke.* N. ps. — *Hité mu mojci glave snet.* N. ps. — *Pojdi mojih ran pogledat.* N. ps. — *Pojdi gledat Marjetice, božje služabnice.* N. ps. — *Šeg pogledat tujih se odpravi.* Kr. r. — Večkrat pa se družijo namenivniku rajši toživnik, n. pr. *Idi hlapce klicat, žito spravljat, streho krit, vrata odpirat.*

§. 318. V rodivnik se deva v nikavnem stavku vsak toživnik terdivnega reka in ž njim vred tudi vsaki na njem zavisli dopovedek, n. pr. *Ne prodaj kože, dokler medved v berlogu tiči.* N. pr. — *Častna obleka ne pokrije sramote.* Slomš. — *Zavoljo ene muhe ne prede si pajek mreže.* N. pr. — *Groba ne predere jok.* Pot. — *Kdor dela pozamudil ni, ta se lahko z Bogom veseli.* Slomš. — *Ne imenujte se učениkov.* Met. — *Obleka nas ne stori Bogu prijetnik, ampak dobro djanje.* Slomš.

Nikavnost se včas okrepljuje po rodivniku tretje osebe v dotičnem spolu in številu, n. pr. *Ni je večé sovražnice za mladost ko mehkužnost.* — *Ni ga ljudstva na svetu, da bi prav nobene vere ne imelo.* Slomš. — *Ne oponašaj ga ubožca, ki jecljá ali krevljá.* Slomš.

Kedar se dotika v skerčenih stavkih nikavnost samo enega predmeta, tedaj stopi samo ta v rodivnik, uni pa ostanejo v toživniku ali imenovavniku, n. pr. *Nisem prišel klicat pravičnih, ampak grešnike.* Met. — *V moški dobi ni uka, temuč trud in delo.* Levst.

e. Rodivnik prislovnega določila.

§. 319. V rodivnik se večkrat deva:

a) čas kakega djanja, n. pr. *Leta 863 se je nam prinesla luč prav vere.* — *Šest dni je Bog stvarjal, sedmega je počival.* — *Vsacega leta cvete le enkrat pomlad.*

b) vzrok djanja ali stanja namesto rodivnika s predlogom „od“, n. pr. *Česar glava boli, zdravo ni.* Slomš. — *Vročine zemlja popoka.* Šub. — *Veselja mi serce igra.* N. ps.

c) način kakega djanja, pa le bolj po redkem, n. pr. *Rahljih stopinj se ziblje naprej.* Kos. — *Gospodar veselih očes srečo pregleda in blagor nebes.* Kos.

d) Naposled nam služi večkrat rodivnik, kedar od radosti, žalosti ali začudenja vskliknemo, za raznimi medmeti, n. pr. *Oj temne noči, černe noči!* — *Oj nehvaležnosti, da je ni gerše.* Ravn.

b. Dajavnik.

§. 320. Dajavnik (dativ) odgovarja na vprašanje: komu ali čemu? in znamenjuje mér djavnosti proti kakemu predmetu. V obče je ta sklon osebnega pomena in služi sosebno predmetom, katerim se kaj v oblast daje ali v vživanje prepušča.

a) Dajavnik osebka in dušne deležnosti.

§. 321. Osebek se dene v dajavnik:

a) pri samostavnih: treba, potreba, mar, skerb, žal, mraz, znoj itd., kedar je brezosebno s pomožnikom „biti“ v rabo vzamemo, n. pr. *Modremu očetu ni treba šibe strahovavke.* — *Naj ti besede žal ne bo, ki podučit me.* Cegn. — *Skomina mu je, kdor terdo grozdje je.* Ravn. — *Znoj mi je, mraz mi je, mar mi je* itd.

Pri besedah: ime je, pravijo, rekajo, nadedli so itd. stoji oseba ali reč, kateri se daje ime, v dajavniku, ime samo pa v imenovavniku, n. pr. *Sova senici glavana pravi.* N. pr. — *Pervenču je bilo ime Ezav, družcu Jakob.* Ravn. — *Pravi se mu očaj, ker je oče celega národa.* Ravn. — *Nadedli so mu Piskar.*

b) pri brezosebnih glagolih, ki znanijo razne čute, kakor: hoče se, noče se, toži se, gnjusi (studi, gabi, breti) se, riga se, zdeha se, dramlje se, senja se, zdi se, dozdeva se, ležeče je itd. n. pr. *Nad hinavščino se studi Bogu.* Ravn. —

Na lepi besedi mi je veliko ležee. Vodn. — Zdeha se mi, dremlje se mu, dozdeva se jim itd.

c) pri pomožnem glagolu „biti“:

a) kedar je namestnik glagola „imeti“ ter naznanja osebo ali reč, v ktere moči ali oblasti je kaj, n. pr. *Laži je plitko dno* (z laž ima plitko dno). N. pr. — *Vsacemu človeku je dolžnost, da stori, kolikor mu je mogoče*. Napr. — *Pastirja zdaj in varha več vam ni*. Kos.

β) kedar namestuje glagol „morati“ ali „moči“, n. pr. *Večno nam ni živeti*. Led. — *Národno deblo nam je izobraževati*. Napr. — *Bilo vragom epiti je, bilo vragom je bežati*. Kr. r.

d) V dajavnik stopi tudi pridevni dopovedek okrajšanega stavka, zvlásti če se nanaša na kak dajavnik glavnega stavka, n. pr. *Človeku ni dobro samemu biti* (z da je sam). Ravn. — *Boljše je lačnemu zaspati, kakor dolžnemu ostati* (z človeku, da lačen zaspi itd.) N. pr. — *Boljše poštenemu umreti, ko sramotnemu živeti* (z človeku, da pošten umerje itd.) N. pr. — *Vsejanim biti, v grobu stleti je tudi nam odločeno* (z odločeno je tudi nam, da itd.) Led.

Le-sem spada tudi dajavnik pri glagolu „dati“, ki prav za prav ni drugega kot osebek okrajšanega stavka; zato je v takem stavku dajavnik vselej djavnega, osebek pa terpevnega poména, n. pr. *Ne daj se nagibati slehernemu vetru* (z da te sleherni veter nagiblje). Dalm. — *Moder sin se dá očetu podučiti* (z da ga oče podučí). Dalm. — *Ne daj otrokom zapovedovati* (z da bi otroci zapovedovali). Slomš. — *Mesu ne daj gospodariti tela* (z da bi meso gospodarilo telo). Vert.

§. 322. V dajavnik se dene oseba, kedar na znanje dajemo, da se godi kaj po naši ali po volji drugega, navlasti v prijateljskem govoru (dajavnik dušne deležnosti z dativus ethicus), n. pr. *Po Dunaji mi dirja v skok*. N. ps. — *Skerbna mati! urno mi vstanite*. N. ps. — *Urno k svoji materi mi teče*. N. ps. — *Vse živce ti oživi, vse žile ti prešine domača godba*. Navr. — *To so vam bili pravi korenjaki!*

V dajavnik stopi tudi povračavni záimek, kedar dela oseba iz lastne moči, v lastni prid, sama o sebi brez ozira na drugo osebo, n. pr. *Kdor si vedno izbira, izbirek dóbi*. N. pr. — *Grede si odpirat gornje line*. N. ps. — *Gre si devojke izbrat*. N. ps.

b) Dajavnik predmeta in drugih razmeri.

§. 323. V dajavniku stoji oseba ali reč, ktera je cilj (konec) osebkove djavnosti:

a) pri prehajavnih glagolih, kedar se imenuje oseba, na ktero prehaja djavnost kot na bolj oddaljeni predmet, n. pr. *Bogu posojuje, kdor ubogemu kaj podéti*. N. pr. — *Dobra izreja brani*

uboštvu pod streho. N. pr. — *Ljudska učivnica vzdava prvi kamen človekovi rabnosti.* Napr. — *Vrana vrani oči ne izkoplje.* N. pr. — *Kdo je uterdil nebu svitle zvezde?* Vilh.

b) pri neprehajavnih glagolih, kedar se imenuje oseba, kateri se kaj lasti ali svoji n. pr. *Daj vsakemu, kar mu gre.* Slomš. — *Taka čast gre Bogu, ne ljudém.* Cegn. — *Lepi besedi se spodobi tudi lepa obleka.* Slomš.

Návodno se sloveni nemški: gehören, angehören, es ist ein Eigentum itd. s pomožnikom in čegavostnim pridevnikom ali svojivnim rodivnikom (§. §. 301, 314, d); gerda, iz tujščine k nam prinesena napaka je v tem pomenu glagol: slišati, kakor n. pr. v naslednjem zgledu: *Največ sveta otrokom sliši Slave.* Preš.

c) pri povračavnih glagolih: čuditi se, smejati se, posmehovati se, prilizovati se, rugati se, zahvaliti se, smiliti se, znati se, poznati se, viditi se itd. n. pr. *Vse se čudi lepoti božjega stvarjenja.* Ravn. — *Ne posmehuj se, ampak vstani sivi glavi.* Slomš. — *Lepemu malu se vidi umetnost malarjeva.* Ravn. — *Znalo se je močnemu in serčnemu mladencu, da bode kedaj slaven junak iz njega.* Navr.

Dajavnik nam služi tudi pri tistih povračavnikih, kateri pomenjajo sploh kako branjenje pred vzajemnostjo ali pa zahtevanje po združenji, kakor: umekniti se, odtegniti se, skriti se, odpovedati se, ogniti se, braniti se (defendere) ponuditi se, moliti se, pokloniti se itd., n. pr. *Odtegne hrupa, žesla se zmotnjavam.* Čb. — *Moč nebeška strašna je, če varstva sponi zmakne se.* Kos. — *Bogu se ne moremo skriti.* Ravn. — *Pijanču se ogni s senenim vozom.* N. pr.

d) pri pridevnikih, ki znanijo škodo ali korist, enakost ali podobnost pa tudi druge vnanje in notranje lastnosti, kakor: koristen, škodljiv, primeren, prikladen, enak, pristojen, udan, vešč, blag, mil, dober itd., n. pr. *Vsakemu očesu je reč drugačna.* Cegn. — *Zapeljivost je skriti jami podobna.* N. pr. — *Sitemu trebuhu še bel kruh ni všeč.* N. pr. — *Vsaka huda strast nas živini dela enake.* Ravn.

§. 324. V dajavnik se deva oseba in reč, kateri se godi ali je kaj v korist ali škodo (dativus commodi et incommodi), n. pr. *Sebi seješ, sebi tudi žanješ.* N. pr. — *Dobre ceste so velika dobroti vsaki soseski.* Bl. — *Perva šola je mladencu juterna zarja.* Slomš. — *Kdor drugemu jamo koplje, sam v njo pade.* N. pr.

§. 325. Dajavnik nam čestokrat služi:

a) za prilastkov rodivnik in stoji sploh pred besedo, kateri kaj prilastuje, n. pr. *Pridna gospodinja hiši tri vogle podpira* (s tri vogle hiše). N. pr. — *Ne bodi svojemu národu izdajavec, marveč krepek ščit* (s izdajavec svojega naroda).

b) namesto prirednega svojivnega prilastka, navlasti za svojivni zaimek, n. pr. *Starcu roko* (s starčevo roko) *Lambergar po-*

ljubi. N. ps. — *Spomin je človeku najzvestejši prijatelj* (= človekov prijatelj). Pr. — *Studenci bistri mi tekó, pojé mi čedo* (= moja čedo) in glavó. Pot. — *Po sredi kača je j* (= po njeni sredi) *leži, na koncu ogenj je j gori*. N. ps. — *V neskončni svet mi plavajo očesa* (moja očesa), *serce mi* (= moje serce) *bije zopet svobodno*. Cegn.

c. Toživnik.

§. 326. Toživnik ali kazavnik (akkusativ) je pravi sklon predmetov ter imenuje na vprašanje: koga ali kaj? osebo ali reč, na katero prehaja djavnost glagolova.

a) Toživnik predmeta ali dopolnka.

§. 327. Svoj predmet ali dopolnek imajo v toživniku:

a) vsi prehajavni glagoli, kedar se raztega njih djavnost črez ves predmet, n. pr. *Bog ljubi pravico in sovraži hudobno djanje* Ravn. — *Očetov blagoslov hiše zida, materina kletev pak je razdira*. Dalm. — *Izderi bruno iz svojega očesa, in potlej glej izdreti pezder iz očesa svojega brata*. Met. — *Sveta božja cerkev nam gređi naslanja na nebeška vrata*. Cegn.

b) nekteri neprehajavni glagoli, kedar nam za prehajavnike služijo, n. pr. *Junaci domačije mirno smertno spanje spē*. Jenk. — *Boj kervavi že dolgo bije za kerščansko vero*. Preš. — *In šel je boj bojvat brez upa zmage*. Preš.

c) Osebo imajo v toživniku, reč pa, ki vzrokuje nepovoljni čut, v imenovavniku glagoli: boleti, serbeti, ščemeti, peči, žgati, zebsti, tresti, žuliti, skerbeti itd. n. pr. *Kjer me serbí, ondí se češem*. N. pr. — *Vsak sam vé, kje ga črevelj žuli*. N. pr.

§. 328. Dva toživnika imajo pri sebi in sicer predmetov in dopovedkov, če dopovedku rajši predlog „za“ ne damo:

a) glagoli: imenovati, postaviti, izvoliti, izbrati, storiti, narediti, delati, spoznati itd., n. pr. *Gospodu* (= za gospoda) *svojih del si ga postavil*. Ravn. — *Samoto tovaršico* (= za tovaršico) *si izvoli*. Čb. — *Storil se bom mertvega*. N. ps. — *Moj polk se dela nevednega mojih zakonov*. Dalm.

b) glagoli, ki pomenjajo koga za kaj imeti, kakor: imeti, deržati, čislati, ceniti, častiti, štímati itd., pa brez predloga „za“ ali členka „ko, kot“ le po redkem bolj n. pr. *Stvarníka, dobrotníka in očeta ga častite*. Pot. — *Vsi ga poznajo kot vestnega delavca*.

c) Z dvema toživnikoma se veže tudi glagol: učiti in sicer s toživnikom osebe, katero kdo uči, in s toživnikom reči, katero koga učimo, n. pr. *Tujce smo učili našo besedo, sebe pa ne*. Vodn. — *Po skrivnjavah učiš me modrost*. Ravn.

b) Toživnik prislovnega določila.

§. 329. Toživnik prislovnega določila nam služi:

a) o mestu na vprašanje: kam? v katero mesto? itd., brez predloga pa le v posameznih izrekih n. pr. *Njegove poti hodi*. Ravn. — *Verh hriba so jo nesli*. N. ps. — *Kosec glasán jo priuka*. Čb. — *Ročice si podajata, jo urno krog zarajata; jo v drugo krog odplešeta, proti Savi jo zaprašita*. N. ps.

b) o času na vprašanja: kedaj? v kateri čas? koliko časa? kako dolgo? pa sploh le tedaj, kedar imá samostavnik kako pojasnilo pred seboj, n. pr. *Smertna žetev vsak dan bolj dozori*. Preš. — *Glava lenuhova vsak dan bolj terda prihaja*. Slomš. — *Žgoli mu tica prvi dan*. N. ps. — *Kar dobra mati v serce zasadi, vse žive dni ne posahne*. Slomš. — *Marsikdo nosi veselje in žalost v persih skrito vse življenje*. Cegn. — *Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni*. Slomš.

Pri naznanjevanji posameznih dni v ednini nam služi sploh toživnik s predlogom „v“ ali „na“, v množini in pri godovih pa mestnik s predlogom „o“, ob“, n. pr. *Tisti čas je Jezus skozi setve šel v soboto*. — *Tvoji učenci delajo, kar se ne sme delati ob sabbotah*. Met. — *O božiču, ob novem letu, o veliki noči, o duhovem itd.*

c) o meri, ceni in vagi na vprašanja: koliko? kako daleč? po čem? kako dolgo? kako visoko? itd., n. pr. *Kar sevec na rami nese na polje, vozi se s polja nabasane vozove domu*. Ravn. — *Pet črevljev merim, palcev pet*. Preš. — *Tristo komolcev naj bo barka dolga, petdeset visoka*. Ravn. — *Tri streljaje je še do mesta, tri ure morajo po vodo hoditi* itd.

d) o vzroku, toda le pri vprašavnem zaimku: kaj? n. pr. *Kaj ti prebleduje lice?* N. ps. — *Oj Veltava! kaj kališ si vodo?* Kr. r.

d. Mestnik.

§. 330. Mestnik (lokal) nam rabi na vprašanje: kje? in je sploh krajevnega ali časovnega pomena. Raba mu je dosti obširna, pa le s predlogi; brez predloga nam rabi dan danes samo v nekterih prislovnih izrekih, in sicer:

a) s prislovnim pomenom: *jeseni, pomladi, jutri, davi, sinoči, časi, časih — doli, gori, vne, predi, zadi* itd.

b) s predlogovim pomenom: *mesti, sredi, verhi* itd.

e. Druživnik.

§. 331. Druživnik ali orodnik (sociativ, instrumental) znamenjuje na vprašanje: s kom ali s čim? sosebnó društvo ali sredstvo v dosego kacega namena, pa tudi krajevne in časovne razmeri. Drugim Slovenom rabi ta sklon še dan danes dostikrat brez predloga, nam Slovencem pa sploh le s predlogom.

Druživnik znamenjuje (oglejmo ga po nekterih zgledih, vzetih iz hrovaščine in češčine):

a) mesto ali čas kacega djanja, n. pr. hrov.: *Dosta će dotle vode Savom i Dravom proteći.* N. pr. — *Usta valja dobro izpirati, osobito jutrom, večerom i poslije jela.* — Češki: *A potom šel od nas voznou cestou.* Br. — *Časem vše přijde.* Pr. — Primeri v slovenščini: *Ravnim potem.* Dalm. in prislove: *časom, tikom, vekom* itd.

b) sredstvo ali orodje, katero komu služi, da se kaj doseže, n. pr. hrov. *Sokol perjem leti, a ne mesom.* N. pr. — Češki: *Země obilim a vínem oplývá.* Br. — *Tělo jidlem a pitím živeno biva.* Kom. — Tega druživnika brez predloga Slovenci še nismo popolnoma izgubili; nahaja se tu pa tam pri starejših slovenskih pisateljih, sosebno če je samostavnikov sprednik kak sikavec, n. pr. *Svojimi jeziki se prilizuju.* Dalm. — *Ši nas serdom obdal.* Dalm. — *Bo cvetjem in sadjem cesarstvo obdal.* Vodn.

c) način djanja, n. pr. hrov.: *Te je reči obnemoglim glasom kazao.* — *Gredom grede, letom lete* itd. — Češki: *Žádným způsobem to nemůže býti.* Vel. — *I zastena(l) pláčem holubíným.* Kr. r. — Primeri v slovenščini izreke: *križem, kupom, mahom, skokom, strahom, vidom* itd. —

d) ozir ali primerjavo, n. pr. hrov. *Nadvisuje stasom Uskok Dolenca Kranjca.* St. Vr. — Češki: *Vyvýšil se zrostem, mravy a ctnostmi nad jiné.* Pass. — *Čím častší cvičení, tím jistší prospěh.* Kom. — Primeri slovenski: *čim — tim*, ki še danes živi.

e) vzrok ali nagibek, n. pr. hrov. *Ganut prelepim dočekom.* A. Maž. — Češki: *Švorností malé věci vyrostají, nešvorností razpadají.* Sr. —

f) v druživniku stoji tudi imenni dopovedek, ki se prav za prav na dajavnik nanaša, n. pr. Češki: *Ne každému se dostane býti moudrým.* Kom. — *Lepe jest šilhavým býti, nežli slepým.* — Primeri v slovenščini §. 321, d.

IV. Poglavje.

O sklonih s predlogi.

a. Predlogi z rodivnikom.

I. Pravi predlogi.

§. 332. **Bez, brez, brezi** (lat. sine — nemšk. ohne, sonder) nam služi:

a) o oddeljenosti, n. pr. *Mladina bez rudečih lic, pomlad bez cvetic.* N. pr. — *Brez uzde strast gotova propast.* N. pr.

b) o pomoči in nje pomanjkanji, n. pr. *Prazno je delo brez sreče z nebes.* Pot. — *Brez skrivalca ni kralca.* N. pr. — *Kar priprosiš, brez skerbi nosiš.* N. pr.

§. 333. **Do** (lat. ad, usque ad — nemšk. bis, bis zu, bis an) nam rabi o cilji ali kraji, do ktereга kaj seže ali pride, in sicer:

a) o cilji v prostoru, n. pr. *Kedar žalost do verha prikipi, že veselje se glasi.* N. pr. — *Pri kraji je bila (voda) do gležena, pri sredi je bila do kolena.* N. ps. — *Stopi gori v svoje line do gospoje Katarine.* N. ps. — *Prava vera bodi vam luč, materni jezik bodi vam ključ do narodne omike.* Slomš.

Enacega pomena je tudi v dušnem oziru (s lat. erga —, nemšk. gegen), n. pr. *Skerbite, da vam od serca pojde prijaznost do ljudi in pokorščina do staršev.* Ravn. — *Národna pesem sama ob sebi imá do serca veliko moč.* Navr. — *Vsakdo imá vrata do svojega serca, toda jih vsakdo ne najde.* Slomš.

b) o cilji v času, n. pr. *Kar si človek naperti, to nosi do smerti.* N. pr. — *Do pol dneva nosi angelj vodo za človekom.* N. pr.

c) o stopnji in meri, sosebno v prislovnih izrekih, n. pr. *Do sita, do dobra, do mala, do čista, do tretjega* itd.

d) še v nekterih drugih izrekih, n. pr. *Ti si mene zvesto služil od majhnega do velicega in do verlega junaka.* N. ps. — *Če se mu kaj do mene zdí, naj pride k meni le v gosti.* N. pr. — *Kaj mi je do tega! Ni mu do smeha* itd.

§. 334. **Iz** (lat. ex, — nemšk. aus, von — aus) pomenja sploh mér iz notranjosti na vnanjost, ter nam služi:

a) o mestu iz znotraj na ven, n. pr. *Kdor da iz rok, derži se na jok.* N. pr. — *Starim ljudém gre nerado iz pesti.* N. pr.

b) o početku ali viru, n. pr. *Iz veliko besedi malo sveta.* N. pr. — *Iz orličev postanejo ob letu orli.* N. pr. — *Iz malega vrate veliko in slavno.* Kos.

c) o snovi ali tvarini, iz ktere je kaj, n. pr. *Kapa iz kurnine; krona iz samočistega zlata; posoda iz morske pene.*

d) o vzroku ali načinu, n. pr. *Iz ljubezni do Boga in do bližnjega.* — *Iz serca vesel biti ne more, kdor v potrebi vidi bližnjega, pa mu ne pomore.* Ravn. — *Iz svojih besedi boš opravičen.* Met. — *Iz sadú se drevo spozná.* Met.

e) o času, od ktereга sem kaj biva ali se kaj godi, sosebno v mnogih prislovnih izrekih (s lat. a, ex, nemšk. seit), n. pr. *Iz mladih nog, iz prava, iz nova* itd.

§. 335. **Iz** se druží s predlogi: med, nad, pod, pred in za v sestave:

izmed, zmed t. j. iz srede kake množice (nemšk. mitten aus, aus der Mitte heraus), n. pr. *Eden izmed njih, učenik postave, ta ga je vprašal.* Met. — *Kako ti siješ sred zvezdic, kako leskečes zmed meglic!* Čb.

iznad, znad t. j. od zgoraj, iznad glave preč (nemšk. von oben hinweg), n. pr. *Odvali kamen iznad vodnjaka*. Ravn. — *Poseka mlado košato lipo iznad mize*. Levst.

izpod, spod t. j. izpod česa na ven (nemšk. von unten, von unterhalb heraus), n. pr. *Konjem izpod nog ogenj ferči*. N. ps. — *Izpod neba voda lije*. Slomš. — *Solnce zazrè milo izpod burnega oblaka*. Vert.

izpred, spred t. j. izpred oči, od spredaj preč (nemšk. von vorn hinweg), n. pr. *Ne zaverzi me izpred svojega obličja*. Ravn.

izza, t. j. od zad na ven (nemšk. von hinten heraus, von hinten hervor) n. pr. *Izza nohta udari černa kri*. N. ps. — *Solnce izza gore gre*. N. ps.

Včasi se rabi tudi o času, n. pr. *Dan se izza rana lovi*. N. pr.

§. 336. **Od** (lat. ab, a, — nemšk. von, ab, weg) pomenja sploh oddaljevanje kake stvari od druge, ter nam rabi:

a) o mestu preč od reči, n. pr. *Od kraja rine ladjica*. N. ps. — *Marija se od nas ravná*. N. ps. — *Od mladega drevesa vejico še lahko odčesneš, od starega jo moraš odsekati*. N. pr.

b) o početku, viru ali uzroku, n. pr. *Vsak ima svoj dar od Boga*. Vert. — *Ta meglica ni ne od vodice, ta meglica ni ne od gorice*. N. ps. — *Od strahú je Breda obledela, od bridkosti skorej omedlela*. N. ps. — *Trese se od veselja vsaka žila*. Preš.

c) o času, od kterega sem se kaj godi ali koliko je od kega časa ali kake dogodbe, n. pr. *Od belega dne do terde noči*. N. ps. — *Od zdaj petdeset let ne bode nas, ne čevljev, ne dret*. N. pr.

d) o primerjavanji namesto: ko, nego itd. n. pr. *Prostim ljudém so krači odstavki bolj razumljivi od dolgih*. Slomš. — *Več vidijo oči od očesa*. N. pr. — *Ni ga podjeda od hudega sosedá*. N. pr.

e) o predmetu, o kterem je govorjenje, namesto predloga o, n. pr. *Menijo se od kraljev, od mira in vojske*. Levst. — *Možaki od žita, od kupčije govoré* itd.

f) Od stopi v terpevni obliki pred osebo ali reč, ki je bila v tvorini osebek, n. pr. *Veliko bolj nas boli nam od naših domačih, kakor od drugih storjena krivica*. Met. — *Od sreče togotne bil nisem tepen, od tvojih sem rok le bil glajen*. Preš.

II. Prislovni predlogi.

§. 337. Prislovi, kteri nam rabijo kakor pravi predlogi in zahtevajo II. sklon svojega imena, so ti-le:

blizo, blizu, bliz (lat. prope, ad — nemšk. nahe bei) znamenjuje:

a) bližnost predmetov, n. pr. *Blizo groba, da mu že smert za ramo koso kleplje*. N. pr.

- b) število po priliki n. pr. *Slovencev se šteje blizo tri milijone duš.* Vert.
- gledé t. j. z ozirom (nemšk. bezüglich, mit Rücksicht auf), n. pr. *Gledé pašnikov je treba še kar biti preložit.*
- mimo, memo, mem (lat. praeter — nemšk. an, vorbei, vorüber; ausser) pomenja:
- a) gibanje mimo kacega predmeta, n. pr. *Mimo grada sluga jezdi.* N. ps.
 - b) obstojnost z drugim vred n. pr. *Krasota notranjske strani je mimo postojnske jame tudi čudapolno cerkniško jezero.* Lik.
 - c) odličnost kake osebe ali reči mimo druge, ktere se primerja, namesto predloga od, n. pr. *Notranja lepota je mimo vnanje bliščobe veliko več vredna.* Met.
- nazoč, nazoči, navzoč t. j. na oči, pred očmi (lat. coram — nemšk. in Angesicht, in Gegenwart) toliko pomenja ko: vpričo.
- okoli, okolo, okol (lat. circum, circa — nemšk. um, herum) pomenja:
- a) da je ali se godi kaj krog kacega predmeta, n. pr. *Za kerta ni treba plótú okoli verta.* N. pr. — *Večnost okoli grenkega torila pobožnemu dišeč venec upanja ovija.* N. pr.
 - b) po priliki število ali čas, n. pr. *Bilo je vojščakov okoli dvadeset tisoč pod njegovim poveljstvom.* — *Okoli ednajstih je spet šel najemat delavcev.* Ravn.
- okrog, krog (lat. circa, circum, — nemšk. herum, ringsherum), pomenja: obdanje ali zajetje od vseh strani, n. pr. *Sedeli so krog mize kakti mladike okoli svoje oljke.* Slomš. — *Okrog gore vojska se oberne.* Kr. r.
- poleg, polek (lat. secundum, ad — nemšk. an, bei, längs) znamenjuje:
- a) naravno bližo predmetov = pri, zraven, n. pr. *Na nebu se je lesketala zvezda poleg zvezde.* Napr.
 - b) primernost ali vzrok djanja namesto pri, ki se v tem pomenu le redkoma podaja slovensčini, n. pr. *Ljudske učilnice so poleg tako ugodnih okolnosti obrodile krasno sadje.* Napr.
- prek, preki, preko (lat. per, trans, ultra — nemšk. über, quer über, längs) pomenja:
- a) da prehaja kaj na uno stran predmeta, n. pr. *Le vstanite, nas prek Save predrožite.* N. ps.
 - b) kod se kaj prostira ali pomika = nemšk. längs, n. pr. *Prek potokov nov razcvita, rase zarod.* Vilh.
 - c) mirno stanje kaki reči nasproti, n. pr. *Prek solnca je bolj gorko ko v osojnah.* Vert.

- razun, zvon, zun** (lat. extra — nemšk. ausser, mit Ausnahme) znamenjuje izjemo ali izjetje, n. pr. *Razun pokore ni druge poti za grešnika do nebes.* Slomš.
- vštrit, štrit, vštric, štric** (nemšk. gegenüber) pomenja, da se nahaja kaka reč drugi ravno nasproti, n. pr. *Na pokopališči vštric duri je išči.* N. ps.
- takraj — unkraj, unstran** (nemšk. diesseits — jenseits) naznanja, da je kaj na tej — na uni strani predmeta, n. pr. *Takraj jezera, unkraj potoka, unstran naših hribov.*
- tik** (nemšk. knapp an, knapp bei) znamenjuje, da je kaj komu ali čemu tako blizo, da se ga dotika, n. pr. *Tik pota stoji stara jablan.*
- zraven, zravno** (lat. ad, juxta — nemšk. neben, bei, nebst) pomenja:
- da sta si dva predmeta zelo blizo, samo da se eden drugega ne dotikata, n. pr. *Jaz sem zraven njega stal.* N. ps. — *Zraven hiše je mlin.*
 - da je komu kaj lastno z drugim vred, n. pr. *Zraven lepega gradú zamore še tri kmetije.*

III. Samostavni predlogi.

- §. 338. Samostavniki po obliki, predlogi po njih moči so:
- dno, na dno** (nemšk. im Grunde, in der Tiefe, in den Grund itd.) znamenjuje, da se nahaja kaj v najdolnjem prostoru n. pr. *Dno potoka je golo kamenje. Dno morja raste prečudna množica rastlin.*
- konec, konci** (nemšk. am Ende, zuletzt) pomenja, da je kaj na najskrajnem koncu, n. pr. *Konec jezika se rado opotika.* N. pr.
- kraj, nakraj** (lat. ad — nemšk. an, bei), pomenja:
- da je kaj na koncu, na kraju česa, n. pr. *Cerkev je na kraj vasi.*
 - da je kaj zraven ali poleg česa, n. pr. *Kraj bregovja se gnjeti šum valov.* Šub. — *Kraj vzglavja mi angelček sloni.* Led.
- mesto, mesti, namesto, namesti, namestu** (lat. pro, vice, loco — nemšk. anstatt, statt) pomenja, da je kaj ondi, kjer bi imela biti druga stvar, n. pr. *Kralja si me postavil namesto mojega očeta.* Ravn. — *Pred njim hodi strah namesto nekdanjega zlatega upa.* Napr.
- sred, sredi, posred, nasred** (nemšk. inmitten, mitten in) pomenja, da se nahaja kaj v sredi, bodi si znotraj ali na poveršji n. pr. *Sredi polja stoji tenko drevce.* N. ps. — *Naprej sred lip in vertnih senc.* N. ps.
- vpričo, pričo** (lat. coram — nemšk. in Gegenwart) znamenjuje, da biva ali se godí kaj komu pred očmi, n. pr. *Slavite ga vpričo narodov.* Ravn.

verh, verhi, naverh, zverh (lat. supra — nemšk. über, oberhalb) pomenja :

a) da je kaj čemu na verhu ali nad njim, n. pr. *Visoko verh gore stojím.* Pot. — *Nižave sin, prid' verh planin.* Pot.

b) da se čemu kaj dodaja, n. pr. *Verh tega mu dá še brešno.* Ravn.

vsled, sled, posled (lat. secundum, — nemšk. zufolge) znamenjuje pravilo ali ravnilo djanju, sosebnó v zakonih, n. pr. *Vsled nove postave, vsled kraljevega povelja.*

zavolj, zavoljo, zadelj, zarad (radi) zastran (lat. propter, causa — nemšk. wegen) kaže vselej vzrok kacega djanja, n. pr. *Blagor zavoljo pravice preganjaním.* Met. — *Ogibljimo se prepira zarad malih stvarí.* Napr. — *Bog je zadelj nedolžnih otrók tudi starše rešil nesrečne smerti.* Slomš.

Predloga zavoljo in zadelj (na Koroškem je tu pa tam slišati tudi nesestavljeni delj) vzameta ime večkrat na sredo, n. pr. *Pomagaj meni za tvoje dobróte voljo.* Dalm. — *Za naših pregreh delo.* Guts. — *Za tega delj, za tega voljo itd.*

zbog, zboga je enacega pomena kakor zavoljo, zadelj itd., pa je le bolj navaden ob hrovaški meji in pri drugih južnih Slovenih.

b. Predlogi z dajavnikom.

§. 339. **K** — pred sledečím k sploh **h** (lat. ad, adversus — nemšk. zu, gegen, nach — hin) nam rabi :

a) o cilji v mestu, n. pr. *Veselo roža k solncu se obrača.* Cegn. — *Vsak imá perste k sebi obrnjene.* N. pr. — *Peljimo ga h konjskim berzdam tje.* N. ps.

b) o namenu ali koncu, n. pr. *Kdor dobróte skaže, k svoji sreči kola maže.* N. pr. — *Marsiktera bukev k svojemu koncu topovrišče da.* N. pr. — *K edinosti, k preserčni družbi on (zvon) ljudstvo kliči v zvesti službi.* Kos. — *Ljubezen k staršem itd.*

c) o času, n. pr. *K novemu letu, k božiču, k sv. trem kraljem.*

§. 340. **Proti** (lat. adversus — nemšk. gegen) kaže :

a) mér djavnosti proti kakemu kraju ali času, n. pr. *Mi smo mejači proti Laškím.* Vodn. — *Mnogo rastline se od jutra do večera zmiraj proti solncu obračajo.* Vert.

b) mér djavnosti ali odpor v neprijateljskem pomenu (= lat. contra, nemšk. wider, gegen), n. pr. *Proti vodi je težko plavati.* N. pr. — *Ti junaško serce imaš proti vragu.* Kr. r.

c) mer djavnosti v prijateljskem zmislu kakor *do* (= lat. erga, nemšk. gegen, zu), n. pr. *Šamosvoja ljubezen stori, da smo proti sebi slepi.* Met. — *Ljubezen proti domu je dostikrat prevelika.* Vodn.

d) Včasi primerja reč reči in se vjema z nemškim „im Vergleich mit“, n. pr. *Zlato in srebro ni nič proti zvestemu prijatelju.*

Ravn. — *Kar je kapljica vode v morji, kar peščeno zernice med peskom ob morji, to so na zemlji človeška leta proti večnosti.* Ravn.

§. 341. **Vkljub**, kljub (= nemšk. trotz) kaže na premišljen odpor, n. pr. *Vkljub vsem obljubam; vsemu opominjevanju vkljub itd.*

c. Predlogi s toživnikom.

§. 342. **Črez**, črezi, čez (= lat. trans, ultra — nemšk. über, hinüber, darüber hinweg) nam rabi:

a) o mestu : z ene strani na drugo n. pr. *Čez strašno černo morje.* N. ps. — *Ako pri kraji ne vidiš dna, ne breži čez vodo.* N. pr. — *Zarja se zliva čez polje, goré.* Čb. — *Čez reko plava široko na blažno zemljo ogersko.* N. ps.

b) o času, skozi kateri se plete djanje, ali pa čas, kdaj taisto nastopi, n. pr. *Čez nekoliko časa pride Gospod.* Met. — *Črez zimo spi, po letu cveti.* Sl.

c) o prestopu naravne mere ali števila, n. pr. *Človeška togota rada čez meje udari.* Met. — *Noč se je čez polnoč prevalila.* Kr. r.

d) o odličnosti stvari mimo druge ali nje oblasti nad čim, n. pr. *Ni učenec čez učenika, ne hlapec čez gospodarja.* Met. — *Gospoduje naj čez ribe v vodi, čez tice pod nebom, čez živino na polji in čez vso zemljo.* Ravn.

§. 343. **Raz** (lat. de — nemšk. ab, herab; hinab, hinunter, von) se vjema na pomenu s predlogom s — z (kedar se veže z II. sklonom) in znamenjuje ločitev predmetov od zgoraj navzdol, n. pr. *Po sili vzame raz roké ji rokavice, v dlan gledé.* N. ps. — *Dere se ko bi jermene raz njega rezal.* N. r.

Včasih ima svoje ime v rodivniku za seboj n. pr. *Mnogo teče sladke hvale pričujočim raz jesika.* Valj. — *Gorjé vam, ako pade častni plašč ras vaših djanj.* Cegn.

§. 344. **Skoz**, skozi (lat. per — nemšk. durch, hindurch) naznanja:

a) prehod z ene na drugo stran skozi kak predmet ali njegovo presego, n. pr. *Le skoz temna groba vrata se odpre nam hiša zlata.* Pot. — *Po sterminah in skoz plan.* Vilh. — *Skoz noč se dan vidi.* N. pr.

b) dobo t. j. terpež djanja skoz nekaj časa, n. pr. *Le kratka pot je skoz življenje dana.* Preš. — *Predstaršev hudobija se plete skoz več stoletij.* Ravn.

c) vzrok in sredstvo ob enem, n. pr. *Skoz božjo milost nam dohaja vsak dan obilo dobrot.* — *Skoz žganje več ljudi konec vzame, ko skozi vodo.* N. pr.

V tem pomenu je predlog : skoz vendar previdno in varčno v rabo jemati; izogibati se ga je, kedar pomenja nemški „durch“ samo sredstvo, po katerem nam kaj dohaja; v tem primeru imajo v slovensčini njegovo moč predlogi : po, s, iz itd., n. pr. durch Gottes Gnaden — po božji mi-

losti ali z božjo milostjo; durch List und kluggewandten Sinn = z zvijačo in previdnostjo; durch den Brief habe ich erfahren = po listu ali iz lista sem zvedel; schicke das Buch durch die Post = pošlji bukve po pošti itd.

d. Predlogi z mestnikom.

§. 345. **O** (lat. circa, de — nemšk. zur, zur Zeit, von) nam služi:

a) o času djanja ali stanja (s lat. circa — nemšk. um), n. pr. *O kresi se dan obesi*. N. pr. — *O toplem letu gnezdiš*. Vodn. — *O setvi, o žetvi, o gospojnici, o poldne* itd.

b) o predmetu, o katerem je govorjenje (s lat. de — nemšk. von, über, in Betreff), sosebno pri glagolih: govoriti, učiti, slišati, vedeti, pripovedovati, misliti, soditi i. t. d. n. pr. *Govorili smo o vsakoršnih rečeh*. Valj. — *Marsikteri starček zdaj še vé pripovedovati o turških in drugih vojskah*. Tom. — *O skrivnostih se ne trudi, boljši um o tem skerbi*. Kos.

c) o načinu n. pr. *Živi se brez plenka o petji ko tič*. Vodn. — *Vse življenje Sokratovo se verti o modrovanji*.

§. 346. **Pri**, v ljudskih ustih tudi per (s lat. apud — nemšk. bei) nam služi:

a) o bližnjosti predmetov n. pr. *Gorjé mu, pri komur se miši in mačke bratijo*. N. pr. — *Marsikteri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu*. N. pr. — *Pametni se pri ognji ogreje, nespametni opeče*. N. pr.

b) o času, n. pr. *Pri luči je dobro živeti in umreti*. N. pr. — *Kdor je hiter pri jetu, je tudi pri delu*. N. pr. — *Tam leži pri belem dnevi kralj Matjaž, bolnik kraljevi*. N. ps.

c) o načinu v pogojnem ali vzročnem pomenu (s nemšk. ungeachtet, trotz), n. pr. *Pri vsej svoji bogatiji ni srečen, kdor si je svoje bogastvo po nepošteni poti pridobil* (t. j. da-si tudi je zelo bogat, vendar ...) — *Pri svojih letih je še prav terden viditi* (t. j. če tudi je prileten ...) —

d) o približnem številu ali meri (nemš. ungefähr) n. pr. *Koliko si potrošil?* — *pri kacih desetih goldinarjih*. Hrov.

e) Pri se tudi rabi pri prisegah, n. pr. *Pri Božu sem obljubil*. N. ps. — *Pri moji veri, da ni res, kar praviš*. Valj.

e. Predlogi z rodivnikom in druživnikom.

§. 347. **S**, pred samoglasniki in mehкими soglasniki **z**, pred nj **ž**, pred nekterimi sikavci in šumevci celo **sè**, se veže:

I. z rodivnikom na vprašanje: odkod? ali kedaj? in stoji:

a) o mestu od zgoraj na vzdol (s lat. de, nemšk. von, herab) *Prekladamo z rame na ramo, s kola na kol*. N. pr. —

Sreča veselja ž njive beži. Virk. — Se li bere grozdje s ternja ali fige z osata? Met.

b) o času, n. pr. *Bog se mi ne daj z mesta geniti, ako mu nisem plačal tega dolga že z davna. Navr. — Zjutra, zvečera, s pomladi.*

II. z druživzikom na vprašanje: s kom? ali s čim? ter nam služi:

a) o društvu ali skupnosti oseb in reči (= lat. cum, nemšk. mit, sammt), n. pr. *Mož z ženó, brat s sestró na božjo pot gredó. N. ps. — Kdor se z volkovi pajdaši, ta je ž njimi tuliti primoran. N. pr. — Z močmi osode ni zaveze ni pogodbe. Kos.*

b) o orodji ali sredstvu, n. pr. *Brezen, če z rivcem ne rije, pa z repom vije. N. pr. — Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi. N. pr. — Konj se brani s krepko nogo, lev in tigra sè zobmi, orel s kremplji, sova s kljunom, gad sè strupom, bik z rogmi. Vilh.*

c) o načinu, n. pr. *Skopost s kupom raste. N. pr.*

d) o predmetu djanja, n. pr. *Kdor se prepira s kruhom, prepira se tudi z ljudmi. N. pr.*

e) o času t. j. da se godi kaj z drugim vred, n. pr. *Pridna gospodinja je s prvim svitom že na nogah. — Nevošljivost s srečo pogine. N. pr.*

f. Predlogi s toživnikom in dajavnikom.

§. 348. **Zoper** (lat. contra — nemšk. wider, gegen) se druží:

1) s toživnikom na vprašanje: zoper koga? in pomenja mirno stanje namišljene djavnosti v neprijateljskem zmislu, n. pr. *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene. Met. — Človeška razumnost je nepridna in nepremožna zoper Boga. Met.*

2) z dajavnikom na vprašanje: komu zoper? pa le prislavno in stoji za imenom, n. pr. *Meni zoper delaš; meni zoper ravná; žena možu zoper govori. Met., kar vse po nemščini cika.*

g. Predlogi s toživnikom in mestnikom.

§. 349. **Na** (lat. super — nemšk. an, auf) kaže v obče, da ste si dve stvari v neposrednji zvezi ali dotiki. Služi nam:

I. s kazavnikom na vprašanje: kam?

a) o mestu, kteremu kaj v dotiko prihaja, n. pr. *Na skalo stopi silni Zaboj. Kr. r. — Zvezde so se utrinjale, na zemljico so padale. N. ps. — Brez mandranja ne zleze tkavcu platno na berdo. N. pr.*

b) o neprijateljski nameri = lat. contra, nemšk. wider, n. pr. *Prišel sem na roso glavo in na tvoje belo pero. N. ps. — Z menoj na Poljane. Kr. r. —*

c) o méri ali poti, po katerem se kdo oberne, da pride, kamor je namenjen, n. pr. *Kam derži na desno cesta, kam derži na levo pot?* Valj. — *Najkrajša pot do Triglava je na Bohinj.*

d) o času, n. pr. *Na dan sv. treh kraljev močna vez na dom človeka veže.* Cegn. — *Mora v nižave na zimo pastir.* Cegn.

e) o načinu, n. pr. *Na lice priljuden, na robe ostuden.* N. pr. — *Kaj velja na oko, če ni na roko.* N. pr.

f) o nameri ali koncu, n. pr. *Človek gre na delo.* Ravn. — *Na delo budite.* Pot. — *Na vojsko berž na mejo vstani.* N. ps.

g) o vzroku (s in Folge), iz kterega kaka reč sledi, n. pr. *Na en mah dob ne pade.* N. pr. — *Na solnce sv. Martina pride rada dolga zima.* Vodn. — *Koliko se jih je pohujšalo in pogubilo na lažnjive besede!* Met.

h) o učinku ali posledku, ki iz kake reči izhaja, n. pr. *To mu je na čast — na sramoto.* N. r. — *Na smert bolán.* N. ps.

j) o približnem številu, n. pr. *Na sto mož se je bilo zbralo.*

II. z mestnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu, da je ena reč verh druge ali pa da je ena z drugo v neposrednji dotiki, n. pr. *Mati za hčerjo plače, hči pa na plesu skače.* N. pr. — *Solnčni žarki so temneli na višnjelem nébesu.* N. ps. — *Sreča na rázpótji sedi.* N. pr.

b) o kraju djanja v bolj obširnem zmislu ali o legi kacega kraja, n. pr. *Na poti rožica, na domu ubožica.* N. pr. — *Kdor na vso moč iz doma sili, ta se na tujem v blato vsede.* N. pr. — *Ne na Laškem, ne na Nemškem, ne na gornjem Štajerskem.* N. ps.

c) o opravi, s kterim se kdo peča, ali razmerji med eno in drugo rečjó, n. pr. *Na posodi se nič ne izboljša.* N. pr. — *Slovenski jezik je sam na sebi bogat, le ljudjé so revni na besedah.* Vodn. — *Že zdaj mora na kupilu kuhati in greti se skoraj vsa spodnja dolenska stran.* Levst. — *Na vojski, na tlaki, na delu itd.*

§. 350. **Ob** (lat. circa, secundum — nemšk. um, längs itd.) nam služi:

I. s toživnikom na vprašanje: ob kaj?

a) o predmetu, ob kterem se kaj razbije ali razruši, n. pr. *Bodi si z loncem ob kamen, ali s kamenom ob lonec, težko je loncu.* N. pr. — *Pred mirú ne bomo dali, dokler ga ob tla ne djali.* N. ps.

b) o izgubi, ktera komu preti ali se mu pripeti, sosebno za glagoli: iti, priti, djati, pripraviti in enacimi, n. pr. *Sem ob život Matjaža djal.* N. ps. — *Ob glav'co me nikari djat.* N. ps. — *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* N. pr. — *Gre mu ob pamet.* Levst. — *Ob up so šli zdravniki.* Met.

II. z mestnikom na vprašanje: kje? kedaj? ali ob čem?

a) o stanji, ki je, ali djavnosti, ki se godi tik drugega predmeta (s lat. secundum, nemšk. längs), n. pr. *Ob vodi zeleni lovec hodi.* Levst. — *Ob viru rožice sadí.* Led. — *Strah je v sredi votel, ob krajih ga nič ni.* N. pr. — *V strahu in trepetu je stalo ljudstvo ob gori.* Ravn.

b) o času, kedaj kaj biva ali se godi (s nemšk. zur Zeit) n. pr. *Bog je naša svest ob sili.* Ravn. — *Kdor je len ob žetvi, malo žanje.* N. pr. — *Zvečer je bilo ob kurjavšini.* Ravn.

c) o sredstvu, n. pr. *Ob kruhu in vodi živi.* — *Ob lovu živi.* Ravn.

§. 351. **Po** (lat. per, post — nemšk. auf, an, in, herum, durch), znamenjuje prostiranje djanja v prostoru in času, ter nam rabi:

I s toživnikom na vprašanje: kam? itd.

a) o nameri, da se oseba ali reč, kateri je djanje namenjeno, pripelje, prinese, doseže itd., sosebno po glagolih: iti, priti, poslati itd. (s nemšk. um, holen), n. pr. *Po spovednika pojte mi, pojte mi berž po mašnika, po mašnika žegnanéga.* N. ps. — *Eni pojte po sodnika, eni pojte po rabeljna.* N. ps. — *Kralj seže v aržet svileni po zlat rudeče rumeni.* N. ps.

b) o načinu, sosebno pri šegah, s prislovi, n. pr. *Po meniško se obleci.* N. ps. — *Po turško se nosi.* — *Po bliskovo mu sablja gre.* N. ps. — *Po nemški, po slovenski* itd.

c) o dobi, čez katero se razprostira djanje. n. pr. *Po tri dni se posti.* — *Po cele dni poseda brez dela.*

d) o oddelnih razmerih, n. pr. *Sosedje pa (naj dajo), kar morejo, po eno strešno ali po dve.* N. ps. — *Na dan služi po štiri desetice.*

II. z mestnikom na vprašanje: kje? itd.

a) o mestu, po katerem se kaj giblje, širi ali razprostira (nasprotno predlogoma v in na, ki pomenjata mirno stanje), n. pr. *Dekle po vertu šetaló.* N. ps. — *Po morji plava barčica, prelepa barka pisana.* N. ps. — *Po mestih ljudjé besede cukré.* N. pr. — *Kdo po cvetji kaže pot bučeli?* Villh.

b) o času in redu v času in prostoru, n. pr. *Po noči se rada duša loči.* N. pr. — *Po letu rožice cveté, po zimi pa se obleté.* N. ps. — *Po toči je zastonj zvoniti.* N. pr. — *Po storjenem delu sladko počivati.* N. pr.

c) o načinu, kako se kaj godí, n. pr. *Blago se po niti nabira, po vervi zapravlja.* N. pr. — *Kdor po svoji termi ravná, ta se pogubi.* Met. — *Vsák po svojem, je djál tisti, ki je s svedrom kravo derl.* N. pr. — *Po taktu bije kladva pad.* Kos.

d) o primernosti in oziru, n. pr. *Po delu plačilo.* N. pr. — *Blagor mu, kdor zna veslo besede po okolnosti časa, ljudi in*

kraja prav ravnati. Slomš. — Človek se mora po ljudéh ravnati, ne ljudjé po človeku. N. pr. — Bog plačuje po zvestobi, ne po stanu. Slomš.

e) o sredstvu, po katerem se kaj dobi ali zgodi, in v zroku ali lastnosti, iz ktere ali po kateri se kaj spozná, n. pr. *Po krajcarjih se pride k bogastvu.* N. ps. — *Po jasnih gorah in po barvi na nebu poznam, kedaj bo lepo, kedaj gerdo vreme.* Cegn. — *Po glasu spoznaš tiča, po šapi leva.* N. pr.

f) o cilji ali namenu, sosebno po glagolih: hrepeneti, streči, prežati, žalovati, popraševati, vekati i. t. d., n. pr. *Po časti hrepení mladost.* Cegn. — *Vsaka krava po svojem teletu veka.* N. pr. — *Gledati, popraševati po kom — po čem itd.*

g) v delivnem pomenu o ceni, meri, vagi in drugih razmerih, n. pr. *Po čem vi raje pródate?* — *Ene po zlatu belem, ene po zlatu rumenem.* N. ps.

§. 352. V (lat. in — nemšk. in, hinein, nach) znamenjuje, da meri reč ali oseba v notranjost ali da se nahaja v notranjosti kacega predmeta. Rabi nam:

I. s toživnikom na vprašanje: kam?

a) o kraju, v čegar notranjost oseba ali reč prehaja, n. pr. *Sraga nedolžnosti se ne posuši, v nebesa spuhtí.* N. pr. — *Enemu Bog v roko da veslo, drugemu teslo.* N. pr. — *Gradove svítle zida si v oblake, zelene trate stavi si v puščave.* Preš.

b) o nameri ali cilju kacega djanja, n. pr. *Denar in izbrúšen nož lahko v prid in škodo oberneš.* N. pr. — *Lakomnost je človeku velikrat v potrato.* Met. — *Ošabnost pelje v zaničevanje in sovraštvo.* Met. — *Napuh v nesrečo pripravi.* Met.

c) o stanji, v ktero se kaj spreoberne ali preide, n. pr. *Zmené se kače v ribice, zmené kuščarji v tičice, zmené se gadje v zvezdice.* N. ps. — *Noč v sivo premeni se jutro.* Kr. r.

d) o času, v katerem se godí djanje, sosebno pri naznajevanji dni v tednu, n. pr. *Prišli so čarodeji v novo.* Kr. r. — *V petek smeh, v soboto in nedeljo jok.* N. pr. — *Molite, da se vaš beg ne zgodi po zimi ali v soboto.* Met.

II. z mestnikom na vprašanje: kje?

a) o kraju, v čegar notranjosti kaj biva ali se kaj godí, n. pr. *V hlevu je dosti živinice, v kleti pa sladko vinice; denarja v skrinji je lepó, v hiši pa pivcev vse polnó.* N. pr. — *Kriva vera je ternjev germ v žitnem polji.* N. ps. — *Škerb v sercu stori, da človek boleha.* Dalm.

b) o načinu, oziru ali stanji kake stvari, n. pr. *Bodi v svoji besedi resničen, v djanji pravičen.* Slomš. — *Bodi v resnici in ne po dozdevku, kar biti želiš.* Met. — *Krepost se v slabosti doveršuje.* Slomš.

c) o času, zlasti z abstraktnimi samostavniki, ki sami po sebi ne pomenjajo časa, n. pr. *Kdor se hoče v starosti počiti, mora*

se v mladosti truditi. N. pr. — V serdu se oči bliskajo, v sramoti poveznejo, v omilovanji posolzijo. Slomš.

h. Predlogi s toživnikom in druživnikom.

§. 353. **Med**, v starših spisih tudi: mej (lat. inter — nemšk. zwischen, unter, mitten unter) pomenja v obče, da kaj med dvema ali več rečmi svoj prostor zavzema ali zavzeti skuša. Sklada se:

I. s toživnikom na vprašanje: kam? in znamenjuje:

a) kraj, med čegar predmete ali čegar sredo djavnost meri, n. pr. *Če golob med orle zajde, gotovo smert najde.* Nr. pr. — *Peljite ga v turen temen med gade, kače, kuščarje.* N. ps. — *Smert fantine, dekleta med gerbe verstí.* Slomš.

II. z druživnikom na vprašanje: kje? in znani:

a) kraj med dvema ali več predmeti, pri glagolih mirovanja, n. pr. *Med pravico in krivico ni srede.* N. pr. — *Med dobrimi sosedi je dobro živeti, dobro umreti.* N. pr.

b) stanje, vzajemnost ali partitivnost n. pr. *Najbolji pevci med tiči imajo priprosto obleko.* Tuš. — *To gorjé med vsemi je največe.* Kr. r. — *Ljubite se med seboj.* Met. — *Med upom in strahom.*

c) čas, n. pr. *Med tem se vzdigne vojna.* — *Med potjo, med večerjo, med jedjó, med tednom, med letom* itd.

§. 354. **Nad** (lat. super, supra — nemšk. über, oberhalb) znamenjuje, da je kaj višje od česa ali verh česa, pa se ga ne dotika. Rabi nam:

I. s toživnikom na vprašanje: kam?

a) o mestu, n. pr. *V zemlji vzdigni nas nad vrage naše.* Kr. r. — *Odperte imej oči nad to hišo noč in dan.* Ravn.

b) o stopnji ali meri, seosebno pri primerjavni in presežni stopnji, n. pr. *Ni meštra nad potrebo.* N. ps. — *Nič ni slajšega nad dobro vest.*

c) o djavnosti v neprijateljskem pomenu, n. pr. *Pegam bode šel nad té.* N. ps. — *Ko bi bil medved eni bučeli prizanesel, ne bi bile šle vse druge nad-nj.* Met. — *Vstane kij nad kij, kopje nad kopje.* Kr. r. — *Kedar žetva dozori, gre se s serpom nad njo.* Ravn.

II. z druživnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu gori nad čim, višje od česa n. pr. *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* Vilh. — *Kdo nad nami je razpel obnebjé?* Vilh. — *Zida se nad njim poslopje širno.* Levst. — *Milost božja ostane nad njimi, ki se njega bojé.* Ravn.

b) o moči ali oblasti, ki jo kdo nad čim ima, n. pr. *Tebi je dana oblast nad vsemi ljudmi.* — *Ti si kralj nad vsemi kralji.*

c) o predmetu, nad katerim se kaj godi ali kateri je vzrok kakega djanja, n. pr. *Naši nastopniki bodo vsaj imeli kaj nad nami popravljati in brusiti.* Vodn. — *Spoštujte božjo podobo nad slehernim človekom.* Ravn. — *Gospodu se gnjusi nad hudobnimi.* Dalm. — *Množice so se zavzele nad njegovim ukom.* Met.

§. 355. **Pod** (lat. sub, subter, infra — nemšk. unter, unterhalb) znamenjuje, de je kaj na nižem mestu mimo drugega ali ravno pod njim. Družji se:

I. s toživnikom na vprašanje: kam? in pomenja:

a) mesto, pod katero kaj prehaja, n. pr. *Slovenci so radi tujce pod streho jemali.* Vodn. — *Kdor se ljudem pod zobe dá, tega le čas iz ust reši.* N. pr. — *Že so pod grad prijezdili.* N. ps.

b) odvisnost ali podložnost, n. pr. *Kranjec ne gre drugam pod orožje, kakor le za domače dežele.* Vodn. — *Dene vse pod meč.* N. ps. — Primeri: *Pod nič dati, pod sé.*

II. z druživnikom na vprašanje: kje? in pomenja:

a) mesto, pod katerim je kaj, n. pr. *Vse pod solncem pride, le Boga ljubiti in dobro storiti ne.* Ravn. — *Kdor ima pod palcem groš, ta je mož.* N. pr. — *Moj čas leži pod zemljo.* Cegn. — *Pod milim Bogom.* N. r.

b) odvisnost ali podložnost, n. pr. *Vsa južna Evropa je bila pod rimsko oblastjo.* — *Pod avstrijskim cesarjem živé štirje glavni narodi.*

c) predmet, pod katerim je kaj skrito ali od kterege je kaj odvisno, n. pr. *Pod podobo kruha in vina pride Jezus na oltar.* — *To zelišče je znano pod imenom cepetec.* — *Pod pogojem, pod pogodbo, pod priliko* itd.

d) čas, v katerem se je kaj godilo, n. pr. *Pod Poncijem Pilatom.* — *Pod cesarjem Leopoldom so udarili Turki na Beč.* — *Beli Kranjci so se hrabro borili pod svojimi vodji Gušiči.* St. Vr.

§. 356. **Pred** (lat. ante, coram — nemšk. vor) znamenjuje sploh mér djavnosti na prednje mesto; na prednjo stran. Rabi nam:

I. s toživnikom na vprašanje: kam?

a) o mestu, n. pr. *Vsaka koklja pred svoje piške berska.* N. pr. — *Gre in pred njega poklekuje.* Ravn. — *Pred oči priti, pred oči postaviti, pred sodnika stopiti* itd.

II. z druživnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu, n. pr. *Grob ošlatam pred seboj.* Pot. — *Pred mano z lučjo gnade hodi.* Pot. — *Vsak pometaj pred svojim pragom.* N. pr.

b) o bližnjosti ali vzroku kacega djanja, n. pr. *Oponošen dar je čern pred Bogom.* N. pr. — *Ponižnost gre pred častjo, napuh pred padcem.* Met. — *Kakor pred strupeno kačo bežite pred grehom.* Ravn. — *Pred smertjo ne obvarje koža gladka.* Preš.

c) o času, n. pr. *Pridna gospodinja je že pred dnem po koncu.* — *Pred koncem dneva molcé trobental bo: memento mori.* Preš.

i. Predlogi z rodivnikom, toživnikom in druživnikom.

§. 357. **Za** (lat. post, pone, pro — nemšk. hinter, für itd.) je v slovenščini zelo različnega pomena; služi nam:

I. z rodivnikom na vprašanje: kedaj?

a) o času, čez kateri se razteguje kako djanje ali stanje (s nemškemu: während, zur Zeit), n. pr. *Za solnca in po solncu še gredó hitro tjekaj v hrib.* Kr. r. — *Za časa začne žgati, kar es kropiva ostati.* N. pr. — *Dan se za rana lovi.* N. pr. — *Kdor za mladih dni ne skerbi, v starosti pomanjkanje terpi.* N. pr.

II. s toživnikom na vprašanje: kam, za koga, za kaj? itd.

a) o meri djavnosti zad za kak predmet (s nemškemu hinter), n. pr. *Terdovratnemu takrat v uho počí, ko mu smert za tilnik skoči.* N. pr. — *Kdor ni bil za pečjó, ne hodi drugih za peč iskat.* N. pr. — *Solnce gre za goró.* N. ps.

b) o zameni s na mesto (für, anstatt, pro), n. pr. *Glavo za glavo.* N. r. — *Če ene podplate na beračiji raztergaš, beraške palice za grajšino ne daš.* Slomš. — *Oko za oko in zob za zob.* Met.

c) o vzroku, nameri ali koncu (pro, propter — nemšk. für, um), n. pr. *Vino je za priletne ljudi, kar je mleko za otroke.* Slomš. — *Za vero, za rod in za dom korenjak.* Vilh. — *Za svoje se potegnemo in za dežele čast.* Vodn. — *Pridna gospodinja mora za a pero čez plot skočiti.* N. pr.

Kedar predlog za sam ob sebi nima tolike moči, da bi do dobra izrazil namero kacega predmeta, pridruži se mu včasí še kak drug predlog, kateri ime v svoj sklon pomakne, n. pr. *Hrastov išče sa čez morje.* Vilh. — *Jekleni oklepi sa na persi.* Levst. — *Brešno sa po poti.* Ravn.

d) o času, kedaj se kaj zgodi ali nastopi, n. pr. *Čuvaj bele denarje za černe dneve.* N. pr. — *Za malo dni se leto oberne.*

e) o načinu ali meri kacega djanja, n. pr. *Pij in jej za potrebo in varuj se nezmernosti.* Slomš. — *Kamor pregovor zadene, ne izgreši za en vlas.* N. pr.

f) o mestu, kje se kaj derži ali za kaj se kdo izvoli, postavi, vodi itd. n. pr. *Kdor za smolo prime, ta se osmoli.* N. pr. — *Za roko nas vodi skozi življenje.* Sosebno:

a) pri glagolih: imeti, deržati, dati, spoznati, postaviti, izvoliti, izbrati, poterčiti, povzdigniti in drugih enacega pomena, n. pr. *Gospod je poterčil Davida za kralja nad Izraelom.* — *Ti si me postavil za kralja Izraelcem.* Ravn.

β) pri glagolih: kupiti, prodati, plačati itd., n. pr. *Za uboštvo se nebesa kupijo.* Slomš. — *Konj za sto zlatov tudi cerkne.* N. pr.

γ) pri glagolih: marati, vprašati, praviti, skerbeti itd., n. pr. *Pametnega moža prašaj vedno za svet.* Ravn. — *Mara za-nj ko za lanski sneg.* N. pr. — *Ne pravi mu za skrite zaklade.*

g) pri vsklilih, kedar se čemu začudimo ali koga na pomoč zazovemo, n. pr. *Za Boga milega! Za božjo voljo! Za pet kervavih ran!*

h) še v nekterih drugih izrekih, n. pr. *Za zlo vzeti, za isto, za gotovo, za ljubo, za dobro, za to* itd.

III. z druživnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu za kakim drugim predmetom, n. pr. *Kdor se lenobi podá, ta se za ušesi dergljá.* N. pr. — *Solnce je že za goró.* N. ps. — *Za Prago se modrijo verhi.* Kr. r.

b) o redu in času, v katerem reč za rečjó sledi, n. pr. *Dež za solncem mora biti, za veseljem žalost priti.* Slomš. — *Zgerne se za njim vladik vseh osem.* Kr. r. — *Na levi, na desni za gričem je grič, drevó za drevesom, za tičem je tič.* Vilh.

c) o vzroku in posledku, n. pr. *Za lakoto umreti je hujše ko zgoreti.* N. pr. — *Huje umreti za žejo ko pod mečem.* Kr. r.

d) o predmetu, ki je vzrok kacega hrepenenja ali drugega čuta, n. pr. *Ukradena reč za gospodarjem vrišči.* N. pr.

V. Poglavje.

O imenih.

A. Samostavnik.

O spolu.

§. 358. Spol samostavnih imen se sploh ne preminja; služi nam vendar nekaj besedi, ki je zdaj v tem, zdaj v unem spolu v tej isti ali v razni obliki jemljemo v rabo, in so:

a) v razni obliki istega pomena in spola, n. pr. *brittev* — *britva*, *jablan* — *jablana*, *lakot* — *lakota*, *perot* — *perota*, *pesem* — *pesma*, *povodenj* — *povodnja* itd.

b) v istem pomenu raznega spola, n. pr. *čut* (a) — *čut* (i), *govedo* (a) — *goved* (i), *med* (i) — *medo* (a), *obed* (a) — *obed* (i), *pečat* (a) — *pečat* (i), *pekcl* (a) — *peklo* (a), *persi* (pers) — *persa* (pers), *topol* (a) — *topol* (i), *večer* (a) — *večer* (i) itd.

Beseda „pôt“ (via) je celó trojnega spola: prvotno in še dan danes sploh moškega, ali ženskega, v množini pa tudi srednjega, n. pr. *Na vso zemljo solnce sije, potov vseh megla ne krije*. Levst. — *V pekel je pot gladka in pripravna, v nebesa ozka in tukavna*. N. pr. — *Čudna so pota božje previdnosti*. Pr.

c) v raznem spolu raznega pomena, n. pr. *hrast* m. (dob) — *hrast* ž. (hraščevina); *jesen* m. (drevo) — *jesen* ž. (letni čas); m. *klop* (uš) — *klop* ž. (za sejo); *lov* m. (Jagd) — *lov* ž. (Fang); *med* m. (sterd) — *med* ž. (medenina); *perst* m. (na roci, nogi) — *perst* ž. (zemljina); *red* m. (ordo) — *red* ž. (versta); *vez* m. (snopič) — *vez* ž. (vezanje) itd.

§. 359. Nekteri moški samostavniki nam rabijo v skupnem ali zbornem pomenu v množini včasi v srednjem spolu, n. pr. *Polna lonca rada skipé*. N. pr. — *Dola se zagrinjajo v žito*. Ravn. — *Kdor se na prazna merčesa zanaša, ana se božje pomoči*. Ravn. — *On pobira kamena*. Vodn.

Naravni (prirojeni) spol ima sploh prednost pred slovničnim; zato se jemlje tudi beseda „dekle“ in „deklič“ (prva slovnično srednjega, druga moškega spola) rada z ženskim spolom v rabo, n. pr. *Dekle po vertu šetala*. N. ps. — *Sama je očetu pridna dekle pastirčila*. Ravn. — *Ona je verstna deklič, deklič* so igrate itd. Navr.

O številu.

§. 360. Imena nam služijo v ednini, dvojini ali množini; rabi nam pa:

a) ednina, kedar je govorjenje o eni osebi ali reči, n. pr. *Smert reši človeka vsega terpljenja*. Slomš. — *Velika tica potrebuje velicega gnjezda*. N. pr.

V skupnem pomenu naznanja ednina tudi množico oseb in reči, n. pr. *Listje se osiplje*. — *Turka bomo pozobali*. — *Malo kupca, veliko červa* itd.

b) dvojina, kedar govorimo o dveh osebah ali rečéh; vendar govorimo o telesnih udih, ki jih po dva imamo, rajši v množini, če jih s povdarkom ne izrekamo, n. pr. *Kedar dva psa eno kost glojeta, vada se skoljeta*. N. pr. — *Kjer ti jezik obnemore, tam moraš z rokama potisniti*. N. pr. — *Z očmi vidim, z ušesmi slišim, z rokami delam* itd.

c) množina, kedar je govorjenje o več osebah ali rečéh, n. pr. *Čudni so potje človeškega življenja*. Na pr. — *Kolikor glav, toliko misli*. N. pr.

§. 361. Nekteri samostavniki nam služijo samo v ednini, drugi le v množini, in sicer:

a) v ednini nam rabijo:

α) lastna imena v edninski obliki, če jih v občenem pomenu v rabo ne vzamemo n. pr. *Ciceron, Samo, Zagreb* itd.

β) skupna ali zborna imena, ki naznanjajo nedoločno množino reči ali stvari, n. pr. *Drevje cvete, cvetje obleta, listje rumeni, grozdje je zrelo* itd.

Kedar je pa govorjenje o kaki določeni (izvestni) množini, jemlje se vselej namesto skupnih njih občni samostavniki v rabo, n. pr. *Klasje je prazno — sedem klasov pomenja sedem rodovitnih let; grozdje dozoreva — trije grozdi so zreli; perje za kápo — tri pera (peresa) je za klobuk djal; drevje cvete — štiri drevesa cvetó* itd.

γ) samostavniki, kateri pomenjajo kako lastnost ali kakovost, n. pr. *miloserčnost, hvaležnost, lenoba, pridnost, trohnoba*.

b) v množini so v gotovem pomenu le navadni, in sicer:

α) moškega spola: *bodljaji, jagličji, gostosevci, konci (nit), metljaji, mlinci, možgani, patoki, rezanci, senci, snuboki, starši, zaročki, zlatogrivci, zmedki* itd.;

β) ženskega spola: *berke, bežole, bilje, bregušje, bukve, burkle, citre, dereze, dernice, gače, gare, garje, grablje, hile, hlače, ikre, klešče, kadunje, koline, krevse, kvasnice, lesice (okovi), mednice, mekine, mesteje, mezine, niške, nožnice, novice (novine), okujine, plužnice, pomije, rasohe (rogovile), statve, šije, škarje, talige (taške), toplice, tropine, vice, vile, vilice, vislice, zave — cepi, droži (drožje — drožij), duri (dveri), gosli, gosti, jasli, obervi, ogledi, okovi, otrobi, persi (persa — pers), sani, svisti, zjedi* itd.

γ) srednjega spola: *derva, jetra, kola, nosila, ostna (ostni — ov), pluča, tla, usta, vešala, vrata* itd.

Razun teh nam rabi v množini tudi več lastnih imen, sosebno vasnih in mestnih, n. pr. *Benetke, Borovlje, Draždani, Karlovci, Podgorjani* itd.

O sklonu.

§. 362. Dvema ali več samostavnikom, ki stojé v enaki primeri, daje se tudi ta isti sklon:

a) kedar so po veznikih združeni ali po preponah ločeni, n. pr. *Dom in družina sta pravi shrambi domačih navad. Tom. — Premislík, um in svét najdemo pri starih. Vodn.*

b) kedar eni osebi ali reči dvoje ali več imen prikladamo, da jo bolj in tanko določimo, n. pr. *Za cara Simeona je tekla zlata doba za staroslovensko slovstvo.*

Nespremenjene včasí ostanejo v tem primerljeji besede: *gospod, mojster, kralj* in še druge enake, n. pr. *Išče svojega gospoda, žlahtnega gospod Baroda. N. ps. — Alencica, kralj Matjaževa sestra.*

B. Pridevnik.

O pridevniku sploh.

§. 363. Pridevnik nam rabi zdaj v določni (izvestni), zdaj v nedoločni (neizvestni) obliki.

1) Določna pridevnikova oblika nam služi:

a) kedar je govornjenje o določni, že znani osebi ali reči ali kedar se mislijo vse osebe ali vse reči ene verste; Nemcu rabi v tem primerljivi določevavni spolnik, „der, die, das“ pred pridevnikom; n. pr. *Zadovoljni imá kmalo dosti.* N. pr. — *Hudobni beží, ko ga nihče ne podí, pravični pa je neprestrašen.* Ravn. — *Dan je beli, vstani leni!* N. pr. — *Žrevščino se uteplje, kdor išče boljšega kruha kakor je beli.* Levst.

Izjema more nastopiti le tedaj, kedar imá pridevnik zaimek: vsak, slehern, svoj ali kako srodno določilo pred seboj, n. pr. *Vsak hvaležen narod sloví one svitle zvezde, ki so perve migljale na slovstvenem nebu.* Napr. — *Slehern pravičen se bojí, da bi ne tičal kak skrit greh v njem.* Met.

b) kedar se je pridevnik s samostavnikom popolnoma v en pomén zrasel, n. pr. *Sladki koren, mali traven, veliki traven, mali serpan, stari oče, stara mati* itd.

c) pri tistih pridevnikih, ki brez določne oblike niso navadni, n. pr. *jesenski dan, srednji vek* itd.

2. Nedoločna oblika pridevnikova nam služi:

a) kedar je govornjenje o nedoločni, še neznani osebi ali reči; Nemcu rabi: „ein, eine, ein“ pred pridevnikom, n. pr. *Malopriden pastir čedi vodo kali.* N. pr. — *Mil gospodar odpre vsem gostém duri.* Kos. — *Več veljá prihranjeno jajce, ko pojed en vol.* N. pr.

b) kedar pridevnik za dopovedek v stavku stoji, n. pr. *On bude bogat, ko pes rogat.* N. pr. — *Sodi svoje delo trezen, ne pijan.* Šlomš. — *Kdor hoče visoko priti, mora terden v glavi biti.* N. pr.

c) pri svojivnih pridevnikih na „ov — in“ in pri svojivnih zaimkih, n. pr. *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* N. pr. — *Vsaka reč imá svoj čas.* N. pr.

§. 364. Kedar se samostavnik izpustí ali zamolčí, tedaj se:

a) preobrazi pridevnik v samostavnik, n. pr. *Hudobnež* (nam. *hudobni*) *se bojí lastne sence.* N. pr. — *Bolniku* (nam. *bolnemu*) *je treba zdravila.* Met. — ali pa:

b) prevzame pridevnik sam samostavnikovo opravilo in stoji:

a) v moškem spolu, če mu moremo v mislih dodati: človek — ljudje ali kak drugi moški samostavnik, n. pr. *Pošteni se poštnemu druží, grešni grešnemu služi.* N. pr. — *Pravičnega zločin podleze.* Kos.

β) v ženskem spolu, če se more na mislih dodati: reč, šega ali kaka druga beseda ženskega spola, n. pr. *Ta je bosa; ta bode jalova; je že taka.*

γ) v srednjem spolu, če se naznanja kaka lastnost brez določnega samostavnika ali če je izpuščena beseda srednjega spola, n. pr. *Kar je pravo, to je zdravo.* N. pr. — *Kjer krepko se in mehko snide, ko z ostrim rahlo v zvezo pride* itd. Kos.

O sodnji ali primerjavni stopnji.

§. 365. Sodnja (primerjavna) stopnja ali primerjavnik nam rabi, kedar eni izmed dveh stvari kako lastnost v viši ali nižji meri prikladamo ko drugi. Reč, kateri se prva primerja, stoji:

a) v tem istem sklonu s primerjavnimi členki: ko, kot, kakor ali nego, n. pr. *Hujša je žeja ko glad.* Slomš. — *Modrost je slajša ko med.* Slomš. — *Slajše reči na svetu ni kakor je lepa pesem.* Slomš. — *Boljše poštenje nego sramotno življenje.* N. pr.

b) v rodivniku s predlogom od ali mimo, n. pr. *Človeštvo je nima in je ne more imeti hujše sovražnice od (mimo) mehkužnosti.* Vert. — *Ni ga večega bogastva od (mimo) poštenega serca.*

c) v toživniku s predlogom črez ali nad, vendar le bolj po redkem, n. pr. *Ni ga višega Gospoda črez Jehova; ni ga močnejšega kralja nad Boga.*

Včasih se opusti reč, kateri se kaj primerja, n. pr. *Slovenska pisava ljubi krajše stavke.* Slomš.

O presežni stopnji.

§. 366. Presežna stopnja ali presežnik stoji, kedar se izmed več stvari eni kaka lastnost v najviši ali najnižji meri priklada. Reč, s katero se druga meri, stoji:

a) v rodivniku brez predlogov, n. pr. *Groz najhujša glava je v blodnji mnenja človek sam.* Kos. — *Materni jezik je vseh darov najlepši dar.* — *Lenoba je vseh gerdob največa gerdoba.* Slomš.

b) v rodivniku ali v kakem drugem sklonu s predlogi: iz, izmed, od, med, črez ali nad, n. pr. *Kolibri ima med vsemi tiči najlepše perje.* — *Jožef je bil očetu izmed vseh sinov najljubši.*

O nepopolnih pridevnikih.

§. 367. Nepopolni ali pomanjkljivi pridevniki so oni, katerim manjka prva ali druga, ali pa druga in tretja stopnja.

a) Prve stopnje nima: bliži, najbliži in pravejši, najpravejši (boljši kup).

b) Druge stopnje nimajo, tretjo na videz pa imajo in jo krojé, devaje pred prvo stopnjo besedico „naj“: dolnji, gornji, prednji, poslednji, zadnji, prvi, skrajni itd.

„Najpravi“ se nahaja v novi slovenščini samo v Vodnikovi pesmi: *Kranjc! tvoja zemlja je zdrava, za pridne nje lega najprava; ljudstvu pa ta oblika sploh ne služi.*

Le-sem spada tudi: bližnji. Namesto: bližnjeji, najbližnjeji pravimo sploh: bliži, najbliži ali bližji itd. n. pr. *Srajca je bliža od suknje*. N. pr.

c) Druge in tretje stopnje nimajo pridevniki, katerim se že po njih pomenu veča ali manjša mera misliti ne more. Taki pridevniki naznanjajo:

- a) čas ali mesto, kakor: *danešnji, včerANJI, davnji, sedANJI, poletni, desni, levi* itd.
- β) kako snov, n. pr. *lesén, perstén, pešcén, steklén*;
- γ) čegavost, n. pr. *bratov, sestrin, tičji, človeški*;
- δ) že sami o sebi najvišjo mero, kakor: *vsegaveden, predober, preumeten* itd.

B. Števniki.

O glavnih števnikih.

§. 368. Glavni števniki: eden, dva, trije in štirje se pet vjemajo s svojim samostavnikom po vseh sklonih, ostali od naprej pa sploh le v odvisnih sklonih razun toživnika, n. pr. *Modri glavi eno oko dosti*. N. pr. — *Kdo vzdigne težo zemlje s tremi persti?* Ravn. — *Človeku je odločenih osemdeset let, redki jo pripelje do sto in dvajsetih*. Ravn. — *Po sedmih dnevih dežju porečem na zemljo iti štirideset dni in 40 noči*. Ravn. — Verh tega naj se še pomni:

a) Eden, ena, eno se glasi v zvezi s kakim samostavnikom sploh: en, ena, eno; to isto veljá tudi o besedi: nobeden, n. pr. *Eden odide, drugi pride*. N. pr. — *En krivičen vinar deset pravičnih sne*. N. pr. — *Celó brez skerbi ni nobén človek*. N. pr. — *Nobeden Belega grada se lotiti upal ni*. N. ps.

b) Nemški „zwei“ se sloveni v določnem govoru pred samostavnikom zgoli z dvojnim številom, sicer pa nam rabi za-nj: dva — dve, n. pr. *Brata se učita s die zwei Brüder lernen; sina sta pri očetu s die zwei Söhne sind bei dem Vater; deklici ste moji sestri s die zwei Mädchen sind meine Schwestern* itd. — *Greh je v dve platí oster meč*. N. pr. — *Dva brata s zwei Brüder, dve sestri s zwei Schwestern* itd.

c) Števniki od pet naprej nam rabijo v določnem govoru včasi tudi v imenovavniku in toživniku kakor pravi pridevniki, n. pr. *Vsi dvanajsti aposteljni s alle zwölff Apostel*. — *Glas gospodov hlapce kliče, osemnajste svoje Čiče*. N. ps.

Kedar imajo ti števniki v odvisnih sklonih kak pridevnik pred seboj, tedaj jim utegne sklonilo odpasti, n. pr. *Dostavši svojih dvanajst let*. Ravn.

d) Navadno stoji niže število pred višim, n. pr. *eden in dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset, štiri in dvajset* itd.; nekteri Slovenci, posebno beli Kranjci in drugi Slovani, pa pravijo tudi: *trideset eden, trideset dva, trideset tri* ali *trideset prvi, trideset drugi* itd.

Kedar stoji manjše število za višim, ravna se samostavnik samo po njem, n. pr. *Eden in trideset učencev = trideset in en učenec; dva in petdeset hiš = petdeset in dve hiši; štiri in osemdeset kmetov = osemdeset in štirje kmetje* itd.

b. O verstivnih števnikih.

§. 369. Verstivni števnik ali verstivci se vjemajo s svojim samostavnikom kakor pravi pridevniki v sklonu, spolu in številu ter nam služijo:

a) kedar naznanjamo versto ali red štetih predmetov na vprašanje: koliki, kolika, koliko? n. pr. *Perva stopinja prave ponižnosti je spoznati slabost in nepremožnost svoje volje. Met. — Pervi venec jesena, malo pri nas je veselja, drugi venec drobnih rož, mi le imamo v Bogu trošt (tolažbo).* N. ps.

b) pri letni številbi, pa le za poslednjo številko, n. pr. *Se. Metodi je umrl 6. (šestega) dne malega travna leta 885 (leta osemsto osemdeset in osmega = osemsto osemdeset in osmega leta). — Matija Korvin je umrl leta 1492 (tisoč štiri sto dva in devetdesetega = devetdeset in drugega) itd.)*

c) O ločivnih števnikih.

§. 370. Ločivni števnik ali ločivci nam rabijo na vprašanje: kolikeri, kolikera, kolikero? in sicer:

a) kedar se štejejo plemena ali razpoli oseb in reči, v vsacem spolu in številu, n. pr. *Skrivnost je dobro hranjena, da ravno znana je stoterim. Met. — Mavrica je sedmér trak. — Dvoje zlo = zweierlei Uebel; troje žito = dreierlei Getraide; petera vina = fünferlei Weine; oboje grablje = beiderlei Rechen; čvetera vile = viererlei Heugabeln; petera bukve = fünferlei Bücher* itd.

b) namesto glavnih števnikov v srednjem številu pa le tedaj, kedar se hoče naznaniti, da je kaka različnost med osebami in živalmi, ki se štejejo, bodi-si na spolu, na starosti ali po velikosti, n. pr. *Kmet ima dvajsetero goved v hlevu: osem krav, deset volov in dve teleti. — Petero tičev sem ustrelil: dva goloba in tri jerebice. — Šestero konj ima v konjaku: enega žrebca, tri kobile in dve žrebeti (ali dvoje žrebet, če ste razni na spolu) itd.*

d) O množivnih števnikih.

§. 371. Množivne števnik ali množivce jemljemo v rabo:

a) na vprašanje: kolikeren ali kolikojen (jna, o)?, n. pr. *Drugo seme je padlo v dobro zemljo in je dalo sad: eno stoteren, eno šestdeseteren, eno trideseteren. Met.*

b) na vprašanje: koliko? pri samostavnikih, ki nam služijo le v množnem številu, n. pr. *Dvojne duri = zwei Thüren; čveterne vile = vier Heugabeln; trojne grablje = drei Rechen; peterne bukve = fünf Bücher* itd.

Nekterim Slovincem rabijo v tem primeru ločivni števniki; tem je torej n. pr. *doje bukve* : *zwei Bücher in zweierlei Bücher*; *traje grablje* : *drei Rechen in dreierlei Rechen* itd.

D. Zaimek.

a) O osebnih zaimkih.

§. 372. Imenovavnik osebnega zaimka se pred glagolom navadno opušča v govoru in v pisavi, ker tiči njegova moč v glagolovem osebilu, kakor pri Latincih; zato pravimo n. pr. *Ne smem za živo glavo*. — *Kakor seješ, tako žanješ*. — *Zaleta se v mojo pravico*. Treba je pa, da stoji osebni zaimek tudi v slovenščini:

a) kedar se s povdarkom izrekuje ali kedar so med seboj ali s kako drugo rečjó v nasprotji, n. pr. *Mal' ti za mé, mal' jaz za té*. N. pr. — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas*. Slomš. — *Če si ti na levo izvoliš, grem jaz na desno*. Ravn. — *Kedar boste vi (otroci) stari, bodete tudi inaki*. Cegn.

b) kedar z resno mislijo ali z nejevoljo kaj vелеvamo ali odgovora zahtevamo, n. pr. *Ti pa, kedar moliš, pojdi v svoj hram*. Met. — *Kaj te prašam, ti svitla luna?* N. ps. — *Kdo si pa ti? Jaz sem* itd.

c) kedar stoji z drugimi besedami v enaki razmeri ali imá kak pristavek za seboj, n. pr. *Vi pa se ne pustite učениkov imenovati, zakaj eden je Vaš učenik, vi vsi pa ste bratje*. Met. — *Ne veste vi dolinarji, kako prijetno je po letu v gorah*. Cegn. — *Idite zdaj iz barke ti, tvoja žena, tvoji sinovi in tvoje sinahe*. Ravn.

§. 373. V govoru in v pisavi nam rabi sploh krajša ali breznačglasna oblika zaimkova; daljša ali popolna vendar stoji:

a) v začetku vsacega stavka n. pr. *Njem u se moraš potožiti, ki ti je v stanu preložiti*. N. pr. — *Kdor vas sprejme, mene sprejme*. Met. — *Sebi seješ, sebi žanješ*. Pr.

b) kedar se náglas dene na zaimek, navlasti o nasprotji, n. pr. *Denar le ti imej, pa glej, da tebe denar imel ne bude*. N. pr. — *Kdor tebe s kamenom, ti njega s kruhom*. N. pr. — *Danes meni, jutri tebi*. Pr.

c) za predlogi; le v toživniku stoji za enozložnimi predlogi, če náglas na predlog ne preskoči, rajša prvotna oblika: *mé, té, sé* namesto: *mene, tebe, sebe*, n. pr. *Težko meni brez mene*. N. pr. — *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene*. Met. — *Če te je tvoj bližnji razžalil, ne kuhaj zamere v svojem sercu do njega, ampak pojdi in spravi ta se*. Met. — *Ko bo Pegam šel nad té*. N. ps.

Opomba. Za predlogi: *čez, na, nad, po, pod, pred, skoz*, v in za nastopi po gostem prvotni kazavnik **i**, ki mu spredaj zavoljo zevi **n** priraste in ga v **j** spremeni; za ženski spol se vzame daljša oblika: zato govore po Kranjskem navadno: *čez-nj (čeznj), na-nj (nanj), nad-nj (nadnj), po-nj (ponj), pred-nj (predenj), skoz-nj (skoznj), va-nj (vanj)*,

va-njo in za-nj (zanj), za-njo itd. namesto: čez njega, na njega, nad njega itd.; tako tudi: ná-me, ná-te, ná-se — zá-me, zá-te, zá-se namesto: na mé, na té, za sé, za mé itd., kar se tudi v slovenski pisavi po gostem nahaja, n. pr. *Stori čes-nj sveti kriš.* N. ps. — *Le na-se sme sanašati se človek.* Cegn. — *V molitvi sa-nj, le sa-nj skerbi.* N. ps. — *Za-nj družba ne mara in on ne sa njo.* Preš. — *Kdor drugim jamo koplje, sam va-njo pade.* N. pr.

§. 374. Prosto ljudstvo, prijatelji in znanci se med seboj sploh tikajo; kedar pa govori Slovenec o viših osebah, katerim hoče svoje spoštovanje tudi v besedi skazati n. pr. o starših in njih žlahi ter deželski in duhovski gosposki, tedaj je v njih pričujočnosti vika, kedar k njim govori, — v njih nepričujočnosti je pa rad onika, to poslednje pa v pisavi sploh ni posneme vredno; vpricho koga onikati je le in nemškovavcem navadno, n. pr. *Kaj vas prosim, mati moja.* N. ps. — *Kaj vam pravim, oča vi!* N. ps. — *Spoštuj svojo mater in pomni, kaj so vse zavoljo tebe prestali; kedar ti pa umerjó, pokoplji je zraven mene.* Ravn.

Častni naslov najvišega oblastnika je v nagovoru: Vaše veličanstvo, v govoru o njem pa: Njegovo ali Njih veličanstvo.

§. 375. Povračavni zaimek „se“ nam ne služi samo za tretjo osebo, kakor v latinščini in nemščini, ampak tudi za prvo in drugo, kedar se namreč djanje na osebek povrača, od kterega je bilo izšlo; torej pravimo in pišemo:

hvalim se	ich löbe mich	laudo me
hvališ se	du lobst dich	laudas te
hvali se	er lobt sich	laudat se
hvaliva se	wir loben uns (2)	laudamus nos (2)
hvalita se	ihr lobet euch (2)	laudatis vos (2)
hvalita se	sie loben sich (2)	laudant se (2)
hvalimo se	wir loben uns	laudamus nos
hvalite se	ihr lobet euch	laudatis vos
hvalijo se	sie loben sich	laudant se.

n. pr. *Sebi orješ, sebi seješ, sebi bodeš tudi žel.* Vodn. — *Kdor sam sebe ne časti, ni vreden noben časti.* N. pr. — *Kedar greš volku nasproti, pokliči psa seboj.* N. pr. — *Boljše ti je starejšega od sebe poslušati.* N. pr. — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji.* Met. — *Ne plaši se, ako se zbodeš na poti življenja ali ti nesreča za petami gre.* Slomš.

§. 376. Vzajemno (recipročno) djanje, t. j. djanje, ki od več osebkov izhaja in od enega na drugega prehaja, da se vsacega dotika, naznanjamo v slovenščini:

a) s povračavnim zaimkom, n. pr. *Ljubite se med seboj.* Met. — *Ako si med seboj ne pomagamo, kdo nam pomore?* Cegn. — *Rodovi so med seboj blebetali in se v besedah eden od drugega daljšali.* Vodn. — *Počasi so se v jeziku ločili in slednji svojega sebi naredili.* Vodn.

b) s pripomočjo besedi: eden drugega, eden drugemu itd. ali še boljše drug drugega, drug drugemu itd., n. pr. *Pomagajte eden drugemu, kolikor vam je mogoče.* — *Voljno eden drugega slabosti nosite.* Slomš. — *Drug drugemu je serce delal.* Cegn. in

c) s ponavljanjem samostavnika, da nam kot osebek in predmet rabi, če djavnost od enega na drugega prehaja; Nemcu služi v tem primeru samostavnik in: des andern, dem andern itd. n. pr. *Vrang vrani oči ne izkljuje.* N. pr. — *Roka roko umiva.* N. pr. — *Ce slepec slepca vodi, obá v jamo padeta.* N. pr. — *Orel orla plodi, sova sovo rodi.* N. pr.

§. 377. Zaimek sam, sama, samo imá to opravilo, da druga imena na pomenu krepi, in znamenjuje:

a) kar v nemščini selbst, in eigener Person, lat. ipse t. j. ne drugi namesto njega, n. pr. *Lenuh sam sebi čas krade.* N. pr. — *Kdor se z ošabnikom pajdaši, ta se sam poošabi.* N. pr. — *Najpred samemu sebi pomagaj iz nadlog, potem drugim okrog.* N. pr.

b) sam od sebe = selbst, von freien Stücken, lat. ipse sua sponte, n. pr. *Dobro blago samo kupca najde.* N. pr. — *Sama od sebe zemlja rodi.* — *Solnce samo od sebe sveti.*

c) allein, lat. solus t. j. ne dva ali jih več, n. pr. *Sam Bog je vsemogočen (a nobeden drugi).*

b) O svojivnih zaimkih.

§. 378. Svojivni zaimki nam služijo namesto osebnih, kedar znamenjujemo last ali čegavost oseb in reči. Skladajo se s svojimi imeni v spolu, številu in sklonu; le namesto: njen, njun in njihov rabimo radi osebne: nje, nju in njih n. pr. *Svetilo tvojega telesa je tvoje oko.* Met. — *V našem življenji se čredijo jasni in oblačni dnevi.* — *Smert vse omaja, nje kosa kosi od kraja.* N. pr. — *Zvunajšina človekova je ogledalo njegove notranjšine.* Vert. — *Vsaka dežela imá svoje šege in navade.* Levst. — *Umolknile so njune (sv. Cirila in Metoda) besede, ali duh živi še danes.* Napr.

Kakor v drugih slovanskih narečjih menja se po gostem tudi v slovenščini svojivni zaimek kot prilastek z dajavnikom osebnega; zato govorimo in pišemo čestokrat: On mi je stric, ona mi je teta, bodi mi varuh itd. namesto: on je moj stric, ona je moja teta, bodi moj varuh, n. pr. *Skerbno obdelaj si polje.* Led. — *Tudi meni duh se dvigne.* Vilh. — *Bistre sape zrak vedré, jasniyo mi glavo, sercé.* Pot. *Kakor pena nam oginjajo leta.* Ravn.

§. 379. Kar veljá o osebno-povračavnem zaimku (§. 375), to veljá tudi o svojivno-povračavnem svoj, svoja, svoje; stoji vselej namesto drugih svojivnih zaimkov:

a) kedar se na osebek ravno tistega stavka nanaša, najsi stoji osebek v imenovavniku ali v kakem drugem sklonu:

Spoštujem svojega dobrotnika ich ehre meinen Wohlthäter
 spoštuješ svojega dobrotnika du ehrst deinen Wohlthäter
 spoštuje svojega dobrotnika er ehrt seinen Wohlthäter
 spoštujeva svojega dobrotnika wir (2) ehren unsern Wohlthäter itd.
 spoštujemo svoje dobrotnike ehren wir unsere Wohlthäter
 spoštujate svoje dobrotnike ehret eure Wohlthäter itd.

n. pr. *Noben Slovenec ne zapusti rad (teh) svojih.* Vodn. — *Gerbec tujo gerbo vidi, svoje pa ne.* N. pr. — *Ako sosedova hiša gori, pazi na svojo.* N. pr. — *Zlato svoje tehtaš na vago, rajši tehtaj na-njo svoje besede.* Met. — *Srečni tisti, kateri svoj jezik s pametnim molčanjem posvečujejo.* Met. — *Vsemu na svetu pride svoj konec.* Cegn. — *Vsakemu se svoje najlepše zdí.* N. pr.

Nemški: mein, dein itd. sloveni se v tem primeru vendar z zaimki: moj, tvoj itd., kedar je govorjenje o kaki splošnji reči, t. j. kedar je osebkov pomen oži, kakor pomen svojivnega zaimka, n. pr. *Pojdimo v našo cerkev.* — *Molimo za našega papeža,* — *za našega cesarja* itd.; v sprotnem govoru pa je vendar spet povračalni svoj na svojem mestu, n. pr. *Ce nocete v našo cerkev, pa v svojo idite.*

b) v mnogih prigovorih brez izrečnega osebká, v pomenu lat. suus, nemšk. eigen n. pr. *Svoja glava svoj svet.* N. pr. — *Svoja roka svoj gospod.* N. pr. — *Sin moj um svoj.* N. pr.

Če se pa nemški „sein — ihr“ ne nanaša na osebek tistega stavka, ampak le na kako drugo besedo v tem istem ali drugem stavku, tedaj nam rabijo vselej svojivniki: njegov, njen (nje), njun (nju) ali njihov (njih), kakoršnega spola ali števila je beseda, na katero se ozira n. pr. *Ljubi materni jezik po njegovi ceni.* Slomš. — *Boga spoznamo iz njegovih del.* — *Za Bogam ti je mati prva dobrotnica; nikdar ne zabi nje velike skerbi za té.* — *Kako se izgubi človek, ko se greh njegovega serca poloti.* Met.

c) O kazavnih zaimkih.

§. 380. Kazavni zaimek ta, ta, to (s nemšk. der, dieser) kaže na bliže, oni (uni), ona, ono (s nemšk. jener) na bolj odležne predmete; obá pa krepi na pomenu besedica le: ta-le ali le-ta (s nemšk. dieser da) in uni-le ali le-uni (s jener dort), n. pr. *Darúla sta ta in uni (Kajn in Abel).* Ravn. — *Srečnejši je ta, kateri daje, kakor uni, kateri jemlje.* N. pr. — *Ta je šel opravičen domú, le-uni ne.* Met. — *Kdor se s hudobnikom peča, ta se sam popači.* Ravn. — *Kdor božjega darú ne spoštuje, tega šiba božja kaznuje.* N. pr. — Enacega pomena je tudi sestavljeni: toti, tota, toto.

Z zaimkom „ta“ se vjemata na pomenu tudi: si, sa, se in ov, ova, ovo; toda prvi je zastarel, ter nam rabi le v nekolicih izrekih, drugi pa je dan danes bolj lasten hrovaščini in serbsčini in Slovenci ga le redkoma govorimo in pišemo, n. pr. *Délo je koristnije nego lenost; onim se jači télo a ovom slabi.* Maž.

§. 381. Tisti, tista, tisto ali taisti, taista, taisto (s nemšk. der, derjenige, derselbe, jener) kaže sploh na reč, katero smo že na misli imeli ali jo še imamo, ktera je torej že znana, n. pr. *Varuj se tistih maček, ktere spredi ližejo, zadi pa praskajo.* N. pr. — *Tisti mi je brat, kateri bi mi storil dobro rad.* N. pr. — *Ni tisti siromak, kateri nikoli nič ni imel, nego tisti, ki je imel, pa je izgubil.* N. pr.

Če se kak odvisen stavek na-nj ozira, utegne se „tisti“ pred samostavnikom izpustiti; brez samostavnika se pa v odvisnih sklonih najraje zamenjava z zaimkom 3. osebe, n. pr. *Varuj se maček, ki (nam. varuj se tistih maček ...)* itd. — *Kdor ljubi svoj narod, njemu so dragi tudi matere mili glasovi.* Slomš. — *Teruje ga pika, kdor se dotika.* Cegn. — *Kogar Bog ljubi, pošilja mu križe in težave.* Ravn. — *Ne bojte se jih, kateri teló umoré, duše pa ne.* Met.

§. 382. Rabijo nam dalje kazavniki: tak, takov, takošen s nemšk. so beschaffen, solch; slednji, slehern s nemšk. jedweder, jeglicher, jeder ohne Ausnahme; drugi s nemšk. der andere; in, inak s nemšk. anderer Art, anders: tolik s nemšk. so gross, so viel; zatojen s nemšk. beiläufig so gross, in še več kazavnih prislovov, n. pr. *Sad je takošen, kakoršno je drevó.* Met. — *Slednji kristjan je zató na svetu, da bi dajal pričevanje resnici.* Met. — *Slehern, kateri prosi, prejme.* Met. — *Bog je dobrotljiv do sleherne živali.* Ravn.

d) O vprašavnih zaimkih.

§. 383. Vprašavni zaimki nam služijo sosebno v glavnih, za neprava ali zavisna vprašanja pa tudi v odvisnih stavkih, in sicer:

a) kdo vprašuje za osebe, kaj za reči; oba sta samostavne veljave, n. pr. *Kdo je času dal perot ubežno? Kdo narodom čudno pota meri? Komu moli se molitev sveta?* itd. Vilh. — *Ako se sol spridi, s čim se bo solila zemlja?* Met. — *Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanji?* Levst. — *Naj ne vé tvoja levica, kaj dela desnica.* Met. — *Bog že vé, komu perje lomí.* N. pr.

Ako se imá vprašavni zaimek „kdo“ staviti v svojivni rodivnik, ondaj se ne piše „koga“, ampak svojivni čegav ali čij, a, e, n. pr. *Hči! čegava si?* Ravn. — Med ljudstvom, redkeje v pisavi, služi večkrat koga za kaj v imenovavniku in toživniku, kaj pa za: zakaj, čemú? n. pr. *Koga sem jaz in koga je moje ljudstvo, da bi ti mogli kaj podariti?* Ravn. — *Oj Veltava! kaj kališ si vodo?* Kr. r.

b) kateri, ktera, katero, sem ter tje koji, a, e, praša za osebe in reči gledé na množico, iz ktere so vzete, ali na red, v kateri spadajo, n. pr. *Kteri izmed vas pojde z menoj za pričo?* — *Ktera gospá ves svet obhodi?* N. vg.

c) Dalje nam služijo: kak, kakov ali kakošen (s nemšk. wie, wie beschaffen, lat. qualis), o kakovosti oseb in reči, ko-

lik ali kolikošen (nemšk. wie viel, wie gross — lat. quantus), o množini ali kolikosti, in kolikér o razpolih oseb in reči, n. pr. *Kakovo je to darilo, ki se z eno roko daje, z drugo jemlje? — Koliko je usmiljenje božje! — Kolikero žito raste na polji!*

e) O oziravnih zaimkih.

§. 384. Oziravni zaimki vežejo odvisne stavke z glavnimi, v katerih stojé po navadi njih srodni kazavniki. Oziravniki so:

a) kateri, ktera, ktero, redkejšé koji, koja, koje, in se pritisne sploh za besedo, na ktero se v glavnem stavku nanaša, n. pr. *Tesna je pot, ktera pelje v življenje.* Met. — *Ljudstvo, ktero je v temi sedelo, vidilo je veliko luč.* Met. — *Poglejte travo na polji, ktera danes stoji in se jutri v peč več verže.* Met. — *Ne zabi jezika, kojega te je mati učila.* — *Pazi na jezik prostega kmeta, pri kojem je še pristna slovenščina domá.* Slomš.

b) ki za vse spole in števila, samo da se mu v odvisnih sklonih vselej 3. oseba v dotičnem sklonu za dopolnilo dodeva, n. pr. *Ne jezi se nad tēm, ki ti neradovoljno kaj zopernega stori.* Met. — *Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutro.* N. pr. — *Oko je čisti žarek, ki v njem bliščé nebesa.* Cegn. — *V mladosti terdnije so mreže, ki v njih derži nas upa moč goljiva.* Preš. — *To je sapa turških kōnj meglena, ki njih polna je steza zelena.* N. ps.

Ob Kolpi in po Istri se „ki“ popolnoma sklanja, n. pr. *Ki nima mere, nima vere.* N. pr. — *V ko sela prišla, na to kolo prela.* N. pr. — *Blažene ročice, ke so ga nosile.* N. ps.

Ki, kateri se nič ne sklanja, je prav za prav oslavljen kaj, ki ga provincijalni Hrovatje še dan danes govoreč, n. pr. *To je hiša, kaj sem ju kupil.* — *Enako sluši Serbom što, Čehom in Poljakom pa co.*

c) kdor se ozira na osebe, kar na reči, kedar se v obče govori brez določnega samostavnika, n. pr. *Kdor resnico ljubi, užes jej ne maši.* Levst. — *Kogar se bojiš, tega ne ljubiš.* Pr. — *Ne neha beračiti, komur se palica v rokah ogreje.* N. pr. — *Kar je v sercu, to je tudi na jeziku.* N. pr. — *Davno je potopljeno v morje večne pozabe, česar duh ni oživljal.* Napr.

Kedar bi trebalo „kdor“ v svojivni rodivnik postaviti, govorimo sploh: čegar, čegavor ali čegaršen, n. pr. *V čegar sercu gospodari hudobno poželenje, ta ne bode ne dobro govoril, ne dobro delal.* Met.

f) O nedoločnih zaimkih.

§. 385. Nedoločni zaimki so po svoji rabi pravi samostavniki ali pridevniki; sicer pa naj se še pomni:

a) Nedoločni zaimki, sestavljeni z „né“ (= nemšk. et —, lat. ali —), kažejo na osebe in reči, ki v resnici obstojé, pa jih še ne poznamo ali imenovati nočemo, sicer nam rabijo: kdo, kaj, kak itd. namesto: nekdo, nekaj, nekak itd., n. pr. *Nekteri*

kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu. N. pr. — Vsak človek je tak, kakoršnega je Bog dal; vsaki ima nekaj nad seboj. Levst. — Včasih se veržejo otroci po kom iz bližnje rodovine. Cegn. — Kdor očetu ali materi kaj vzame pa pravi: ni greh — tovariš tolovajev je tak. Ravn. — Z marsikterim starčkom in z marsiktero staro materjo pojde kak drag košček domovinstva v tihi grob. Tom.

b) Za nemški: all, alles, lat. omnis, totus, cunctus nam služi: ves, vsa, vse; manj pravilen je v tem pomenu pridevnik: cel, cela, celo, ki pomenja po pravem le to, kar v nemščini: ganz, unversehrt in v latinščini: integer, n. pr. Koren vsega hudega je lakomnost. Met. — Ves svet je hiša božja. Ravn. — Po vsem svetu solnce sije. — Ves dan, vse leto, vse žive dni itd.

c) Nemški „man“ se sloveni:

α) s povračavnim „se“ v srednjini, n. pr. *Kjer se veliko pridela, tam se malo dela.* N. pr. — *Ni geršega na tem svetu, če se kaj dá, potlej pa očita.* Levst.

β) s *pervo* ali *tretjo* množno osebo v tvorini, kedar je v prvem primeru enak našemu „mi“, v drugem toliko ko „ljudjé“, n. pr. *Kakor smo sejali, tako bomo želi.* — *Novo vino devajo v nove mehove.* Met.; — včasih pa z drugo edinjo, kedar je namreč rek splošne veljave, n. pr. *Dobrota, ki jo očetu storiš, nikdar ne bode pozabljena.* Ravn.

γ) s *terpnino*, pa le bolj po redkem, n. pr. *Prisiljen stan je zaničevan.* N. pr.

δ) z *zaimkom* kdo ali s *samostavnikom* človek, kedar se ž njima zameniti dá, n. pr. *Kakor kdo živi, tako umerje.* N. pr. — *Človek ne živi, da bi jedel, ampak le jé, da živetí more.* Pr.

d) Nemški *zaimek* „kein“ se sloveni z *nikavnimi* *zaimki*: *nikdo*, *nobeden*, *nijeden*, *nikak* itd., če se vsemu rodu, vsemu razpolu kaj odrekuje, n. pr. *Noben človek ne ve za uro svojega ločenja iz sveta.* Vert. — *Nijedna tuga samodruga.* N. pr. — *Nobeno delo ne gerdi človeka.* Slomš. — Kedar pa „kein“ le posameznim rečem kaj odrekuje, tedaj se prestavlja z *golo* *nikavnico* „ne“ ali, da se še krepkejšé pové, z „nič ne“ n. pr. *Bodljivi kravi Bog ne da rogov.* N. pr. — *Brez muke ni moke.* N. pr. — *Berzemu konju ni treba ostroge.* N. pr. —

VI. Poglavje.

O glagolih.

A. O kakovosti glagolov.

§. 386. Po kakovosti djanja, ki ga značijo, ločijo se glagoli v *doveršne* in *nedoveršne*.

1) *Doveršni glagoli* ali *doveršniki* (perfektivni glagoli = verba actionis perfectae) znanijo po vsej spregi nastop, *doveršenje* ali *vspeh* kakega djanja ali stanja t. j. da je nastop, konec ali vspeh djanja ali stanja opravljen, spolnjen, *doveršen*. *Doveršni glagoli* nam služijo o *preteklosti* in *prihodnosti*, za pravo *sedanjost* nam rabijo le *nedoveršniki*. Po svojem pomenu so *doveršniki*:

a) *enodobni* (gl. *enokratnega djanja* = verba singularia), ki pomenjajo *enokratno*, v hipu *doveršeno djanje* brez ozira na čas, v katerem bi se bilo godilo ali veršilo, kakor: *dvigniti*, *dregniti*, *leči*, *mahniti*, *sesti*, *streliti*, *suniti*, *treniti* *vdariti* itd.

b) *večdobni* (gl. *večkratnega djanja* = verba finitiva), kateri naznanjajo mimo *doveršenja* ali *koneca* tudi *daljši* ali *krajši terpež djanja* ali *stanja*, kakor: *iznositi*, *izpodleži*, *nanositi*, *navoziti*, *natrositi*, *poigrati*, *poležati*, *posedeti*, *posekati*, *pozaspati*, *prevoziti*, *zavozariti*, *zažitariti* itd.

Ker si pri *doveršnih glagolih* mislimo samo *doveršenost djanja*, brez ozira na čas, v katerem se je godilo, spozna se najlože *doveršnik* po tem, da se skusi pritekniti stavku: *počakaj*, da ... n. pr. *Počakaj*, *da se umijem*, *počesem*, *oblečem*, *obujem*, *pomolim* itd.

2) *Nedoveršni glagoli* ali *nedoveršniki* (imperfektivni glagoli = verba actionis imperfectae) naznanjajo po vsej spregi *terpeče djanje* ali *stanje* brez ozira na začetek, konec ali vspeh t. j. da se djanje v *odločenem času* godi ali verši in služijo na *vprašanja*: *kaj delaš?* *kaj se godi?* *kaj si* — *kaj bodeš delal?* itd. — *Nedoveršni glagoli* imajo vse čase *sedanji*, *pretekli* in *prihodnji* in so po svojem pomenu:

a) *veršivni* (*durativni* = verba durativa), s katerimi naznanjamo *djanje* ali *stanje*, ki se *neprenehoma* nekaj časa godi ali verši, kakor: *gnati*, *iti*, *leteti*, *nesti*, *piti*, *spati*, *stati*, *tresti*, *vesti*, *vezti*, *goreti*, *giniti*, *prositi*, *kraljevati*, *sehniti* itd. —

b) *opetovavni* (*iterativni* = verba iterativa), kateri znanijo *djanje* ali *stanje*, ki se *zapored* *opetuje* in *torej delj časa* terpi. Le-sem spadajo *sploh glagoli*, ki so *stopili* iz *niže* v *višo* *versto*, kakor: *goniti*, *hoditi*, *letati*, *nositi*, *pivati*, *spavati*, *stajati*, *tresati*, *voditi*, *voziti*, *stopati*, *zevati*, *pripovedovati*, *zapisovati* itd.

c) *ponavljavni* (*frequentativni* = verba frequentativa), kateri kažejo *djanje* ali *stanje*, ki se *večkrat* in v *različnih dobah* po-

navlja; Nemcu rabi v tem primeru, „pflegen“, Latincu pa „solere“. Ponavljavni glagoli, so n. pr. *gonjévatí, hojévatí, letévatí, nošévatí, pijévatí, spévati, stojévatí, tresévatí, vojevati, vozévatí, pripovedavati, zapisívatí* in drugi, ki so po dvakratni stopnjavi iz veršivnih glagolov izpeljani.

§. 387. Iz bistva doveršnih in nedoveršnih glagolov sledi, da gre po vseh časih in naklonih terpeče, nedoveršeno djanje ali stanje sploh z nedoveršnimi glagoli dopovedovati, enokratno, doveršeno pa z doveršnimi; samo nekaj doveršnikov rabi slovenščini tudi za nedoveršnike, namreč: poznati, spoznati, utegniti, dotegniti, premoči, zaviditi, lotiti se, znesti in stati (stanem) in večkrat tudi: pomeniti, poslati, priporočiti se, zahvaliti, zaslužiti, zaderžati se, zaupati, zarotiti itd.

V posameznih primerih, sosebno v narodnih pesmih, pa se nahajajo včasih nedoveršniki, kjer bi po pravici doveršnikov pričakovali, ker postane govor po njih nekako bolj slovesen, n. pr. *Hitro hitro mi vstajajte in na vojsko napravljajte*. N. ps. — *Zor je, zdramivši se vzdigajte, berze konje napajajte*. N. ps.

O rabi doveršnih in nedoveršnih glagolov v sedanjiku naj se posebej še pomni:

1) Nedoveršniki nam služijo:

a) v določnem naklonu sedanjega časa značéči, da se ravno ta hip ali večidel kaj dela ali godi, sosebno v naravnost pripovedajočem ali neodvisnem govoru; pristaviti se jim dá v tem primerljeji: sedaj, dolgo, po gostem, vedno, neprenehoma ali druga kaka besedica, ki krajši ali daljši terpež djanja naznanja, n. pr. *Kam neseš pismo? — Pesem je človeku časi potrebna; neó mu odpira, ker je iz nebes, daje mu serce, tolaži mu dušo in preganja skerbí iz glave*. Napr.

b) kedar vprašujemo, naj si bode djanje večkratno ali samo enkratno, če hočemo zvedeti, s čim se kdo pečá n. pr. *Kaj jemlješ ti orožje, sin, saj v čerñi gori ni zverin?* N. ps. — *Če sem hudo govoril, skaži mi; če sem pa dobro, zakaj me biješ?* Trub.

c) kedar je v stavku glagol: jeti, začeti, pričeti, jenjati ali nehati, n. pr. *Žito jame polegati*. — *Sadje je jelo dozarjati*. N. pr. — *Nemec in Slovenec sta začela zemljo obdelovati, orati, kopati, sejati, saditi in sta postala zemljaka*. Vodn.

Nedoveršnikov vendar ne smemo rabiti, kakor je to v nemščini dopuščeno, v določnem naklonu sedanjega časa, če je ta prihodnjega pomena; napečno bi torej bilo nemški stavek: Heute abends schreibe ich dem Bruder, morgen aber besuche ich ihn selbst — sloveniti: drevi pišem bratu, jutri grem pa sam do njega namesto pravega: drevi bom pisal bratu, jutri pojdem pa sam do njega.

2) Doveršniki nam služijo:

a) kedar naznanjamo, da se bo djanje še le zgodilo, namesto prihodnjega časa, sosebno v pogojnem, pa tudi v naravnost

pripovedajočem govoru, n. pr. *S časom vse mine* (t. j. *bode minulo*). N. pr. — *Ko dnar poide, pamet pride*. N. pr.

b) kedar pripovedujemo, da se godí večkratno djanje vsakokrat posebej, hip za hipom ali da je, da je bilo in da bode vsak čas enako veljavno, zlasti v pregovorih in v drugih pregovorom podobnih izrekih, namesto ponavljavnih glagolov; po gostem se dá v tem primerljeji pritekniti: navadno, rado, vsakikrat, vselej, lahko, težko itd., n. pr. *Cerkniško jezero se vsako leto posuši in spet z vodo napolni, ki potem po podzemeljskih vdotočih odteče*. Navr. — *Majhen lonec hitro skipí*. N. pr. — *Clovek veliko preterpi na svetu*.

c) kedar kako preteklo dogodbo v sedanost pomaknemo, namesto preteklega časa zraven nedoveršnih, n. pr. *Dolgo smo imeli lepo vreme, na enkrat nam oblak nebo skrije, blisk od vseh strani šviga, morje se péni, z velikim trudom ladijo v závetje priveslamo*. Vodn.

B. O časih.

§. 388. Vse na svetu je ali je bilo ali bode; potrebni so torej glagolu prav za prav samo trije časi: sedanji, pretekli in prihodnji za sedanje, preteklo ali prihodnje djanje ali stanje; pravimo jim glavni ali poglavni časi. Poglavni časi sami o sebi vendar niso tolike moči, da bi mogli z njimi vse glagolove razméri na tanko dopovedovati; zato si je oskerbel vsak jezik še nekaj drugih časov za tiste razméri, katerih z glavnimi časi ne more zaznamnjovati. Tako služijo tudi slovanskim jezikom razun glavnih še trije drugi časi, namreč: terpežnominuli (imperfekt), prostominuli (aorist) in predpretekli (plusquamperfekt); nam Slovencem sta vendar perva dva že pred nekaj časom zginila iz splošne rabe, da ju moramo zdaj s preteklim časom opisovati. Rabijo nam tedaj v govoru in v pisavi v vsem skup samo štirje časi, dokler nam spet ne oživita in vsaj v viši pisavi splošne veljave ne zadobita tudi — terpežnominuli in prostominuli čas.

a) Sedanji čas.

§. 389. Sedanji čas ali sedanjik je po svojem pomenu šestér in naznanja:

a) djanje ali stanje, ki se ravno ta hip, ko o njem govorimo, godí ali terpi (pravi sedanjik). V pravem sedanjiku nam služijo samo nedoveršni glagoli, n. pr. *Gospod! otmi nas, poginjamo*. Met. — *Ko na konjiča se vihtim, pri sebi glej da te dobim*. N. ps. — *Oznanjujem vam povest preslavno*. Kr. r.

b) djanje ali stanje, ki se večidel godí ali vedno biva, ki je vsak čas v moči ali veljavi (neomejeni sedanjik). Le-sem gredó vsi pregovori in drugi reki, katerih resnica je veljavna za vse čase sedanje, pretekle in prihodnje. V neomejenem sedanjiku nam služijo nedoveršni in doveršni glagoli, n. pr. *Strup tega*

sveta kuži vse čase. Napr. — *Solza pobožnemu ne pade na tla, v večnost spuhti.* N. pr. — *Preoster nož se hitro okerha.* Slomš. — *Sladko spanje razpodi človeku prazne misli, odžene nepotrebne skerbi, pokroti njegovo žalost, okrepeča ga na duši in na telesu.* Vert. — *Kdor veliko pije, malo izpije.* N. pr. — *Človek obrača, Bog oberne.* N. pr.

c) djanje ali stanje, ki se je že popred pričelo, pa še v sedanjosti terpi, sosebno v opisovanji raznih predmetov, prikazni in stanja (opisovavni sedanjik). V opisovavnem sedanjiku nam služijo sploh nedoveršniki, n. pr. *Človeški rod čedalje bolj v hribe leze, goščo trebi in rodovitno zemljo prideluje.* Vodn. — *Oj, molči vsa Praga v jutra spanji, Vltava se kuri v megli zgodnji, verhi se za Prago že modrijo in za verhi solčni vzhod se jasni.* Kr. r.

d) djanje ali stanje, ki se od časa do časa, v stanovitih obrokih ponavlja (ponavljavni sedanjik). Rabijo nam v ponavljavnem sedanjiku nedoveršniki in doveršniki; ti, kedar pripovedujemo, kako se godi večkratno djanje hip za hipom, vsakokrat posebej, uni pa, kedar se djanje vedno ponavlja, n. pr. *M. vsak dan zgodaj vstane, potem se hitro umije, obleče, živini položi, pa se podá na svoje delo.* Navr. — *Ah srečni, ki je združena molitev v veselih urah zbira v hiši božji!* Cegn.

e) djanje ali stanje, ki je že preteklo, in se iz preteklosti v sedanjost pomakne, da se nam tako rekoč pred očmi razsnuje, kar se godi z nedoveršnimi in doveršnimi glagoli (pripovedni ali historični sedanjik) n. pr. *Na konjča berzo perhnila, ko tica daleč zdaj derči, kjer šotor turški mi stoji. V šotore dirja, dirja v skok, Turčine seka vse okrog.* N. ps. — *Kraljica čakala je bele zore. Nastane šum in terkanje po gradu, na uho bijejo nam mnoga kladva; menili smo, da so rešitelji. Up miga nam, življenja sladka želja prebuja vnovič se z močjo neskončno, zdaj vrata se odprejo — noter stopi sir Paulet in oznani, da tesarji postavljajo pod nami smertni oder.* Cegn.

f) prihodnje djanje v obliki sedanjega časa, z doveršnimi glagoli v odvisnih in neodvisnih stavkih, z nedoveršnimi samo v odvisnih (sedanjik s prihodnjikovim pomenom) n. pr. *Kedaj vstaneš od svojega spanja?* Dalm. — *Nekdo ženinih mlajšev ti stare glavo.* Ravn. — *Kam pobežim pred tvojim obličjem?* Ravn. — *Če tebe tiča vjamemo, vse perje tebi vzamemo.* N. pr. — *Volk se je zarekel, da ne kolje več jagnjet.*

b) Prihodnji čas.

§. 390. Prihodnji čas ali prihodnjik znamenjuje v prihodnjosti terpeče ali v prihodnjosti doveršeno djanje ali stanje; zato rabijo prihodnjiku nedoveršni in doveršni glagoli, poslednji prav kakor v stari slovenščini po gostem že v sedanjikovi obliki, sosebno v odvisnih stavkih. Prihodnji čas nam torej rabi, kedar se naznanja:

a) djanje ali stanje, ki se bode v prihodnjosti godilo ali v prihodnjosti terpelo, kar vselej z nedoveršnimi glagoli dopovedujemo, n. pr. *Molila bom roženkranc, srečen bode boja konec.* N. ps. — *Mehko sta si postlala, mehko bosta tudi ležala.* Cegn. — *Kakor led na solncu se bodo tajali tvoji grehi.* Met.

b) djanje ali stanje, ki se bode v prihodnjosti zgodilo ali v prihodnjosti nastopilo; v ta namen nam služijo doveršniki v sedanjikovi ali v prihodnjikovi obliki, n. pr. *Vse veselje kmalo mine, vsaka sreča hitro zgine.* N. pr. — *Ustavi skoro se kolo življenja.* Cegn. — *Ko suha hruška razcvete, onda nazaj pridem.* N. ps. — *Dans tretji dan gotovo bom kraljico dal vam spet na dom.* N. ps. — *Pismenji jezik bo našo slovenščino izbrusil, zlikal in obogatil.* Vodn.

c) prihodnje djanje, ki bode že končano, ko se drugo začne. Tako djanje dopovedujemo z nedoveršniki v prihodnjikovi in z doveršniki v sedanjikovi (redkeje v prihodnjikovi) obliki; nemščini rabi v tem pomenu prihodnje-pretekli čas, latinščini pa futurum exactum, n. pr. *Če boš pila vinčice rudeče, imela bodeš lice bolj cveteče; če pogačo bodeš pokušala, po polti bodeš bela bolj postala.* N. pr. — *Če perje mi populite, življenja mi ne vzamete.* N. pr. — *Kukavica skliče nas na planino, ko zemljo odel bo mili rožni cvet in pomlad zbudila studence spet.* Cegn. — *Kdar bodo divji Turki pridirjali in raz konje na tla poskakali, za mizo gor je posadite.* N. ps.

d) Prihodnjik nam rabi večasi namesto velevnega naklona, da se povelje krepkeje izreče, n. pr. *Streljal bodeš sinu jabelko raz glavo.* Cegn. — *Ti me boš ubogal, ali pa bo druga.* N. r. — *Danes mi ne boš delal.*

c) Pretekli čas.

§. 391. Pretekli čas naznanja v preteklosti terpeče ali v preteklosti doveršeno djanje ali stanje in se opisuje z doveršnimi in z nedoveršnimi glagoli, kakor si djanje ali stanje mislimo — doveršeno ali nedoveršeno. Rabi nam torej, kedar dopovedujemo:

a) djanje ali stanje, ki se je v preteklosti godilo ali veršilo, kar naznanjamo vselej z nedoveršnimi glagoli n. pr. *Slovinci so od najstarejših časov drobnico in govedo pasli, radi zemljo obdelovali in kakor kmetovavci se pošteno živili.* Vert. — *Ljudje so se potili, cvetice so venele, tice so letale, živina je sence iskala.* Cegn. — *Dolgo blagor je cvetel med ljudstvom.* Kr. r. — *Le redko upa solnce je sijalo, viharjev jeze so pogosto rjule.* Preš.

b) djanje ali stanje, ki se je v preteklosti zgodilo ali nastopilo brez ozira na drugo djanje ali stanje; v ta namen nam služijo doveršni glagoli in kažejo to, kar v nemščini in latinščini pretekli čas in v gerščini aorist, n. pr. *Z lastnimi žulji je malokdo obogatel.* N. pr. — *V kupi se jih je več vtopilo, ko v morji potonilo.* N. pr. — *V dve strani so kolo razstopili, črni terst po dolzem položili in*

na dve ga poli razcepili. Kr. r. — *Rodile ve (mladosti leta) ste meni cvetja malo, še tega rožce so se koj osule.* Preš.

c) preteklo djanje, ki je bilo že končano, preden se je drugo pričelo, pa le z doveršnimi glagoli namesto predpreteklega časa, n. pr. *Kedar koli je smert ustrelila, še nikdar ni zgrešila.* N. pr.

d) Predpretekli čas.

§. 392. Predpretekli čas naznanja preteklo ali dokončano djanje z ozirom na drugo preteklo dogodbo ter se opisuje z doveršnimi, včasih tudi z veršivnimi (durativnimi) glagoli. Ta čas nam rabi:

a) v odvisnih stavkih za djanje, ki se je že doveršilo, preden je uno v glavnem stavku nastopilo, n. pr. *Kakor sem mu bil ukazal, tako je tudi storil.* — *Drevesa, ki smo si je bili lani na vertu zasadili, so nam usahnila.* Šol. — *Ko je bil 30 let kraljeval, umrl je.*

b) v glavnih stavkih z ozirom na drugo djanje v preteklosti, n. pr. *Ko smo cerkev zidali, tedaj smo si bili veliko delavcev najeli.* Šol.

C. 0 naklonih.

§. 393. Svoje misli in želje izrekujemo kot gotove, določne in samostalne, ali pa kot negotove, mogoče in odvisne. V njih zaznamnjevanje nam služijo štiri nakloni: določni, pogojni, želevni in velevni in štiri imenne oblike ali deležja (participalia), namreč: nedoločnik, namenivnik, deležnik in glagolnik.

a) Določni naklon.

§. 394. Določni naklon ali določnik sedanjega, preteklega ali prihodnjega časa nam rabi:

a) kedar se — terdivno ali nikavno — določno, nedvomno in brezpogojno v sedanjosti, preteklosti ali prihodnosti pripoveduje ali vprašuje, v samostojnih in odvisnih stavkih, n. pr. *Brithost resnico razodene.* Met. — *Ena lastovica ne prinese gorkote.* Met. — *Lepa Vida je pri morji stala, tam na brodu si plenice prala.* N. ps. — *Kdor bo kupil, ta bo lupil.* N. pr. — *Kam derži na desno cesta, kam derži na levo pot?* Valj. — *Kedar zlato govori, vsaka beseda slabi.* N. pr. — *Če ne pomaga desnica, bode li pomagala levica.* N. pr.

b) v mnogih odvisnih stavkih namesto veznega naklona (konjunktiva) drugih jezikov, ki ga slovenščina zdaj z določnikom, zdaj s pogojnikom, zdaj z želevnikom izrazuje, n. pr. *Upajmo, da napoči s časom tudi naši knjigi lepša doba.* — *Da ga zemlja k sebi ne vleče, še krila bi mu zrasla.* N. pr. — *Ako pridem, pridem sit ali pa ne pridem več, rekel je komar.* N. pr.

b) Pogojni naklon.

§. 395. Pogojni naklon ali pogojnik nam rabi, kedar nedoločno, dvomno ali pogojno kaj terdimo ali pripovedujemo, to pa:

1) v glavnih stavkih:

a) kedar želimo, da bi se kaj zgodilo ali izpolnilo, n. pr. *Da bi ti solnce svetilo od zore do mraka!* — *Da bi se Bog usmilil uboge sirote!* — *Da bi bili srečni vse žive dni!* N. r. — *Zračni veslarji, berzi oblaki, da bi vozila se z vami po zraki!* Cegn.

b) kedar dopovedujemo, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti, n. pr. *Lakomnik bi še lastnega brata prodal.* N. r. — *Utegnil bi me Bog k sebi poklicati in jaz bi vendar rada v domači zemlji počivala.* Cegn. — *Bili bi je že premagali, ali prišli so čarodeji v novo.* Kr. r. — *Brez jezika in naroda bi bila še toliko rajska dežela žalostna puščava.* Slomš.

c) v pretehtovavnih stavkih in v drugih vprašanjih, na ktera ne pričakujemo odgovora, n. pr. *Zakaj bi ne žvižgal, zakaj bi ne pel?* P. — *Kdo bi ustregel vsem ljudém?* N. pr. — *Kje našel bi za britke ure leka?* Cegn.

d) kedar se temu začudimo, kar bi se utegnilo pripetiti, n. pr. *Kako žalostna bi bila zemlja brez živali!* Vert. — *Kako bi se mogla laži družiti resnica!*

2) v odvisnih stavkih:

a) kedar se pripoveduje, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti, če se pogoj dopolni, v glavnem in v odvisnem stavku, z veznikom da samo v glavnem, t. j., če je spolnitev pogoja samo mogoča, toda kaj malo verjetna ali pa če je temu, kar je rečeno, nasprotno res, n. pr. *Komarje bi koval, ko bi mu kdo podkve delal* (ali: *da mu kdo podkve dela*). N. pr. — *Nekteri človek ne bi bil srečen, ako ne bi mogel vsacega veselja, vsake žalosti na ogled iznesti* (ali: *da ne more* itd.). Cegn. — *Ko vroči trud ne bi potil človeka, kako bi v persih misel se rodila!* Cegn.

b) kedar se kako vprašanje, kaka želja ali kaka druga terditev kot negotova, mogoča ali nedoločna izreče, n. pr. *Človekov sin nima, kamor bi glavo položil.* Met. — *Ne manjka jih med nami, ki bi za časno veselje večno izveličanje zamenili.* Ravn.

c) kedar se naznanja namera kacega djanja za veznikom „da“ in po primerjavnih členkih: kakor, kakti, kot itd., n. pr. *Kakor koklja skerbí za piščeta in jih pod perute spravlja, da bi je ogrela in obvarovala škode* itd. Met. — *Človek ni stvarjen, da bi lenobo pasel, ampak da bi se trudil in upiral za časno in večno srečo.* — *Delaj, kakor bi imel večno živeti, in živi, kakor bi imel jutri umreti.* Pr.

c) Želevni naklon.

§. 396. Želevni (dopustni) naklon ali želevnik nam služi:

a) za napoved kake želje ali kakega vošila, n. pr. *Naj meni večna milost zmago dade! Cegn. — Tvoj pepel naj tihi mir pokriva! Levst. — Terdna le vera voznik naš naj bo! Pot. — Tvoj duh naj nas vodi čez hribe, čez plan. Vilh. — Naj bi bila trapica skrita tičala, ne pa po ulicah hvale iskala! Pož.*

b) za napoved kacega povelja, ki se po želevniku v prijazniši in manj osorni obliki izrekuje, ko po velevniku, n. pr. *Lice naj bo živo ogledalo tvojih misli. Slomš. — Dokler studenec misli teče, naj teče tudi tvoje pero. Slomš. — Kdor krajo skriva in hrani, naj se obesi tatu na desni strani. N. pr.*

c) za zaznamnjevanje vprašanja, ali bi se smelo kaj storiti, kar je odvisno od dovoljenja kake druge osebe, n. pr. *Naj jaz grem na polje ali sestra? — Oče! naj zdaj jaz pišem namesti brata? Stric! naj še to-le seboj vzamem. Šol.*

d) za zaznamnjevanje dopuščenja; Nemcu rabi v tem primeru po navadi „mögen“, n. pr. *Naj brije zdaj okrog viharjev sila, naj se nebó z oblaki preobleče, ni meni mar. Pr. — Hudobnežu je vse težko, naj dela kar kol' če. Stan. — Vse je njegova dobrotá, kar vidimo, bodi solnce na nébesu, bode naj pesek še toličkin na tleh. Ravn.*

Sem ter tje, sosebno na jugu, rabijo pretekli deležnik brez pomožnega glagola za želevni naklon, n. pr. *Umnožilo se vam veselje, kakor svécade na nebu! N. r. — Bog hotel! — Zdrav bil! — Srečno hodil in dohodil! — Usahnita mi roka! — Posušil se mi perst! N. r.*

d) Velevni naklon.

§. 397. Velevni naklon ali velevnik je po svojem bistvu prihodnjega pomena, ker se imá djanje, ki ga veleva, še le zgoditi ali dopolniti; naznanja pa kako povelje ali izpodbujo, kako željo ali opominjevanje ali pa kako prepoved. Jemlje se v rabo:

a) kedar komu kaj velevamo ali prepovedujemo ali od njega kaj zahtevamo -- v II. ali III. osebi, n. pr. *Postrezi svojemu očetu na starost. Ravn. — Verzi torbico čez ramo. N. ps. — Mladi starega spoštuj. Ravn. — Pomozi mili Bog popotnikom. Cegn. — Vsak po svojo smojko v ogenj sezite. N. pr. — Teci, teci, serca vir kervavi! N. ps.*

Namesto II. osebe se nahaja v nikavnih stavkih včasí nedoločnik, n. pr. *Nikar nikar jokati, po veselji šalovati. Čb. — Nikar moriti ga, ki se ne brani več. Kos. — Ne tirjati, kar meni dano ni. Kos. — Steječe vode ne piti, polna gnjilobe in mercesa je. Slomš. — namesto III. stoji po gostem želevnik, da se želja ali povelje v manj osorni obliki izreče, n. pr. *Naj utihne broná grom. Kos. — Kdor delati noče, naj strada. N. pr. — Kdor ima vero, naj jo tudi v djanji pokaše. Met.**

Tu pa tam se prikazuje ta velevnik tudi v odvisniku namesto sedanjega časa s prihodnjim pomenom, n. pr. *Prijel sem tebe za desnico, da si narode podverzi in meč kratjem odpaši. Ravn.*

b) kedar izpodbujamo sebe in druge z nami na kako djanje, v l. osebi množnega ali dvojnega števila, n. pr. *Tjekaj gori se ozrimo, kjer svetov ne zmeri oko. Čb. — Iz pšenice, verli bratje, ljulko populimo, zdravo seme v brazde rojstne njive zaplodimo. Cegn. — Kar je vsejano, zabrazajmo, kar umerlo, pokopajmo in zaupajmo v Boga. Led.*

c) kedar izpodbadamo koga na djanje, ki ga postavljamo za pogoj drugega djanja; zato se dajo taki stavki vselej v pogojne odvisnike spremeniti, n. pr. *Izid imej na misli pri vsem, kar počneš, in vekomaj ne boš grešil (= če imaš izid na misli ...)* Ravn. — *Prav stori in terdno bo tvoje zdravje (= če prav storiš ...)* Ravn. — *Zaverzi vero, opusti besedo materno in tvoje napredovanje bo hromo, kruljevo (= če zaveržeš ...)* Slomš.

d) kedar pripuščamo, zraven pa izrekujemo, da glavno djanje vendar še v moči in veljavi ostane; v tem primeru nam rabi velevnik 2. edinje osebe tudi za l. osebo, n. pr. *Bodi len ali priden, nič mi ne pomaga. Met. — Pomagaj ti ali ne pomagaj, vém, da nič ne dobim. Met.*

§. 398. Z velevnikom velevamo terpež ali doveršenje djanja ali stanja; zato nam rabijo v terdivnem velevniku nedoveršni in doveršni glagoli, ker si mislimo djanje, katero ukazujemo, terpeče ali doveršeno, n. pr. *Moli in delaj. Pr. — Opasujmo uma svitile meče. Cegn. — Precej mu plačaj, kdor ti kaj dela. Ravn. — Pokoplji moje truplo, kedar loči Bog mojo dušo. Ravn.*

V nikavnem velevniku nam služijo praviloma nedoveršni glagoli, to pa zato, ker se ovira pri prepovedi že poskušnja, kolikor bolj dokončna izpeljava kacega djanja, n. pr. *Ne zabi, da si praha sin. Led. — Ne prisegaj po krivem, spolni pa svoje prisege. Met. — Kedar hočeš kaj posloveniti, ne sloveni po besedi, temveč po misli, jedro vzemi, lupino slovensko ogerni. Slomš. — Kedar vidiš nagega, obleci ga in ubožcu, svojemu bratu, ne prikričaj se. Ravn. — Nikar praznih besed ne razdirajte. Levst.*

Včasi nikavnemu stavku celó veršivni nedoveršniki niso po godu, treba je opetovavnih; zato govorimo: idi — ne hodi, nesi — ne nosi, vedi — ne vodi, pelji — ne vozi, ženi — ne goni, n. pr. *Ne hodi na turško mejo drobnih rožic tergat. N. ps. — Ne nosi zamere v svojem sercu. Slomš.*

Doveršniki v nikavnem stavku so zelo redki, po navadi nam rabijo le tedaj, kedar prepovedujemo kako posamezno djanje, sosebno če se je že veršiti začelo, n. pr. *Ne zaverzi me izpred svojega obličja in svojega sv. duha mi nikar ne odvzemi. Ravn. — Ne daj v oblast sovražni ga togoti. Preš. — Ne daj se hudemu premagati, ampak premagaj hudo z dobrim. Met.*

D. 0 deležjih.

a) Nedoločnik.

§. 399. Nedoločni naklon ali nedoločnik kaže djanje v njegovi samostalnosti brez vse določbe po osebi, številu, času ali naklonu. Po svojem bistvu je nedoločnik samostavne veljave, njegova glagolnost se kaže vendar v tem, da se druží vselej s sklonom svojega glagola in da ne terpi pred seboj ne predloga, ne pridevnika za pojasnilo. V nedoločniku nam služijo po kakovosti djanja doveršni in nedoveršni glagoli. Nedoločnik nam rabi:

1) kot osebek, sosebno pri pomožnem glagolu, n. pr. *Razumeti resnice božje je dar božji*. Met. — *Treba je začeti vse nauke s tisto besedo, katero nas je mati učila*. Vodn. — *Boga ljubiti je najlepša modrost, Boga se bati korenina modrosti*. Ravn.

2) kot predmet ali dopolnilo nepopolnega reka, to pa:

a) pri vseh glagolih nepopolnega pomena, kakor so: hoteti, želeči, moči, morati, smeti, začeti, končati, nehati, znati, dati, utegniti itd., n. pr. *Hišo zidati mora mož, podpirati jo mora žena*. Slomš. — *Mladike suha veja v roci vere poguati more*. Cegn. — *Ne brati, tudi pisati skerbno vadi se*. Slomš. — *Lakota nepremagljiva preti odpreti grada terdna vrata*. Preš. — *Kdo je Ilirji sinove budil, svoj dom jih ljubiti, braniti učil?* Vodn.

b) pri nekterih pridevnikih, kakor so: lep, gerd, strašen, lahek, težek, čuden, dober, len, slab s pomožnikom „biti“ itd., n. pr. *Lepa je kalina gledati, žarka zobati*. N. pr. — *Priporočujem vas Bogu, ki je mogočen vas boljšati*. Vern. — *Vsa drevesa so prestaba roditi to sladkost*. N. ps. — *Len je delati*. Levst. — *Noge, ktere so hitre škodo storiti*. Dalm.

3) namesto velevnega naklona (§. 397) n. pr. *Nikar premladih in prešibkih otrok s pretežkim delom obkladati*. Vert.

§. 400. Kedar slovenimo nemške nedoločnike s predlogom: zu, zum, um zu, treba nam je vedno na misli imeti, da se v slovenščini nedoločnik nikdar ne druží s predlogom; ognemo se mu pa:

a) da nemški nedoločnik s predlogom „zu“ z golim nedoločnikom izrečemo, n. pr. *Vsa narava je viditi v novem zelenji*. — *Prinesti zlata reče četertnico*. Preš.

b) da ga v samostavniki prestrojimo ali s pomočjo veznika da s posebnim stavkom izrečemo, n. pr. *Pero za pisanje* (ne: *pero za pisati*). — *Vročina, da bi se spotil* (ne: *za spotiti se*). — *Ušesa inamo, da slišimo* (ne: *za slišati*). — *Bog je stvaril dan za delo, noč za počitek* (ne: *za delati — za počivati*). — *Lampica potrebuje olja, da gorí, človek pa hrane, da živi*. Slomš.

c) da nemški okrajšani stavek z „um zu“ v popoln odvisnik s členkom da preravnamo, n. pr. *Človek ne živi, da bi jedel, ampak le je, da živetu more.* Pr. — *Gospod! dopusti meni, da tjekaj grem in poprej očeta pokopljem (ne: tjekaj iti in pokopati).* Dalm. — *Da jezik popolnoma v svojo oblast dobiš (ne: jezik ... dobiti), treba ti je marljivega uka in skerbne vaje.* — *Da dosežeš popolnega odpuščanja (ne: doseči popolnega odpuščanja), treba ti je pred vsim drugim resnične pokore.*

b) Namenivnik.

§. 401. Namenivni naklon ali namenivnik (supinum) nam služi namesto nedoločnika:

a) za glagoli, ki pomenjajo premikanje z mesta na mesto (= lat. supinu na — um) n. pr. *Vse žive stvari hité vživat novo življenje in veselje.* Cegn. — *Idi si odpirat gornje line, ide gledat doli na ravnine.* N. ps. — *Oserčeje denejo na mizo in ležejo spat.* Ravn. — *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* Met.

b) pri glagolu dati, kedar pomenja, kako reč komu sporočiti, da jo vzame seboj in naredi ž njo, kar se hoče, kakor bi bil v rodu besedi „poslati“, n. pr. *Sina je dal učit.* — *Predivo smo dali přest.* Levst.

402. V namenivniku nam rabijo sploh nedoveršniki, včas tudi doveršniki; ognemo se vendar doveršnikom, kedar koli je mogoče, s tém:

a) da si namesto doveršnika njegov nedoveršnik vzamemo, če prav tudi le enkratno djanje na misli imamo, n. pr. *Prišel sem te spovedavat, na smertni poti ti oznanjat mir.* Cegn.

b) da doveršni glagol v velevniku ali v kacem drugem naklonu v rabo vzamemo, kakor je to misli po godu, n. pr. *Pojdite povejte mojim bratom.* Met. — *Pojmo pogledjmo, kaj se v štal'ci godi.* N. ps. — *Idi okno odpri, idi duri zapri, pojdi k jedi poklič.* N. r. — *In gre očeta zatoži.* Ravn.

c) da namenivnik s posebnim stavkom izrečemo, n. pr. *Greva, da konja izbereva.* Levst.

c) Deležniki.

§. 403. Deležni naklon ali deležnik ne kaže samo časa, kedaj — ampak tudi način, kako se djanje godi; deležni so torej deležniki nekaj glagolovih, nekaj pridevnikovih lastnosti. Po obliki so nekteri deležniki pridevniki, nekteri pa prislovi.

V sedanjih deležnikih nam rabijo sploh le nedoveršniki (razun peščice doveršnikov, kakor so: umerjoč, rekoč, preleteč, obstoječ itd.), v I. preteklem deležniku pa doveršniki; v ostalih dveh nam služijo nedoveršniki in doveršniki.

Nekteri deležniki so se skoraj popolnoma iznebili svoje glagolove narave in so se pridevnikove navzeli, da nam rabijo dan danes kakor pravi pridevniki, kakor: vroč, goreč, rudeč, vedeč — zrel, vrel, vel, pretekkel, ostarél, osamél itd.

I. Sedanjega časa.

§. 404. I. t. j. prislovni deležnik sedanjega časa nam služi sosebno v okrajšanih prislovnih stavkih ter določuje djanje glavnega reka:

a) z ozirom na čas; tu se vselej lahko pristavi: „takrat — ko, med tem — ko“, n. pr. *Cez mestni prag stopaje izroča se Bogu.* Cegn. — *Gredé v zaton še solnce svet pozdravi.* Jer.

b) z ozirom na način, namero ali zapopadek, da ga bolj naznači, n. pr. *Molčé orožje vsak si vzame.* Preč. — *Do neba brizgaje se pena kadí.* Kos. — *In zapre se grad škripaje.* Kos. — *Stermé poslušam čudno moč jezika.* Cegn. — *In žena vsa ponižana je zdihovaje klicala.* N. ps.

c) z ozirom na vzrok; vsak tak deležnik se lahko spremeni v popolni vzročni stavek z veznikom „ker“, n. pr. *Vidé, kako je Hanibal oslabil rimsko vojsko, ni htel iti na ravnico.* Vert. — *Pečaje se vedno z jedrom našega jezika, spoznal je Vodnik, kaj mu pridi.* Nov.

Sem ter tje med ljudstvom in tudi v knjigi se najde v enacih stavkih nedoločnik namesto deležnika, sosebno če je ob enem časovnega in vzročnega pomena, n. pr. *To slišati se vadique turški paša še to leto.* Nov.

d) z ozirom na sredstvo, n. pr. *Le slišé in poslušaje (audiendo) se vadimo lepo govoriti.* Horv. — *Prebiraje (legendo) dobre spise in je glasno govore na pamet (recitando) si pripravljamo pisavo.* Ver.

§. 405. II. t. j. pridevni deležnik se sklada s svojim imenom v spolu, številu in sklonu kakor pravi pridevnik in določuje vselej osebe in reči, ne pa djanja, kakor prislovni. — Pridevni deležnik sedanjega časa nam rabi:

a) kot prilastek, da nam reč bolj živo pred oči postavi; s pripomočjo oziravnega ki — kateri se da vselej v sedanji čas spremeniti, n. pr. *Stoječ mlin in molčéč jezik ne hasnita.* N. pr. — *Njegov perst kaže pôt deročim rekam.* Cegn. — *Nobena kal se ne razvije, če nima grejočega solnca.* Napr. — *Z draginami polni predele dišeče in prejo verti na vreteno berneče.* Kos. — *Kerdelo letéče seda v valove bežeče.* Levst. — *Kmalo dež pojde, pod streho moja se viseča zaperla neža je bodeča.* Valj.

Včasih se utegne samostavno ime izpustiti, n. pr. *Mir in posluh stoječemu gre.* Kos. — *Molčéci ne dela raspertij.*

b) v okrajšanem stavku, da ga namesto oziravnika ko pridevek glavnemu stavku priklepa, n. pr. *Požiga, podertije dim se bliža dolinam tem, pokojno še živečim.* Kos. — *Čiči, stanujoči*

blizo kranjske meje, govore slovenski jezik. Nov. — Vslíši glase, k tebi upíjоче. Kr. r.

c) kot dopovedek, v katerem pomenu se včasí s prislovním deležníkom menja, n. pr. *Kraljič pa jame govoreč. N. pr. — Cveteč bingljá dozorek. Vodn. — Lastovice žvergoleče prerokujejo, da se je pomlad vernila. Napr. — Gledajoči (oni) ne vidijo in poslušajoči ne slišijo. Met.*

II. Preteklega časa.

§. 406. Deležnik preteklega časa v tvorni obliki je dvojen:

1) I. t. j. pravi glagolni, kateri kaže preteklo djanje v hipu doveršenja ter nam rabi v okrajšanih stavkih, ki so izgubili po odpahnjenih časovnih veznikih: ko, potem ko, berž ko, kedar itd. svojo samostalnost, n. pr. *Čaplja, domavje močvirje zapustiv (ko je zapustila ...) na viš letí v oblake visoke. Šub. — Ljud razbivši spoj vezila (ko je razbil ...) si sam pomaga strašnih zlob. Kos. — Če pozabivši na njivi kak snop popustite, ne vračajte se po-nj. Ravn.*

Včasí se sklada ta deležnik tudi v slovenščini, kakor v ostalih slovanskih narečjih, s svojim imenom v sklonu, številu in spolu, n. pr. *Jakoba, pridšega (pridšega) do reke Jordana (ko je prišel ...), začne Esav skerbeti. Ravn.*

2) II. t. j. opisovavni kaže preteklo djanje kot terpeče ali doveršeno ter nam služi v imenovavniku vseh števil in spolov v opisovanje zloženih časov in naklonov, n. pr. *Samec je obletal domače dobrave, samec obhodil snežene goré. Cegn. — Z desnico je prijemala, z levico je objemala. N. ps. — Ko bi ljudje ne merli, že davno bi svet poderli. N. pr.*

Nekteri opisovavni deležniki neprehajavnih glagolov so postali pravi pridevniki ter kažejo stanje, ki je že nastopilo, pa še sedaj terpi; taki deležniki so: gnjil, minul, ozebel, ostarel, operhel, pretekkel, premerzel, tal, vel, zrel itd. n. pr. *Osamela kakor hruška na polji. Cegn. — Talih trat zeleno ogrinjalo. Svetl. — Ozebla roka in premerela noga je znamenje premraženja.*

§. 407. Pretekli deležnik terpevne oblike znamenjuje nedoveršeno ali doveršeno, storjeno djanje in se popolnoma vjema s terpevnopreklim deležnikom drugih jezikov; služi nam:

a) za opisovanje vseh časov in naklonov terpevne oblike, n. pr. *Vsako drevó, katero ne stori dobrega sadú, bode posekano in v ogenj verženo. Met. — Takrat je bilo dopolnjeno, kar je bilo govorjeno po preroku. Met.*

b) za prilastek v zaznamnjevanje storjenega djanja ali stanja, n. pr. *Oponošén dar je čérn pred Bogom. N. pr. — Nabrušen nož rad reže. N. pr. — Prisiljen stan je zaničevan. N. pr. — Nagnjito drevó samo pade. N. pr. — Hiša razdeljena razpada kakor zapuščena. N. pr.*

d) Glagolnik.

§. 408. Glagolno ime ali glagolnik razodeva djanje v samostavnikovi obliki (= nemškemu glagolniku na — ung). — Glagolniki nam rabijo od vseh nedoveršnih glagolov; od doveršnikov izpeljanih se Slovenec večidel ogiblje, n. pr. *Ne škoduje toliko večerno sedenje, kakor juterno ležanje*. N. pr. — *Prevzetovanje in bahanje se samo tepe*. N. pr. — *Bilo klanje, bilo je mahanje, žalovanje ino radovanje*. Kr. r.

E. 0 terpevni dobi.

§. 409. Terpevna doba ali terpnina kaže djavnost, ki od drugod na osebek prehaja, bodi-si v preteklosti, prihodnosti ali v sedanosti, kar malo da ne vse z doveršnimi glagoli dopovedujemo. Služi nam:

a) pri prehajavnih glagolih, kedar toživnik tvornega stavka v imenovavnik, imenovavnik pa s predlogi „po, s“ ali „od“ v mestnik, druživnik ali rodivnik prestopi; toda taciim stavkom, v katerih stoji potem imenovavnik v rodivniku s predlogom „od“, po duhu našega jezika ne kaže prepogosto dajati terpevne oblike, n. pr. *Kar je storjeno, nestorjeno več ne bode*. Valj. — *Kje je meni spavnica odbrana, kje je meni postelja postлана*. N. pr. — *O dete! hvaljeno bodi, bodi česčeno!* Levst. — *Dopolnjeno je, kar je bilo prerokovano po prerokih*. Met. — *Bratov meč še ni bil oskrunjen od bratove roke* (bolje: še ni oskrunila bratova roka). Napr.

b) pri neprehajavnih glagolih, toda le brezosebno, to je, v III. osebi edinjega srednjega števila, n. pr. *Dolgo je bilo kruto bojevano*.

§. 410. Ker se terpevna doba slovenščini sploh le malo podaja, daje se glagolu terpevni pomén, če rajši tvorne oblike ne rabimo:

a) s pomočjo povračavnega zaimka se, n. pr. *Kar se rodi, smerti zori*. N. pr. — *S časom se vse pozabi*. N. pr. — *S pestjo se zernjiče seje, snopje se na ramah znaša*. Ravn. — *V nesreči in nadlogi se očišča človek, kakor zlato v ognju*. Cegn.

To pa se sme le tedaj zgoditi, kedar glagol ni povračaven ali kaka dvoumnost ne navstane, kar se utegne pripetiti, če je imenovavnik živoča oseba, kakor v stavkih: *Kdor se hvali, bodi v resnici hvale vreden* (tu se ne vé, ali se hvali sam ali ga hvalijo drugi). — *Kjer se veliko krega in prepira, rada vera in ljubezen umira* (tu rabi glagoloma povračavni se že v tvorini: torej bolje: *kjer se veliko kregajo in prepirajo* ...).

b) s pomočjo glagola dati z nedoločnikom, n. pr. *Urica se ne dá vjeti*. N. pr. — *Daj se podučiti, pa tudi posvariti*. Slomš.

II. Zloženi stavek.

O zloženem stavku sploh.

§. 411. Zloženi stavek se izobrazí, če se vjameta dva ali več prostih stavkov v eno celoto.

Stavki, v eno celoto vbrani, imenujejo se členi zloženega stavka. Če ima vsak člen sam o sebi svoj popolni pomén, tedaj se veli stavek priredno-zložen ali priredje; če pa je kak člen drugemu le v pojasnjevanje dodan in sam o sebi brez razločnega pomena, tedaj mu pravimo podredno-zložen stavek ali podredje.

V priredji so vsi stavki glavni ali samostojni (samostojniki), v podredji so pa glavnim odvisni stavki (odvisniki) v pojasnjevanje dodani.

I. Poglavje.

A. Priredje.

§. 412. Priredno-zloženi stavek ali priredje obstoji iz dveh ali več prostih stavkov, ki se vežejo med seboj po samem pomenu, ali po prislovih ali po prirednih veznikih.

Priredni stavki ali priredniki so po svojem pomenu: a) vezavni, b) protivni ali ločivni in c) terdivni ali sklepnjavni.

a) Vezavni stavki.

§. 413. Če se združita dva ali več po pomenu srodnih stavkov v celoto, imenuje se priredje vezavno ali kopulativno; in sicer so si posamezni stavki po veljavi enaki; vsak ima za se svoj pomen, vsi vkup pa izrekujejo splošno misel. Za vezi utegnejo služiti:

a) in, ino, i (= lat. et, nemšk. und) je v slovenščini najobširniše rabe in:

- a) veže posamezne besede in cele stavke, n. pr. *Serce je sedež lepih čednosti in gerdih pregreh.* Met. — *Kokoš vodo pije in na Boga gleda.* N. pr. — *Poštuj brata, ki je starši, in tvoj mlajši bode tebe.* Cegn. — *Solnce vzhaja i zahaja dobrim i zlim.* N. pr.

Če se združi več rekov, stoji ta veznik navadno samo pred poslednjim členom; v živahnem govoru pa se utegne popolnoma izpuštiti (asyndeton) ali pred vsakim rekom ponoviti (polisyndeton), n. pr.

Abraham s jutraj zgodaj vstane, nakolje drev na gromado, obloži osla, vzame dva hlapca in Izaka, in odrine. Ravn. — *Zavpije Zora, zakriči, raz konja pade, omedli.* N. ps. — *Vali se in herka in vre in kipi.* Kos.

β) naznanja, da djanje v sledečem stavku v hipu nastopi (s nemšk. und sogleich, und wirklich), n. pr. *Kar reče, in že se zgodi, ukaže le in vse že stoji.* Ravn.

b) ter je enacega pomena kakor in, samo da veže le stavke, ne pa posameznih besed, n. pr. *Vselej moramo dušne pastirje v časti imeti ter njih nauke sprejeti.* Met.

c) **pa**, in pa, no pa (s und, und auch) veže srodno ali enako kakor in, n. pr. *Mera pa vaga v nebesa pomaga.* N. pr. — *Rahljaš zemljo z obilno vlago, pa daješ raščo nje kalí.* Ravn.

d) **tudi**, pa tudi (s lat. etiam, nemšk. auch) prideva prejšemu reku nekaj srodnega ali podobnega; to veljá včasi tudi o besedici **še** in **i**, n. pr. *Strašna je smert hudobneževa; tudi nje-govo življenje je polno grenjav.* — *Dali so knezi veliko zlata, srebra in žlahtnih kamenov, pa tudi broná in železa v sklad.* Ravn. — *Podkuj še mene, junak mladenič.* Cegn. — *I muha konja vpikne.* N. pr.

V nikavnem stavku nam služijo: tudi ne, in pa ne ali še boljše: niti, n. pr. *Nimaš sveče, nimaš straže in izbrane ne družine.* Cegn. — *Ne prevzemi se v dobri sreči, niti se ponižaj v nesreči.* Pr.

e) **ne le** (ne samo) — **ampak tudi**, ne samo (ne le) — temuč tudi, i — i (s lat. non solum — sed etiam, et — et, nemšk. nicht nur — sondern auch, sowohl — als auch) kaže, da veljá rek za vse člene v enaki meri, n. pr. *Smert ne pokosi le starosti, ampak postrelí tudi mladino.* — *Skerb ne pobeli samo las, ampak zgerbi tudi lice.* Pr. — *I mene i tebe je mati dojila.* N. pr.

V nikavnem govoru nam služijo: ne — ne, ni — ni, niti — niti, neti — neti (lat. nec — nec, nemšk. weder — noch), n. pr. *Ne bodo obstali hudobni pri sodbi, ne grešniki v svetu pravičnih.* Ravn. — *Niti bodi med, niti bodi jed (strup).* N. pr. — *Ne smert, ne grob ne more pogasiti prave ljubezni božje.* Met. — *Niti je kdo bil boljši od Afrikana, niti glasovitejši vojvoda.* Jamb. — *Nisem ga ni vidil, ni poznam ga.* Podg.

Kedar naznanjamo, da se nekaj ne samo ni zgodilo, ampak da se je še kaj hujšega storilo, tedaj nam služijo: ne kar, nikar, nikar pa, ne pa kar (s nemšk. geschweige denn) ali še — nikar da (s nemšk. nicht einmal — um so weniger), n. pr. *Vzel bi mi rad, ne kar dal.* — *Še jesti nimamo, ne pa kar bi se lepo oblačili.* Podg. — *Tega kamena še ne vzdigneš, nikar da bi ga nesel.* Levst.

f) **enako**, ravno tako (s lat. item, — nemšk. dergleichen, auf gleiche Weise) t. j. po enakem načinu, n. pr. *Kokoš vse razberska; enako dela tudi zapravljivka.*

g) **potem**, po tem, potlej, za tem, na to (*s* darauf, hierauf, hernach) priklepa djanje, ki nastopi, n. pr. *Vi svoja dela trobite po svetu, jaz delam prej, potem pa govorim.* Cegn. — Verstivne moči so tudi: dalje (*s* ferner), najpervo, naposled, poslednjič, na zadnje (*s* zuletzt) i. t. d.

h) **verh tega**, mimo tega, h temu (*s* nemšk. überdies, ausserdem, dazu) prideva k prejšni kako drugo reč ali množino, n. pr. *Lažnjivcu nikdo ne verjame; verh tega so lažnjiva usta tudi Bogu v zameri.*

§. 414. Priredno-zloženi stavki so deli ene je obsegajoče misli; stikajo je pa:

a) **časi** — **časi**, včasi — včasi, zdaj — zdaj (*s* lat. tum — tum, nemšk. bald — bald) versté izreke v času, n. pr. *Časi slast serce napaja, časi jok pelini spet. — Zdaj me trese mraz, zdaj spet vročina kuha.*

b) **nekaj** — **nekaj**, nekoliko — nekoliko in tuji deloma — deloma (*s* lat. partim — partim, nemšk. theils — theils) versté izreke po načinu, n. pr. *Lama je nekoliko kozi podobna, nekoliko pa je podobna kameli.*

§. 415. Stavek se pridruži stavku, da ga bolj pojasnjuje t. j. razširja ali določuje; v ta namen služijo:

a) **kakor**, **kakti** (*s* lat. ut — nemšk. als, wie) našteva nekaj reči v pojasnjevanje, n. pr. *Neke reči se same od sebe svetijo, kakor: solnce, nekatere zvezde, goreče in žareče reči, mnogi merčesi itd.* Vert.

b) **namreč**, najme t. j. na ime (*s* lat. nominatim — nemšk. nämlich) imenuje vse reči, ki služijo prejšnemu reku v pojasnjevanje, n. pr. *Človeku je treba dveh reči, namreč dobrega slovesa in dobre vesti.* N. pr.

c) **izvlasti**, zvlasti, zlasti, navlasti (*s* lat. praecipue, maxime — nemšk. besonders, insbesondere) imenuje reč ali osebo ter jo stavi nad druge, n. pr. *Vsaka strast popači obraz človeku, zlasti pa nevošljivost.* Ravn. — *Velika božja dobrotà je vino, izvlasti za bolnike.* Ravn.

b) Protivni in ločivni stavki.

§. 416. Protivni (adversativni) stavki so tisti, v katerih so nasprotni, sebi odporni reki v celoto vbrani.

I. Pomen pervega reka se po drugem omejuje in sicer z vezniki: a, ali, pa, toda, vendar, le itd.

a) **A** (*s* vero, autem — nemšk. aber, doch) nam rabi:

a) če se kaki reči druga nasprotna dodaja; nam Slovencem pa je le malo v navadi ter se nadomestuje sploh po členkih: pa, ali; n. pr. *Dela je dosti, a moža ni, da bi se ga lotil.* Levst. — *Sanj je laž, a Bog je istina.* N. pr.

- β) v vprašanjih sam ali v sestavi z li ali no, n. pr. *A veš, kdo je?* — *No (ano) kaj je to, kako je to.* N. ps. — *Ali bi se od veselja ne izjokal!* Vert.
- b) **Ali**, al' (s lat. sed, verum — nemšk. allein, aber) jemlje se v službo:
- a) kedar se nasprotni reči ena drugi nasproti stavite, n. pr. *Bog ima veliko lastnosti, ali nobene prilike.* N. pr. — *Volja je dobra, ali meso je slabo.* Pr. — *Večkrat so biti (Slovenci) premagani, ali nikoli niso izgubili prave ljubezni proti svoji domovini.* Vodn.
- β) kedar se veljava pervega po drugem reku omejuje; v tem primerljeji stoji v prvem stavku navadno: sicer, res, res da itd. n. pr. *Zetev je sicer velika, ali delavcev je malo.* Met. — *Resnica more sicer na en čas potlačena, ali premagana ne more biti.* Met. — *Povsod je božja zemlja, ali dom je vsa-cemu najmilejši.* Cegn. — *Čas res ternje in cvetlice pokosi, al' oboje koj mladike ponovi.* Čb.
- c) **Pa**, **pak** (s lat. autem — nemšk. aber, jedoch, dagegen) nam rabi:
- a) namesto prvotnega **a** pri nasprotnih rečéh; v tem pomenu **pa** ne stoji spredaj, ampak za prvo besedo v stavku, n. pr. *Ljudje sodijo vnanje, Bog pa notranje.* Met. — *Kruh mu dam, pameti pa ne morem.* N. pr. — *Kolikrat se nedolžnost preganja, krivica pa ošabno glavo nosi.* Napr. — *On dela, ti pa križem roke nosiš.* Vodn.
- β) namesto toda, vendar, kedar se zapopadek pervega stavka po drugem omejuje; v prvem stavku stoji večkrat sicer ali kaka enaka besedica, n. pr. *Bučela je majhen tiček, pa presladek nje sad.* N. pr. — *Dobra ovca da malo mleka, pa veliko volne.* N. pr. — *Človek do groba sreče želi, pa si le prazne pene lovi.* Virk. — *Jezik je majhena prata, pa dosti ušlata.* N. pr.
- γ) v okrepljevanje vprašanj in odgovorov, n. pr. *Ali pa tudi veš?* — *Kaj pa da!* — *Če ti huda tašča bo napila, boš pa vince ti na trato zlila.* N. ps.
- d) **Toda**, le da, samo da (s lat. verum — jedoch, dagegen) znamenjuje, da je kaka reč večje veljave, moči, oblasti mimo druge, da je inenitniša od druge, n. pr. *Malen sem tiček, toda slaviček.* N. pr. — *Mala tica prepelica, toda upeha konja in junaka.* N. pr. — *Velik ni, pa je širok, toda tukaj je od rok.* N. pr. — *Bog večkrat žuga, toda se ne zmenimo.* Met.
- e) **Vendar**, vendar le, pa vendar, pri vsem tem (s lat. tamen, attamen — nemšk. doch, dennoch, und doch, gleichwohl) nam služi:
- a) kedar se veljava pervega reka po veljavi drugega omejuje ali razširja, n. pr. *Rožice lepó cvetó, pa vendar enkrat od-*

cvetó. N. ps. — *Nevarno je buditi leva, pa vendar groz najhujša glava je v blodnji mnenja človek sam.* Kos. — *Laž nima rok, vendar človeku zaupanje razdere.* N. pr.

- β) v pogojnih in pripustnih stavkih n. pr. *Če se človeku pozneje tudi dobro godi, vendar ne more pozabiti kraja, kjer je odrasel.* Cegn. — *Ako ravno sva brata, mošnji si vendar niste sestri.* N. pr.

f) **Le, samo** (lat. solum — nemšk. nur, allein) naznanja izjemo, ki se stavi prejšnemu reku nasproti n. pr. *Vse na svetu se stara in vene, le narod vedno živi.* Erj. — *Vse nas zapusti v smerti, le dobra dela gredó z nami.*

§. 417. II. Zapopadek prvega reka se po drugem ometa ali overgava; to razmerje naznanjajo:

a) **Ne** — **ampak** (= lat. sed, verum — nemšk. nicht — sondern), kedar izrečemo nasprotje ene reči proti drugi, da se terdivnost po nikavnosti bolj pokaže; v tem primerljivi nikavnica ne stoji vselej pred dopovedkom, ampak večkrat pred besedo, ktera se zanikava, n. pr. *Samosvoja ljubezen se ne manjša, ampak vedno raste.* Met. — *Bog ne gleda besed, ampak on gleda serce.* Ravn. — *Ne delo po človeku, ampak človek se sodi po delu.* Met. — *Terdovratnost in svojeglavnost nima obstanka, ampak ponižnost in poterpežljivost.* Met.

b) **Ne** — **temuč**, temoč (= lat. sed — nemšk. nicht — sondern, vielmehr), nam rabi, kedar ločimo pomen dveh nasprotnih izrekov, n. pr. *Tudi pismenstvo imá svoja imena, ktera ne ležé na klopi, temuč gori na polici.* Vodn. — *Na pot malikovavcev ne zahajajte, temuč pojdite k zgubljenim ovcam.* Met. — *Nisem igral, da bi obogatel, temuč da bi srečo skusil.* Met. — Vzhodnim Slovincem rabi v tem pomenu tudi nego, ki se v novejih časih bolj in bolj tudi v knjigo jemlje, n. pr. *Življenje naše ni kratko, nego mi ga delamo kratko.*

c) **Ne** — **marveč** (= lat. non — sed potius — nemšk. nicht — sondern vielmehr) nam služi, kedar prvo misel zaverjši naznanjamo, da je druga prikladniša, primerniša, n. pr. *Ne dopasti, marveč hasniti bodi govorniku namén.* Slomš. — *Lepota slovenščine ni v posameznih čistih besedah, marveč v zalih domačih podobah.* Slomš.

§. 418. Kedar se besede ali stavki, ki se vzajemno izklepajo ali izločujejo, v enoto zvežejo, zove se taka zveza ločivna (disjunktivna). Ločivne stavke vežejo:

a) **ali**, ali — ali (= aut, aut-aut, vel-vel — nemšk. oder, entweder — oder), naznanja, da od dveh ali več reči biva ena ali druga n. pr. *Ali germi ali se zemlja trese.* N. ps. — *Sodnik se mora krivicam ali naravnost ustaviti ali pa začne pravico preganjati.* Met. — *Zavoljo serca človek Bogu ali dopade ali mu je zoperu.* Met.

b) **Bodi** — *bodi, bodi si — bodi si, naj si bo — ali* (s lat. *sive — sive — nemšk. es sei, es mag sein — oder*) rabi nam v delivnem pomenu, kedar je govorjenje o rečeh ali djanjih, ki se večkrat opetujejo, n. pr. *Bodi grudni, bodi kres, kedar zebe, neti les.* N. pr. — *Bodi v družbi, bodi sam, bodi sranega te sram.* N. pr. — *Vse doseže, kar mu drago, bodi slava, bodi blago.* Kos.

c) Terdivni in sklepavni stavki.

§. 419. Kedar se stavek stavku tako pridruži, da zapopada eden vzrok veljavnosti drugega, tedaj mu pravimo terdivni ali vzročni, če pa obsega to, kar se da iz prvega sklepati, tedaj mu velimo sklepavni ali posledični stavek.

I. V terdivnih stavkih nam rabijo :

a) **Zakaj, kajti** (s lat. *nam, namque — nemšk. denn*) potrjuje iz notranjih ali vnanjih vzrokov veljavo prednjega reka, n. pr. *Ljubite Gospoda, poslušajte ga in deržite se ga, zakaj vaše življenje je on in podaljšek vaših dni.* Ravn. — *Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo.* Met. — *Boj vé, kdo jutri nam zapoveduje, zakaj povsod bandera nepremagljiva prostira Angličan.* Kos. — *Začni piliti in mikati, kajti gradivo ni vse predivo.* Šlomš. — *Sedaj se ne opirajte na svoje pravice, kajti zdaj ni temu časa.* Cegn.

Včasih se terdivni veznik celó izpusti, n. pr. *Naj meni večna milost smago dade, sa druge grehe moja vest ne snade.* Cegn.

b) **Saj** (s lat. *enim, etenim — nemšk. denn, ja, nämlich*) izrekuje vzrok kot reč sploh znano in naravno, ki se sama po sebi razumeva n. pr. *Ne bo naj prepira med nama in med najinimi pastirji, saj sva si brata.* Ravn. — *Počakaj, saj nisi voda.* N. r. — *Blagor mu, ki je zvest resnici, saj velik pokoj mu v serce prinese.* Met.

c) **Sicer, scer** (s lat. *alioquin — nemšk. denn sonst, widrigenfalls*, denn im entgegengesetzten Falle — iz zastarelega zaimka *sic, sik* = *tak*, torej: *na ta način, tako*) nam rabi, kedar izrekujemo nasprotje tega, kar se godi, n. pr. *Ne delajte svojih dobrih del pred ljudmi, da bi vas vidili, sicer ne boste imeli plačila pri svojem očetu.* Met. — *Le berž, sicer bode druga.* N. r.

Enacega pomena je tudi drugače in inače n. pr. *Poboljšaj se, drugače ne bode prida iz tebe.*

§. 420. II. V sklepavnih ali posledičnih stavkih nam služijo vezniki :

a) **Torej, zatorej, zató, taj, zategavoljo, zategadelj**, po tem takem, zaradi tega (lat. *propterea, quapropter, itaque — deshalb, deswegen, darum, demzufolge, folglich*) naznajo posledek, ki izvira iz prednjega reka, n. pr. *Slaba tovaršija spridi dobro zadržanje; zatorej ne zahajaj med slabe tovarše.*

Slomš. — *Skušnjave so povsod; torej bodi vedno pazen, da va-nje ne zabredeš.*

b) **Tedaj** (= lat. igitur, ergo — nemšk. daher, darum, demnach, also) nam služi, kedar naznanjamo to, kar izhaja iz prednjih rekov kakor iz svojega vira, n. pr. *Tako iz malega stvar naraste velika in slavna; volja se zbudi tedaj, truda ne strašite se.* Kos. — *Ljubezen božja se v ljubezni do bližnjega pokaže, kakor v svojem izdelku; tedaj ena brez druge ne more biti.* Met.

II. Poglavje.

B. Podredje.

§. 421. Podredno-zloženi stavek ali podredje se izobrazí, če se kak člen prostega stavka s posebnim stavkom izreče; tako n. pr. se more iz prostega stavka „*Zadovoljni ima kmalo zadosti*“ napraviti podredno-zloženi: *Kdor je zadovoljen, ta ima kmalo zadosti* i. t. d.

Odvisniki so po členih prostega stavka, ki se razraščajo v posebne stavke a) osebkovi, b) dopovedkovi, c) dopolnkovi, d) prilastkovi ali e) prislovni. Pervim trem pravimo sploh samostavni (substantivni) stavki, ker se osebek in dopolnek (v tem primeru tudi dopovedek), návadno po samostavnih izrekuje; za prilastkove stavke pa je sploh navadno ime: pridevni (adjektivni) stavki.

I. Samostavni stavki.

§. 422. Samostavni ali substantivni stavki priraščajo, če se osebek ali dopolnek ali pa dopovedek prostega stavka razširi v poseben stavek, ki služi potem namesto osebká ali dopolnka ali pa dopovedka v glavnem stavku. Samostavne odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

a) oziravni zaimki: *kdor, kar, kateri, ki* itd.; v glavnem stavku stoji po gostem kazavni: *ta, to, oni, ono, tisti* ali kak drugi kazavnik, n. pr.

a) osebkovi stavki: *Kdor bo kravo vračal, ta bo oves plačal.* N. pr. — *Kdor kropivo pozna, nagec skrije.* N. pr. — *Kdor ima v pravem koncu glavo, premaga solnce, dež, težavo.* Levst. — *Kdor se v prevzetnosti vpijami, serce in dušo svojo rani.* Cegn. — *Ne dela prav, kdor prevrača red natorni.* Cegn. — *Kogar kača piči, boji se zvite verví.* N. pr. — *Kar rodi natora, vse enkrat mine.* Levst. — *Kar je dobro, to se samo hvali.* N. pr. — *Česar okó ne zagleda, to sercu*

ne preseda. N. pr. — Najboljše se pogaja, kar je iz domačega kraja. Cegn. — Dolgo živi, kateri dobro živi. Pr. — Moder in srečen, ki drugih nesrečo na-se oberne. Ravn. — Hudobec je, ki svojih staršev ne spoštuje. Slomš.

- β) dopolnkovi stavki: *Kdor ni dalje prišel, ko do korita, temu je vsaka mlaka morje.* N. pr. — *Kogar Bog ljubi, tega kaznuje.* N. pr. — *Kdor iz dežele gleda, s tém se ni varno na solncu greti.* N. pr. — *Kdor pogosto ječi, dolgo mu ne zavroni.* Cegn. — *Smert ne prehití nikoli tega, čegar serce je pri Bogu.* Met. — *Kar sem kupil, to bom lupil.* N. pr. — *Kar sem nebesom zaupal, skrivati ljudém ni treba.* Kos. — *Smert vse ozdravi, kar boli.* N. pr. — *Izid imej na misli pri vsem, kar počneš.* Ravn. — *Kar je rodila mati narava, v krilo globoko smert jej zaklene.* Cegn. — *Gorjé mu, pri katerem se mačke in miši bratijo.* N. pr. — *Milost božja ostane od veka do veka nad njimi, kateri se njega bojé.* Ravn.
- γ) dopovedkovi stavki: *Bog je, kateri je stvaril nebo in zemljo.* — *Bog je, kateri ponižuje in povišuje.* Ravn. — *Vsegamogočni Bog je, ki nam pomore v vsaki sili.* Ravn.

b) pri zavisnih vprašanjih vprašavni zaimki: *kdo, kaj, ki* itd. in členki: *kako, koliko, li* itd. n. pr. *Kdo vé, kdo jutro nam zapoveduje?* Kos. — *V sreči ne znaš brati, kaj za družnikom tiči.* Jarn. — *Kedar v Boga ime daješ, naj ne ve leвица, kaj dela desnica.* Ravn. — *Bog veđi, ni li to znamenje prihodnjih temnih ur.* — *Kaj veš, ali posije solnce tudi pred naša vrata.* — *Nič ni ležeče na tem, kako dolgo kdo živi, temuč le na tem, kako dobro je živel.* Pr. — *Kdo vé, čaka li človeka sreča ali nesreča v prihodnjosti.* — *Izpustil je goloba iz ladje, da bi zvedel, je li voda že padla ali ne.* — *Čujte, ker ne veste, katero uro Gospod pride.* Met.

c) veznik *da* in *da bi* n. pr.

- a) osebkovi stavki: *Da Bog za nas skerbi, to nas tolaži vse žive dni.* Ravn. — *To je prava pot do Boga, da spolnujemo božje zapovedi.* — *Da nas Bog včasí z nadlogami obišče, tudi to je znamenje njegove ljubezni.* Ravn.
- β) dopolnkovi stavki: *Pomislite, da je minljivo vse na svetu.* Cegn. — *Ob uri tmin kdo petelina opomni, da se bliža dan?* Kos. — *Človek je dolžen družbi in sebi, da hodi v čisti obleki.* Cegn. — *Pomni, da smertna žetev vsak dan bolj dozori.* Preš. — *Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko podaja.* Slomš. — *Pomisli človek, da si sad prahú.* Led. — *Kedar hote vidili vse to, vedite, da je konec blizo pred durmi.* Met. — *Greh stori, da človek pozabi na Boga.* Met.

Le-sem spadajo tudi odvisniki v samostavnikovi obliki, s katerimi lastne ali besede druge osebe nespremenjene naznanjamo, n. pr. *Kristus nam velí: Ljubite se med seboj.* — *Star pregovor*

pravi: česar se Janžek nauči, to tudi Anže zna. — Marsikteri je djal: jaz sem ti prijatelj zvest, v potrebi pa je naredil iz dlani pest. N. pr.

II. Prilastkovi stavki.

§. 423. Če se kak prilastek glavnega stavka izreče s posebnim stavkom, tedaj pravimo temu stavku prilastkov ali pridevni stavek, ker ima veljavo pojasnujočega pridevnika.

Za vezi služijo oziravni zaimki: kateri, ktera, ktero — ki — kakoršen, šna, o kar in oziravni členki: kjer, koder, kamor itd. n. pr. *Čast je ledena gaz, ki hitro zvodent. N. pr. — Kje rožce rasto, ki zmiraj cveto? Hašn. — Ni vse zlato, kar sije. N. pr. — Človek v ječi je podoben človeku svobodnemu, kakor lastovka pod ledom uni lastovki, ki obletuje streho, pod ktero je zidala gnjezdo. Cegn. — Poglejte travo na polji, ktera danes stoji in se jutri v peč verže. Met. — Ne spravljajte si zakladov na zemlji, kjer jih rija in molj konča. Met. — Zbirajte si zaklade v nebesih, kjer jih ne konča ne rija ne molj. Met. — Dela, ki je danes moreš storiti, ne odlagaj na jutro. — Domovina je kraj, kjer je naša zibel tekla. — Vsak kraj, koder solnce sije, leskeče božjih dobrot. — Dajte nam kneza, kateri bi pravično sodil naše pravde. — Pravica da vsakemu svoj prav, kakor (kakoršno) mu gre.*

Oziravnik se more nanašati tudi na svojivni pridevnik ali zaimek, n. pr. *Odpusti nam grehe, ki smo slaba nezanesna stvar. — Premisli božjo vsegamogočnost, kateri ravná ves svet. — Žalostna je človekova, ki zgreši prave poti v življenji.*

Včasih se najde samostavnik, na kateri se nanaša oziravni zaimek, iz glavnega v odvisni stavek prestavljen tako, da se ž njim v spolu, številu in sklonu vjema, n. pr. *Ktere besede bres premistika & jezika tekó, sa te navadno serce ne vé. Pr. — V kateri koli stan prideš, vsacega dolžnosti zvesto spolnuj.*

III. Prislovni stavki.

§. 424. Prislovni ali prirečni stavki se obrazijo, če se glavnemu stavku prislovno določilo odvzame ter po posebnem stavku izreče, ki glavno djanje z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok določuje; po tem takem so:

a) Krajevni.

§. 425. Krajevni stavki določajo djanje glavnega reka z ozirom na mesto; stikajo je z glavnim stavkom oziravniki: kjer, koder, kamor, od koder, dokoder — kjer koli, koder koli itd. V glavnem stavku jim po navadi odgovarjajo srodni kazavniki: tu, tam, tod, tje, dotlej i. t. d.

a) **Kjer** — kjer koli (lat. ubi — nemšk. wo, wo immer) rabi nam sosebno pri glagolih mirovanja, n. pr. *Kjer laž kosi, tam*

ne večerja. N. pr. — Kjer je obilnost, tam je presilnost. N. pr. — Kjer kuga razsaja, tam smert raja. N. pr. — Vsaka tica rada tje leti, kjer se je izvalila. N. pr.

b) **Koder** — koder koli (lat. qua, quacunque — nemšk. wo, auf welchen Wegen, wo immer) nam služi, kedar se naznanja gibanje ali kretanje, ne pa mirno stanje, n. pr. *Koder smertna kosa-kosi, sreče ni prave. Virk. — Koder jagnjiče skače, da Bog tudi paše. Slomš. — Blažena naj bodo tla, koder teče bistra Sava. Villh.*

c) **kamor** — kamor koli, kamor le (lat. quo, quocunque — nemšk. wohin, wohin immer) kaže mer djavnosti v kako mesto, n. pr. *Kamor on veli, tje buče vetrovi. Ceg. — Kamor tvoja slati kaže, preveč nagel nimaš biti. Vodn. — Kamor se človek oberne, povsod nahaja nadloge in bridkosti. Cegn.*

d) **od koder**, od koder koli — do koder, dokláj (lat. unde, ex quo loco itd.), n. pr. *Truplo se verne tje, od koder je bilo vzeto.*

b) Časovni.

§. 426. Časovni stavki določujejo dobo, v kateri se djanje godi. Na čelu jim stojé: kedar, ko, dokler, preden, kar, kakor, itd., v glavnem stavku pa po gostem srodni kazavniki: tedaj, ondaj, precej, zdajci, berž, v tem, med tem itd.

a) **Kedar**, kadar — kedar koli (lat. quum, quando — wann, wenn, so oft) kaže sploh na večkratno djanje, zraven mu je pa še nekak pogojen pomén pritaknjen, ter nam rabi v znamenjevanje sedanjega ali prihodnjega djanja, n. pr. *Kedar je vojska, tedaj so nebesa odperta. N. pr. — Kedar Bog mudi, ondaj se nič ne zamudi. N. pr. Kedar kimovca germi, žito, sadje zarodi. Vodn. — Vsak narod, kedar se začne otesavati, začne to pri svoji domači besedi, da jo očedi. Ravn.*

b) **Ko** (lat. quum, quando, postquam — nemšk. als, da, wenn, nachdem itd.) nam služi za sedanje, pretekle in prihodnje dogodbe, n. pr. *Breda vstane, ko se dan zazori. N. ps. — Ko se beli dan zaznava, k delu gre vse, kar živi. — Hudobnega pomiluj, ko se mu najboljše godi. N. pr. — Ko so zaškripala vrata, precej se oglasi perutnina. Cegn.*

Věasi se ko ali kedar izpusti, n. pr. *Blago odide, um pride. N. pr. — Božič pride, sina odide. N. pr.*

c) **Dokler**, dokič, dok, do kar pomenja:

a) da terpi djanje odvisnega stavka tisti čas, ali tisti čas in tako dolgo, kakor djanje glavnega (lat. quamdiu — so lange, so lange als, während), n. pr. *Dokler imam repar svoj, vsak mi reče: bratec moj! N. pr. — Dokler vstaja gorko solnce, zemlja ima sad in cvet; dokler sije blaga sreča, z nami*

brati se ves svet. Vill. — Dokler je drevo mlado, lahko ga pripogneš, kamor moreš. N. pr.

- β) da djanje glavnega stavka terpi, dokler uno v odvisnem ne nastopi (bis, so lange bis, bis nicht, so lange nicht), n. pr. *Nevošljivost ni sita, dokler ni pokončano, kar ona sovraži. Met. — Ne govori vmes, dokler uni ne izgovori. Met.*

d) **kar**, (lat. ex quo tempore — seit, seitdem, seit der Zeit wo) znamenjuje :

- a) dobo, od ktere sem djanje terpi, n. pr. *Minljivost bije strašni boj s narodo, kar je svet domija rev. Led. — Ne razkladam vam terpljenja, ki smo ga prebili, kar iztergali so vas zmed naše srede. Cegn. — Dobro je bilo za nas, dokar so vozovi tod hodili, ali odkar so prestali, gremo nazaj. Podg.*
- β) trenutek, v katerem kaj nastopi, — als plötzlich, n. pr. *Dolgo je bilo vreme prijazno, kar se nebo poobleče itd.*

e) **preden**, predno, prej ko, prej nego (priusquam, — ehe, bevor) naznanja, da se mora djanje, v glavnem stavku izrečeno, poprej dogoditi, preden nastopi uno v odvisnem stavku, n. pr. *Preden prišla stara leta, kralj Matjaž je šel iz sveta. N. ps. — Vstani, preden se zori. N. ps. — Na zemlji veselje umira, še preden se rodi. Led. — Terta se joka, predno rodi.*

f) **Kakor**, s čim, komaj, kakor hitro, berž ko, prec ko, toliko da, da le (lat. ut, ut primum, quum primum — sobald, sobald als, wie, sowie), v glavnem stavku pa: berž, precej, zdajci itd. Ti časovni vezniki pomenjajo, da djanje glavnega stavka prec nastopi, s čim se uno odvisnega reka konča, n. pr. *Komaj to izgovori, svojo duščico pusti. N. ps. — Kakor beseda. materna umira, peša tudi naroda slava in moč. Slomš. — Le da prinesem kaj na mizo, precej pridem. Cegn.*

c) Primerjavni.

§. 427. Primerjavni (komparativni) stavki določujejo enakost ali inakost oseb in reči, ki je primerjamo po njih lastnosti ali djavnosti. Primerjavne stavke začenjajo :

a) **Kakor**, kakti, v glavnem stavku tako (s lat. sicut, quemadmodum — nemšk. wie, gleichwie) primerja reči po njih enakosti ali podobnosti; včasih se tako izpusti, n. pr. *Kakor se posejuye, tako se vračuje. N. pr. — Kakor rosa vročino hladi, tako dě dobro lepa beseda. Ravn. — Kakor vino pijanca premoti, tako ošabnika žeja po časti. Ravn. — Kakor si je postlal, tako bode ležal. N. pr. — Tiho sta zapustila svet, kakor bi bil svečo popihnil. Cegn. — Kakor trudnemu najemniku lep pomladni večer, zdela se bode pobožnemu smert mila in prijazna. Ravn.*

Včasih rabi v tem pomenu tudi ko ali kot, n. pr. *Ko meglia pred solncem zgine, so posvetne sanje proč. Led. — Ko bi trenil,*

mine vse posvetno. — *Ko zbežno val hiti tje v okean, tak hitro zbegne detešče z igrišč.* Led.

b) **kolikor** — **toliko** (s lat. quot — tot, — nemšk. so viel — als) nam služi, kedar merimo reči po množini ali številu, n. pr. *Kolikor glav, toliko misli.* N. pr. — *Kolikor krajev, toliko običajev.* N. pr.

c) **ko**, **kot**, **nego** (s lat. quam — als) nam rabijo, kedar se eni reči lastnost v večji ali manjši meri prilaga ko drugi, sosebnost pri primerjavni stopnji, n. pr. *Nič ni lepšega ko strah božji.* — *Lepše kot srebro in zlato sije modrost.* Slomš. — *Kar človek od daleč gleda, zdi se mu drugače nego v bližini.* Cegn. — *Kje je boljše nego med ljudmi, ki imajo nas radi!* Cegn.

Včasi nam služi v tem pomenu tudi **kakor** ali **kakti** n. pr. *Bolj skerbé drugi Sloveni za nas, kakor mi sami za sé.* Ravn. — *Resnična presodba bodi tebi ljubša kakti lažnjiva pohvala.* Slomš.

d) Razmérni.

§. 428. Razmérni (proporcionalni) stavki kažejo mero, po kateri se djavnost vekša ali manjša; za vezí jim služijo:

a) **čem**, **čim** — **tem**, **tim** (s lat. quo — eo — nemšk. je — desto, n. pr. *Čem više kdo stoji, tem niže more pasti.* Pr. — *Čim više solnce vzhaja, tém bolj gasné zvezde po nebesu.*

b) **če**, **kolikor** (više, niže) — **tém**, **toliko** (više itd.), n. pr. *Če je više vstajalo solnce, bolj so se množile megle.* Cegn. — *Če je starša (terta), toliko boljjo kapljico dá.* Levst.

c) **več ko**, **manj ko** — **več**, **manj**, **toliko več** itd., n. pr. *Več ko je lažnikov, lože se zvé resnica.* N. pr. — *Veča ko je družina, večja je tudi ljubezen med njo.* Slomš.

d) **kakor** (lat. prout — je nachdem, nach Massgabe dessen), kedar je mera glavne djavnosti zavisna na meri, ki jo obsega odvisni stavek, tako da se poleg tega manjša ali vekša, n. pr. *Vsakemu dojde, kakor mu je prisojeno, dobro ali zlo.*

e) Posledični.

§. 429. Posledični (konsekutivni) stavki naznanjajo posledek ali učinek glavnega reka, v katerem stojé ali se morejo na misli dodati besede: tako, toliko, tako zeló itd. Posledične stika z glavnim stavkom: **da**, **da bi**, n. pr. *Zaškertne podkev, zapraší, da pesek in ogenj se kadí.* N. ps. — *Po ravnem polji v dir derčijo, da se dela gosta mi meglica.* N. ps. — *Nobena zver ni tako dobra, da ne bi bila časi tudi zla.* Cegn. — *Nič na svetu ni tako skrito, da ne bi s časom postalo očito.* N. pr. — *Zakon natore je tak, da iz malega raste veliko.* Kos. — *Na svetu se le prerado zgodi, da cvenk pravico prevpije.* N. pr.

f) Vzročni.

§. 430. Vzročni (kausalni) stavki naznanjajo vzrok djanja v glavnem stavku; začenjajo pa take stavke:

a) **Ki**, *ko* (lat. quippe qui, quod — nemšk. da, indem) n. pr. *Kaj mi boš pravil, ki sam ne veš resnice! — Ne taji, ki dobro vemo, da si kriv.* Podg. — *O hvala vam, zelena ve drevesa, ki stene ječi moji steza krile!* Cegn. — *Komu smem verjeti, ko prevaril me je on?* Cegn.

b) **ker**, (lat. quia, quod — nemšk. weil, da), n. pr. *Med se liže, ker je sladek.* N. pr. — *Ker bo hudobija obilno rasla, bode ljubezen pri mnogih omerznila.* Met. — *Pregrinja s črnim krilom se višava, ker solnce prot večerni zemlji plava.* Levst.

Kedar se z vzrokom naznanja tudi čas, tedaj nam rabi včasi kedar, n. pr. *Verjemi mi, ki vem, kedar sem zraven bil.* — *Trije možje bodo priče, kedar so viditi.* Podg.

c) **Ko**, kot, kakor (nemšk. indem, weil) naznanja vzrok, ki pohaja iz osebkove lastnosti ali njegovoga značaja; rabi nam sosebno tedaj, kedar se odvisnik kot pridevek glavnemu stavku pridene, da bi se vzrok in nagib glavnega djanja ob enem na znanje dal, n. pr. *Kralj, kot blag mož, prepovedal je končati mlado življenje.* — *Starka, kot dobra duša, molila je za-nj noč in dan.*

g) Namérni.

§. 431. Namérni (finalni) stavki naznanjajo konec ali namero djanja ali stanja in se stikajo z glavnim stavkom po vezniku: **da**, *da ne* — *da bi*, *da ne bi* (= lat. ut, quo, ne — nemšk. damit, dass, auf dass); v glavnem stavku se nahaja čestokrat: *zató, zatorej* itd., n. pr. *Zato žarko solnce sveti, da sirote moje krepí.* Cegn. — *Človek mora imeti serce za ljudi, da ga imajo tudi radi.* Cegn. — *Mravlja se žene po živeču ob žetvi, da ima po zimi kaj živeti.* Ravn. — *Bog nam pošilja križe in nadloge, da ne bi na-nj pozabili.* — *Pometali so orožje, da bi se lože umeknili preveliki sili.* — *Da se v lesku zvon zasveti, mora se podoba streti.* Kos. — *Uči nas šteti svoje dneve, da bomo modrejšega serca.* Ravn.

h) Pogojni.

§. 432. Pogojni (kondicionalni) stavki obsegajo pogoj glavnega djanja in naznanjajo, da se djanje dopolni, če se spolni pogoj v odvisniku. Pogojne stavke začenjajo:

a) **Če** (starsl. ašte, lat. si — nemšk. wenn, falls) pomenja, da je pogoj v resnici ali vsaj po mislih govorečega resničen; druží se torej le z določnikom, nikdar ne s pogojnikom, n. pr. *Roža cvesti ne more, če jej Bog ne pomore.* Cegn. — *Če Bog hoče, tudi motovilo počí.* N. pr. — *Vsaka žival je hvaležna, če jo imá človek rad.* Cegn. — *Če je oče junak, bode sin gotovo vojščak.* N. pr. — *Kar skup ne more biti, pametno ravná, če loči se.* Kos.

b) **ako** (lat. si — nemšk. wenn, wofern, falls) nam rabi, kedar je pogoj resničen, mogoč ali dozdeven, ter se menja z vezni-

koma če in ko, n. pr. *Sadje je les, ako ni kruha vmes.* N. pr. — *Ni dobro, ako sreča se sovraštvo s sovraštvom.* Cegn. — *Ako želiš učenosti, pojdi v mesta med učene ljudi; ako hlepiš po časti in visoki službi, pojdi, kamor te serce pelje; ako pa želiš prave sreče, ostani v domovini.* Erj. — *Ako bi sirot ne bilo, žarko solnce ne bi svetilo.* N. pr.

c) **Ko** (lat. si — wofern, falls itd.) se druží sploh s pogojnikom ter nam rabi, če je pogoj po predmetu (objektivno) neveljaven ali nedoločen, n. pr. *Ni ga več možá besede, ko bi z lučjo ga iskal.* N. ps. — *Ko bi perce imela, pisala bi listek.* Kr. r. — *Ko bi meni kdo tičico vjel, hotel bi mu dati prav dober lon.* N. ps. — *Ko bi vedeli in spoznali, kaj je čas in kak hiti, vse drugače obravali bi njega minljive dni.* Slomš.

Namesto „ko“ nam služi včasí: da z določnikom, da se preveč nesoglasnih pogojnikov ne snide; to pa sploh le tedaj, kedar je glavni stavek v pogojnem naklon, n. pr. *Da sem jaz deželni sodnik, vsakemu bi storil pravico.* Ravn. — *Da sem velika umetnica v malariji, vse drugače bi te oslavila, mila babica!* Cegn.

d) **samo da**, da le nam služi, kedar želimo, da se spolni djanje v odvisnem stavku, n. pr. *Ni treba gledati, kje mačka spi, da le miši lovi.* N. pr.

e) vprašavni členek **li**, v slovenščini pa le bolj po redkem, n. pr. *Hočeš li Boga iz serca prositi, temu je mesto povsod.* Cegn. — *In umre li glava rodovini, vladajo naj vkup blago otroci.* Levst.

Včasí je pogojni členek izpuščen, kar pa ni posneme vredno, boljše je, da se spremení pogojni odvisnik v priredni stavek, n. pr. *Je nadelana cesta, ne zajemajo pesta.* Vodn. — *Bil bi kruh, volje se dobé.* N. pr. — *vihar priverši in ni več hudobneča.* Ravn. — *Božja sapa naj potegne in trava usahne.* Ravn.

i) Dopustni.

§. 433. Dopustni (koncesivni) stavki pripuščajo, kar je glavnemu stavku v nasprotji, in se ž njim stikajo po:

a) **da-si**, da-si tudi, da-si ravno, da ravno, če tudi, ako tudi, ako ravno, če prav (= lat. etsi, quamvis — nemšk. wiewohl, obgleich, ungeachtet itd.); v glavnem stavku stoji po gostem: vendar itd., n. pr. *Sv. Jakob žito zori, če se tudi solnce kuja.* N. pr. — *Vol je vol, če mu tudi roge odbiješ.* N. pr. — *Dar ljubezni, da ravno majhen, bodo spoštovali.* Cegn. — *Da-si ravno ti je na rokah delati ali kmetovati terdo, ne prijema naj se ti; Bog je obrnil tako.* Ravn. — *Ako ravno sva brata, mošnji si vendar niste sestri.* N. pr. — *Moramo se ljubiti, če tudi nismo rojaci.* Cegn.

b) **da** (lat. tametsi, etsi, licet — nemšk. mag auch, so sehr auch, trotzdem dass) s pogojnikom, n. pr. *Da bi bogat bil, moder gotovo ni.* — *Da bi delal kakor černa živina, vendar mu nič po sreči ne izide.* N. r.

c) Večkrat nam rabi namesto kacega veznika sam dopustni ali velevni naklon, n. pr. *Enaki škerlatu naj so tudi vaši grehi, kakor sneg bodo beli; rudeči kakor karmezin naj so, vocni bodo enaki.* Ravn. — *Prilegaj se še tako krivični kruh, zadnjič hrusta pesek po ustih.* Ravn. — *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič.* Ravn. — *Možu, bodi si (če je) še tak hrust, premislik gre, da položi ga lahko tudi mala stvar.* Valj.

Namesto dopustnih odvisnikov ljubi slovenščina ločivne prirednike, n. pr. *Jezik je majhena prata, vendar dosti ušlata* namesto: *čeravno je jezik majhena prata, vendar dosti ušlata.* N. pr.

Opombe: 1. Nemški „ohne dass, ohne zu“ se sloveni:

a) s protivnimi členki: ali, vendar, pa, toda n. pr. *Ich habe den ganzen Tag gearbeitet, ohne die Arbeit vollendet zu haben* s celi dan sem delal, ali (vendar, toda, pa) dodelati nisem mogel. — *Ohne dich zu loben, muss ich dir sagen* s nečem te hvaliti, ali povedati ti moram. Navr. — *Ich habe geschlafen, ohne mich ausgeschlafen zu haben* s spal sem, naspal se pa nisem. Navr.

b) z dopustnimi členki: da-si, da-si tudi, če tudi itd., n. pr. *Das Kind ist lustig, ohne gesund zu sein* s dete je veselo, da-si ni zdravo. Navr. — *Er sprengte sogleich davon, ohne dass es ihm jemand befohlen hätte* s kar odjahal je, če ravno mu nikdo ni veleval.

c) s pogojnimi členki: če, ako, da n. pr. *Gehet niemals zu Tische, ohne früher das Tischgebet verrichtet zu haben* s ne sedajte za mizo, da (če, ako) niste prej odmolili. — *Er gieng, ohne sich etwas aufgehalten zu haben* s šel je, ne da bi se bil kaj pozamudil.

d) s sedanjim prislovnim deležnikom, n. pr. *Ihr beleidiget ihn, ohne es zu wollen und zu wissen* s žalite ga ne hoté in ne vedé. — *Wir trugen das Gold in den Händen, ohne dass wir es versteckten* s v rokah smo nosili zlato, ne skrivaje ga. Navr.

e) s preteklim glagolnim deležnikom, n. pr. *Er entfernte sich, ohne ein Wort gesprochen zu haben* s odšel je, ne spregovorivši besedice. Navr.

f) s predlogom brez in samostavnikom, n. pr. *Er lebt ohne zu sorgen* s živi brez skerbí. Navr. — *Sie arbeiten, ohne zu rasten* s delajo brez počitka.

g) z glavnim stavkom, n. pr. *Er schrieb uns, ohne dass er deiner erwähnt hätte* s on je nam pisal, tebe pa kar nič ni v misel vzel.

2. Nemški „anstatt dass, anstatt zu“ slovenimo blizo tako-le: *Anstatt die Wahrheit zu sagen, verstummten sie* s ne da bi resnico povedali, kar obmolnili so. Met. — *Anstatt mit dem alten Vater Mitleid zu haben, verspottet er ihn* s ne da bi usmiljenje imel s starim očetom — še oponaša ga. Ravn. — *Ne da bi očetovo zmoto prikril, rztresa ga* še ali še le rztresa ga itd.

III. Poglavje.

C. Skerčeni in okrajšani stavek.

§. 434. Kedar imajo priredno-zloženi stavki nektere člene v spolovini, tedaj se morejo še v ožo celoto vbrati ali skerčiti.

Vsak skerčeni stavek se da spet v stavke razvezati, iz katerih je postal. V skerčenih stavkih služi:

a) enemu dopovedku več osebkov, n. pr. *Nebo in zemlja sta zercalo božje modrosti* (= *nebo je zercalo božje modrosti in zemlja je zercalo božje modrosti*). Slomš.

b) enemu osebku več dopovedkov, n. pr. *Solnce vzhaja in zahaja vsej zemlji* (= *solnce vzhaja vsej zemlji in solnce zahaja vsej zemlji*). Ravn.

c) enemu glagolu ali pridevniku več dopolnkov, n. pr. *Bog je stvaril nebo in zemljo* (= *Bog je stvaril nebo in Bog je stvaril zemljo*). Ravn.

d) enemu samostavniku več prilastkov, n. pr. *Vsaka reč ima svojo dobro in slabo stran* (= *vsaka reč ima svojo dobro stran in vsaka reč ima svojo slabo stran*). Pr.

§. 435. Kedar služi glavnemu in odvisnemu stavku ta isti osebek, vjame se včas odvisnik s tém z glavnim stavkom v krajšo in spravnišo celoto, da mu osebek in spona z veznikom vred odpade, glagolni dopovedek pa v nedoločnik ali deležnik preide, če je to lepoglasju po godu, in sicer:

1) S pripomočjo nedoločnega naklona krajšamo samostavnikove t. j. osebke in dopolnkove odvisnike z veznikom: da, n. pr. *Domači jezik spoštovati, tujega ne zaničevati* (nam. *da ... spoštuješ, ... ne zaničuješ*) *bodi vsacemu dolžnost*. — *Bog daje solncu sijati* (nam. *da sije*) *pravičnemu kakor grešniku*. Slomš. — *Varuj se pisavo preveč lepotičiti* (nam. *da ... lepotičiš*). Slomš. — *Milostiv biti in prav storiti* (nam. *da si milostiv in prav storiš*) *je Bogu ljubše kakor klavni darovi*. Ravn. — *Nju poiskati* (nam. *da ... poišče*) *dá mu naročilo*. Preš.

Vse druge skrajšave z nedoločnikom se upirajo našemu jeziku, so sebo se je varovati tistih, ki so po nemških skrajšanih z „um zu“ posnete. — Po nemščini sladé tudi časovno-vzročni stavki, ki je sem ter tje ljudstvo, še rajši pa nekteri pisatelji, z nedoločnikom okrajšane v rabo jemljejo, n. pr. *Te vidit', gerje viditi* (*ko — ker sem vidit'*) *nake, je sercu rane vsekalo kervave*. Preš. — *Viditi Filičani* (*ko — ker so vidili*), *da je njih korenjak mertev, so jo vili*. Ravn.

2) S pripomočjo deležnikov krajšamo:

a) prilastkove in dopolnkove odvisnike z oziravnikom: ki — kateri, a, o. Če se godi djanje odvisnega reka v tem istem času kakor glavno — v sedanjosti, preteklosti ali prihodnosti, nastopi pridevni sedanji, če pa je že minulo, glagolni pretekli; v terpevnem pomenu nam služi terpevno-pretekli za sedanjost in preteklost. Deležnik se ravná v sklonu, spolu in številu vselej po tisti besedi, kateri je bil odvisnik v pojasnjevanje dodan, n. pr. *Drevesa otrusajo tisoč in tisoč kapelj, lesketajočih* (nam. *ki se leskečejo*) *po zeleni svoji obleki*. Cegn. — *Dim se bliža dolinam tem, pokojno še živečim* (nam. *ki .. živé*). Kos. — *Pri-nesli so mu mertvoudnega, ležečega* (nam. *ki je ležal*) *na postelji*. Met. — *Sedečim* (nam. *tistim, ki so sedeli*) *v smertni sencí je luč*

prisetila. Met. — *Poboljšavšega se* (nam. *tistega, ki se je poboljšal*) nikar ne zaničuj in ne očitaj mu grehov. Ravn. — *Bog se je pokazal Izraelcem odrešenika, nekdanj njih očete iz egiptovske dežele izpeljavšega* (nam. *ki je izpeljal ...*). Ravn. — *Vino, po meri pito* (nam. *ki se .. pije*), je za priletne ljudi, kar je mleko otrokom. Slomš.

Če je dopovedek samostavno ali pridevno ime, izpade z ozi-ravnikom tudi pomožnik, n. pr. *Čast, vodena gaz* (nam. *ki je ..*), *hitro zvođení*. N. pr. — *Kratki in krepki so slovenski pregovori in prislovice, podobne žlahtnim jagodam v kiti govora* (nam. *ki so podobne ..*). Slomš. — *Človek ima veselje, ko vidi buče, marljive delavke* (nam. *ki so ..*), *ves božji dan letati iz ula pa sopet v ul. Cegn.*

b) prislovnice odvisnike časa, načina in vzroka. Po odpahnjem vezniku preide dopovedek, če je djanje odvisnega reka istodobno z glavnim, v sedanji prislovnici, če je pa že preteklo, v glagolnici pretekli deležnik, n. pr. *V razoru gredé* (nam. *ko gre*) *naj sveti se lemež*. Šub. — *Toliko je upal Ludovik Frideriku, da mu je hotel, spravlja je se* (nam. *ko se je spravljal*) *nad Pruse, izročiti vso moč*. Vert. — *Človek sili dalje in dalje, vedno hrepené* (nam. *ker hrepení*) *po višem in višem*. Terd. — *Turki so po deželi razsajali sožigaje* (nam. *tako da so, ter so sožigali*), *česar se je iskra lotila, pokončevaje in moré* (nam. *tako da so, ter so pokončevali in morili*), *kar se je gibalo*. Terd. — *Odmetavši* (ko je odmetal) *sulice, sežnja dolge, v beg je tekel, kdor je teči mogel*. Kr. r. — *Vsekavši* (ko je vsekal) *vsak svojo vejo, gredó urno za njim*. Ravn. — *Sezidav* (nam. *ko si sezidal*) *vse z besedo eno, prostiraš v stvar se porojeno*. Levst. — *Al te huda je razrila burja, suvši* (ko je sula) *točo iz nebes širocih, oplaknivši* (ki je oplaknila) *glave gor zelenih, izplaknivši zlatopesko glino*. Kr. r. — *To izrekši* (nam. *ko je izrekel*), *poravná se nazaj na postelj in umerje*. Ravn.

IV. Poglavje.

D. Množno-zloženi stavek.

§. 436. Da se kaka obširniša misel na vse plati na tanko izreče, združijo se na čisto trije ali še več rekov v večo celoto, ki jo množno-zloženi stavek imenujemo. — Množno-zloženi stavek obstoji ali iz samih glavnih ali iz glavnih in odvisnih stavkov. Najnavadnije zveze so:

1) Združeni so v množno-zloženi stavek sami glavni stavki (množno priredje), n. pr. *Tukaj smo le tujci, popotniki v solzni dolini, povsod nas nevaršine obdajajo, terpljenje je božjih otrók delež na zemlji*. Slomš. — *Pred noge ti je veržen biser, skloni se in po-*

beri ga, sam se ti ne vzdigne. Napr. — Opasujejo z veseljem se griči, z drobnico so odete muljave, dola se zagrinjajo v žita, vse vriska, prepeva vse. Ravn.

2) Glavnemu reku sta pridružena dva ali več odvisnih stavkov, ki se ga raznoverstno oprijemljejo: ta stoji spredaj, uni za njim, spet drugi v njegovi sredi, kakor to glavna misel zahteva (množno podredje). Kar se tiče njih razmeri k glavnemu reku, stojé odvisniki med seboj:

a) na enaki stopnji t. j. vsi so le glavnemu stavku poddruženi, nobeden kacemu odvisniku, ter ga z raznih ozirov določujejo, n. pr. *Ako poslušateljem rano vsekaš, skerbi, da jo tudi pohladiš in zaceliš. Slomš. — Slovenji starši, ki slovenji znajo, pa svojih otrok kar slovenskega jezika ne učé, ti so nehvaležni hišniki, ki svojim otrokom drago domačo reč pripravljajo. Slomš.*

b) na neenaki stopnji t. j. samo eden je podlôžen glavnemu stavku, vsi ostali so pa eden od drugega zavisni, n. pr. *Priden gospodar skerbi, da svojim nastopnikom česar ne zapravi, kar je od svojih prednikov prejel. Slomš. — Življenje naše je sejanje, pri katerem se poléniti ne smemo, ker čas po bliskovo letí in vemo, da, kdor je len ob setvi, malo žanje. — č.*

3) Dvema ali več glavnim stavkom sta pridružena dva ali več odvisnikov, ki stojé med seboj v razmeri prirednosti ali podrednosti, ter se mnogotero vežejo z glavnimi stavki, n. pr. *Neznan je tu počitek, tuj pokoj, kjer solnce meri nam kratkobo dni; minljivost bije že svoj strašni boj s naravo, kar je svet domija rev. Led. — Na tvojo besedo, o kmetovavec! zraste za hišo, kjer je le robida omoh imela, orehovo drevó, da se ti v njegovi senci otroci igrajo; na tvojo besedo ti tern hruško rodi, jabelko se ti čudo na lesniki debelí, pridelana kapljica vinca te v Gospodu veselí. Vert.*

§. 437. K množno-zloženim stavkom spada tudi strok ali perioda, ki ni drugega kakor tisto umetno v spregledno celoto sestavljena zbirá glavnih in odvisnih stavkov, v kateri glavna misel še le s poslednjim stavkom svoje popolne jasnosti doseže.

Vsaka perioda je izobrazena najmanj iz dveh stavkov, ktere njene člene imenujemo; prvi je prednji, drugi naslednji člen. — Periodi, ki obstoji samo iz enega glavnega in enega odvisnega reka, pravimo prosta, tistej pa, v kateri sta obá člena ali je vsaj eden po odvisnikih tako razširjen, da je vsak sam o sebi že strok, razširjena perioda.

Po številu členov razpadajo periode na dvo-, tri-, štiri- in veččlenne. Vsaka perioda bodi lahko spregledna, popolna in blagglasna, n. pr. *Ko izgublja jeseni natora svoje lepote, ko mine cvetlica za cvetlico, ko pade list za listom: tedaj se začné zbirati po ledinah in zvonkih tiča kerdela. Erj. — Ah mili deček! ko prideš na prod življenja med kernice in pečine, ko bodo valovi ladijo*

tvojega življenja premetavali: spominjal se bodeš tihega pristana, od kterega si odplul. Cegn. — Kjer valovi prijazno šumljajo, kjer se ribe ljubko igrajo, kjer čolnič tiho plava naprej svojo pot in ribič razpenja svoje mreže: čez malo dni tam rožice zacvetó, živina se pase, kosec brusi koso svojo. Lik.

III. Vezava besedí in rekov.

O porazstavi besedí sploh.

§. 438. Veliko je ležeče na tem, v katerem redu se versté besede v stavkih druga za drugo, kajti na to se opira jasnota in lepoglasje vsacega jezika. Da-si tudi je v tej reči naš jezik posebno gibčen, da se morejo besede s prečudno lahkoto pretikati, vendar le oblega se tudi slovenščini najboljše tista stava besedí, ktera se najože vjema z naravo in z zakoni našega mišljenja. — Po prečudni mnogoterosti naših misli in čutov, kterih je treba, kolikor je mogoče po vsej bistvenosti z besedami razodeti, ravna se tudi različnost v razredovanji ali razpostavljanji posameznih besedí v stavku.

Red, v katerem verstimo besede, je dvojen, namreč: naravni in umetni. — Naravnega reda se deržimo, kedar verstimo besedo za besedo, kakor se misel za mislijo rodi v naši duši; kedar hočemo pa na kak posamezen člen obrniti bravčevo pozornost, tedaj razpostavimo besede po umetnem redu, ki verstí besede po njih važnosti v govoru. Najimenitniše je prvo mesto, potem zadnje; najmanjše veljave v stavku je sreda.

A. V prostem stavku.

§. 439. Kar se tiče naravnega reda besedí v prostem stavku, treba si je pómniiti:

a) v obče.

1) Osebek, ki se prvi rodi v naših mislih, stojí na prvem mestu, dopovedek pa za njim; spona se vrine med osebek in dopovedek, n. pr. *Besede mičejo*. — *Zgledi vlečejo*. N. pr. — *Razvada je bolezen*. Slomš.

Če je osebek v glagolu skrit, dene se glagol kot dopovedek na prvo mesto, n. pr. *Ukam in vriskam*. — *Čujte zvona stok in rig*. Kos.

2) V izobraženih stavkih stojé pojasnila sploh blizo pojasnenih besed, pred njimi ali za njimi, kakor zahteva stavkovo razmerje; o razredbi stavkovih pojasnil pomni si to-le:

- a) prilastki, če so pridevniki ali pa samostavniki v dajavniku, stojé sploh pred svojim imenom, sicer pa za njim, n. pr. *Materna beseda je jasno ogledalo vsacega ljudstva.* Slomš. — *Modre besede o pravem času so zlata jabelka v srebernem torilu.* Ravn. — *Blagi otroci so staršem častita podpora.* Slomš.
- b) dopolnki se devajo za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnjevanje, n. pr. *Solnce razvedri oko.* Čb. — *Smert ozdravi bolečine.* Cegn. — *Človeška omika ima korenino v pisavi.* Napr.

Če stoji dopolnkovi kateri v dajavniku, dá se mu mesto pred toživnikom, n. pr. *Očetov blagoslov otrokom hiše zida.* Ravn. — *Ta človek vé vsaki reči glas.* N. pr. — *Solnce delí zemljakom gorkoto, život in luč.* Napr.

- c) prislovni določki stojé včasi pred besedo, katero pojasnjujejo, včasi za njo, kakor to misel celega stavka zahteva; le načinno določilo naj stoji v terdivnem stavku sploh pred povedovavnim glagolom, sosebno če je osebek pred glagol postavljen ali pa v njem skrit, n. pr. *Bogastvo iz odertije se nenadoma razbije.* N. pr. — *Lahko je prislužil, lahko razrušil.* N. pr. — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* N. pr. — *Peč je po zimi potrebna reč.* N. pr.

b) po samezi.

§. 440. 1) Pridevnikom se daje mesto pred imenom, kteremu služijo v pojasnjevanje, n. pr. *Prava snaga ne sega le do praga.* N. pr. — *Vsaka reč ima svojo solučno in svojo senčno stran.* — *Vsaka noč ima svojo moč.* N. pr.

2) Krajša (breznaglasna) oblika osebnih zaimkov: „me, te, se, ga, je — mi, ti, si, mu, jej“ itd. deva se sploh med pomožnik in glagol ali med osebek in glagol, samo sedanjikov pomožnik 3. edinje osebe: je in pa prihodnjik: bom, boš, bo itd. imá breznaglasne osebne zaimke vedno pred seboj, kakor je razvidno iz tega-le pregleda:

Jaz sem ga poslušal
Ti si ga poslušal
On ga je poslušal

Midva sva ga poslušala i. t. d.
Jaz ga bom poslušal,
Ti ga boš poslušal i. t. d. n. pr.

Književnost nam odpíra veličastno poslopje vsacega znanja. Napr. — *Davidova umetnost na harpo mu je odperla kraljeva vrata.* Ravn. — *To mi je plug in brana.* N. pr.

Povračavni zaimek: „se, si“ dene se vselej pred druge osebne zaimke, če se ž njimi snide, n. pr. *Usmili se me po svoji milosti.* Ravn. — *Gnjusi se mu vse hudo.* Ravn.

3) Slovenski glagol se nahaja od kraja, v sredi, pa tudi na kraju, kakor je to misli po godu, ki jo denemo v stavek; le toliko zahteva njegovo svojstvo, da se sploh ne stavi predaleč od svojega pomožnika in da stoji v večih stavkih rajši v sredi za pomožnikom, ko od njega oddaljen na koncu celega reka, n. pr. *Pripaše svitlo sabljico.* N. ps. — *Tema se je umaknila svitlobi.* Napr. — *Rahla beseda zlobnost utolaži.* N. pr. — *Meni, da mu bo kapala mana z nebes.* N. pr. — *Turka je prišlo kakor listja in trave v naše kraje.* Drob.

4) Ker je prvo mesto v stavku vedno najvažnije, zato ne smejo začenjati govora breznaglasne besedice ali breznaglasnice, ki so a) pomožni glagol v sedanjiku: *sem, si, je* — *sva, sve, sta, ste* — *smo, ste*, so in aoristna oblika: *bi*, — b) krajša oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, mi, ti, si* itd.; c) krajša oblika prihodnjikova: *bom, boš, bo* itd. in d) glagol čem, češ, če. Kar se tiče rabe breznaglasnih besedic v stavku, pomni si to-le:

- a) Kedar osebek začjenja stavek, stojé breznaglasnice tik za njim, n. pr. *Govorilo je zdravilo.* N. pr. — *Jaz se ga bojím kakor žaba dežja.* N. r. — *Jaz sem proti njemu kakor kaplja na vejici.* N. r. —

Kedar se pa zaimek kot osebek v glagolu skrrije, stopi breznaglasnica vselej za dopovedek, n. pr. *Dobro mu je* (ne pa: *mu je dobro*), *kakor ribi v vodi.* N. pr. — *Vlači se kakor megla brez vetra* (ne pa: *se vlačí ...*). N. pr. — *Beseda mu teče* (ne pa: *mu beseda teče*) *kakor sok v dobu.* N. pr. — *Blišči se kakor svitlo solnce* (ne pa: *se blišči ...*). N. r.

- b) Kedar imá osebek za seboj kak pristavek, bodi si prilastek ali pridevek, tedaj denemo breznaglasnico vselej za ta pridevek, n. pr. *Krizostom zlatousti je napisal veliko pisem.* — *Deček prijaznega lica je bil naš vodnik.*

- c) Kedar začjenja stavek dopovedek ali dopolnek ali pa prislovni določek, dene se breznaglasnica za besedo, ki namesto osebká na prvem mestu stoji. Preglejmo sledeči stavek po raznih teh razmerah: z osebkom: *Bog je stvaril človeka po svoji podobi*; — z dopovedkom: *Človeka je stvaril Bog po svoji podobi*; — s prislovnim določkom: *Po svoji podobi je stvaril Bog človeka.* Sv. p.

- d) Glagol „sem, si“ itd. začjenja govor samo tedaj, kedar je samostojen ne pa pomožen, navlasti če ima naglas, n. pr. *Je Bog, ki vse ravná.* — *Je oko, ki vse vidi.* — *Je li prostorojen? Je.* — *Ali bo varh vdovam in sirotam? Bo (bode).*

5) Nikavnica ne stoji vselej pred svojim glagolom in odrine načinno določilo, če je bilo prej pred glagolom, za glagol, n. pr. *Fant lepo piše* — *fant ne piše lepo.* — *Človek vodi celó na konju ne uteče.* Čegn. — *Ne prepahuj si želodca z osladnimi jedmi.* Ravn. — *Z jezičnim se nikar ne prepiraj.* Ravn.

Kedar se snide nikavnica z zastarelo aoristno obliko „bi“, stopi pravilno pred njo kakor pred druge glagole, torej: *ne bi vedeli, ne bi znali* itd.; v sedanji slovenski pisavi pa se nahaja po gostem za njo, rekel bi zató, ker smo glagolske narave besedice „bi“ skoraj popolnoma zabili, n. pr. *Ko vroči trud bi ne* (nam. *ne bi*) *potil človeka, kako bi v persih misel se rodila!* Cegn. — *To bi ne bilo prav* (nam. *to ne bi bilo prav*), *ko bi le grablje imeli, vil pa ne.* N. pr.

6) Vprašavni členek „li“ stopi tik za glagol, s katerim se vprašanje zastavlja, n. pr. *Je li to resnica?* — *Ni li ta otroška igra podoba prihodnjega življenja?* — *Prideš li ti ali tvoj brat?*

§. 441. Po umetnem redu se versté besede:

1) Dopovedek stopi pred osebek in za njima se porazversté ostali stavkovi členi, n. pr. *Popotniki in gostje smo na zemlji.* Ravn. — *Velik dar božji je materni jezik.* Slomš. — *Prestrašna korenina vsega zlega je pohlep.* Slomš. — *Oterpnili so udje mi in sklepi.* Preš. — *Raztergane so niti naše zveze.* Cegn.

2) Prilastek, ki stoji v navadnem redu pred samostavnikom dene se za-nj, uni pa pred-nj, n. pr. *In vzame sabljico ostró in kakor solnce tak svitló.* N. ps. — *Dajte zobati pšenice zrele, dajte piti mu rebulje bele.* N. ps. — *Srebern las je serosti kras.* N. pr. — *Pero je zgovornosti močno bandero.* Slomš. — *Molitev je vsake kersčanske hiše najboljša varhinja.* Slomš. — *Najlepša sreča je v naročji božjem.* Kos.

3) Kedar se opira glavna misel na dopolnila ali določila, stopijo dopolnki ali prislovni določki na prvo mesto, n. pr. *Stare smert pokosi, mlade postreli.* N. pr. — *Svetu pokazíte lik domače navade in misli.* Kos. — *Kakor senca ginejo naši dnevi.* Ravn. — *Na domačem pragu se petelin lahko repenči.* N. pr. — *Med cvetje se skrivajo tudi strupene kače.* Napr. — *V lesu černem se dviguje skala, in na skalo stopi silni Zabož.* Kr. r.

4) Besede, ki prav za prav vkup gredó, porazmaknejo se po drugih stavkovih členih, n. pr. *Mrak ovije zemljo temen.* Kos. — *Gradove varvaj zidane.* N. pr. — *Život mi vzemi in glavó.* N. ps. — *Skalnih vrat razdene se terdnjava.* Olib. — *Pila merzlo bom vodó, ki v černi gori se dobó.* N. ps. — *Kratke reče vsem skricé besede.* Kr. r.

5) Pomožni glagol, ki stoji po navadnem redu koj za osebkom ali dopovedkom, pomakne se proti koncu ali celó na konec celega reka, n. pr. *Človek brez vere, vere vreden ni.* N. pr. — *Vladala na mestu mile brez ljubezni tujka bo.* Kos. — *Nobena tica brez perotja ni, brez orožja tudi jaz ne bom.* N. ps. — *Tu pri vas ostala bom, tu pri vas zaspala bom.* N. ps.

6) Posamezne besede ali celi reki se ponavljajo, kar se nahaja sosebnó v narodnih pesmih, n. pr. *Škerbna mati, urno mi ustanite, oj ustanite in mi razložite.* N. ps. — *Za mizo sta popotna*

dva, popotna dva, oba mladá. N. ps. — Hitro litro mine čas, mine tudi lep obraz. N. ps. — Ah vi lesi, temni lesi, miletinski lesi! Kr. r. — Radost se po vsej raznese Pragi, okol Prage razleti se radost po vsej zemlji od radostne Prage. Kr. r.

7) Včasi se návadni način pripovedovanja opusti in z zastavljenim vprašanjem veljava sledeče póvedi povzdigne, ali pa se kak stavkov člen sam za se postavi in v stavku po kazavnem zaimku nadomesti, n. pr. *Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje in vam drugim, ki ste moji svatje, ženitovanja so mi pričakovali, jutri ju pa bomo pokopali. N. ps. — Kljucec, to ti je bila zvita glava, da mu po vsem Kranjskem ni bilo para. — Sramožljivost, ona je angelj, kterega je dal nedolžnosti Bog za varha. Ravn.*

B. V zloženem stavku.

§. 442. Kakor v prostem, kaže se tudi v zloženem stavku velika različnost v porazstavljanji posameznih besedi in rekov, tako da se daje lože iz djanske rabe naučiti, nego spregledno v slovniska pravila povzeti. Samo v obče bodi tu omenjeno, da se vežejo glavni in odvisni reki zloženega stavka blizo v tem redu, po katerem se versté ali prebirajo posamezni členi v prostem stavku. Odtod se nahaja vsak odvisnik navadno na tistem mestu, kjer se je bil kot člen prostega reka glavnemu stavku odcepil, zdaj spredej, zdaj zadej, zdaj v njegovo sredo postavljen. Komur je torej znana stava besedi v prostem stavku, ta bođe tudi odvisnikom z lahkoto pogodil pravo mesto; sicer pa naj se pomni:

1) Slovenščina rada začenja govor z glavnim stavkom, ker po navadi ta glavno misel izrekuje; če se pa po odvisniku naznanja misel, ki se je prva rodila, tedaj stopi odvisni stavek na prvo mesto. Po tem takem nam služijo osebkovi stavki navadno kot sprednjiki, prilastkovi kot srednjiki, dopolnkovi kot naslednjiki, prislovnji pa nekteri kot sprednjiki, nekteri kot naslednjiki. Najmanj se slovenščini prillegajo srednjiki, zato se stavek po gostem tako zasučé, da pridejo vsemu reku na konec, n. pr. *Kdor je moder, kmalo spozna stopinje proti nesreči, da se je ogne. Met. — Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj. N. pr. — Ne obetaj si in ne želi, kar ti ne gre po pravici. Met. — Če te nadloga obišče, spomni se, da je veliko drugih še bolj nadložnih, od kterih se imaš poterpežljivosti učiti. Met. — Kedar ogenj ljubezni ugasne, skušnjave človeka zelo lahko poderó. Met.*

2) Kedar je odvisnik glavnemu stavku v sredo ali na konec postavljen, treba je vselej gledati, da se pritisne precej za tisto besedo, kteri je dan v pojasnjevanje, da ne bođe med njimi nikake druge besede razun kacega imenu pritaknjenega pojasnila, n. pr. *Vsako delo imá svoja glasna znamenja, ktera so čudna ali more-*

biti smešna tem, ki niso tistega dela. Vodn. — *Bog, kateri siti in napaja, ne zapusti nikogar, kdor se sam ne zapusti.* Pr. — *Marsi-kteri se hvali s tacimi rečmi, katerih bi ga moralo sram biti.* Met. — *Govornik mora poznati pravila, po katerih se govor umetno zлага, in tudi pravila, po katerih se zložena stvar tako pred oči stavi, da poslušavca zavzame.* Slomš.

3) Dopovedovavni glagol stavku sploh na konec pokladati, kakor v odvisnikih v nemščini, to slovenščini ni lastno; pravo mesto mu je kmalo za oziravnikom ali veznikom, bodi si precej za pomožnikom ali vsaj blizo njega; predaleč naj se glagol nikoli ne deva od svojega pomožnika, sosebno na konec ne — razun v krajših stavkih, n. pr. *Sam Bog vé za mejnike, doklej bo séglo njegovo usmiljenje.* Met. — *Veseli naj bodo mladenči, da je od začetka ne silimo s tujimi neznanimi besedami.* Vodn. — *Skerbi svoj jezik olikati in tako berhko govoriti, da ga bodo spoštovali tudi sosedje.* Slomš. — *Kdor le svoja dobra dela vidi in zasluženja drugih ne pozna, ta je nauka potreben.* Met.

4) Kakor v prostem, enako tudi v zloženem stavku brez-naglasne besedice ali brez-naglasnice ne smejo začenjati govorila. Da tu pravo pogodimo, treba je gledati na to, ali stoji odvisnik za glavnim stavkom, pred njim ali pa v njegovi sredi.

a) Če stoji odvisni stavek za glavnim, stavijo se brez-naglasnice v glavnem tako, kakor smo to vidili v prostih rekih; v odvisniku pa se naslanjajo precej na oziravni zaimsek ali veznik, n. pr. *Marsikdo svojega dobrotnika graja in opravlja, ker meni, da mu je premalo dobrot skazal.* Met. — *Človeku sosebno težko dé, ako spozna, da mu resnico prikrivajo in ga z lažjo tolažijo.* Met. — *Ne plaši se, ako se zbodeš na poti življenja ali ti nesreča za petami gre.* Slomš.

b) Če stoji odvisnik pred glavnim stavkom, naj se pazi, ali je glavni stavek zvezan z odvisnikom po kakem kazavnem zaimku ali členku ali ni zvezan; veže se pa odvisni z glavnim stavkom tako, da sledi na oziravnike v prvem kazavnik v drugem stavku, kakor: kdor, kateri — ta, tisti, oni; kar — to, ono; kjer — tam, ondi; koder — tod; kamor — tje; kedar — tedaj, ondaj; kakor — tako; ako, če — tako; ako (če) ravno — vendar i. t. d. in sicer:

a) kedar je odvisnik zvezan z glavnim stavkom po kakem kazavniku, tedaj se postavlja brez-naglasnice tik za ta kazavnik, ktereга je sosebno tedaj potreba, kedar z oziravnikom ni v tem istem sklonu, n. pr. *Komur ni sreča prirojena, ta si zastonj za njo pete brusi.* N. pr. — *Kdor se s hudobnim pečá, ta se sam popači.* Ravn. — *Kar se v igri dobi, to se v igri izgubi.* N. pr. — *Kakor se zlato v ognji spozna, tako se pravi prijatelji v nesreči skušajo.* Met. — *Za kar se velikrat*

prepirajo in pravdajo, to ni dosti več vredno, ko oslova senca. Met.

- β) kedar je kazavnik v glavnem stavku izpuščen, tedaj pokladamo breznaplasnico za prvo samostalno besedo, samo krajša pomožnikova oblika „je“ in „so“ stoji včasi od kraja namesto daljše: jest in jeso itd., ki nam ne rabi več, n. pr. *Kdor le pika in pa stoka, služil si bo komaj krop.* Pot. — *Ako te tvoje desno oko pohujša, izderi ga in verzi ga od sebe.* Met. — *Kdor se hoče svoje teže iznebiti, mora jo prej dobro poznati.* Met. — *Da se resnica prav spozná, treba je čuti dva zvoná.* N. pr. — — *Če skušam tica se s tebo, život mi vzemi in glavó.* N. pr. — *Kdor svojo domovino v resnici ljubi, ne sramuje se maternega jezika, ki domače kraje po domače oživlja.* Slomš. — *Kdor slovenščino ljubi, čedi jo in lika pri sebi in pri drugih.* Slomš. — *Kdor ne vaga, je brez blaga.* N. pr.

Če ne moremo drugače, vzamemo včasi daljšo obliko, kjer jo imamo, ali pa postavimo osebne zaimke: jaz, ti, on itd. od kraja, n. pr. *Če si sam ne znaš pomagati, jaz ti ne morem.* N. pr. — *Kdor se slovenski govoriti sramuje, njemu se bo jezik gerdo zapletal, kedar bo po domače govoriti potreba; le kogar slovenščina veseli, on bo čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu človeku.* Slomš. — *Če je oče junak, bode sin gotovo vojščak.* N. pr.

Včasi se nam je daljša oblika tako obrusila, da nam ostane samo nje konec v ustih, n. pr. *Kdor maže, (nje)mu kaže.* N. pr. — *Kdor čas ceni, (nje)ga čas tudi.* N. pr.

c) Kedar je odvisni stavek med glavni vtaknjen, tedaj imamo ravno tako, kakor pod b) odvisni stavek spredej, glavnega drugo polovico pa zadej; razloček je samo ta, da druge polovice nikoli ne začenja kak kazavnik. Breznaplasnica stopi tedaj tudi tukaj za prvo samostalno besedo ali se jej da daljša oblika; k večemu utegne ostati od kraja, ko bi po prestavi za samostalnico prišla stavku na konec ali preblizo konca, kar uho žali in lepoglasje kerha, n. pr. *Dobrota, ki se očetu skaže, nikdar ne bode pozabljena.* Ravn. — *Misli, ki odleté, težko se ti povernejo.* — *Zakon, primerno razglašen, vezaven je za ves narod.* Podg. — *Rodove, ki nimajo prave vere ne nauka, bodeš težko ločil od živine.* Slomš. — *Dva psa, ki eno kost glojeta, se skoljeta.* N. pr.

5) Da bode tvoja pisava domača in prav národna, pomni si besede, ki so je napisali nepozabljivi Slomšek slovenski mladini v sporočilo: „Slovenska pisava ljubi krajše stave od nemške; njen kinč so zernate misli, krepki izreki in pa v domačem duhu ubrane podobe. Preobširne stave so rade vodenične in mračne za prosti razum Slovencev. — Stave tvojega govora naj se versté v čedni razmeri tako, da eden stavkov predolg, drugi prekratek ne bode. — Varuj se pisavo preveč lepotičiti; preveliko rožic,

prilik in zgledov je potrata. Vodenična pisava ima veliko besedi, pa malo zernja, — mlačna ali celó merzla poslušavec in bravec ne pogreje — mračna glave ne pojasni in serca ne razgreje, kakor solnce oblačno, — medla nima krepkih misli ne cvetja, brez prave logike dolg čas dela, — zmedena in zahomotana izpeljati ne more in poslušateljem težo napravlja, — preobširna preveč kroži in se z besedami in izreki preobloži ter razum temni, — prepočasna in dolgočasna svojo reč kroži in ongavi tako, da beseda poprej opeša, kakor končá. Tudi presekana in presuha pisava ne veljá, ako pišeš, kakor bi otrobi vezal brez prave zveze in oblike. — Posiljena pisava vlačí misli in stavke, cvetje in prilike v svoje kolo kakor za lasé; take besede so poslušavci in bravci hitro siti. — Teh in tacih napak se varuj, kedar pišeš: naj teče prav po domače, v čisti slovenščini tvoje peró.“

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

C.

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

C.

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

B.

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

E.

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

G.

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

I.

— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*
— *prilika, prilika*

Imenik slovníških izrazov.

A.

Azbuka, altslov. Alfabet.

B.

Beseda, Wort; Rede.
Besedoskladje, Wortbildung.
Besedoslovje, Wortlehre, Etimologie.
Blagoglasje, Wohlklang.
Breznaglasen, tonlos.
Breznaglasnica, enklit. Wort.
Brežoseben, unpersönlich.
Brežsponen, bindevokallös.

C.

Celota, Ganzes.
Celoten, Stamm-, nicht zusammengesetzt.
Cirilica, cirilisches Alfabet.

Č.

Čas, Zeit.
— predpretekli, Vorvergangenheit.
— pretekli, Vergangenheit.
— prihodnji, Zukunft.
— prostominuli, Aorist.
— sedanji, Gegenwart.
— terpežno-minuli, Imperfekt.

Časoven, Zeit-.
Čegavosten, s. svojiven.
Čerka, Buchstabe.
Čerkopis, —je, Buchstabenschrift.
Člen, Glied.
Členek, Partikel.
Čredenje, Wechsel.

D.

Dajavnik, Dativ.
Deblo, Stamm.
Deležnik, Mittelwort, Partizip.
— opisovavni, unschreibendes M.
— pravi glagolni, wahres verbales M.
— pridevni, beiwörtliches M.
— prislovni, nebenwörtliches M.
Delilo, Unterscheidungszeichen.
Delivec, distributives Zahlwort.
Doba, Genus, Form.
— djavna s. tvorna.
— srednja, Medium.

Doba, terpevna, Passiv.
— tvorna, Aktiv.
Določnik, Indikativ.
Določčen, bestimmt.
Določevaven, bestimmend.
Dolžina, Länge.
Dopolnek, Ergänzung, Objekt.
Dopolnilo, Objektsbestimmung.
Dopolnkov, Objekts-.
Dopovedek, Prädikat.
Dopovedkov, Prädikats-.
Dopustnik, Konzessiv.
Dostavek, Apposition.
Doveršnik, perfektives Zeitwort.
Druživnik, Soziativ (Instrumental).
Druživec, Gesellschaftszahl.
Dvoglasnik, Diphthong.
Dvojina, Zweizahl.
Dvopičje, Doppelpunkt.
Dvozložen, zweisilbig.
Dvozložnica, zweisilb. Wort.

E.

Ednina, Einzahl.
Enačáj, Gleichheitszeichen.
Enozložen, einsilbig.
Enozložnica, einsilbiges Wort.

G.

Gibljiv, beweglich.
Gibljivec, beweglicher Halbvokal.
Glagol, Zeitwort.
Glagolnik, Verbalhauptwort.
Glas, Laut, Stimme.
Glasje, Lautlehre.
Glasnik, Lautzeichen.
Glasoslovje s. Glasje.
Glaven, Gol s. Stavek.
Goltnik, Kehllaut, Guttural.
Govorilo, Sprachwerkzeug.

I.

Ime, Name, Nennwort.
— lastno, Eigennamen.
— občno, Gattungsnamen.
— skupno, Sammelnamen.
— snovno, Stoffnamen.
Imenen, nominal.

Imenovavnik, Nominativ.
Izpeljan, abgeleitet.
Izpeljanka, abgeleitetes Wort.
Izpeljava, Ableitung.
Izpadanje, Ausstossung.
Izrek, Spruch.
Izreka, Aussprache.
Izvesten, bestimmt.

J.

Jezik, Sprache; Zunge.
Jezikoslovje, Sprachwissenschaft.
Jezikovec, Zungenlaut, Lingual.
Jezikoznanstvo s. Jezikoslovje.

K.

Kakovost, Beschaffenheit, Eigenschaft.
Kakovostni, Eigenschafts-.
Kazaven, anzeigend, demonstrativ.
Kazavnik, anzeigendes Wort; Akkusativ.
Klicaj, Ausrufungszeichen.
Klicavnik, Vokativ.
Končaj, Ausgang.
Končnica, Endung.
Končnik, Auslaut.
Koren, korenina, Wurzel.
Korenika, Wurzelsilbe; Wurzelwort.
Krajeven, Orts-.
Kratka, Abkürzung.
Krativec, Gravis, Schärfungszeichen.
— podvojeni, verdoppeltes Sch.

L.

Latinica, lat. Alphabet.
Lepoglasje, Wohlklang.
Ločilo, Unterscheidungszeichen.
Ločivec, Gattungszahl.
Ločiven, disjunktiv; Gattungs-.
Ločljiv, trennbar.

M.

Manjšaven, diminutiv.
Manjšavka, Diminutivum.
Medmet, Empfindungswort.
Menjava, Wandlung, Wechsel.
Mera, Mass; Metrum.
Mestnik, Lokal.
Mnogozložén, mehrsilbig.
Mnogozložnica, mehrsilbiges Wort.
Množina, Vielzahl, Plural.
Množivec, Vervielfältigungszahl.
Množiven s. Števnik.
Množno-zložén, mehrfach zusammen-
gesetzt.

N.

Način, Art, Weise.
Naglas, Ton.
Naglasek, Tonzeichen.
Naglaševanje, Betonung.
Naklon, Art, Modus.
— določni, Indikativ.
— dopustni, Konzessiv.
— namenivni, Supinum.
— nedoločni, Infinitiv.
— pogojni, Kondizional.
— velewni, Imperativ.
— vezni, Konjunktiv.
— želewni, Oehiv.
Naklonilo, Moduskarakter.
Namenivnik, Supinum.
Nanašaven s. oziraven.
Narečje, Dialekt.
Narekováj, Anführungszeichen.
Nasebnik, Positiv.
Naslednjik, Nachsatz.
Nazivek, Beiname.
Nebnik, Gaumenlaut, Palatal.
Nedoločén, unbestimmt.
Nedoločnik, Infinitiv.
Nedoveršnik, imperfektives Zeitwort.
Neločljiv, untrennbar.
Nepervoten, sekundär, abgeleitet.
Nepopolen, unvollständig, defektiv.
Neprehajaven, intransitiv.
Nikaven, negativ.
Nikavnica, Negazion.
Nosnik, Nasenlaut.

O.

Oblika, Form.
Oblikovje, Oblikoslovje, Formenlehre.
Obrazec, Muster.
Obrazilo, Bildungssilbe.
Odnikaven, verneinend.
Odpadanje, Abwerfung.
Odpertina, Hiatus.
Odrekovaven, verneinend.
Odstavek, Paragraf.
Odstavljáj, Paragrafzeichen.
Odvisen, abhängig; Neben-.
Odvismik, Nebensatz.
Ojačávanje, Lautstärkung.
Oklepáj, Einschliessungszeichen.
Okoren, hart.
Okrajšan, verkürzt.
Opetovaven, iterativ.
Opisovaven, umschreibend.
Opominjáj, Erinnerungszeichen.
Opuščaj, Apokope.
Orodnik, Instrumental.

Oseba, Person.
 Oseben, persönlich.
 Osebek, Subjekt.
 Osebito, Personendung.
 Osebkov, Subjekts-.
 Oslabévanje, Lautschwächung.
 Osnova, Thema.
 Ostrivec, Akutus, Dehnungszeichen.
 Oziraven, beziehlich, relativ.

P.

Padež, Kasus, Biegungsfall.
 Pervoten, primär.
 Pika, Punkt.
 Pisava, Schreibart.
 Pisme, Buchstabe.
 Podpičje, Strichpunkt.
 Podreden, unterordnend.
 Podredje, Satzgefüge.
 Podrednik, untergeordneter Satz.
 Poglavje, Hauptstück.
 Pogojniki, Kondizional.
 Pojasnjavani, erläuternd.
 Polglasen, halblaut.
 Polglasnik, Halbvokal.
 Polnoglasen, volllautend.
 Pomanjkljiv, mangelhaft.
 Pomen, Bedeutung.
 Pomišljaj, Gedankenstrich.
 Pomožnik, Hilfszeitwort.
 Ponavljaven, frequentativ.
 Povračaven, zurückführend.
 Pravilo, Regel.
 Pravilen, regelmässig.
 Pravopis, —je, Rechtschreibung.
 Predglasen, vortönend.
 Predlog, Vorwort.
 Predmet, Objekt.
 Predpretekli, vorvergangen.
 Predtegnjen, geschärft.
 Predteza, Schärfung.
 Pregib, —anje, Biegung.
 Pregiben, biegsam, abänderlich.
 Pregibati, biegen, beugen.
 Prehajaven, transitiv.
 Premika verstna, Klassenwandlung.
 Prepona, Unterscheidungszeichen.
 Preseljevanje, Metathesis.
 Presežnik, Superlativ.
 Pretapljanje, Umschmelzung.
 Preteglje, Schärfungszeichen.
 Pretekli, vergangen.
 Pridevek, Attribut.
 Prideven, attributiv, adjektivisch.
 Pridevnik, Beiwort.
 Pridjan, beigefügt, Neben-.
 Prihodnjik, Zukunft, Futur.

Prilastek, Beifügung, Attribut.
 Prilastkov, Beifüge-.
 Prilog, Beiwort.
 Priložnik, beiwörtliches Wort.
 Primerjatev, Steigerung.
 Primerjavnik, Komparativ.
 Pripona, Suffix.
 Prirastek, Augment.
 Prirečje s. Prilov.
 Prireden, beigeordnet.
 Priredje, Satzverbindung.
 Prirednik, beigeordneter Satz.
 Prirekovaven, bejahend.
 Prirojen, natürlich, angeboren.
 Prilov, Nebenwort, Adverb.
 Priloven, adverbial.
 Pristavek, Apposition.
 Pritiklina, Suffix.
 Prost s. stavek.

R.

Raba, Gebrauch.
 Razmernik, Verhältniswort.
 Razpol, Gattung.
 Razrečje, Dialektverschiedenheit.
 Razrod, Abtheilung, Ordnung.
 Razširjen s. stavek.
 Razzlogovanje, Abtheilung d. Silben.
 Rečen, sachlich.
 Rek, Satz; Spruch.
 Rez, Beistrich.
 Rodivnik, Genitiv.

S.

Samoglasen, vokalisch.
 Samoglasnik, Selbstlaut, Vokal.
 Samostalen, unabhängig, selbständig.
 Samostavnik, Hauptwort.
 Samostojnik, Hauptsatz.
 Sedanjik, Gegenwart, Präsens.
 Sestava, Zusammensetzung.
 Sestavljen, zusammengesetzt.
 Sestavljenka, zusammengesetztes Wort.
 Sikavec, sičnik, Sibilant, Sauselaut.
 Skerčen s. stavek.
 Skladje, Wortbildung.
 Skladnja, Syntax.
 Sklanja, Sklanjatev, Abänderung.
 Sklanjalo, Abänderungsmuster.
 Sklepaven, konklusiv.
 Sklepljen, zusammengezogen.
 Sklon, Kasus, Biegungsfall.
 Sklonilo, Kasusendung.
 Skrajšan, verkürzt.
 Skrajšava, Abkürzung.
 Slovnica, Grammatik.

Slovničen, grammatisch.
 Slovka, Silbe.
 Soglasen, konsonantisch.
 Soglasnik, Mitlaut, Konsonant.
 Splošen, allgemein.
 Spol, Geschlecht.
 — moški, männliches G.
 — srednji, sächliches G.
 — ženski, weibliches G.
 Spolnik, Geschlechtswort.
 Spona, Bindevokal.
 — verstna, Klassenvokal.
 Sponnen, bindevokalisches.
 Spređnik, Anlaut.
 Spređnjik, Vordersatz.
 Sprega, spregatev, Konjugazion.
 Sprežalo, Konjugazionsmuster.
 Sprežati, abwandeln, konjugieren.
 Spreminjava, Veränderung.
 Sređnik, Inlaut.
 Sređnjik, Zwischensatz.
 Sroden, verwandt.
 Stavek, Satz.
 — glaven, Hauptsatz.
 — gol, nackter S.
 — izobražen s. razširjen.
 — odvisen, abhängig. S., Nebensatz.
 — okrajšan, verkürzter S.
 — razširjen, erweiterter S.
 — skerčen, zusammengezogener S.
 — zagolten, eliptischer S.
 — zložen, zusammengesetzter S.
 Stavkoslovje, Satzlehre.
 Stopnja, Stufe.
 — nasebna, Positiv.
 — sodnja, primerjavna, Komparativ.
 — presežna, Superlativ.
 Strešica, Circumflex.
 Strok, Periode.

Š.

Števec, Grundzahl.
 Število, Zahl.
 — edinje, Einzahl.
 — dvojno, Zweizahl.
 — množno, Vielzahl.
 Števnik, Zahlwort.
 — glavni, Grundzahl.
 — verstiven, Ordnungszahl.
 — ločiven, Gattungszahl.
 — množiven, Vielfältigungszahl.
 — deliven, Vertheilungszahl.
 — druživen, Gesellschaftszahl.

T.

Terdiven, affirmativ; kausal.
 Terpeven, passiv.
 Terpuina, Passiv, Leideform.
 Teža, Quantität.
 Topljeneč, Schmelzlaut.
 Topljivec, flüssiger Laut.
 Toživnik, Akkusativ.
 Tujka, Fremdwort.
 Tvoren, aktiv.
 Tvorina, Aktiv, thätige Form.

U.

Ustnik, Lippenlaut.

V.

Vejica, Beistrich.
 Vekšava, Mehrung.
 Vekšaven, vergrößern.
 Velevník, Imperativ.
 Versta, Klasse.
 Versten, Klassen-.
 Verstivec, Ordnungszahl.
 Vez, Bindeglied.
 Vezáj, Bindezeichen.
 Vezava, Fügung, Verbindung.
 Vezilo, Kopula, Satzband.
 Veznik, Bindewort.
 Vikšava, Steigerung.
 Vpodabljanje, Assimilazion.
 Vprašáj, Fragezeichen.
 Vprašaven, fragend.
 Vstavljanje, Einschlebung.
 Vstavek, Einschlebsel.
 Vitkanje s. vstavljanje.
 Vzročén, kausal.

Z.

Začinjaven, inchoativ.
 Zaglasen, nachklingend.
 Zagolten, eliptisch.
 Zaimék, zaimé, Fürwort.
 Zategljej, Dehnungszeichen.
 Zategnjen, gedehnt.
 Zateza, Dehnung.
 Zavijavec s. Strešica.
 Zev, Hiatus.
 Zlaga s. Skladje.
 Zložén, zusammengesetzt.
 Zložénka, zusammengesetztes Wort.
 Zobnik, Zungenlaut, Dental.
 Zvavník, Vokativ.

Ž.

Želevník, Optativ, Wunschform.

KAZALO.

	Stran
Predgovor k 2. izdavi	3
Predgovor k 3. izdavi	4
Vvod	5

I. del: Besedoslovje.

A. Glasje.

Slovensko pismo	7
A. Samoglasniki	8
B. Soglasniki	8
Veljava in izreka glasnikov	8
A. Samoglasnikov	8
O staroslovensk. samoglasnikih	11
B. Soglasnikov	13
Glasniki po njih spreminjavi	15
A. Menjava samoglasnikov	15
I. Ojačavanje in oslabévanje	15
II. Vpodabljanje	16
III. Vstavljanje	16
IV. Odpadanje in izpadanje	16
V. Menjavanje	17
B. Menjava soglasnikov	17
I. Pretapljanje	17
II. Vstavljanje	19
III. Odpadanje in izpadanje	20
IV. Menjavanje	21
V. Preseljevanje	22
Zlogi in naglaševanje	22
A. Zlogi in besede	22
B. Naglas in naglaski	22
Pravopisje	25
A. Splošna vodfila	25
B. Raba velicnih pismen	26
C. Razzlogovanje	27
D. Ločila ali prepone	27
E. Kratice	29

B. Oblikovje.

O razpolih govora	30
-----------------------------	----

I. Sklanjatev.

A) Samostavnik.

Kaj in kolikér je samostavnik	31
a. Spol	31

a) Spol po pomenu	31
b) Spol po končaji	32
b. Število	33
c. Sklon	33
d. Sklanjanje	33

A) Pravilna sklanjava.

I. Moška sklanja	34
Splošne opombe	35
Opombe k posameznim sklonom	37
II. Ženska sklanja	39
Splošne opombe	39
Opombe k posameznim sklonom	40
III. Srednja	42
Splošne opombe	42

B) Nepravilna sklanjava.

I. Moška sklanja	44
II. Ženska sklanja	44
III. Srednja sklanja	45

C) Sklanjava lastnih imen.

A. Imen ljudi	45
B. Imen krajev, mest, rek, gorá	46

B) Pridevnik.

Kaj in kolikér je pridevnik	47
A. Pridevnikova sklanja	47
Splošne opombe	48
Opombe k posameznim sklonom	49
B. Pridevnikovo stopnjevanje	50
A. Sodnja stopnja	50
Splošne opombe	51
B. Presežna stopnja	52
C. Sklanjanje stopnjevanih pridevnikov	53

C) Števnik.

Kaj in kolikér je števnik	54
A. Določni števniki	54

I. Glavni števnik	54
II. Verstivni števnik	56
III. Ločivni števnik	57
IV. Množivni števnik	57
V. Delivni števnik	58
VI. Druživni števnik	58
VII. Ponavljavni števnik	58
VIII. Samostavni števnik	59
B. Nedoločni števnik	59

D) Zaimek.

Kaj in kolikér je zaimek	60
I. Osební zaimki	60
Splošne opombe	61
II. Svojevni zaimki	63
III. Kazavni zaimki	63
Splošne opombe	64
IV. Vprašavni zaimki	65
V. Oziravni zaimki	65
VI. Nedoločni zaimki	65

II. Spregatev.

Glagol.

Kaj in kolikér je glagol	67
Osebe, števila, časi, nakloni in doba	68
A. Osebe in števila	68
B. Časi	68
C. Nakloni	69
D. Doba ali oblika	70
Obraževanje časov in naklonov	70
A. Osebila	70
Spregalo sedanjega časa	71
B. Naklonila	71
Spregalo velevnega naklona	72
C. Pripone deležij	73
D. Spona in osnova	74

Glagolska sprega.

Razverstitev	74
A. Sponna sprega. I. versta	75
Pervi razred	75
Drugi razred	76
Tretji razred	77
Četerti razred	77
Peti razred	79
Šesti razred	79
Sedmi razred	80
II. versta	83
III. versta	84
Pervi razred	85
Drugi razred	85
IV. versta	87
V. versta	89
Pervi razred	89
Drugi razred	90
Tretji razred	91

Četerti razred	92
VI. versta	94
B. Brezsponna sprega	95
Pomožni glagol „biti“	96
Vedeti, vem	97
Dati, dam	98
Jesti, jém	98
Grem	99

C. Nepravilna in nepopolna sprega	99
Iti, idem	99
Hoteti, hočem	100
Imeti, imam	101

D. Obraževanje zloženih časov in naklonov	101
I. Prihodnji čas	101
II. Pretekli čas	102
III. Predpretekli čas	102
IV. Pogojni naklon	102
V. Želevni naklon	103
E. Terpevna doba ali oblika	103

III. Členki.

A. Prislov.

Kaj in kolikér je prislov	104
I. Krajevni prislovi	104
II. Časovni prislovi	105
III. Načinski prislovi	106
IV. Vzročni prislovi	108

B. Predlog.

Kaj in kolikér je predlog	109
I. Predlogi z enim sklonom	109
II. Predlogi z dvema sklonoma	110
III. Predlogi s tremi skloni	111

C. Veznik.

Kaj in kolikér je veznik	111
I. Pripredni vezniki	111
II. Podredni vezniki	112

D. Medmet.

Kaj in kolikér je medmet	113
--------------------------	-----

C. Skladje.

Vvod	115
I. Glasovna vikšava	115

II. Izpeljava.

A. Izpeljava samostavnikov	116
Obrazila za osebe	116
Obrazila za djanja	119
Obrazila za šrambe, prostore	121
Obrazila za snovi in orodja	121
Obrazila za kakovost in čegavost	123
Obrazila za množine in obilnosti	124

Obrazila manjšavna	124
Obrazila vekšavna	125
Obrazevanje tujih imen	126
B. Izpeljava pridevnikov	127
Svojevna obrazila	127
Kakovostna obrazila	130
Množivna in snovna obrazila	132
Djanje ali stanje znanivna obra- zila	132
Manjšavna in vekšavna obra- zila	133
C. Izpeljava števnikov	134
D. Izpeljava zaimkov	134
E. Izpeljava glagolov	134
Manjšavni in vekšavni glagoli	135
Verstna premika	135

Znamenja doveršnih in nedo- veršnih glagolov	138
Znamenja doveršnih glagolov	138
F. Izpeljava prislovov	139

III. Sestava.

O sestavi sploh	140
A. Sestava samostavnikov	141
B. Sestava pridevnikov	141
C. Sestava števnikov	141
D. Sestava zaimkov	142
E. Sestava s predlogi	142
a) z ločljivimi	142
b) z neločljivimi	151
F. Sestava členkov	153
G. Najnavadnije skrajšave	153

II. del: Skladnja.

O stavku sploh	155
--------------------------	-----

I. Prosti stavek.

A. O glavnih členih.

a. Osebek	158
b. Dopovedek	158
c. Vežanje dopovedka z osebkom	159
a) v stavku z enim osebkom	159
b) v stavku z več osebkami	161

B. O pridjanih členih.

a. Prilastek	162
a) Priredni prilastki	162
b) Podredni prilastki	162
c) Spreminjava podrednih v pri- redne prilastke	163
b. Dopolnek in prislovni določki	164
c. Naglaševanje stavkovih členov	165
d. O nikavnosti	165

C. O sklonih.

A. Samostalni Skloni	
a. Imenovavnik	166
b. Zvavnik	167
B. Odvisni skloni	
a. Rodivnik	167
a) kot osebkov sklon	167
b) kot dopovedkov sklon	168
c) kot prilastkov sklon	168
d) kot dopolnkov sklon	170
e) kot prislovno določilo	172
b. Dajavnik	172
a) osebkami in dušne deležnosti	172
b) predmeta in drugih razmeri	173
c. *Toživnik	175
a) predmeta ali dopolnka	175
b) prislovnega določila	176

d. Mestnik	176
e. Druživnik	176

D. O sklonih s predlogi.

a. Predlogi z rodivnikom	177
I. Pravi predlogi	177
II. Prislovni predlogi	179
III. Samostavni predlogi	181
b. Predlogi z dajavnikom	182
c. Predlogi s toživnikom	183
d. Predlogi z mestnikom	184
e. Predlogi z rodivnikom in druživ- nikom	184
f. Predlogi s toživnikom in dajavni- kom	185
g. Predlogi s toživnikom in mestni- kom	185
h. Predlogi s toživnikom in druživ- nikom	189
i. Predlogi z rodivnikom, toživni- kom in druživnikom	191

E. O imenih.

A. Samostavnik	192
O spolu	192
O številu	193
O sklonu	194
B. Pridevnik	195
O pridevniku sploh	195
O sodnji stopnji	196
O presežni stopnji	196
O nepopolnih pridevnikih	196
C. Števnik	197
a) O glavnih števnikih	197
b) O verstivnih števnikih	198
c) O ločivnih števnikih	198
d) O množivnih števnikih	198
D. Zaimek	199

a) O osebnih zaimkih . . .	199
b) O svojivnih zaimkih . . .	201
c) O kazavnih zaimkih . . .	202
d) O vprašavnih zaimkih . . .	203
e) O oziravnih zaimkih . . .	204
f) O nedoločnih zaimkih . . .	204

F. O glagolih.

A. O kakovosti glagolov . . .	206
B. O časih . . .	208
a) Sedanji čas . . .	208
b) Prihodnji čas . . .	209
c) Pretekli čas . . .	210
d) Predpretekli čas . . .	211
C. O naklonih . . .	211
a) Določni naklon . . .	211
b) Pogojni naklon . . .	212
c) Želveni naklon . . .	213
d) Velewni naklon . . .	213
D. O deležjih . . .	215
a) Nedoločnik . . .	215
b) Namenivnik . . .	216
c) Deležniki . . .	216
I. sedanjega časa . . .	217
II. preteklega časa . . .	218
d) Glagolnik . . .	219
E. O terpevni dobi . . .	219

II. Zloženi stavek.

O zloženem stavku sploh . . .	220
-------------------------------	-----

A. Priredje.

a) Vezavni stavki . . .	220
b) Protivni in ločivni stavki . . .	222
c) Terdivni in sklepnivni stavki . . .	225

B. Podredje.

I. Samostavni stavki . . .	226
II. Prilastkovi stavki . . .	228
III. Prislavni stavki . . .	228
a) Krajevni . . .	228
b) Časovni . . .	229
c) Primerjavni . . .	230
d) Razmerni . . .	231
e) Posledični . . .	231
f) Vzročni . . .	231
g) Namérni . . .	232
h) Pogojni . . .	232
i) Dopustni . . .	233
C. Skerčeni in okrajšani stavek . . .	234
D. Množno-zloženi stavek . . .	236

III. Vezava besedi in rekov.

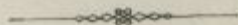
O porazstavi besedi sploh . . .	238
A. V prostem stavku . . .	238
a) v obče . . .	238
b) po samezi . . .	239
B. V zloženem stavku . . .	241
Imenik slovniskih izrazov . . .	247

DOKLADA.

Pismo slovensko.

Azbuka	Abeceda	Azbuka	Abeceda
А аз	a	Х her	h
Б буки	b	Ѡ ót	ó
В веді	v	Ѣ ci	e
Г глагол	g	Ѥ červ	č
Д добро	d	Ш ša	š
Е est	e	Ѧ šta	št (šč)
Ж živete	ž	Ѩ jer	— (ü)
З zelo	z	Ѭ jeri	y
З zemlja	z	Ѯ jerek	— (i)
И iže	i	Ѱ jat	é, ě
І j	j	Ѳ ja	ja
К kako	k	Ѵ je	je
Л ljudi	l	Ю ju	ju
М mislite	m	А —	ę (é)
Н naš	n	Ѧ —	ą (ô)
О on	o	Ѩ —	je (jé)
П pokoj	p	Ѭ —	ja (jó)
Р reci	r	Ѥ ksi	ks
С slovo	s	Ѧ psi	ps
Т tverdo	t	Ѩ thita	t (f)
У uk	u	Ѭ izica	y.
Ф fert	f		

Pojasnjevanje kratice.

Bl. : Bleiweis.	Levst. : Levstik.	Ravn. : Ravnikar, škof.
Cegn. : Cegnar.	Lik. : Likar.	Slomš. : Slomšek.
Cig. : Cigale.	Met. : Metelko.	Svetl. : Svetličič.
Čb. : Čbelica Kranjska.	Napr. : Naprej.	Šol. : Šolar.
Dalm. : Dalmatin.	N. pr. : Narodni pregovor.	Šub. : Šubic.
Erj. : Erjavec.	n. pr. : na primer.	Tom. : Toman.
Hašn. : Hašnik.	N. ps. : Narodna pesem.	Trub. : Trubar.
Hrov. : Hrovat.	N. r. : Narodski rek.	Tuš. : Tušek.
Jambr. : Jambrešič.	Navr. : Navratil.	Valj. : Valjavec.
Jarn. : Jarnik.	Olib. : Oliban.	Vern. : Vernč.
Jer. : Jeran.	Podg. : Podgorski.	Vert. : Vertovec.
Kos. : Koseski.	Pot. : Potočnik.	Vilh. : Vilhar.
Kr. r. kraljedvorski rokopis.	Pr. : Pregovor.	Vodn. : Vodnik.
Led. : Ledinski.	Preč. : Prešern.	Žem. : Žemlja.

Popravki.

Na str.	23 v 17. verst	od zgoraj	beri: ostrivec	namesto: ostrive
" "	30 v 13.	" "	spodaj	" : sam o sebi
" "	49 v 10.	" "	zgoraj	vstavi kot drugo besedo: in jezikoveci
" "	49 v 17.	" "	" "	beri: druživniku
" "	62 v 11.	" "	spodaj	" : kazavni
" "	71 v 17.	" "	" "	" : terptitn
" "	73 v 3.	" "	" "	" : bra+l
" "	97 v 20.	" "	zgoraj	" : prebijem
" "	105 v 7.	" "	" "	" : daleč, deleč
" "	105 v 12.	" "	spodaj	" : še le
" "	109 v 19.	" "	zgoraj	vstavi: I. Predlogi z enim sklonom
" "	128 v 21.	" "	" "	beri: stvarí
" "	168 v 10.	" "	spodaj	" : na to
" "	175 v 15.	" "	" "	" : predloga
" "	175 v 13.	" "	" "	" : Gospoda
" "	197 naj se pomakne	"pet" iz 16. verst	kot prva beseda v 17. verst od zgoraj.	
" "	238 v 6. verst	od spodaj	beri: vezilo	namesto: spona.

Manj važne tiskarne pogoške naj blagovoljno vsakdo sam popravi.